This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Digitized by Google

Oc. G.29.

HARVARD UNIVERSITY

LIBRARY
OF THE
PEABODY MUSEUM

GIFT OF
JOHN B. STETSON, JR.
(Class of 1906)
OF PHILADELPHIA

Received June 18, 1910

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

CATALOGUS
DER
ARCHEOLOGISCHE VERZAMELING.

Digitized by Google

BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ, ALBRECHT & CO., BATAVIA.

Digitized by Google

CATALOGUS

DER

ARCHEOLOGISCHE VERZAMELING

VAN HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

DOOR

W. P. GROENEVELDT,

Correspondeerend lid der Koninklijke Akademie van Wetenschappen,

Conservator der verzameling.

MET

AANTEEKENINGEN OMTRENT DE OP VERSCHILLENDE VOORWERPEN VOORKOMENDE INSCRIPTIES

EN

EEN VOORLOOPIGEN INVENTARIS DER BESCHREVEN STEENEN.

DOOR

Dr. J. L. A. BRANDES.

BATAVIA,

ALBRECHT & Co.

1887.

Digitized by Google

L.Soc.71.31.7.3.10
Rec JUN 18 1910

Peabody Museum
(Stetson fund)

Digitized by Google

INLEIDING.

De eerste catalogus onzer verzameling verscheen in de deelen XXI en XXIII van 's Genootschaps Verhandelingen, uitgegeven in de jaren 1847 en 1850, van de hand der Heeren Dr. W. R. Van Hoëvell en R. Friederich; het is welbekend, dat deze arbeid voornamelijk, zoo niet geheel, het werk des laatsten was, met wiens naam die catalogus dan ook gewoonlijk aangeduid wordt.

Omtrent de wording der verzameling wordt daarin medegedeeld, dat een groot aantal voorwerpen sedert lang in het museum aanwezig waren, zonder dat iets omtrent de herkomst bekend was. Eene belangrijke aanwinst werd verkregen (zie Verh. 19 p. XLIV) door aankoop der collectie oudheden van wijlen F. G. Valck, gewezen resident van Kadoe, terwijl verder de verzameling voortdurend werd uitgebreid, door hetgeen meestal bij toeval aan den dag gebracht werd en zijn weg naar het museum vond. Ook werden herhaaldelijk steenen beelden en andere oudheden, die hier en daar door het bestuur verzameld waren, door 's Genootschaps zorg naar het museum overgebracht.

Langs dezelfde wegen is de verzameling sedert weder belangrijk in omvang toegenomen, zoodat ze nu zeker ruim driemaal zoo groot is, als toen Friederich ze beschreef. Voornamelijk dient vermeld te worden de aankoop door de Regeering der collectie van den Heer Scheepmaker te Soerabaja (zie Notulen 1880 pag. 147, waar het cijfer 14 der steenen beelden als 147 moet gelezen worden). Die collectie, bestaande uit bijna 200 beelden en andere voorwerpen van steen, 45 stuks aardewerk en eenige diverse voorwerpen, meestal in Oost-Java (ongelukkig echter zonder nadere aanwijzing van herkomst) bijeenverzameld, is voor het grootste deel in onze verzameling ingelijfd.

Moest Friederich het betreuren, dat zooveel aanwezig was, waar-

Digitized by Google

van de herkomst geheel onbekend was, ook na zijn tijd is veel ontvangen, wat zonder eenige aanteekening van dien aard in het museum werd geplaatst; wel is elke aanwinst in de notulen vermeld, maar de omschrijving waaronder dit geschiedde, als „een beeld," „een Boeddha voorwerp" enz. is niet duidelijk genoeg om het daarmede bedoelde terug te vinden.

Voor een deel is dit verzuim goedgemaakt door een manuscript catalogus van den Heer HOEPERMANS, vroeger assistent van den Heer FRIEDERICH, wiens aanteekeningen, overigens zonder waarde, voor vele voorwerpen, na Friederich 's tijd ontvangen, de noodige aanwijzing omtrent de herkomst geven. Verder is sedert 1876 bij al wat ontvangen werd geregeld aanteekening van de herkomst gehouden.

Mijne opgaven ten deze berusten derhalve op die van FRIEDERICH en HOEPERMANS, terwijl ze, voor wat na 1876 binnenkwam, door mij zelven konden worden geverifieerd.

Bij de reeds door FRIEDERICH beschreven voorwerpen heb ik het nummer volgens zijnen catalogus gevoegd, met de verkorte aanduiding Fr. Wie lust heeft ons beider beschrijvingen te vergelijken, zal vinden, dat onze opvatting nogal dikwijls uiteenloopt. Enkele malen heb ik in dezen catalogus daarop gewezen en het goede recht mijner zienswijze tegenover die van FRIEDERICH betoogd, maar ik heb dit alleen gedaan bij punten van principieel verschil, terwijl ik het verdere aan het oordeel van den gebruiker wensch over te laten. FRIEDERICH was zeker voldoende voorbereid om een goeden catalogus te leveren, maar hij heeft zich van den waren weg laten afbrengen door ontijdige en daardoor onjuiste conclusies omtrent de godsdienstvormen, die hier door de Hindoe's waren aangehangen. Overigens moet ik er aan herinneren, dat de verzameling sedert FRIEDERICH 's tijd zeer uitgebreid is, zoodat hij veel niet gekend heeft, wat later, als middel ter vergelijking, meer licht is komen geven.

De methode, die ik heb gebracht te volgen, wordt mijns inziens door den aard der zaak zelf aangewezen.

De Hindoe 's, die zich in den archipel zijn komen vestigen, waren afkomstig uit een beschaafd land, terwijl het zoo goed als

Digitized by Google

zeker is, dat ze hier eene bevolking aantroffen, die, vergeleken met hen, op nog lagen trap stond; het is dus niet waarschijnlijk dat de eersten veel van de laatste hebben overgenomen. Wanneer wij verder letten op de omvangrijke bouwwerken, door de Hindoes op Java gesticht en hoe zij zich in de meeste deelen van dat eiland als de onbetwiste beheerschers er van hebben kunnen opwerpen, dan mogen wij verder aannemen, dat hunne immigratie gedurende geruimen tijd op groote schaal heeft plaats gehad. Ook deze omstandigheid moet krachtig medegewerkt hebben om te maken, dat de Hindoe-maatschappij, op Java althans, gedurende haren bloeitijd niet belangrijk verschilde met die in het land van herkomst, te meer daar ook het klimaat, anders een factor die merkwaardige afwijkingen kan veroorzaken, hier ongeveer hetzelfde was als ginds.

Hieruit mag worden afgeleid, dat wat de Hindoe's hier hebben gesticht en gemaakt, eene navolging was van voorbeelden in het stamland, ja zelfs dat hunne kunstenaars en handwerkslieden veelal daar waren gevormd.

Hiermede schijnt in strijd, dat de Engelsch-Indische archeologen, die iets van Java's oudheden gezien hebben, daarin steeds een geheel bijzonder karakter vinden, zie b. v. ANDERSON, Catalogue of the archeological collections in the Indian museum of Calcutta, part. II pag. 190, maar dit schrijf ik grootendeels daaraan toe, dat in Hindostan zooveel verdwenen is, van wat daar in Java's bloeitijd bestond en dat men, gebouwen en beelden van Java met die van elders vergelijkende, met den tijd in de war was; ANDERSON stelt ter aangehaalde plaatse, het algemeene gevoelen uitsprekende, Boroboedoer en de andere voornaamste monumenten van Midden-Java in de 12ᵉ tot de 14ᵉ eeuw, terwijl Dr. BRANDES voor den tempel van Kalasan in Djokdjakarta het jaartal 779 onzer jaartelling heeft gevonden (zie Notulen 1886 pag. 81). Kalasan nu, het fraaiste wat de Hindoe's hier gebouwd hebben, zal vermoedelijk wel niet het eerste geweest zijn.

Ik ben derhalve, zij het ook nog slechts op waarschijnlijkheidsgronden, de meening toegedaan, dat de Hindoe-Javanen aanvankelijk en tot in den bloeitijd van hun bestaan, bij hun bouw- en beeldhouwwerk in hoofdzaak den stijl van het moederland hebben

Digitized by Google

gevolgd. Een nader vergelijkend onderzoek, waartoe op het oogenblik materiaal en gelegenheid althans voor mij nog geheel onvoldoende zijn, zal moeten leeren in hoeverre en in welken tijd belangrijke afwijkingen voorkomen.

Maar al mochten ook de Java-oudheden van den beginne aan inderdaad een eigenaardig karakter vertoonen, dan bestaat er toch genoeg overeenkomst met wat men elders vindt, om daarin het middel tot herkenning te moeten zoeken.

In de eerste plaats hebben we dus de oudheden van Hindostan te raadplegen, maar ook de vormen, die daar tegenwoordig nog bij den eeredienst in gebruik zijn, omdat daarin veel bewaard is, waarvoor de overblijfselen der oudheid geene aanwijzingen geven. Verder moeten wij, speciaal wat het in Hindostan zoo goed als verdwenen Boeddhisme betreft, licht zoeken in andere landen, welke dien cultus eveneens van daar ontvingen, voornamelijk in Nepal, waar we merkwaardige overeenkomsten aantreffen, maar ook in Ceylon, Birma en Kambodja, terwijl zelfs China, Mongolië en Japan ons hier kunnen leeren.

Wanneer na grondige vergelijking op de boven bedoelde wijze nog een en ander overblijft, wat langs dien weg geene verklaring vindt, dan mogen we er aan gaan denken dit te beschouwen als iets wat speciaal aan Java eigen is, maar ten deze is het niet overbodig vooral tegen overijling te waarschuwen, omdat men zich op dit gebied er reeds al te zeer in heeft vermeid datgene, wat men door onvoldoende kennis van het onderwep niet thuis brengen kon, als eene schepping van Java 's bodem te beschouwen en de beteekenis er van door grondelooze hypothesen te verklaren.

Heb ik hierboven voor het onderzoek der Java-oudheden eene veeleischende methode gesteld, ik moet dadelijk erkennen, dat ik slechts voor een deel aan die eischen heb kunnen voldoen. Mij ontbreekt de zoo noodige eigene aanschouwing van wat in het moederland onzer Hindoe's vroeger werd en nog wordt gevonden, en zelfs van de overblijfselen der Hindoe-bouwwerken in onzen archipel heb ik slechts de voornaamste van Midden-Java vluchtig kunnen bezoeken, zoodat ik, onze verzameling behandelende, een deel heb beschreven van een geheel, dat mij niet voldoende bekend is.

Digitized by Google

Aan dit gemis van eigen aanschouwing heb ik getracht eenigszins te gemoet te komen door zorgvuldige raadpleging van wat door anderen over het onderwerp geleverd is, maar daarbij hebben zich de beperktheid der hier ter plaats beschikbare literatuur en vooral de groote onvolledigheid onzer gegevens omtrent de Hindoe-oudheden op Java pijnlijk doen gevoelen. Bovendien werd ik door andere bezigheden belet zooveel tijd aan het raadplegen der verschillende bronnen te wijden, als wenschelijk zou geweest zijn, en daardoor is mij wellicht veel ontgaan, wat mij uitmuntend te stade had kunnen komen.

Dat ik mij onder deze ongunstige omstandigheden toch gewaagd heb aan de uitgave van dezen catalogus, moge zijne verontschuldiding daarin vinden, dat het moeielijk aanging onze verzameling, die aan de beschrijving van FRIEDERICH sedert lang ontwassen is, nog langer zonder handleiding ter raadpleging te laten. De notulen der vergaderingen van 's Genootschaps directie wijzen verder uit, dat ten deze een aandrang is uitgeoefend, waaraan ik ten slotte heb moeten toegeven.

Eene andere reden, die mij de uitgave heeft doen vertragen, was de overtuiging dat zulk een catalogus, zal hij ook buiten de verzameling eenig nut hebben, op ruime schaal van afbeeldingen behoort voorzien te zijn. Ik heb verschillende pogingen in het werk gesteld om geschikte afbeeldingen te krijgen, maar al die pogingen hebben op het onvoldoende onzer hulpmiddelen hier schipbruik geleden. Ten einde aan dit gebrek ten minste eenigszins te gemoet te komen, heb ik hierachter een lijst geplaatst van de voorwerpen onzer verzameling, die door den Heer J. VAN KINSBERGEN in zijne fotografieën der oudheden van Java afgebeeld zijn.

Noemde ik zooeven onze verzameling een deel van een mij niet voldoende bekend geheel, ik had daarbij ook de omstandigheid op het oog, dat zij op zich zelve zoo weinig volledig is, hoe rijk z overigens ook met recht mag genoemd worden.

Dit is te wijten aan de wijze, waarop de verzameling tot stand gekomen is. Voor de metalen beelden en andere voorwerpen zullen we natuurlijk ook verder van het toeval afhankelijk blijven, daar die niet kunnen verkregen worden door systematische opsporing,

Digitized by Google

maar slechts naar gelang ze toevallig in den grond worden gevonden. Met de steenen beelden en voorwerpen had dit anders kunnen wezen, maar ook deze zijn op gelijke wijze toevallig verkregen of door niet deskundigen rechtstreeks of middelijk voor de verzameling bijeengebracht. FRIEDERICH had ten deze veel kunnen doen, maar is daarbij geheel in gebreke gebleven.

Het volgende overzicht van de verdeeling over de verschillende gewesten van den archipel der beelden en andere voorwerpen, waarvan de herkomst bekend is, moge hierbij als voorbeeld dienen. Ik heb daaruit de Polynesische beelden (no. 465-480) weggelaten, omdat die blijkbaar met de Hindoe-oudheid in geen verband staan, en ook het aardewerk (no. 1857-2024), daar dit wellicht voor een deel van lateren tijd is. Het overzicht is natuurlijk onvolledig, omdat we van veel de afkomst niet weten, maar het is niet onwaarschijnlijk, dat dit op ongeveer dezelfde wijze zou verdeeld geweest zijn.

GEWESTEN.	Steenen beelden 1—341	Andere steenen voorwerpen 342—464b	Metalen beelden 481—779	Andere metalen voorwerpen 780—1856
Bantam.	4	1	—	1
Batavia.	1	—	1	2
Preanger.	6	1	12	52
Cheribon.	—	—	4	16
Tagal.	4	—	11	99
Pekalongan. . . .	6	—	2	18
Samarang. . . .	22	1	8	20
Japara.	1	—	1	5
Rembang.	1	—	1	6
Soerabaja.	42	13	5	39
Pasoeroean. . . .	2	1	—	107
Probolinggo. . . .	3	—	—	8
Bezoeki.	—	1	16	5
Banjoemas. . . .	—	—	6	55
Bagelen.	29	15	34	50
Djokjakarta. . . .	2	2	32	12
Soerakarta. . . .	1	1	18	6

Digitized by Google

GEWESTEN.	Steenen beelden 1—341	Andere steenen voorwerpen 342—464	Metalen beelden 481—779	Andere metalen voorwerpen 780—1856
Kadoe.	45	4	17	12
Madioen.	8	6	11	21
Kediri.	6	—	3	27
Oost-Java in het algemeen (collectie Scheepmaker).	73	42	1	2
Madura.	—	—	—	1
Sumatra's Westkust.	4	2	1	4
Atjeh	1	—	—	—
Sumatra's Oostkust .	1	1	—	—
Palembang. . . .	3	3	1	—
Riouw.	—	—	—	1
Borneo's Westkust .	—	—	—	1
〃 Zuid- en Oostkust	—	—	2	—
Celebes.	—	—	—	1
〃 (Bima) . .	2	—	—	—
〃 (Saleier) . .	—	—	—	3
Timor (Rotti) . . .	—	—	—	11

Deze cijfers zijn, dunkt mij, welsprekend, en ik zal verder wel kunnen volstaan met op de anomalie te wijzen, dat wij voor gewesten als Pasoeroean, Djokjakarta, Soerakarta en Kediri niet meer dan 1 à 6 steenen beelden bezitten, van welke wij met zekerheid weten, dat ze van daar afkomstig zijn.

Onder deze omstandigheden zal men het mij ten goede houden, dit ik niet tracht een overzicht te leveren van hetgeen de verzameling ons omtrent den Hindoe-tijd leert; ze is nog te onvolledig om daarvan een getrouw beeld te geven en daarom moet ik den belangstellenden lezer verwijzen naar de verzameling zelve en naar de bijzonderheden, die ik in staat ben geweest hier en daar aan de beschrijving der voorwerpen toe te voegen.

Om gelijke redenen durf ik mij niet wagen aan eene groepeering der beelden naar den stijl waarin en de meerdere of mindere kunst-

Digitized by Google

vaardigheid waarmede ze bewerkt zijn. In het algemeen ben ik geneigd te denken, dat de fraaiere beelden, die zich kenmerken door juiste vormen en veelal eenvoud van versiering, tot den ouderen bloeitijd behooren, terwijl de slechtere vormen, die men vaak getracht heeft door kwistige versierselen te dekken, uit den tijd van verval zouden stammen, toen de immigratie, ten minste op groote schaal, had opgehouden en de Hindoe's meer met de inheemsche bevolking waren vermengd. Was van al onze beelden de herkomst bekend, dan zou, aan de hand der geschiedenis, zulk eene groepeering wellicht mogelijk wezen, maar waar zooveel er buiten valt, moet voorloopig van zulk eene poging worden afgezien, omdat het resultaat toch weinig waarde hebben zou.

De bepaling van de voor beelden enz. gebruikte steensoorten, zoomede der steenen in ringen en andere versierselen, heb ik te danken aan de hulp van den Mijningenieur J. A. Schuurman; daar alle steenen der laatste categorie ongeslepen zijn, moet ik aannemen dat de Hindoe-Javanen die kunst niet verstonden, hoewel uit enkele ringen blijkt, dat zij in het snijden in steen groote vaardigheid bezaten, tenzij men wil aannemen dat zulke steenen van elders zijn ingevoerd. Opmerking verdient het dat diamanten niet voorkomen.

In het bewerken van brons en koper schijnt groote vaardigheid te hebben bestaan, zooals uit menig stuk der verzameling blijkt, terwijl zich eene zekere voorliefde voor het gebruik dier metalen kond doet, kenbaar aan de vele voorwerpen, waarvoor men elders ligt een ander materiaal zou hebben genomen. Terwijl ik meestal het woord *brons* heb gebruikt, kan daarmede vaak ook *koper* bedoeld zijn, omdat ik natuurlijk slechts weinige voorwerpen, of liever slechts waardelooze fragmenten heb kunnen laten onderzoeken.

Dr. H. Cretier heeft dat onderzoek welwillend op zich genomen en heeft daarbij de volgende resultaten verkregen:

een armband als no. 1269 vlg., koper met een spoor van zilver;
een spiegel, $77\frac{2}{3}$% koper en $22\frac{1}{3}$% tin;
een bidschel, 79.8% koper en 20.2% tin;
een klok als no. 944 vlg., 77.5% koper en 22.5% tin;
een gong, fragment van no. 1068, 80% koper en 20% tin.

Digitized by Google

Dr. Cretier merkt op, dat deze verhoudingen zeer nabij komen aan hetgeen in Wagner's Chemische Technologie als een veel gebruikt mengsel voor klokkenmetaal wordt opgegeven, namelijk 78% koper en 22% tin, terwijl hij verder de aandacht vestigt op de groote zuiverheid van het koper zoowel als het brons, daar het in moderne metaalmengsels nooit ontbrekende ijzer hier geheel afwezig is.

De aanteekeningen omtrent de op verschillende voorwerpen voorkomende inscripties zijn van de hand van Dr. Brandes en als zoodanig met zijne initiaal geteekend. Op zijn verzoek teeken ik hierbij aan, dat die legenden nauwkeurig getranscribeerd zijn, zoodat de eigenaardigheden van schrijfwijze en spelling, welke ze te zien geven, alleen aan de origineelen en niet aan de transcriptiën te wijten zijn.

Voor de godennamen heb ik de in Hindostan meest gebruikelijke vormen behouden, die meestal ook hier wel in zwang zullen zijn geweest. De gewoonte om denzelfden god, naar gelang van secte en opvatting, met verschillende namen te bestempelen, heeft ook hier bestaan en zelfs is de mogelijkheid van enkele geheel aan Java eigene namen niet uitgesloten; van een en ander weten we echter nog te weinig, om nu reeds aan de vermelding daarvan te kunnen denken.

Bij de spelling der namen heb ik het oog gehouden op de omstandigheid, dat de catalogus in de eerste plaats voor de bezoekers van het museum bestemd is en daarom heb ik zooveel mogelijk getracht de letterteekens in hunne waarde volgens ons taaleigen te gebruiken; tevens konden ook de meeste diakritische teekens ter onderscheiding der waarde van de consonanten gemist worden, terwijl voor de vokalen alleen de kwantiteit is aangegeven ter aanwijzing van den klemtoon. Dr. Brandes daarentegen heeft de bij het vak gebruikelijke spelling gevolgd, wat bij zijn deel in de taak minder bezwaar heeft.

Nog moet hier worden aangeteekend, dat de afmetingen steeds in centimeters zijn aangegeven, zoodat ik dit niet telkens bij de cijfers heb behoeven te vermelden.

Behalve de beschreven steenen en koperen platen, die op pag. 350 vlg. door Dr. Brandes behandeld zijn, behooren nog te worden vermeld:

Digitized by Google

a de palmblad-handschriften, zijnde handschriften in Oud-Javaansch en Oud-Soendaasch op lange en smalle reepen nipah- of lontar-blad, gewoonlijk aan weerskanten beschreven, met inkt als zij van nipah- en met een ingekrast en daarna zwart gemaakt schrift, gelijk nog heden op Bali geschiedt, als zij van lontar-bladen zijn vervaardigd; de bladen zijn verbonden met een koord, dat door een rond gat in het midden van elk blad geschoren is en boven en onder op gelijke wijze gaat door twee plankjes of platte stukken bamboe, van gelijke grootte als de beschreven bladen, dienende om deze laatste te bedekken;

b de munten uit den Hindoe- en Oud-Javaanschen tijd, waarvoor verwezen wordt naar den in 1886 door Mr. J. A. Van der Chys gepubliceerden catalogus der numismatische verzameling pag. 34 vlg. en de daar aangehaalde werken van de Heeren Netscher en Van der Chijs en van Millies.

Hiertoe behooren ook de Chineesche bronzen munten, die vroeger op Java als pasmunt gebruikt werden even als thans nog op Bali en Lombok en die voortdurend in groote hoeveelheden in den grond worden gevonden, gelijk in vele plaatsen der notulen is aangeteekend. Op deze wijze gevonden munten hebben het voornaamste materiaal geleverd voor de Chineesche afdeeling der numismatische verzameling;

c de wapenen en gereedschappen van steen, die voor het meerendeel zeker ouder zijn dan de tijd der Hindoe-beschaving in dezen archipel, maar die toch voor een deel ook nog door de Hindoe's kunnen gebruikt zijn (vergelijk hetgeen dienaangaande door mij bij no. 1559 is aangeteekend). Deze steenen wapenen en gereedschappen zijn, voor zoover ze destijds aanwezig waren, beschreven door Dr. Van Limburg Brouwer in deel XVIII van 's Genootschap tijdschrift, maar sedert is de verzameling belangrijk uitgebreid. Eene nieuwe behandeling zou dus niet overbodig wezen en het is te hopen, dat eene daartoe bekwame hand spoedig deze taak moge aanvaarden.

Batavia, Februari 1887.

Digitized by Google

VOORWERPEN DER VERZAMELING
afgebeeld in de fotografieën van Javaansche oudheden door den Heer J. VAN KINSBERGEN.

NUMMERS DER VERZAMELING	NUMMERS BIJ VAN KINSBERGEN	NUMMERS DER VERZAMELING	NUMMERS BIJ VAN KINSBERGEN
(17) *	156	(402—405)	139 (boven)
17[a]	153	(407—411)	128
(23)	159	417	99
24	129	418	100
58	116	449	118
96	124	(749—752[a])	52 (midden)
(127—153[a])	112, 120, 132	(755 en 755[a])	185 (rechts)
191	117	(770—779)	70 (beneden)
202	178	(795—802)	46 en 47
204	219	(810—814[a])	52 (midden)
207	179	(872—876)	39 (rechts)
229	213	(877—892)	53 (links)
256	238	(918)	52 (links)
300,301	142 (links)	(919—928)	54
304	106	970	72
(321—327)	110, 111, 121, 122	(1014 en 1015)	52 (rechts)
(335)	216, 217	(1223)	45
337	214	(1613—1620[d])	38 (midden)
342	113 (midden)	224	Afgebeeld in de fotografieën van Boroboedoer door den heer VAN KINSBERGEN.
(359—366)	196	225	
356	119	226	
395	123	227	
(398—401)	140 (boven)	328	

(*) Waar de nummers tusschen haakjes geplaatst staan, zijn niet de voorwerpen der verzameling zelf, maar soortgelijke voorwerpen afgebeeld.

ERRATA.

pag.	4	regel	4	van	boven	staat	afscheiden	lees	afgescheiden
"	8	"	4	"	onder	"	inkerbeen	"	linkerbeen
"	16	"	14en5	"	"	"	Lokîçwara	"	Lokeçwara
"	44	"	1	"	"	"	otuskussen	"	lotuskussen
"	47	"	8	"	boven	"	damon	"	daemon
"	53	"	1	"	onder	"	handen	"	tanden
"	64	"	12	"	boven	"	Kârtikeya	"	Kârttikeya
"	91	"	7	"	"	"	vrij	"	vrije
"	112	"	12	"	onder	"	linkerarm	"	linkervoorpoot
"	166	"	6	"	boven	"	bijna,	"	,bijna
"	207	"	13	"	"	"	karbou	"	buffel
"	207	"	5	"	onder	"	voorpoot	"	poot
"	236	"	2	"	boven	"	839	"	839 *a*
"	268	"	5	"	"	"	1154	"	1155
"	292	"	2	"	"	"	waaronder, in het goud	"	aan den onderkant waarvan
"	311	"	8	"	onder	"	goudbald		goudblad
"	313	"	12	"	"	"	Id:	"	Bijl,
"	318	"	10	"	boven	"	Kodei	"	Koedi
"	330	"	8	"	"	"	(gendi	"	(gendi)

Digitized by Google

INHOUD.

A.

Beelden en andere voorwerpen van steen. pag. 1

I. TRIMOÊRTI . . . . 〃 4
II. BRAHMÂ. . . . . 〃 7
III. WISHNOE. . . . . 〃 9
IV. ÇIWA. . . . . 〃 13
a. als Mahâdewa of Îçwara . . . . 〃 19
b. 〃 Goeroe. . . . . 〃 27
c. 〃 Mahâkâla of Bhairawa. . . . 〃 31
V. ARDHANÂRÎ. . . . . 〃 39
VI. LAKSHMI of ÇRÎ. . . . . 〃 41
VII. DEWÎ. . . . . 〃 42
a. als Oemâ of Pârwatî. . . . . . 〃 43
b. 〃 Doergâ. . . . . 〃 46
c. 〃 Kâlî of Bhairawî. . . . . . 〃 52
VIII. GANEÇA. . . . . 〃 54
IX. DIVERSE BEELDEN . . . . 〃 63
X. TEMPELWACHTERS (RAKSHASA'S). 〃 67
XI. BOEDDHISTISCHE BEELDEN. . . 〃 71
a. Boeddha-beelden. . . . . 〃 84
b. Bodhisatwa's. . . . . 〃 87
XII. ONBEKENDE BEELDEN. . . . . 〃 90
a. Mannelijke en vrouwelijke godheid naast elkaar, God met Çakti. . 〃 90
b. Onbekende beelden van gewoon type. 〃 92

Digitized by Google

c. Onbekende beelden van afwijkend type . . . . pag. 105
XIII. DIEREN EN ANDERE VOORWERPEN meestal tot den eeredienst behoorende. 〃 109
a. Dieren. . . . . 〃 109
b. Lingga en joni. . . . . 〃 112
c. Tjakra en Koendî. . . . . 〃 118
d. Graantempels. . . . . 〃 118
e. Urnen. . . . . 〃 119
f. Diverse voorwerpen. . . . . . . 〃 121
XIV. BASRELIEFS EN ANDERE BOUWKUNSTIGE OVERBLIJFSELEN. . . . . 〃 123
XV. POLYNESISCHE BEELDEN . . . . 〃 133

B.

Beelden en andere voorwerpen van metaal. 137

I. TRIMOÊRTI. . . . . 〃 138
II. BRAHMÂ. . . . . 〃 139
III. WISHNOE. . . . . 〃 141
IV. ÇIWA. . . . . 〃 144
V. DEWÎ als PÂRWATÎ, DOERGÂ en KÂLÎ. 〃 151
VI. GANEÇA. . . . . 〃 153
VII. KOEWERA. . . . . 〃 155
VIII. BOEDDHA'S. . . . . 〃 162
a. Wairotjana. . . . . 〃 163
b. Akshobhya . . . . 〃 166
c. Ratnasambhawa. . . . . 〃 169
d. Amitâbha. . . . . 〃 170
e. Amoghasiddha. . . . . 〃 171
f. Mânoeshi-Boeddha's (zittende). . 〃 172
g. 〃 〃 (staande). . 〃 173
h. Wadjrasatwa. . . . . 〃 175
IX. BODHISATWA'S. . . . . 〃 176
X. ÇAKTI'S. . . . . 〃 186

Digitized by Google

XI. ONBEKENDE BEELDEN. . . . . pag. 189
XII. GEDEELTEN VAN BEELDEN. . . 〃 199
XIII. POLYNESISCHE BEELDEN. . . . 〃 200
XIV. DIERVORMEN. . . . . 〃 205
XV. VERSCHILLENDE VOORWERPEN OP DEN EEREDIENST BETREKKING HEBBENDE. . . . . 〃 214
a. Lingga en joni. . . . . 〃 214
b. Voorwerpen afkomstig uit begraafplaatsen. . . . , ... 〃 215
c. Bekers en potten voor offerwater. 〃 229
d. Wierookbranders. . . . . 〃 231
e. Drievoeten. . . . . 〃 233
f. Voorwerpen bij godsdienstoefeningen en processies gebruikt. . . . . . 〃 234
g. Bidschellen. . . . . 〃 237
XVI. KLOKKEN, BELLEN, TONGTONGS, BEKKENS EN ANDERE MUZIEKINSTRUMENTEN. . . . . 〃 244
a. Hangklokken met ketting. . . . 〃 244
b. Hangklokken zonder ketting. . . 〃 246
c. Tongtong's. . . . . 〃 246
d. Ronde dierklokken. . . . . . . 〃 248
e. Ovale dierklokken. . . . . . . 〃 249
f. Bellen : . . . . 〃 250
g. Bekkens en klankstaven. . . . 〃 252
h. Gong's . . . . 〃 253
i. Bronzen trommen. . . . . 〃 254
XVII. LAMPEN, SPIEGELS EN DIVERSE ANDERE VOORWERPEN VOOR HUISELIJK GEBRUIK. . . . . 〃 257
a. Lampen. . . . . 〃 257
b. Spiegels. . . . . 〃 263
c. Voorwerpen voor huiselijk gebruik 〃 271
XVIII. LIJFSIERADEN . . . . 〃 277

Digitized by Google

a. Voet- of enkelringen, bovenarmringen en polsringen of armbanden. pag. 277
b. Vingerringen. . . . . 〃 282
c. Oorversierselen, neusringen enz. 〃 294
d. Diverse lijfsieraden. . . . . . 〃 301
e. Sieraden van onzekere of onbekende bestemming. . . . . 〃 310
XIX. GEREEDSCHAP EN WAPENS. . . 〃 312
XX. VAATWERK. . . . . 〃 321

C.

Aardewerk. . . . . 〃 334
I. TEMPAJANS. . . . . 〃 334
II. KRUIKEN EN GENDI'S. . . . . . 〃 336
III. POTTEN. . . . . 〃 337
IV. ID. MET DEKSELS. . . . . . . 〃 341
V. VAZEN EN VAASVORMIGE POTTEN. 〃 342
VI. KOMMEN. . . . . 〃 343
VII. SCHOTELS EN BORDEN. . . . . . 〃 345
VIII. DIVERSEN. . . . . 〃 349

D.

Beschreven steenen. . . . . 〃 350

E.

Beschreven koperen platen. . . . . . 〃 392

Digitized by Google

A.

Beelden en andere Voorwerpen van steen.

De steenen beelden der verzameling en ook de andere steenen voorwerpen zijn bijna alle vervaardigd uit vulkanische andesiet, eene soort van trachiet, waarvan men bij voorkeur half verweerde stukken of poreuze varieteiten schijnt genomen te hebben, als gemakkelijker te bewerken; waar eene andere steensoort gebruikt is, zal die ter plaatse worden opgegeven. Ook komen enkele voorwerpen van gebakken steen voor.

De godenbeelden staan of zitten gewoonlijk op een voetstuk, dat meestal een rond of vierkant lotuskussen is, maar ook wel door eene eenvoudige steenplaat wordt gevormd. Aan den achterkant van dit voetstuk verrijst een ruggestuk, dat even boven het hoofd van het beeld uitsteekt en aan den bovenkant afgerond is, soms is het ook eenvoudig vierkant of loopt het spits of ogiefvormig uit. Achter het hoofd is tegen het ruggestuk eene ronde of ovale verhevenheid uitgehouwen, die eene glorie of stralenkraus moet voorstellen, maar vaak reikt het ruggestuk niet zoo hoog en steekt de glorie er boven uit.

De beelden zijn met voet- en ruggestuk uit één stuk steen gehouwen; de achterkant der beelden is slechts zelden vrij van het ruggestuk, maar het geheel treedt toch te veel naar voren om het zelfs haut-relief te kunnen noemen. Verscheidene uitzonderingen hierop komen echter voor, en sommige beelden zijn niet anders dan bas-reliefs; deze hebben dan niet op zich zelf op een altaar of in eene nis gestaan, maar waren eerder in of tegen een muur aangebracht.

Bij zittende houding zijn de beenen voor het lichaam over elkaar geslagen met de voetzolen naar boven gekeerd; het rechterbeen ligt boven het linker. Enkele malen ligt het rechterbeen boven, of hangen beide beenen of een been naar beneden af.

Digitized by Google

Beelden met meer dan twee armen hebben in den regel slechts twee bovenarmen, die zich bij den elleboog in twee of meer onderarmen verdeelen, zoodat men dan van voor- en achterarmen spreken moet Waar elke arm zich op deze wijze slechts in tweeën verdeelt, zijn de achterarmen opgeheven, zoodat de handen zich tegen het achterstuk ongeveer ter hoogte van de schouders bevinden; de plaatsing der voorhanden is verschillend. Onder de steenen beelden komt alleen Doergâ met meer dan vier armen voor, waarvan de houding ter plaatse zal worden aangegeven.

Bijna alle beelden hebben aan den hals drie of vier horizontale strepen of huidplooien (gelukstrepen).

De kleeding en de versierselen der verschillende godenbeelden, zoowel de mannelijke als de vrouwelijke, zijn bijna steeds dezelfde en kunnen dus ook hier in het algemeen worden aangegeven. Om het voorhoofd loopt een diadeem en daarboven verrijst een hooge haartooi, die dikwijls zoozeer met versierselen bedekt is, dat men eer aan eene soort hoed te denken heeft en dat het verschil tusschen haartooi of hoed vaak niet uit te maken is; enkele lokken van het haar hangen op de schouders af. De aan Çiwa eigene hooge haartooi (*djatâ*) zonder versierselen komt niet bij de steenen maar slechts bij enkele metalen beelden voor.

De ooren zijn versierd met zware oorhangers en enkele malen met ringen; om den hals loopt een snoer of keten, dikwijls dubbel en tot op de borst afhangende.

Van den linkerschouder, over de borst, langs de rechterzijde en zoo terug over den rug, loopt de *oepawîta*, het zoogenaamde heilige snoer der Brahmanen, rond of plat, smal of breed, eenvoudig of fraai versierd. Nu eens volgt dit snoer streng de aangegeven richting en is het als het ware gespannen, dan weer is het aanmerkelijk langer en hangt met verschillende bochten laag neer; enkele malen komen beide vormen van dit snoer te gelijkertijd voor; in welke gevallen het eene de *oepawîta* is en het andere slechts tot versiering dient. Bij Çiwa en Ganeça bestaat de *oepawîta* veelal uit eene slang, waarvan de kop en staart op den linkerschouder om elkaar gekronkeld zijn. Sommige godenbeelden missen de *oepawîta*, zonder dat daarvoor eene bijzondere reden schijnt te zijn; vooral is dit het geval bij godinnen, die echter veelal een ander snoer zonder einde dragen, dat, van beide schouders neerkomende, tusschen de borsten met een agraaf te zamen genomen wordt en onder beide armen door weer naar achter loopt. Dit snoer zal verder het *vrouwensnoer* genoemd worden.

Digitized by Google

Onder de borst wordt een versierde band gedragen; om het midden een sjerp met afhangende uiteinden en daar beneden een gordel of buikband, die meestal met een sluitsteen of agraaf gesloten is; sjerp en gordel schijnen beide gediend te hebben om het kleed vast te houden. Beneden den gordel ziet men gewoonlijk nog een paar breede banden, die in de lenden groote strikken vormen en daar verder dikwijls worden aangewend om het kleed op te nemen, dat daardoor aan den voorkant sterk gespannen wordt en van achteren met zware plooien naar beneden valt. Het kleed is een gewone sarong, om het midden bevestigd en tot op de voeten afhangend. De bovenarmen, polsen en enkels zijn met banden of ringen versierd. Al naar den tijd, waaruit de beelden stammen, en den stijl, waarin ze bewerkt zijn, vertoonen deze versierselen zich in den grootsten eenvoud of in de kwistigste overlading, met alle denkbare tusschenvormen.

Hetzelfde is het geval met het achterstuk en de glorie der beelden, waarvan vooral de laatste dikwijls met een versierden rand is omgeven. Bij vergelijking met de metalen beelden ziet men, dat die randversiering vlammen of stralen moet voorstellen, terwijl tevens blijkt dat het achterstuk den stralenkrans aangeeft, die het geheele ligchaam omschijnt.

Om niet te veel in herhalingen te vervallen, worden de bovenstaande algemeene trekken niet telkens op nieuw beschreven, maar zal slechts van de afwijkingen melding gemaakt worden.

Alleen wordt hier al dadelijk aangeteekend, dat de Boeddha-beelden met een eenvoudig kleed van geheel anderen vorm en zonder eenige versiering worden voorgesteld.

Digitized by Google

I. TRIMOÊRTI.

De Drieëenheid der Indiërs, bestaande uit **Brahmâ, Wishnoe en Çiwa.** Zittende en staande beelden met één ligchaam en drie hoofden, respectievelijk naar rechts, links en voren gekeerd en van welke alleen het voorste gedeelte afscheiden is, zoodat de achtergedeelten in een geheel samenvallen. Volgens sommigen stelt het rechterhoofd Brahmâ, het linker Wishnoe en het naar voren gekeerde Çiwa voor; anderen plaatsen Brahmâ in het midden, Wishnoe rechts en Çiwa links: vermoedelijk bestaan nog andere samenstellingen, naar gelang der sekte, door welke ze gemaakt zijn.

Terwijl deze drieëenheid in theorie eene voorstelling is van de drie manifestaties van het hoogste beginsel, het neutrum Brahma, bedoelen de vereerders van Wishnoe of van Çiwa vaak met zulke beelden niets anders dan eene voorstelling alleen van hunne eigene godheid met de drie eigenschappen of functiën (scheppen, onderhouden, verderven en vernieuwen), aan de drie samenstellende deelen van de Trimoêrti toegekend, in welk geval men ze eenvoudig Wishnoe- of Çiwa-beelden kan noemen, maar toch beter zou doen ze als Trimoêrti-voorstellingen dier goden aan te duiden.

Friederich, die slechts de nummers 1 en 5 gekend heeft — 2, 3 en 4 waren in zijn tijd nog niet aanwezig — en uitging van de onderstelling, dat de niet Boeddhistische Hindoes's op Java uitsluitend dien god en zijn geslacht hebben vereerd, heeft die twee beelden kortweg Çiwa's genoemd, maar zonder voldoenden grond. Alleen no. 2 is vermoedelijk eene Trimoêrti der Çiwaïten, voor de andere beelden is dit mogelijk, maar niet zeker. Ook mag men uit n°. 481 der metalen beelden, waar men Brahmâ, Wishnoe en Çiwa afzonderlijk naast elkaar afgebeeld ziet, opmaken, dat het begrip eener drieënheid met duidelijk gescheiden samenstellende deelen hier te lande niet vreemd was. (1)

Onze beelden hebben op de gewone wijze het lotuskussen als voetstuk met achterstuk en glorie, versierselen en kleeding, als boven beschreven. De drie

---

(1) Bij den bekenden tempel Loro-djongrang te Prambanan, waarin men dezer dagen een Çiwa-beeld heeft gevonden, is op dezelfde wijze rechts een tempel van **Brahmâ** en links een van Wishnoe, met beelden dier goden aangetroffen.

Digitized by Google

hoofden zijn met éene uitzondering (no. 2) geheel aan elkaar gelijk. Ze hebben vier handen, waarin als attributen (kenmerken) het bidsnoer (rozekrans), de vliegenwaaier en de waterkruik voorkomen. (1)

1. **Trimoêrti.** Zittend; in de rechterachterhand het bidsnoer, in de linkerachterhand de vliegenwaaier. De voorhanden voor het lichaam; de linker met de palm naar boven in den schoot, de rechter daarboven, eenigszins opgeheven en naar voren geopend. Hoog 46. — Friederich no. 111. Pekalongan.

2. **Id.** Zittend zonder glorie. In de achterhanden rechts het bidsnoer in den vorm van een ring en links de vliegenwaaier. De voorhanden vóór het lichaam: de linker in den schoot met de palm naar boven, de rechter daarboven tegen het lijf, met een wigvormig voorwerp (lotusknop?) er in. Dit beeld heeft geen oepawîta en de middenfiguur vertoont in het hoofdtooisel de halve maan met het doodshoofd van Çiwa, wiens plaats daardoor wordt aangewezen en waaruit vrij waarschijnlijk volgt, dat dit beeld eene Trimoêrti-voorstelling van Çiwa is. Hoog 79.5. — Tijdschrift X p. 317 en XI p. 157. Bima (Sumbawa.).

3. **Id.** Zittend; de achterhanden als voren; de voorhanden liggen geopend op de knieën met in elke een onduidelijk voorwerp (rozet?). Hoog 51.— Collectie Scheepmaker.

4. **Id.** Staande; in de achterhanden rechts het bidsnoer van groote korrels en links de vliegenwaaier. De rechtervoorhand op zij van het lichaam, met de vingers naar beneden, naar voren geopend; de linker voorhand naar beneden afhangende met een waterkruik er in. Languitgerekte ooren zonder oorringen; het haar der drie hoof-

(1) Het bidsnoer (*aksamâlâ*) stelt voor een krans van aaugeregen koralen met een grooteren steen of versiersel als sluitstuk (zie verder aanteekening bij no. 5); de vliegenwaaier, Sanskrit *tjamara*, bestaat in originali uit het haar van den Thibetaanschen *yak* (bos grunniens) aan een korten steel; de waterkruik, is een ronde buikige kruik, met langen hals en korte tuit (Sanskrit *koendi* = *gëndi*).

Digitized by Google

den in één hoofdtooisel vereenigd. De band onder de borst en de enkelringen ontbreken. Hoog 84. — Magelang (Kadoe).

5. **Trimoêrti.** Staande; in de achterhanden rechts een bidsnoer ([1]) met rozet er in, links de vliegenwaaier. De rechtervoorhand op de borst en de linker afgebroken. — Links van het beeld, op een klein voetstuk, staat eene vaas, waar een lotusknop met een paar bladeren uitsteekt; aan den rechterkant ziet men een fragment van een dergelijk voetstuk, waarop waarschijnlijk eene vaas met vuur gestaan heeft: de zich naar boven kronkelende vlam is nog tegen het achterstuk zichtbaar. Hoog 109. — Fr. 113. Pekalongan.

([1]) FRIEDERICH ziet dit bidsnoer voor de *tjakra*, de werpschijf van Wishnoe aan, omdat hij zich heeft laten misleiden door den ringvormigen omtrek en door de rozet, die in het midden er van is aangebracht.

Het bidsnoer namelijk wordt vaak voorgesteld alsof de koralen aan een metaaldraad waren geregen, zoodat het snoer den vorm krijgt van een ring; dit is echter blijkbaar slechts eene conventioneele voorstelling, want b. v. bij no. 38, 113 en 114, waar het duidelijk een buigzaam snoer is, staat het toch als stijf omhoog, in plaats van, zooals de vorm zou eischen, naar beneden te hangen.

De rozet is een ornament bestaande uit vijf [zes of vier] bloembladen, met een knop in het midden, dat waarschijnlijk eene ontluikende lotusbloem moet voorstellen en wel een zinnebeeld zal zijn van *lingga* en *joni;* dit embleem wordt voornamelijk bij Çiwa en zijne familie aangetroffen en zal hier wellicht moeten beduiden, dat het hoofd ter rechterzijde als Çiwa moet beschouwd worden, of dat dit eene Trimoêrti-voorstelling van Çiwa is.

Bidsnoeren met zulk een rozet er in ziet men o. a. ook bij Çiwa [no. 23] en Ganeça [no. 184] en bij al deze maakt die rozet geen deel uit van het bidsnoer, maar is alleen als eene zinnebeeldige versiering er van te beschouwen, hetgeen duidelijk wordt als men er op let, hoe die rozet vaak ook op den vliegenwaaier [no. 23, 25 en 26] is aangebracht.

Ik geef gaarne toe, dat een bidsnoer, op deze wijze voorgesteld, veel van zijn eigenaardig voorkomen heeft verloren, maar die afwijking is uit het bovenstaande volkomen verklaarbaar en op een *tjakra* (discus) gelijkt het in geen geval, zooals duidelijk blijkt uit eene aandachtige beschouwing van dit wapen, dat in onze verzameling alleen door Wishnoe en Doergâ gevoerd wordt.

FRIEDERICH heeft verder in zijnen catalogus elk bidsnoer van eenigszins afwijkenden vorm, ook al ontbreekt de rozet er in, voor eene tjakra aangezien, maar na de bovenstaande uiteenzetting zal het niet meer noodig zijn, daarvan telkens melding te maken.

Digitized by Google

II. BRAHMÂ.

De eerste persoon der Hindoe-drieëenheid (*trimoërti*), de uiting van het hoogste beginsel (Brahma) als schepper van het heelal. In Hindostan wordt tegenwoordig Brahmâ wel vaak bij godsdienstige plechtigheden aangeroepen, maar zelden afzonderlijk vereerd. Hier schijnt dit meer het geval geweest te zijn, daar zijne afbeeldingen niet zeldzaam voorkomen en hij, gelijk reeds boven op pag. 4 vermeld, o. a. te Prambanan een eigen tempel naast dien van Çiwa had.

Zittende en staande beelden met vier hoofden, die geheel aan elkaar gelijk, naar rechts en links, voor en achter gekeerd en op dezelfde wijze als bij de Trimoêrti tot een geheel verbonden zijn. Vier handen, waarin bidsnoer en vliegenwaaier, waterkruik of van boven gevorkte staf, deze laatste alleen bij het staande beeld no. 15 en daar nog weggebroken, maar uit vergelijking met de metalen voorstellingen blijkt, dat die eveneens voorhanden moet geweest zijn.

In Hindostan vindt men nog als attributen van Brahmâ een boek (weda), een boog en een offerlepel (lustral spoon), welke bij onze beelden niet worden aangetroffen.

Versierselen en kleeding als boven beschreven. Lotuskussen als voetstuk, achterstuk, dat tot aan den hals gaat, en wegens het naar achter gekeerde hoofd, waarvan het gelaat op dit achterstuk rust, geene glorie. (¹)

6. **Brahmâ.** Zittend op de schouders eener menschelijke figuur, op het hoofd waarvan een ganzekop is uitgehouwen en die daardoor aangeduid wordt als de gans, zijn drager. Deze drager zit met gekruiste beenen op het lotuskussen, is versierd met pols- en enkelbanden, halssnoer en band onder de borst, maar mist

(¹) Niettegenstaande het volkomen zeker is, dat deze beelden Brahmâ voorstellen, meende Friederich er wederom Çiwa in te zien. Hij is in deze dwaling vervallen, omdat hij zich eenmaal in het hoofd gezet had, dat alleen Çiwa op Java was vereerd, en hij vond een bewijs in het uiteinde van het hoofdtooisel, dat bij iederen kop eindigt in een soort van knop, zooals trouwens bij de meeste andere beelden, maar welke vier tegenover elkaar staande knoppen dan vereenigd en gesloten worden door een vijfden knop, en hierin meende Friederich het symbool van Çiwa, den *lingga* in de *joni* te zien, hoewel het er in de meeste gevallen niets op gelijkt. Zelfs voor de duidelijke voorstelling van no. 6 bleef hij blind en pijnigde zich om aan te toonen dat de drager, hoewel duidelijk de gans (*hansa*), eene voorstelling van Çiwa's stier was.

Digitized by Google

oepawîta en oorringen; om het voorhoofd loopt een band met versiersel in het midden, terwijl het haar naar achter gestreken is. De handen liggen geopend op de naar boven gekeerde voetzolen en houden de voeten van Brahmâ in de palm. — De hoofdfiguur heeft in de achterhanden rechts het bidsnoer en links den waaier, in de linkervoorhand de waterkruik, die op de knie rust, terwijl de rechtervoorhand en het rechterbeen afgebroken zijn. Hoog 91. — Fr. 115. Wonosobo dus vermoedelijk Diëng.

7. **Brahmâ.** Zittend; in de achterhanden rechts het bidsnoer en links den vliegenwaaier. De voorhanden in den schoot, naar boven geopend, de rechter op de linker. De band onder de borst ontbreekt. Hoog 55.

8. **Id.** Zittend; in de rechterachterhand het bidsnoer, de linkerachterhand afgebroken. De voorhanden rusten ledig op de knieën en zijn naar boven geopend. De *oepawîta* ontbreekt. Het gelaat aan den rechterkant is gaaf, de andere drie zijn zwaar geschonden. Hoog 70. — Fr. 161. Tjeringin.

9. **Id.** Zittend; de achterhanden afgebroken; de voorhanden liggen geopend op de knieën met eene rozet in elke handpalm. Hoog 53. — Collectie scheepmaker.

10. **Id.** Als voren, maar zonder *oepawîta*; in de achterhanden rechts het bidsnoer en links de vliegenwaaier. Hoog 40. — Collectie Scheepmaker.

11. **Id.** Zittend, zonder *oepawîta*, onderborstband en oorringen. In de achterhanden bidsnoer en vliegenwaaier, *maar tegen den regel het eerste in de linker-, de tweede in de rechterhand. Ook ligt het linkerbeen boven het rechter.* De voorhanden op de knieën met den rug naar boven. Hoog 45. — Fr. 146.

12. **Id.** Zittend en met versierselen overladen. In de achterhanden rechts het bidsnoer en links de vliegenwaaier. De voorhanden

Digitized by Google

vóór het lijf, de rechter in de linker en de duim naar boven wijzend. Hoog 64.

13. **Brahmâ.** Zittend; geen *oepawîta*, arm- of halssieraden. In de linkerachterhand de *schelp*, de rechterachterhand is afgebroken. De voorhanden rusten op de knieën; ze zijn naar boven geopend en in de palm ligt de rozet in den bekenden vorm; tegen het achterstuk boven de achterarmen zijn eveneens zulke rozetten aangebracht. Hoog 46.

14. **Id.** Staande houding; de *oepawîta* ontbreekt en het halssnoer loopt in eens om alle vier de hoofden heen. In de achterhanden rechts het bidsnoer en links de vliegenwaaier; de vóórhanden vóór het lijf in elkaar gelegd, de rechter boven en met een piramidaalvormig voorwerp (lotusknop?) er in. Hoog 49. — Fr. 117. Samarang.

15. **Id.** Staande zonder ruggestuk, de beenen bij de knieën, de armen bij de ellebogen afgebroken. Eene breede oepawîta schuin over de borst en nog een dun snoer, met versierden sluitsteen, dat bijna tot op de knieën afhangt. Op de rechterdij vertoont zich eene afgebroken verhevenheid, die het steunstuk van den staf moet geweest zijn, namelijk om te verhinderen, dat dit dunne stuk van groote lengte bij het uithouwen door trilling zou springen; voor de wijze waarop dat steunstuk is aangebracht, zie no. 497. Dit zeer fraaie beeld is in zijn tegenwoordigen toestand 151 hoog en is dus meer dan levensgroot geweest. — Fr. 144. Nabijheid van Boroboedoer.

16. **Brahmâ-kop**, van onder geheel vlak en dus vermoedelijk niet afgebroken; heeft dus los op een beeld of waarschijnlijker op een afzonderlijk voetstuk gestaan. Hoog 29. — Collectie Scheepmaker.

III. WISHNOE.

De tweede persoon der Hindoe-drieëenheid (trimoêrti), de uiting van het hoogste beginsel (Brahma) als onderhouder van al wat geschapen is.

Digitized by Google

Hij is de god van de zon en het licht en wordt door zijne bijzondere vereerders als oppergod beschouwd, die de verschillende vermogens der Trimoêrti in eigen persoon vereenigt.

In Hindostan wordt hij gewoonlijk vereerd in zijne tien verschijningen (*awatára's* = nederdalingen), voornamelijk in die van Râma en Krishna, welke echter, voor zoover bekend, tot dusver in den archipel niet zijn aangetroffen. Het museum bezit slechts een *awatára*, namelijk Narasinga (no 21) en een tweede exemplaar dier voorstelling is onlangs in een der tempels van Prambanan gevonden; andere zijn mij. niet bekend.

Zittende en staande beelden van verschillenden vorm met achterstuk en glorie. Versierselen en kleeding als vroeger beschreven, alleen is het kleedje gewoonlijk tusschen de beenen opgenomen, zoodat deze tot boven de knieën bloot zijn, vermoedelijk eene aanduiding der strijdvaardigheid van den god.

Deze beelden hebben vier en twee handen. De gewone attributen zijn:

de *tjakra*, het rad waarmede Wishnoe als werpschijf (discus) gewapend is, waarschijnlijk eene aanduiding zijner oorspronkelijke functiën van zonnegod, toen dit rad de zonneschijf moet hebben voorgesteld;

de schelp, een spiraalvormige hoorn, die als krijgstrompet diende;

de knods, een wapen dat vaak door Wishnoe gevoerd wordt, maar bij onze steenen beelden slechts eeemaal voorkomt;

de lotusknop, die eveneens dikwijls ontbreekt. ([1])

17. **Wishnoe.** Zittend op de schouders eener menschelijke figuur met afgebroken neus, maar aan het beloop van het overgebleven gedeelte, vergeleken met no. 22, kan men zien dat dit Garoeda is, de drager van Wishnoe, eigenlijk een reusachtige vogel, die soms half als vogel wordt afgebeeld en andere malen, gelijk hier, als mensch met een langen, gebogen snavel, die de plaats van neus en mond inneemt. Deze drager zit met gekruiste beenen op het lotuskussen en is versierd met oorringen, pols- en enkelringen, hals-

([1]) Friederich heeft van deze groep slechts no. 17 en 18 gezien en heeft die beide wederom voor Çiwa-beelden gehouden, no. 17 omdat hij den drager voor een Nandi aanzag en no. 18 wegens de halve maan, die op de glorie is uitgebeiteld. Wanneer Friederich no. 22 had gekend, zou hij de eerste vergissing zeker niet hebben begaan, en wat betreft de halve maan, zoo zal uit het vervolg dezer beschrijving blijken, dat die alleen dan een uitsluitend kenmerk van Çiwa of zijne familie is, wanneer zij met een doodshoofd er boven tot één symbool is vereenigd.

Digitized by Google

snoer en band onder de borst; geene oepawîta en het hoofd schijnt gedekt met eene muts, die in het midden een knop vertoont. De handen liggen geopend op de naar boven gekeerde voetzolen en houden de voeten der hoofdfiguur.

Deze laatste heeft vier handen en houdt in de rechterachterhand de tjakra, in de linkerachterhand de schelp, de rechtervoorhand rust op de knie met den rug naar boven, de linkervoorhand rust geopend op de knie en houdt een kogelvormig voorwerp (lotusknop). De glorie wordt gevormd door een rad met versierden rand, gelijk dikwijls bij metalen beelden voorkomt, dat op de gewone wijze tegen het achterstuk is uitgehouwen. Hoog 81. — Fr. 116.

17*. **Wishnoe.** Zittend op lotuskussen met achterstuk en glorie. Gewone versiering. Vier armen; in de achterhanden rechts de tjakra en links de schelp, die van twee vleugels voorzien is; de linkervoorhand geopend op de knie met platte rozet er in en de rechter geopend vóór het lichaam, rustende op het been en met een half geopenden lotus er in. Hoog 106. — Not. 1883 pag. 136. Wonosobo, dus vermoedelijk Diëng. Komt in grootte, vorm en karakter zeer overeen met no. 24.

18. **Id.** Staand beeld met vier armen. Tjakra en schelp als bij no. 17, de schelp is van twee vleugels voorzien. De rechtervoorhand voor de borst, de oepawîta vasthoudende, de linkervoorhand naast het lichaam tegen de plooien van het kleed. Achter het hoofd, op de glorie, is een halve maan uitgebeiteld. Het voorste gedeelte van het voetstuk en de voeten afgebroken. Hoog 112. — Fr. 112. Wonosobo (Diëng?)

19. **Id.** Staande op een rond lotuskussen. Vier armen. Het kleedje hangt tot op de voeten neer. Tjakra en schelp als bij no. 18; de tjakra schijnt eene eenvoudige schijf te zijn, maar is nog al onduidelijk De rechtervoorhand voor de borst, schijnt de oepawîta vast te houden, de linkervoorhand afgebroken. Hoog 55. — Kadoe.

Digitized by Google

20. **Wishnoe.** Zittende op een hoogen vierkanten steen als voetstuk, waaromheen de slang Çesha of Ananta (oneindigheid) geslingerd is, met een rozetvormig versiersel op den kop. Twee armen; de rechterhand houdt de tjakra op de gewone wijze opgeheven, de linker rust op de dij. Hoog 77 — Magelang.

21. **Narasinga,** de *man-leeuw*, 4e verschijning (*awatára*) van Wishnoe; staande op eene eenvoudige steenplaat met achterstuk en glorie; van versiering alleen arm- en voetringen, benevens oorknoppen duidelijk. Dierenkop (leeuwenkop) met korte horens en groote ooren. Houdt met beide handen voor zich den demon Hiranya-kasipoe, dien hij bezig is te verscheuren. Zeer onduidelijk en afgesleten. Hoog 46. — Collectie Scheepmaker.

22. **Wishnoe en Çiwa,** *naast elkaar* op eene eenvoudige steenplaat als voetstuk, met gemeenschappelijk achterstuk en elk eene afzonderlijke glorie.

Wishnoe zit links en heeft tot zetel de schouders van zijnen drager, Garoeda, die met gekruiste beenen op het voetstuk zit en de voeten zijns meesters in de handen houdt; de neus en mond van Garoeda loopen snuitvormig uit (een slechte voorstelling van een vogelbek) en zijne eenige versierselen zijn oorringen en een halssnoer. De hoofdfiguur heeft vier armen: de achterhanden houden tjakra en schelp als bij no. 17, in de rechtervoorhand is een naar beneden hangende knods, de linkervoorhand ligt tegen het hoofd van Garoeda.

Çiwa zit op gelijke wijze op zijnen drager, den stier of *nandi*, eene menschelijke figuur met stierenkop, zonder eenige versierselen en in dezelfde houding als Garoeda. De hoofdfiguur heeft vier armen: de rechterachterhand houdt den rozekrans, de linkerachterhand den drietand; de voorhanden rusten op de knieën met den rug naar boven. De oepawîta wordt waarschijnlijk door eene slang gevormd, waarvan kop en staart elkander op den linkerschouder omstrengelen. De beenen van Çiwa en de armen van den Nandi zijn grootendeels afgebroken. Hoog 45. — Diëng.

Digitized by Google

IV. ÇIWA.

De derde persoon der Hindoe-drieëenheid (trimoêrti), de uiting van het hoogste beginsel (Brahma) als de verderver van al het geschapene.

In het begrip van verderven ligt echter ook het vernieuwen opgesloten en gedeeltelijk hierdoor, gedeeltelijk door andere oorzaken, die hier niet kunnen uiteengezet worden, is aan het karakter van dezen god eene belangrijke uitbreiding gegeven.

Voor zijne talrijke vereerders is hij de hoogste god geworden, die ook de macht van Brahmâ en Wishnoe in zich vereenigt, die zelf Brahmâ en Wishnoe is, die boven deze en alle andere goden staat.

De voorstellingen van dezen god bij de Çiwaïten in Hindostan, die wij moeten kennen om wat hier gevonden wordt te begrijpen, kunnen in hoofdzaak tot drie groepen teruggebracht worden:

a. Çiwa als *Mahâdewa*, „de Groote God" of *Içwara*, de Heer bij uitnemendheid, de „Opperheer", de hoogste, de koning der goden. In deze hoedanigheid denkt men zich hem bij voorkeur als den voortdurenden vernieuwer, en in dat karakter van voortbrengende kracht wordt hij meestal voorgesteld door zijn symbool den lingga (phallus) q. v., die eenvoudig Çiwa of Mahâdewa genoemd wordt In beeld treffen wij Çiwa in dit karakter onder zeer verschillende vormen aan, altijd in goden-ornaat, maar zoowel met één als met vijf hoofden, de laatste soms naast elkaar, meestal echter vier in een kring als bij Brahmâ en één daarboven uitstekende; verder met twee of meer handen, waarin verschillende kenmerkende voorwerpen, soms ook slechts eene enkele lotusbloem.

b. Çiwa als *Mahâjogî*, de groote Asceet (kluizenaar of boeteling), die door volmaakte ontzegging (boetedoening) en overpeinzing de hoogste wijsheid heeft verworven; hij wordt dan voorgesteld op de vaak weinig smakelijke wijze der Indische boetelingen, weinig of niet gekleed en met een zwaren, verwarden haarbos.

c. Çiwa als *Mahâkâla*, de Alvernielende tijd en voornamelijk als *Bhairawa*, de Vreeselijke, in zijne hoedanigheid van vernielende godheid en straffer van het kwaad. Dit karakter ontaardt vaak in woeste boosaardigheid, wat door verschillende afzichtelijke en vreesaanjagende voorstellingen wordt aangeduid. In het algemeen wordt dit karakter vaak, hoewel geenszins altijd, gekenmerkt door daemonische gelaatstrekken en verder door angstverwekkende attributen, als wapens, slangen, doodshoofden enz.

Digitized by Google

De Çiwa-beelden onzer verzameling laten zich eveneens in drie hoofdgroepen verdeelen, waarvan de eerste en de laatste, Çiwa als Mahâdewa en Çiwa als Mahâkâla of Bhairawa met de boven gegeven omschrijving overeenkomen, behoudens enkele eigenaardigheden, die ter plaatse nader zullen worden aangegeven.

De tweede groep der afbeeldingen van dezen god in onze verzameling staat insgelijks in verband met het boven beschreven begrip van Çiwa als Jogî, maar wijst meer op de trouwens ook elders geenszins ongewone voorstelling, dat men zich Çiwa niet zoozeer gedacht heeft als boeteling, op den weg om de hoogste wijsheid te verwerven, maar eerder als reeds in het kalme bezit dier hoogste wijsheid en daardoor bij uitnemendheid de leeraar en leider der menschheid. Als zoodanig droeg hij bij de Hindoe-Javanen onder andere den naam Batara Goeroe, de goddelijke leeraar, en stond bij hen zoo hoog, dat die naam later op vele plaatsen van den archipel in het algemeen gebruikt is, om den hoogsten god of het opperwezen aan te duiden.

De beelden onzer verzameling stellen den god in dit karakter meestal voor als een bejaard man van zwaarlijvige gestalte—soms echter ook jeugdig en tenger, b. v. no 69 — met knevel en spitsen baard, altijd in staande houding en met slechts met twee armen. Alle andere gebruikelijke vreesaanjagende attributen van Çiwa, zooals de slang als oepawîta, het doodshoofd in den haartooi, het derde oog in het voorhoofd enz. zijn zorgvuldig vermeden en ook wapens voert hij hier niet, behalve alleen den drietand, die echter meestal niet in de hand gehouden wordt, maar alleen als embleem ter rechterzijde op het achterstuk is uitgebeiteld. Andere attributen zijn: in de rechterhand het bidsnoer, in de linker de waterkruik en op den schouder de vliegenwaaier met een koord tot steel.

De voorstelling kenmerkt zich verder door eene groote mate van eenvoud: men ziet wel is waar de gewone, vroeger beschreven kleeding en versierselen, maar veel eenvoudiger, terwijl het voetstuk altijd een gewone steenplaat (geen lotuskussen) is en achterstuk en glorie eveneens geenerlei ornamentatie vertoonen.

Sommige vormen van deze groep zijn niet geheel scherp van de voorafgaande (Çiwa als Mahâdewa) gescheiden, b. v. de nummers 69 en 70, terwijl enkele Mahâdewa's, b. v. no. 49, 55, weder tot deze groep naderen.

Terwijl die overeenkomst er reeds toe kan leiden deze beelden als voorstellingen van Çiwa te beschouwen, wordt daarvoor verder voldoende zeker-

Digitized by Google

heid gevonden zoowel in de reeds beschreven attributen, als in de omstandigheid, dat beelden als hier bedoeld in de drie buitennissen van nog bestaande tempelruïnen, namelijk die van Lorodjongrang bij Prambanan, Selogriho in Kadoe en Gedong-songo op het Oengaran-gebergte (zie FRIEDERICH's rapport over reizen op Java, Tijdschrift XXIII pag. 80) te zamen met Doergâ en Ganeça voorkomen, een trio waarin Çiwa moeielijk kan gemist worden

Toch is omtrent de beteekenis dezer beelden twijfel gerezen en wel naar aanleiding van no. 63, waarop in Nâgarî geschreven staat: „Bhagawân Trinawindoe Maharshi", beteekende: de heilige Trinawindoe, de groote Rishi.

Op grond dezer inscriptie, door FRIEDERICH verklaard in zijne Twee Sanscrit inscripties enz. Verhandelingen deel XXIII pag. 8, meende hij in dit beeld geen Çiwa te kunnen zien, maar nam hij het aan als de voorstelling van een heiligen wijze (rishi), wiens naam Trinawindoe was. Hij zag echter tevens in, dat de meeste andere beelden dezer groep, om de boven vermelde redenen, niet zoo konden verklaard worden, en bij gebrek aan iets beters nam hij toen als kenmerk van onderscheiding den vorm van den drietand aan, waarvan de punten bij dit beeld een weinig naar elkaar toeloopen; dien vorm noemt hij *drietand zonder punten*, die dan geen attribuut van Çiwa, maar dat van een priester zou zijn. Inderdaad wordt de drietand door Brahmaansche priesters bij den tempeldienst gevoerd, maar niets wettigt ons aan te nemen dat rishi's of priesters aan en in tempels als goden en speciaal in gezelschap van Doergâ en Ganeça werden afgebeeld. Bovendien is het door FRIEDERICH aangenomen kenmerk geheel willekeurig, want bij de beelden onzer verzameling is het duidelijk, dat de stand der punten van den drietand geenerlei beteekenis heeft: ze komen voor evenwijdig, naar elkaar toe en van elkaar af loopend, zoowel in de eerste als in de tweede Çiwa-groep. FRIEDERICH zelf was dan ook geheel onzeker in de toepassing van zijn kenmerk; no. 52 of 54 b. v. heeft duidelijk een drietand met naar binnen loopende punten en toch wordt dit door hem Çiva genoemd; ook elders is hij weifelend, zie b. v. Tijdschrift XXIII pag. 84.

Intusschen valt niet te ontkennen, dat de vermelde inscriptie nadere verklaring behoeft, daar men moet aannemen, dat de persoon, die ze op dit beeld heeft doen uitbeitelen, daarmede heeft willen aangeven dat dit beeld Trinawindoe, een maharshi voorstelt. De vraag rijst dus of Çiwa die namen kan hebben gedragen; eene moeielijke vraag, omdat wij voor de

Digitized by Google

rechtstreeksche beantwoording daarvan noch hier noch elders eenige aanwijzing hebben.

Terwijl echter de vorm van dit beeld ons dwingt daarin eene voorstelling van Çiwa te zien, valt het niet moeielijk indirecte bewijzen te vinden, die ons in die opvatting steunen.

Trinawindoe is mij niet anders bekend dan als een der *wyâsa's* van het Wishnoe Poerâna (zie Wilson's vertaling pag. 273). Die wyâsa's zijn incarnaties van verschillende goden, in de wereld verschenen om de heilige boeken te ordenen en meer bekend te maken; waar men Çiwa als den leermeester (goeroe) bij uitnemendheid vereerde, zou het uitstekend passen hem ook als wyâsa te doen optreden.

De *maharshi's* zijn door de goden geinspireerde dichters en wijzen; bij voorkeur worden zij zoo genoemd, die de veda's geopenbaard hebben en gewoonlijk zijn zij zeven in getal. Soms telt men er ook acht en negen en omtrent hunne namen bestaat verschil. Als *goeroe* bij uitnemendheid heeft men aan Çiwa ook den eerenaam van *maharshi* kunnen geven.

Ten laatste is er ook eene belangrijke aanwijzing van buiten. In Crawfurd's Indian Archipelago komt op plaat 28 eene afbeelding voor van den Çiwa als Goeroe, die, gelijk boven vermeld, in een der nissen van de ruïne Loro-djongrang bij Prambanan staat. Deze afbeelding is gezien door B. H. Hodgson, den grooten kenner van het Nepalsche Boeddhisme en deze verklaart (zie zijne Essays. Trübner & Co., London 1874. Literature of Nepal, pag. 138), dat dit beeld niet Çiwa maar „Sinha-natha Lokeswara" is Van dienzelfden Lokîçwara vinden wij eene afbeelding onder no. 15 der Bauddha mythology of Nepal van Bhagvanlâl Indradji (zie Archaeological survey of Western India No. 9 pag. 97 vlg.), beschreven als volgt: „He is also a Bodhisatva, worshipped with a view to gaining success in wars and for safety from the fears of foes. He is represented as sitting on a lion. He wears the skin of a deer on his left shoulder; on his head among his hair are a moon and a skull. On his right is a trident with a serpent wound round it and on his left is placed a sword on a lotos." Men ziet dat zoowat alle attributen van Çiwa zijn opgenoemd en wanneer zoowel dit beeld als onze goeroe-voorstelling in Nepal Sinhanâtha Lokîçwara genoemd worden, dan is dat een bewijs, dat dit daar een algemeene naam voor Çiwa is. Het feit, dat Hodgson onzen Çiwa als goeroe herkend heeft, is ook daarom merkwaardig, omdat het aantoont, dat deze voorstelling niet uitsluitend aan Java eigen is, maar ook voorkomt in Nepal, waar wij, gelijk

Digitized by Google

verder herhaaldelijk zal blijken, zoo veel overeenkomst met de Hindoe-Javaansche godenvormen vinden.

Eindelijk hebben wij nog te letten op de omstandigheid dat Hodgson, op wien ik mij overigens gaarne als autoriteit beroep, bepaaldelijk er tegen opkomt, dat het Prambanansche beeld, bij Crawfurd voorkomende, door dezen Çiwa wordt genoemd. Hodgson had op dit punt eene eenigszins eigenaardige, m. i. minder juiste beschouwing; hij neemt geene samensmelting van Boeddhisme en Brahmanisme aan, maar drukt de zaak op de volgende wijze uit: „However probably borrowed from Sivaism, these images and symbols became genuinely Bauddha by their adoption into Buddhism, just as the statue of a Capitoline Jupiter became the very orthodox effigy of St. Paul, because the Romanists chose to adopt the Pagan idol in an orthodox sense" (Essays, pag. 137). Hodgson's opvatting, uit deze onjuiste vergelijking geheel duidelijk, is dus, dat de Boeddhisten, voor sommigen hunner reeds bepaalde goden, beelden en attributen aan de Brahmanen ontleenden, terwijl het mij voorkomt, dat Çiwa en eenige andere Brahmaansche goden zelve in het pantheon van het noordelijk Boeddhisme zijn opgenomen.

Nu is het waar, dat deze aldus overgenomen goden soms van naam en gedeeltelijk ook van karakter veranderden, maar dit verbiedt ons niet hen in het algemeen met hun oorspronkelijken naam te blijven bestempelen, omdat ook bij de Brahmaansche Hindoe's het geven van verschillende namen en de opvatting in verschillende karakters gebruikelijk is, terwijl verder de door de Boeddhisten aldus overgenomen goden in naam en karakter weinig of niet veranderen, gelijk b. v. Bhagvanlal in zijne boven vermelde bijdrage onder no. 30 een Çiwa met den naam van Mahâkâla afbeeldt, die niets van zijn vreeselijk Çiwaitisch karakter heeft verloren.

Te eerder mogen wij — zoolang wij niet zeker weten, dat vroeger andere en dan welke namen gebruikt zijn — hier den algemeenen naam van Çiwa behouden, omdat de hier besproken *goeroe*-voorstelling zoowel bij de Boeddhisten, als bij de Çiwaïten schijnt te zijn voorgekomen. Namelijk meen ik no. 63 op grond der Nâgarî-inscriptie als een Boeddhistisch beeld te moeten beschouwen, terwijl de tempelruïne van Lorodjongrang te Prambanan in een zoo zuiver Boeddhistische omgeving voorkomt, dat we niet gerechtigd zijn den invloed daarvan geheel uit te sluiten. Daarentegen zijn de nummers 58 en 59 afkomstig van het Diëng-plateau, waar geen spoor van Boeddhisme wordt gevonden.

Niemand kan meer dan ik bereid zijn tot de erkenning, dat wij er nog

Digitized by Google

ver van af zijn, op het gebied der Hindoe-Javaansche oudheid met de gewenschte zekerheid te kunnen spreken, maar ik meen dat de tegenwoordige stand onzer kennis tot niet anders leiden mag, dan tot den naam Çiwa voor de hier bedoelde *goeroe*-beelden.

Omtrent de Çiwa-beelden en hunne verschillende vormen valt in het algemeen op te merken, dat deze god met Doergâ en Ganeça verreweg het talrijkst in onze verzameling vertegenwoordigd is. De reden daarvan is te zoeken in de omstandigheid, dat deze familie bij de Çiwaïten de meeste vereering genoot en ook bij de Boeddhisten veel voorkomt. Wat Çiwa zelf betreft, valt bovendien eene merkwaardige vermenigvuldiging zijner afbeeldingen te constateeren. Toen b. v. onlangs de Heer IJzerman de tempelruïne Loro-djongrang bij Prambanan ontgroef, vond hij in de hoofdkamer van dien tempel een groot beeld van Çiwa als Mahâdewa en in den gang naar die hoofdkamer twee beelden van denzelfden god, respectievelijk als Goeroe en Mahâkâla, terwijl, zooals wij boven reeds zagen, in de nissen of kleinere kamers van dien tempel nog eens een *goeroe*-beeld voorkomt. Hetzelfde vinden wij in een of meer der tempels op het Oengaran-gebergte, zie Tijdschrift deel XXIII, pag. 80. Op Diëng schijnt evenzeer het plaatsen van Çiwa-beelden aan den buitenkant of den ingang van tempels gebruikelijk te zijn geweest, zie b. v. de nummers 59, 77, 95 en 96, waarvan wij echter de juiste vindplaats niet kennen.

Of Çiwa bij de Boeddhisten op Java in alle drie boven beschreven vormen voorkwam, is niet met zekerheid te zeggen, maar toch wel waarschijnlijk. Çiwa als Mahâdewa vinden wij als Lokeçwara op Boroboedoer afgebeeld (zie plaat CCLIV no. 47 en CCLXXXII no. 104). Çiwa als Goeroe komt op dit monument niet voor, tenzij wij hem mogen zien op plaat CCL no. 39, waar een bijna naakte leeraar gezeten is, versierd met een eigenaardigen hoogen haartooi en achter wien een drietand en een waterkruik zijn geplaatst, bijzonderheden, die wel eenigszins aan Çiwa doen denden. Daar echter, gelijk boven is vermeld, Hodgson den Goeroe van Prambanan als Çiwa herkend heeft en hij dus in Nepal in het Boeddhistische pantheon voorkomt, is het niet onwaarschijnlijk dat dit ook op Java het geval is, welke onderstelling bovendien door het groot aantal dier goeroe-beelden wordt gesteund. Ook de Nâgarî-inscriptie op no. 63 doet aan Boeddhisme denken. Voor Çiwa als Mahâkâla moeten we ons eveneens op Nepal beroepen; terwijl beide laatstgenoemde vormen te Prambanan voorkomen, dat toch waarschijnlijk niet van Boeddhistische invloeden vrij is.

Digitized by Google

Welke dezer beelden in onze verzameling van Boeddhistischen en welke van zuiver Çiwaïtischen oorsprong zijn, kan in de meeste gevallen niet met vertrouwen gezegd worden, omdat omtrent de herkomst zoo weinig zekerheid bestaat; zelfs kan d[illegible]rdoor niet worden bepaald of deze beelden bij beide secten overeenkwamen, dan wel verschil in voorstelling te zien gaven.

Na deze uitwijding kan ik overgaan tot de nadere beschrijving dezer drie beeldengroepen.

a. Çiwa als Mahâdewa of Içwara. De beelden dezer groep zitten of staan op een voetstuk met of zonder lotuskussen, voorzien van achterstuk en glorie. Gewone versierselen als vroeger beschreven, alleen wordt de **oepawîta** dikwijls gevormd door eene slang, waarvan de kop, vaak met een rosetvormig versiersel voorzien, op den linkerschouder ligt en daar door den staart wordt vastgehouden; in het hoofdtooisel vaak eene halve maan met opwaarts gekeerde hoornen en daarboven een doodshoofd; ook is de meergemelde rozet hier en daar als embleem aangebracht. Vier of twee handen en als attributen de vliegenwaaier, het bidsnoer, de waterkruik en de drietand.

Met 5 hoofden, vier in een kring als die van Brahmâ en één daarboven uitstekend, dan wel vijf in een kring of op eene rij, gelijk Çiwa in Engelsch-Indië voorkomt, wordt hij in onze verzameling niet gevonden. In den tuin van het residentiehuis te Djokdja bevindt zich echter een vijfhoofdig beeld, de hoofden in eene rij naast elkaar, dat wellicht dezen god voorstelt. Ook vinden wij niet in zijne handen de elders vaak voorkomende antelope en de dubbele handtrom in den vorm van een zandlooper, de laatste echter wel bij n°. 48 van het Leidsche museum, van Singosari (Pasoeroean) afkomstig.

23. **Çiwa als Mahâdewa**. Zittende op zijn drager, den stier of nandi, voorgesteld door eene menschelijke figuur met stierenkop. Deze figuur is versierd met armbanden, halssnoer en band onder de borst en houdt in de op de knieën rustende handen kleine lotuskussens, waarop de voeten van zijn meester rusten.

De hoofdfiguur zit op den nek van den drager, met zijne beenen over de schouders heen; vier armen: in de rechterachterhand het bidsnoer, linkerachterhand vliegenwaaier, de rechtervoorhand ligt

Digitized by Google

op de knie met den rug naar boven, de linkervoorhand op de andere knie, naar boven geòpend. Slang als oepawîta en halve maan met doodshoofd in het hoofdtooisel. Op het bidsnoer, den waaier en in de geopende linkervoorhand rozetten, waardoor het eerste een eigenaardigen vorm krijgt, ongeveer gelijk aan het bidsnoer bij no. 5. Op het voorhoofd een staand ovaal, zijnde het derde oog van Çiwa. Hoog 108. — Fr. 114. Nabijheid van Boro-boedoer.

24. **Çiwa als Mahâdewa.** Zittend op lotuskussen. Vier armen; in de achterhanden bidsnoer (geschonden), en vliegenwaaier als bij no. 23; de rechtervoorhand afgebroken, de linkervoorhand in den schoot met palm naar boven. Een rozet op den rechterschouder, één op den waaier en twee boven den rozekrans. Op de glorie, achter het hoofd, is een spits bladvormig versiersel uitgebeiteld. Slang als oepawîta, in het hoofdtooisel halve maan met doodshoofd. Derde oog op het voorhoofd. Hoog 107. — Diëng.

25. Id. Zittend op lotuskussen. Vier armen; in de achterhanden bidsnoer en vliegenwaaier met rozet er op als bij n°. 24; de voorhanden naar boven geopend in den schoot, de rechter op de linker en in de handpalm de rozet. Slang als oepawîta, halve maan met doodshoofd in het hooofdtooisel. — Geen band onder de borst. Hoog 55. — Fr. 108. Pekalongan.

26. Id. Zittend op lotuskussen. Vier armen; in de achterhanden bidsnoer (zeer geschonden en waarvan alleen de rozet nog zichtbaar is) en vliegenwaaier met rozet er op even als bij n°. 25. De voorhanden in den schoot als bij n°. 25, maar verder onduidelijk. Slang als oepawîta; het hoofdtooisel is zwaar geschonden. Hoog 56. — Fr. 109. Samarang.

27. Id. Zittend op lotuskussen, zonder de gewone glorie tegen het achterstuk. Vier armen; in de achterhanden bidsnoer en vliegenwaaier en de voorhanden in den schoot, alles even als bij n°. 26. Slang als oepawîta; in het hoofdtooisel halve maan met doodshoofd; geen band onder de borst. Hoog 47.5. — Fr. 107. Samarang.

Digitized by Google

28. **Çiwa als Mahâdewa.** Slecht bewerkt beeld, zittend op lotuskussen; twee breede oepawîta's, de eene kort en strak, de andere in bochten laag afhangend. Vier armen; in de achterhanden rechts het bidsnoer en links de vliegenwaaier; de voorhanden (onduidelijk) rusten op de beenen. Knevel en kinbaard; het hoofdhaar hoog opgebonden. Hoog 39. — Collectie Scheepmaker.

29. Id. Zittend op lotuskussen. Slang als oepawîta. Vier armen; in de achterhanden rechts het bidsnoer en links de vliegenwaaier; de voorhanden geopend op de knieën met een onduidelijk voorwerp er in. Onder het lotuskussen is eene vierkante pen uitgespaard, waarmede het beeld thans in een houten voetstuk is bevestigd. Hoog, zonder de pen, 50. — Collectie Scheepmaker.

30. Id. Staande op eene eenvoudige steenplaat. Vier armen; in de achterhanden rechts het bidsnoer en links de vliegenwaaier; de voorhanden in elkaar voor het lijf, maar zeer geschonden. Slang als oepawîta; in het hoofdtooisel de halve maan met doodshoofd, het laatste zeer onduidelijk. Het band onder de borst ontbreekt. Hoog 44. — Fr. 118. Redjo in Ledok (Bagelen).

31. Id. Staande op lotuskussen. Vier armen. In de rechterachterhand bidsnoer met rozet er in, de linkerachterhand is afgebroken; de voorhanden voor het lijf: de linker met de palm naar boven, de rechter iets hooger, naar voren geopend met de vingers naar boven. Het voetstuk is gebroken en het geheele beeld zwaar afgesleten en onduidelijk. Hoog 33. — Fr. 119. Redjo in Ledok (Bagelen).

32. Id. Staande op lotuskussen; om de glorie een versierde rand. Vier armen; de rechterachterhand afgebroken, in de linkerachterhand de vliegenwaaier; de voorhanden voor het lijf in dezelfde houding als no. 31, maar met het bidsnoer er in. Slang als oepawîta; in het hoofdtooisel de halve maan met het doodshoofd; de band onder de borst ontbreekt. Hoog 90. — Magelang.

33. Id. Staande op eenvoudige steenplaat, als lotuskussen inge-

Digitized by Google

sneden. Vier armen; in de achterhanden rechts de vliegenwaaier, links het bidsnoer. De voorhanden voor het ligchaam, de rechter in de linker, met een puntig voorwerp (lotusknop) er in. Om het geheele ligchaam is op het achterstuk een stralenkrans uitgebeiteld. Hoog 58.5. — Fr. 153. Modjokerto.

34. **Çiwa als Mahâdewa.** Geheel gelijk aan het vorig nummer, alleen is dit beeld kleiner en bijzonder ongeschonden, het bidsnoer rechts en de vliegenwaaier links, terwijl in de vóór het lijf in elkaar liggende voorhanden een rozet (bloem) met spitsen knop in het midden gezien wordt. Hoog 39. — Collectie Scheepmaker.

35. Id. Staande op lotuskussen. Vier armen: de voorhanden vóór het lijf met een conisch voorwerp er in (onduidelijk); in de achterhanden rechts het bidsnoer en links de vliegenwaaier, beide rustend tegen een conisch getand voorwerp, dat er gedeeltelijk bovenuitsteekt (vlam?) Hoog 46.5. – Collectie Scheepmaker.

36. Id. Staande op lotuskussen. Vier armen; in de achterhanden rechts het bidsnoer en links de vliegenwaaier, achter elk dezer voorwerpen is een afzonderlijke glorie met stralenkrans aan den rand. De voorhanden vóór het ligchaam, de rechter geopend op de linker en een lotusbloem er in.

Op het voetstuk, aan weerskanten van het beeld, staan kleine vazen, waaruit lotusplanten tegen het achterstuk verrijzen. Onder het voetstuk is een vierkant uitsteeksel, als bij no. 29, waarmede het beeld thans in een houten voetstuk bevestigd is. Hoog 90. — Not. 1864 pag. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

37. Id Staande op eenvoudige steenplaat, het achterstuk is met arabesken bedekt. Vier armen; in de achterhanden rechts het bidsnoer, links de vliegenwaaier. De voorhanden voor het ligchaam op onduidelijke wijze in elkaar gelegd. Hoog 69.5. — Fr. 154. Modjokerto.

38. Id. Staande op een zwaar geschonden lotuskussen. Vier

Digitized by Google

armen; in de rechterachterhand de vliegenwaaier, in de linkerachterhand een bidsnoer, waarvan de sluitsteen de rozet voorstelt. De voorhanden plat tegen het lijf, de rechter onder de linker, om de vingers loopt een koord, waaraan eveneens een rozet (als sluitsteen) is bevestigd en die door de opwaarts gekeerde duimen wordt vastgehouden. Rozetten op de tepels en een stralenkrans om het geheele achterstuk. Hoog 84.5. — Fr. 151. Modjokerto ([1]).

39. **Çiwa als Mahâdewa.** Staand beeld, waarvan de voeten en het voetstuk zijn afgebroken. Vier armen; in de achterhanden rechts de vliegenwaaier en links het bidsnoer; voorhanden vóór het lichaam met een niet te herkennen voorwerp er in. Het beneden gedeelte van het achterstuk is met bloemen versierd. Zwaar afgesleten en onduidelijk. Hoog 63.5. — Fr. 157. Modjokerto.

41. ([2]) Id. Staande op een lotuskussen. Vier armen; in de achterhanden rechts de drietand in den vorm eener bloemknop en links de vliegenwaaier. De voorhanden vóór het ligchaam met een niet te herkennen voorwerp er in. Het beeld is afgesleten en de versierselen zeer onduidelijk. Hoog 39.5.

42. Id. Staande op een lotuskussen. Vier armen; in de achterhanden rechts een lotusknop met langen steel, links de waaier. De voorhanden, in elkaar tegen het lijf, houden den rozekrans. Hoog 46. — Fr. 120.

43. Id. Staande op een lotuskussen. Vier armen; boven de rechterachterhand een onduidelijk en geschonden voorwerp, vermoedelijk een menschenhoofd (of volgens Friederich de schelp); in de

([1]) Hoewel ik om de redenen in de inleiding vermeld, er van heb moeten afzien in beschouwingen te treden omtrent den stijl en de bewerking der beelden, meen ik toch te mogen wijzen op no. 38 als bijzonder karakteristiek voorbeeld der zoogenaamde Modjopait'sche type, voortgekomen uit het laatste gedeelte van den Hindoe-tijd, toen de Hindoes sterk met het inlandsche ras waren vermengd, hunne kunst was vervallen en in hare voorstellingen tot de Polynesische vormen naderde, terwijl men het gebrek aan kunstvaardigheid door het twistig aanbrengen van versierselen trachtte te vergoeden.

([2]) No. 40 is door verschikking uitgevallen.

Digitized by Google

linkerachterhand de waaier. De voorhanden voor het lijf, de rechter in de linker, gesloten en de duim naar boven. Hoog 52.5. — Fr. 121.

44. **Çiwa als Mahâdewa.** Staande op een eenvoudige steenplaat als voetstuk; het achterstuk is een naar boven zeer spits toeloopend ovaal met versierden rand. Vier armen: in de achterhanden rechts het bidsnoer en links de waaier, in de rechtervoorhand, op de heup naar voren geopend, ligt een klein onduidelijk voorwerp (misschien de rozet, maar het ziet er uit alsof het een koekje was), de linkervoorhand houdt een waterkruik met de rozet op den top er van. Slang als oepawîta; op het voorhoofd het derde oog, gevormd door een staand ovaal met drie stippen onder elkaar er in. In het hoofdtooisel eene soort van nis, waarin een doodshoofd met de halve maan er onder. Hoog 97. — Ampel (Soerakarta).

45. Id. Staande en onder de knieën afgebroken, op het ruggestuk geen glorie. Vier armen; in de achterhanden rechts het bidsnoer, links de waaier; de rechtervoorhand is afgebroken en de linker houdt de waterkruik. Slang als oepawîta. Hoog 45.

46. Id. Basrelief, den god voorstellende in staande houding, maar ter hoogte van de heupen afgebroken. Vier armen; in de achterhanden rechts het bidsnoer, links de vliegenwaaier; de voorhanden vallen op het ontbrekende gedeelte. Slang als oepawîta, derde oog op het voorhoofd, in het hoofdtooisel doodshoofd met halve maan; rechts tegen het achterstuk staat de drietand. — Aan weerskanten van het beeld, op de hoogte der heupen, ziet men een hoofd, versierd met diadeem en hoog hoofdtooisel, en zonder glorie, waarvan de lichamen op het ontbrekende ondergedeelte moeten staan; de beteekenis dezer figuren is niet op te geven.

Van dit beeld is verder nog aanwezig de rechterhelft van het voetstuk, bestaande uit een klein lotuskussen met de voeten van het rechter beeld en een gedeelte van een grooter kussen, waarop de rechtervoet der hoofdfiguur in eenigszins grootere afmetingen is aangebracht, terwijl de kop van den stier aan den voorkant er van

Digitized by Google

uitsteekt. De hoogte van het geheel moet ongeveer 95 geweest zijn. — Not. 1869 p. 14. *e.* Kampong Tjibodas, distr. Tjitjalengka (Preanger).

49. (¹) **Çiwa als Mahâdewa.** Zittende op lotuskussen en zwaarlijvig van gestalte. Twee handen. De rechter afgebroken en de linker in den schoot, naar boven geopend en met de rozet er in. Knevel en kinbaard, de laatste puntig en met een knoop of versiersel aan het einde. Tegen het achterstuk, aan den linkerkant, de drietand. Hoog 96. — Fr. 105. Samarang.

50. Id. Zittende op een platten steen als voetstuk. Twee handen; de rechter voor de borst, de oepawîta vasthoudende, de linker in den schoot, naar boven geopend en met eene bocht der oepawîta er in. Tegen het achterstuk rechts de drietand. Hoog 41.5. — Fr. 106. Redjo in Ledok (Bagelen).

51. Id. Zittende op een onregelmatig geschonden rond voetstuk, zonder achterstuk en met glorie achter het hoofd, thans echter grootendeels afgebroken. Slang als oepawîta en in het hoofdtooisel de halve maan met het doodshoofd er boven. Twee armen; de rechterhand geopend op de knie, de linker omgekeerd op den rechterhiel. Hoog 64. — Collectie Scheepmaker.

52. Id. Staande op een hoog lotuskussen. Twee hánden; de rechterhand houdt den vliegenwaaier en de linkerhand den drietand. Tusschen de schouders en het achterstuk aan weerskanten eene groote rozet. Hoog 96. — Fr. 103.

53. Id. Staande op eenvoudige steenplaat. Twee handen, die aan weerskanten van het lichaam de strikken van den sjerp vasthouden. Rechts tegen het achterstuk staat de drietand en aan weerskanten van de glorie, op het achterstuk, is eene rozet aangebracht. De versierselen schijnbaar gewoon, maar moeilijk te

(¹) No. 47 en 48 zijn door verschikking weggevallen.

Digitized by Google

herkennen, omdat het beeld zeer afgesleten is. Hoog 37. — Not. 1864 pag. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

54. **Çiwa als Mahâdewa.** Staande houding, maar bij de knieën afgebroken. Gewone versierselen, zonder oepawîta of band onder de borst. Twee handen; in de rechter de drietand en in de linker een lotusbloem aan langen steel, uit den kelk der lotusbloem komt een klaverblad van drie doodshoofden (?) voort; drietand en lotus zijn tegen het achterstuk uitgebeiteld, zoodat de handen, die ze vasthouden, naar achter gebracht zijn. Tegenwoordig hoog 51. — Fr. 160. Tjiringin (Bantam).

55. **Id.** Staande op een lotuskussen en op gewone wijze versierd, alleen ontbreekt de band onder de borst. Twee handen, in de rechter, naast het lijf, het bidsnoer en in de linker de stengel eener lotus, die uit het voetstuk oprijst en eindigt in een knop van eigenaardigen vorm naast de glorie. Rechts tegen het achterstuk de drietand. Hoog 76. — Magelang.

56. **Id.** Staande op eene gewone steenplaat met achterstuk en glorie. Twee armen; de rechterhand onduidelijk; de linker houdt een drietand met twee knoppen aan het uiteinde van den steel, die tegen het achterstuk staat en rust op een lotuskussen, waaruit aan weerskanten van den steel des drietands een blad opschiet. Het beeld staat niet in het midden van het achterstuk, maar eenigszins rechts. Hoog 66. — Collectie Scheepmaker.

57. **Id.** Staande op een rond lotuskussen, dat gelegen is op eene vierkante plaat, die door vier fantastische leeuwtjes gedragen wordt, aan elken hoek een; daaronder weder eene gewone steenplaat. Het bovengedeelte van het achterstuk is met bloemen-arabesken versierd en achter het hoofd is eene ovale glorie op den steen uitgehouwen. Slang als oepawîta; in het hoofdtooisel de halve maan met doodshoofd. Twee armen, de linkerhand geopend voor den buik, daarin de rechter met de vingers naar voren opgeheven. Dit

Digitized by Google

beeld is buitengewoon fraai bewerkt en goed geconserveerd. Hoog 139. — Collectie Scheepmaker.

b. Çiwa als Goeroe of leeraar. Voor eene algemeene beschrijving dezer groep, zie boven de voorafgaande opmerkingen omtrent Çiwa.

58. **Çiwa als Goeroe.** Basrelief, den god voorstellende staande in eene nis met versierden rand en een banaspati of bhôeta-kop [1] er boven. In de rechterhand de drietand en in de linker de waterkruik. Het gelaat is geschonden, maar vertoont duidelijk een puntigen baard; achter het hoofd is eene glorie. Dit beeld is waarschijnlijk in den muur van een tempel bevestigd geweest; het benedengedeelte met de voeten ontbreekt. Hoog 56. — Diëng.

59. Id. Staande in een nis met versierden rand, die naar boven ogiefvormig uitloopt. Twee armen, in de handen drietand en waterkruik als no. 58. Geen glorie en baard. Op het voetstuk, tegen de randen der nis, aan weerszijden de rozet. Hoog 99.5. Pendant van no. 77. — Fr. 102. Wonosobo (Diëng).

60. Id. Zwaarlijvige gestalte met knevel en baard, staande op eenvoudig voetstuk met achterstuk en glorie, zooals in de algemeene beschrijving aan het hoofd dezer groep is aangegeven. In de rechterhand het bidsnoer, in de linker de waterkruik. Rechts tegen het achterstuk de drietand, links een gevorkte staf, waaraan een pot of vaas en de waaier hangen. Aan weerskanten op het voetstuk eene kleinere knielende figuur in aanbiddende houding, naakt op een gordel na met een klein stukje kleed, dat van voren afhangt, het haar naar achter zaamgebonden; waarschijnlijk dienende Brahmanen. Hoog 79. — Magelang.

61. Id. Zwaarlijvige gestalte met knevel en baard. De rechterhand afgebroken, in de linkerhand de waterkruik. Rechts tegen het achterstuk de drietand, links de steel van een staf of

---

[1] Zie no. 402.

iets dergelijks, waarvan het boveneinde is afgebroken. Geen band onder de borst Het beeld is even beneden de knieën afgebroken en het onderste gedeelte ontbreekt. Hoog 87.5. — Fr. 99. Samarang.

62. **Çiwa als Goeroe.** Zwaarlijvige gestalte met baard en knevel. Afhangende armen; in de rechterhand het bidsnoer, in de linker de waterkruik. Op het achterstuk rechts de drietand, links een pot of vaas ter hoogte van het midden Geen band onder de borst. Hoog 58.

63. **Id.** Zwaarlijvige gestalte met baard en knevel. In plaats van diadeem een gewoon band boven het voorhoofd en de andere versieringen eveneens bijzonder eenvoudig. Geen band onder de borst en de oepawîta alleen door onduidelijke lijnen aangegeven. De rechterhand voor de borst met het bidsnoer, in de naast het ligchaam afhangende linkerhand de waterkruik; op den linkerschouder de waaier aan een koord. Rechts tegen het achterstuk de drietand en links op het voetstuk een klein vaasje, waaruit een lotusplant opschiet. Links, op het achterstuk en naast de glorie, eene Sanscrit inscriptie, waarover zie de inleiding tot de Çiva-groep. Hoog 153. — Friederich 145. Singosari, afd. Malang (Pasoeroean). (1)

(1) Boven aan de voorzijde links bevindt zich een legende in Nâgarî-karakters, waarover men zie Verh. Bat. Gen. Dl. XXIII, terwijl een facsimile ervan te vinden is Verh. XXI, plaat 17, en Raffles, Hist. of Java (1817), II, 42. Die legende luidt **भगवान् चिणविंदुमहर्षि:**, doch door afbrokkelen van den steen ontbreken de visarga, de ॆ en de vertikale streep der **ष**; te oordeelen naar het facsimile is dit afbrokkelen geschied na Raffles's tijd. Daaronder bevint zich een teeken, van mystischen aard naar waarschijnlijkheid, waarvan ook mij de beteekenis niet bekend is.

De eigenaardige spelling **चिणविंदु** in plaats van **तृणविन्दु** verdient opmerking.

In aanmerking nemende dat gewoonlijk, als in onze kolonien gevonden opschriften met Nâgarî-schrift geschreven zijn, de inhoud van die opschriften van Buddhistischen aard is, moet men de vraag stellen of ook dit beeld niet van Buddhistischen oorsprong is, waaraan vroeger niet schijnt gedacht te zijn Voor den Buddhistischen oorsprong van dit Trnawindumaharṣi-beeld kan en moet verder worden aangehaald, dat van de plaats vanwaar dit beeld werd overgebracht naar Batavia, ook een ander beeld

Digitized by Google

64. Çiwa als Goeroe. Gestalte en versiering overeenkomende met het vorige beeld; het ondergedeelte van het gelaat is afgebroken en

---

al komstig is, dat naar Engeland is gevoerd en hetwelk ontegenzeggelijk Buddhistisch is. Bedoeld is het beeld van Bharâlî Mâmakî, भरालीमामकी, de çakti van den Dhyâni-buddha Ratnasambhawa (z. Wilson's Essays, ed. by Dr. R. Rost, II, 12 not. 2; Hodgson, Essays, bl. 59), waarvan men een afbeelding vinden kan in Raffles, Hist. of Java, 1817, II, 54. Ook hier vindt men de legende, die vermeldt welke persoon het beeld voorstelt, boven aan de voorzijde in Nâgarî-type, en precies op dezelfde wijze zijn ook de namen van Dhyânibuddha's enz. in Nâgarîschrift aangebracht op verscheidene beelden aan de Tjaṇḍi Toempang in het Malangsche, gelijk men zien kan in Friederich's "Over inscripties van Java en Sumatra", Verh. Bat. Gen. XXVI, bl. 7 vlgg., waar ter plaatse men ook de facsimiles van deze legenden vinden kan.

Doch al is de Buddhistische aard van het beeld No. 63 dus zeer waarschijnlijk, welke plaats Bhagawân Tṛṇawindumaharṣiḥ — zoo staat er namelijk en geenszins Tṛṇawindur maharṣiḥ zooals Friederich heeft willen lezen en verklaren — in het op Java voorkomende zeer ontwikkelde Buddhistische (mahâyânistische) geloofssysteem inneemt, hoe hij nog anders genoemd zou kunnen worden, en in welke verhouding hij staat tot andere goden en godinnen, is mij, daar de hier toegankelijke bronnen voor het Buddhisme daarover geen licht of nog geen licht geven, niet doenlijk geweest uit te maken. Het vermoeden door den Heer Groeneveldt hierboven omtrent dit beeld uitgesproken zal zooals het daar geformuleerd is een gereede aanleiding kunnen zijn tot een nader uitgebreid onderzoek, waarvan de uitkomst mogelijk wezen kan, dat de godheid, dien anderen Çiwa, Içwara enz., enz. plegen te noemen, opgevat als Mahâguru in het systeem der Buddhisten den bijzonderen naam draagt van Bhagawân Tṛṇawindumaharṣi, evenals Çiwa daar in zijne uiting als Mahâdewa zooals schijnt Singhanâthalokeçwara genoemd wordt. Of er verder al dan niet verband bestaat tusschen den in de Sanskrit literatuur (bijv. Mahâbhârata, Wiṣṇupurâṇa enz.) genoemden koning en ṛṣi Tṛṇawindu en den door dit beeld verbeelden Bhagawân Tṛṇawindumaharṣi kan evenzoo nog niet worden beslist. Aangenomen dat ons beeld Buddhistisch is, zal het epitheton bhagawân ons niet mogen weerhouden in het genoemde beeld eene godheid, zelfs van hoogeren rang, te zien, zooals blijken kan uit de door mij in Tijdschr. T. L. en Vk., XXXI, 240 vlgg. bekend gemaakte Buddhistische inscriptie van Tjandi Kalasan, terwijl daarop ook wijst de omstandigheid dat alle tot nog toe op Java gevonden beelden waarop soortgelijke Nâgarî legenden te lezen zijn — men vond ze slechts op Oost Java — voorstellingen zijn van Dhyânibuddha's, enz.

Wat te stotte den tijd betreft waaruit dit ook om zijne geheimzinnigheid zoo belangrijke beeld dagteekenen kan, diene nog het volgende. Afgaande op de vormen der letters mag men veronderstellen dat de opschriften op de genoemde godenbeelden, vermoedelijk dus ook die beelden zelf, dagteekenen uit een tijd die betrekkelijk veel jonger zijn moet dan die waaruit dat evenzoo reeds genoemde opschrift van Kalasan afkomstig is. Dat opschrift

Digitized by Google

daardoor geen baard of knevel zichtbaar. In de afhangende handen rechts bidsnoer en links waterkruik. Drietand rechts tegen het achterstuk. Hoog 106. — Fr. 98. Kadoe.

65. **Çiwa als Goeroe.** Zwaarlijvige gestalte met baard en knevel; geene oepawîta, maar een lang afhangend halssnoer. In de afhangende handen rechts bidsnoer en links waterkruik. Op het achterstuk alleen nog maar de steel van den drietand zichtbaar, het bovengedeelte is er van afgebroken. Op den linkerschouder de vliegenwaaier aan een koord. Hoog 56. — Fr. 150.

66. **Id.** Zwaarlijvige gestalte met baard en knevel. Drietand, vliegenwaaier, bidsnoer en waterkruik als bij no. 65. Hoog 63. — Fr. 162. Tjiringin.

67. **Id.** Gewone, niet zware gestalte, met baard en knevel. In de afhangende handen rechts het bidsnoer en links de waterkruik. Vliegenwaaier op linkerschouder en drietand rechts tegen het achterstuk. Hoog 67.

68. **Id.** Gestalte als n°. 67, zonder baard of knevel. De rechterhand afgebroken, in de linker de waterkruik. De vliegenwaaier bij uitzondering op den rechterschouder. Rechts tegen het achterstuk de drietand. Dit beeld is zwaar afgesleten en even boven de voeten afgebroken. Hoog 57. — Fr. 100.

---

geeft ons het jaarcijfer 701 Çaka (= A. D. 779). Tot dezelfde conclusie leidt ons de omstandigheid dat men op Oostelijk Java (hieronder bepaaldelijk verstaande Soerabaja Kediri, Pasoeroean en wat verder oostelijk ligt), hoewel ook daar eenige kleinere jaartallen zouden kunnen worden aangewezen, wier authenciteit evenwel bij elk op nieuw betwijfeld mag en moet worden en nog nader te onderzoeken is, tot nog toe slechts jaartallen vond die in den regel belangrijk meer bedragen dan ± 850 Çaka (= A. D. 928). Het zou voorbarig zijn nu reeds definitief te beslissen omtrent een punt als het onderhavige; telkens toch komen er naar mate de onderzochte stof in omvang toeneemt nieuwe feiten aan het licht, die vaak opvattingen, gebaseerd op het reeds bekende, te niet doen of belangrijk doen wijzigen. Vooralsnog zie ik geen noodzakelijkheid iets terug te nemen van hetgeen door mij in „een Nâgarî-inscriptie gevonden tusschen Kalasan en Prambanan," Tijdschr. Ind. T., L. en Vk., XXXI, bl. 241, 243 en 249 in de noten gesteld werd. B.

Digitized by Google

69. Çiwa als Goeroe. Jeugdige, tengere figuur zonder baard. De rechterhand houdt de oepawîta ter hoogte van de heup, in de afhangende linker de waterkruik. Rechts tegen het achterstuk de drietand. Hoog 110. Een der fraaiste beelden der verzameling. — Fr. 97. **Samarang.**

70. **Id.** Zwaarlijvige figuur met knevel en baard. In de afhangende handen rechts het bidsnoer en links de waterkruik; op den linkerschouder de vliegenwaaier en rechts op het achterstuk de drietand. Hoog 64. — Not. 1864 pag. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

71. **Id.** Kunstelooze voorstelling van zeer slechte bewerking. In de rechterhand de drietand, in de linker de waterkruik. Knevel en kinbaard. Hoog 64. — Collectie Scheepmaker.

72. **Id.** Zwaarlijvige figuur met knevel en kinbaard. Oepawîta van groote koralen. De rechterhand, naar achter gebracht, houdt den drietand, die tegen het achterstuk staat; in de linkerhand de waterkruik, op den rechterschouder de vliegenwaaier, terwijl op den rug, beneden den rechterschouder, eene ronde pot of bak half zichtbaar is. Het hoofdhaar, naar boven gekamd en zaamgebonden, valt achter het hoofd neer in zware lokken, herinnerende aan sommige beelden der volgende groep. Hoog 77. — Collectie Scheepmaker.

73. **Id.** Gestalte en baard als n°. 70. Geen band onder de borst, bovenarm en polsbanden. Bidsnoer en waterkruik als bij n°. 70; de vliegenwaaier en de drietand ontbreken. Hoog 73. — **Magelang.**

74. **Id.** Gestalte en baard als n°. 70. De rechterknie naar voren gebogen: de rechterhand met het bidsnoer voor de borst, in de afhangende linkerhand de waterkruik. Geen drietand noch glorie. Hoog 78. — **Magelang.**

c. Çiwa als Mahâkâla of Bhairawa. Overeenkomstig het karakter, dat volgens deze opvatting aan Çiwa wordt toegekend, heeft men in den regel getracht hem een geweldig, schrikaanjagend voorkomen te geven.

Digitized by Google

Daartoe is hij in de eerste plaats gewapend met eene knots, waarbij in de andere hand vaak een kort zwaard komt, terwijl hij in de vierarmige voorstellingen ook nog de gewone attributen, als drietand, bidsnoer of vliegenwaaier voert. Verder geeft men hem een woest en vreeselijk gelaat, met uitpuilende oogen, vooruitstekende tanden en zwaar, naar achter afhangend hoofdhaar, dat soms achter het hoofd tot eene schijf is opgemaakt, en dan de gewone glorie verbeelden moet. Dikwijls gebeurt het echter, dat van dit streven naar eene vreesaanjagende voorstelling geheel of gedeeltelijk is afgezien en zulke beelden naderen dan meer tot de vroeger beschreven voorstellingen van Çiwa, of wel zij vertoonen ons eenvoudig een vaak zwaarlijvig, oudachtig man, alleen met eene knots gewapend. Aan verscheidene dezer beelden is door buiging van de heupen of door het vooruitbrengen van een der knieën eene actieve (dreigende) houding gegeven en in overeenstemming daarmede hebben vele hun kleedje tusschen de knieën opgetrokken of zijn zelfs geheel of nagenoeg naakt, om daarmede op vrije, gemakkelijke beweging te wijzen.

In Hindoestan is het karakter van Kâla of Bhairawa vaak ontaard in woeste boosaardigheid, wat door verschillende walgelijke en vreesaanjagende voorstellingen wordt uitgedrukt; dit schijnt in den archipel weinig het geval geweest te zijn, ten minste geen onzer beelden wijst daarop. Geheel onbekend waren zulke voorstellingen echter niet, gelijk blijkt uit no. 48 van het Leidsch museum.

Sommige dezer beelden, bij welke het karakter van Çiwa minder duidelijk uitkomt, werden vroeger gewoonlijk als tempelwachters beschouwd, maar zij naderen zoo geleidelijk tot de andere en vertoonen zoo veel kenmerken van godenbeelden in het algemeen en van Çiwa-beelden in het bijzonder, dat ze zonder eenige aarzeling naar deze afdeeling mogen worden overgebracht. Even als de reeds beschreven godenbeelden, staan ook deze op een voetstuk, dat meestal een gewone steenplaat, slechts zelden een lotuskussen is, met achterstuk en glorie. Kleeding en versieringen zijn in het algemeen als vroeger beschreven, dikwijls echter eenvoudig en onvolledig, terwijl vooral het hoofdtooisel soms, wegens buitengewone afwijking, speciaal zal moeten beschreven worden.

75. **Çiwa als Kâla.** Staand, zwaarlijvig beeld, met uitpuilende oogen, een verhevenheid aan den neuswortel, zware wenkbrauwen, kleine baard en knevel, geopenden mond met uitstekende tanden. Rijke

Digitized by Google

versierselen. Vier armen; in de rechterachterhand de drietand met korten steel en in de linkerachterhand een lotusstengel met knop, boven beide voorwerpen kronkelt eene vlam omhoog, terwijl ze elk met een stralenkrans zijn omgeven. In de rechtervoorhand, tegen het lichaam, een kort gebogen zwaard, waarvan de punt tot aan den schouder reikt, in de linkerhand, ter hoogte van de heup, een touw, het bekende attribuut van Çiwa, bestemd om weerspannig boosdoeners te binden.

Aan weerskanten, op het achterstuk, ziet men lotusplanten, oprijzende uit twee vazen, waarvan de hals nog zichtbaar is, maar waarvan het onderste gedeelte, te zamen met voetstuk en voeten van het beeld, afgebroken is. Hoog 55.

76. **Çiwa als Kâla.** Gewone nog al rijke versiering, met een ongewoon, maar zeer geschonden hoofdtooisel. Vier armen; in de achterhanden rechts de vliegenwaaier en links het bidsnoer; de rechtervoorhand voor het lichaam, zeer geschonden; de linkervoorhand steunt op eene geschonden knots met versierden greep.

Aan weerskanten van het beeld, tegen het achterstuk, fraaie lotusplanten. — Aan den achterkant staat in oud-Javaansche cijfers 1279 (= A. D. 1357). Hoog 41. — Fr. 155. Modjokerto.

77. **Id.** Dit beeld is een tegenhanger van no. 59 en staat in eene nis, die geheel gelijk is aan de daar beschrevene. Twee armen; in de rechterhand aan de heup het korte zwaard, de linker steunt op de knots, aan het einde van een puntig versiersel voorzien. In de ooren groote ringen met rozet er in, aan weerskanten op het haar achter de ooren eveneens een rozet. Zware afhangende haarlokken en uitstekende tanden. Het kleedje is tusschen de beenen opgetrokken; het linkerbeen is daardoor bijna geheel ontbloot, terwijl het eenigszins opgeligt en de knie vooruitgebracht is. Hoog 102.5. — Fr. 122. Wonosobo (Diëng?).

78. **Id.** Twee handen, in de rechter een kort zwaard, de linker steunt op de knots; de heup links is gebogen, de rechter-

knie vooruitgebracht. Geen oepawîta en glorie. Hoog 70. — Magelang.

79. **Çiwa als Kâla.** Kort zwaard en knots als no. 78. Geene oepawîta en diadeem; het zware hoofdhaar vormt de glorie. Hoog 46.

80. Id. Zwaarlijvige gestalte, met de rechterheup uitgebogen en het hoofd eenigzins teruggeworpen. Zwaar hoofdhaar, dat in krullen naar achter valt en met een band om het voorhoofd en een knopvormig voorwerp op de kruin versierd is. Verdere versierselen alleen halssnoer, oorknoppen, gordel en kort kleedje. Achter het hoofd eene glorie. In de rechterhand het korte zwaard, de linkerhand is afgebroken, maar de knots, waarop zij gerust heeft, is geheel overgebleven. Ruw van vormen en bewerking. Hoog 89.

81. Id. Gewone versierselen, behalve de oepawîta. Geen glorie. Zwaar, krullend haar, hooge diadeem, het hoofdtooisel eindigt in een hoog, knopvormig versiersel. Het korte zwaard op de heup in de linkerhand, de rechterhand is afgebroken en daaronder zijn nog eigenaardige overblijfselen van een lang voorwerp (knots?) zichtbaar. Hoog 99. — Not. I. pag. 46. Brebes (Tagal).

82. Id. Gewone, eenigzins zwaarlijvige gestalte in rustige houding. Slang als oepawîta. De rechterhand steunt op eene knots, die met ringen versierd is, de linkerhand hangt ledig naast het lijf. Links, op het voetstuk, een niet te herkennen voorwerp. Hoog 43.5. — Fr. 149.

83. Id. Geene oepawîta, het kleed opgetrokken zoodat het rechterbeen bijna geheel ontbloot is; op het voorhoofd eene halve maan met de hoornen naar beneden; uitstekende tanden; de oorringen zijn onderling verschillend; de linker is een gewone hanger, de rechter ringvormig maar niet geheel duidelijk. (1) De rechterhand steunt op

(1) Dit verschil tusschen de beide oorringen is niet toevallig, maar komt ook elders voor, zie No. 84 en 90, en vergelijk ANDERSON, Catalogue of the Indian museum of Calcutta, part I, pag. 22; of het eenige beteekenis heeft, weet ik niet.

Digitized by Google

de knots, echter zijn de hand en de greep bijna geheel weggebroken; de linker hangt naast het lijf neer. Hoog 64.

84. **Çiwa als Kâla.** Beneden de knieën afgebroken, in het rechteroor een van onder spits toeloopende hanger, in het linker een ring met een rand van korrels, gelijk aan sommige vormen van het bidsnoer. De rechterhand steunt op de knots; de linker ligt op de heup. Hoog 102.— Fr. 104.

84ᵃ. **Id.** Houding als het vorige nummer; de voeten afgebroken; geen glorie. Hoog 60. — Not. 1880, pag. 167. Desa Tendjolaja, distr. Tjitjalengka (Preanger).

85. **Id.** Zwaarlijvige figuur, waarvan het hoofd ontbreekt. Het gedeelte der oepawîta beneden den linkerschouder wordt door negen doodshoofden gevormd, verder is het een gewoon versierd band. Om het voetstuk loopt een rand, versierd met vier schedels en vier rozetten, om den anderen geplaatst. De rechterhand rust op de knots, de linker hangt ledig naar beneden. Hoog 71. — Not. 1864 pag 230. Rawapoeloe (Soerabaija).

86. **Id.** Volledige, nog al rijke versieringen; in de ooren rozetvormige ringen. De rechterhand steunt op de knots, waarvan echter alleen de greep nog zichtbaar is, de linker hangt ledig naast het lijf. Bij de knieën afgebroken. Hoog 55.

87. **Id.** Gewone gestalte en versierselen. In de naar voren geopende rechterhand ligt de rozet, terwijl de linker op de knots steunt. Geen oepawîta. Hoog 55.5. — Magelang.

88. **Id.** Gewone gestalte en versierselen. De linkerhand steunt op de knots, de rechter hangt af naast het lijf en houdt een strik van den sjerp vast. Hoog 67.

89. **Id.** Staande op lotuskussen, met achterstuk en glorie van het hoofdhaar; zware gestalte in actieve houding met den rechter-

Digitized by Google

voet vooruitgezet; uitstekende tanden en uitpuilende oogen. Volledige en fraaie versiering, waaronder slang als oepawîta. De rechterhand rust op de knots en de linker wordt gesloten tegen den buik gehouden.

Zeer fraai bewerkt, ongeschonden beeld. Hoog 76. — Collectie Scheepmaker.

90. **Çiwa als Kâla.** Staande in actieve houding met de linkerknie vooruitgebracht; beide beenen zijn even onder de knieën afgebroken. Geen diadeem of ander hoofdtooisel, het krullende haar is achter het hoofd in eene ronde masa als glorie verzameld. De linkeroorring is een ovale knop, de rechter eene versierde schijf. Verder gewone versierselen, maar geen oepawîta; het kleedje schijnt tusschen de beenen te zijn opgetrokken. De rechterhand rust op eene staande knots, de linkerhand houdt iets vast, dat over den schouder ligt (waaier?) Hoog 39. — Not. 1864 pag. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

91. **Id.** Lotuskussen en achterstuk, zonder glorie. Zoo het schijnt naakt; alleen een band om het midden met schuin afhangend uiteinde, dat de genitalia zichtbaar laat. Gewone oepawîta en bovendien een slang om den hals, waarvan kop en staart op de borst afhangen. Uitstekende tanden, het haar op het achterhoofd met eene naar voren gerichte punt opgemaakt (vergelijk no. 284 en 285). De rechterhand steunt op eene versierde knots, de linker rust op de borst, zoo het schijnt eene slang vasthoudend. Hoog 49. — Collectie Scheepmaker.

92. **Id.** Komt bijna geheel overeen met het vorige nummer; slang als oepawîta; handen als voren. Voor het hoofd geen diadeem; het haar, bestaande uit korte krullen., is als bij het vorige nummer opgemaakt. Hoog 48. — Collectie Scheepmaker.

93. **Id.** Actieve houding; het krullende hoofdhaar is samengevat door een band met groote strikken om het achterhoofd en tot eene groote glorie uitgewerkt, op het voorgedeelte van het hoofd ligt het haar in den vorm der rozet; geen diadeem.

Digitized by Google

Overige versierselen compleet. De rechterhand steunt op eene knots, de linker wordt ledig voor het lichaam gehouden. Hoog 58.

94. Çiwa als Kâla. Zwaarlijvige gestalte in rustige houding. Om het voorhoofd een diadeemvormig versiersel; het haar aan het achterhoofd met een snoer van korrels zaamgebonden en verder als glorie tegen het achterstuk. Verder gewone versierselen, maar geen oepawîta; de oorringen zijn versierde schijven. In plaats van het kleedje heeft dit beeld slechts een versierden lap, die tusschen de beenen neerhangt, en in de zijden de gewone groote strikken met neerhangende uiteinden, verbonden door een breeden band, die met eenigszins diepe bocht over de naakte knieën loopt. Ook bij sommige andere der laatst beschreven beelden schijnt de kleeding hiermede overeen te komen, maar nergens is dit zoo duidelijk als hier. De linkerhand rust op de knots, de rechter gesloten in de zij. Hoog 48. -- Not. 1864 pag. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

95 Id. Dit beeld draagt de blijken van vroeger in eenen muur te zijn bevestigd geweest en heeft waarschijnlijk te zamen met het volgende nummer aan den ingang eener deur of nis gestaan.

De voorrand van het voetstuk is versierd met elkaar afwisselende rozetten en kringvormige figuren; aan den rechterkant van het voetstuk is eene versierde verhevenheid aangebracht, die een halven boog vormt. Het hoofdhaar is eenvoudig naar achter gestreken, aan het achterhoofd saamgebonden en dan als glorie tegen het achterstuk; geen diadeem of ander hoofdtooisel. Verder gewone versieringen, alleen in plaats van een kleedje, zoo het schijnt, wederom alleen eene bedekking der schaamdeelen. Actieve houding, de rechterhand steunende op de knots, de linker op de dij gelegd. Hoog 64. — Diëng.

96. Id. Tegenhanger van het vorige nummer en in alles daaraan gelijk, behalve dat het versiersel op het voetstuk links staat, terwijl de linkerhand op de knots steunt en de rechter (geschonden) voor de borst gehouden wordt. Hoog 66. — Diëng.

Digitized by Google

97. **Çiwa als Kâla.** Een zeer geschonden beeld in actieve houding. Groote glorie door het hoofdhaar gevormd; oorringen zoo het schijnt van verschillenden vorm; als kleeding eenvoudige bedekking der schaamte en een breede versierde band over de knieën; andere versieringen wegens onduidelijkheid niet te herkennen. De rechterhand steunt op de knots, de linker schijnt den band, die over de knieën gaat, vast te houden. Hoog 41. — Not. 1864 pag. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

98. **Id.** Zeer sterk afgesleten en slecht bewerkt beeld; van de versieringen zijn alleen nog de bovenarm- en polsringen te herkennen; het kleedje schijnt aan den rechterkant opgetrokken te zijn en aan den linkerkant tot over de knie neer te hangen. Zwaar haar achter het hoofd als glorie; de rechterhand rust op eene knots, de linker houdt een plooi van het kleed vast. Hoog 69. — Bima.

99. **Id.** In dit beeld zijn geene sporen der Hindoe-kunst meer te ontdekken, en het schijnt een nabootsing door een primitieven Polynesischen kunstenaar te zijn; de vormen zijn zeer ruw en onduidelijk, van de versieringen zijn alleen de enkelbanden te herkennen. Zwaar hoofdhaar naar achter verzameld; de rechterhand rust op de knots, de linkerhand op de heup. Hoog 83.

100. **Id.** Zwaarlijvige gestalte in rustige houding; om het voorhoofd een diadeem en het zware haar achter het hoofd in eene massa vereenigd, die echter niet den vorm eener glorie heeft. Uitpuilende oogen en groote slagtanden. Gewone versiering zonder oepawîta; het kleedje om de beenen gespannen en bovendien een geplooide doek, die tusschen de beenen naar beneden hangt. In de rechterhand een kort, gebogen zwaard, gelijk aan dat van no. 75 en op dezelfde wijze gehouden; de linkerhand hangt ledig naast het ligchaam neer. Aan weerskanten op het voetsuk staan kleine vazen; uit die aan den rechterkant verheffen zich bloemen, boven de linksche kan men eerder meenen opgestapelde offeranden te zien. Dit beeld is, als van eenigzins ander type, aan het einde der reeks

Digitized by Google

geplaatst, maar misschien zou het beter zijn het onmiddelijk achter n°. 75 te doen volgen, waarmede men het in veel opzichten vergelijken kan. Hoog 55.

101. **Çiwa als Kâla.** Zwaarlijvige gestalte, staande op een rond lotuskussen, zonder achterstuk of glorie. Zwaar hoofdhaar in groote krullen op en achter het hoofd. In de rechterhand een kort gebogen mes, dat even als bij het vorige nummer op den schouder rust; de linkerhand ligt onder de linkerborst tegen het lijf. Het beeld is zeer afgesleten en onduidelijk. Hoog 84. — Collectie Scheepmaker.

101ª. **Id.** In houding geheel gelijk aan het vorige nummer, alleen hangt de linkerhand naast het lichaam neer en houdt een niet te bepalen voorwerp. Geen lotuskussen, maar eenvoudige steenplaat met vierkant achterstuk zonder glorie. Geen oepawîta; kort kleedje dat slechts tot boven de knieën reikt en van voren met een punt neerhangt. Hoog 90.— Not. 1885 pag. 170 en 1886 pag. 13. Gedong-songo, Oengaran gebergte.

102. **Id.**(?) Losse kop versierd met diadeem en hoog hoofdtooisel; om het laatste loopen twee banden, die elk uit twee slangen bestaan, in de ooren insgelijks slangen. Uitpuilende oogen, verhevenheid aan den neuswortel met ronde knobbel er boven, open mond met slagtanden, zwaar hoofdhaar dat naar achter afhangt. Hoog 41.— Not. 1864 pag. 178. Pertibi (Tapanoeli).

103 **Id.** Kop met gelaat en hoofdhaar als het vorige nummer. Diadeem en hoog hoofdtooisel, het laatste met gewone banden versierd; de versierselen der ooren niet te herkennen. Hoog 48.— Not. 1864 pag. 178. Pertibi (Tapanoeli).

V. ARDHANÂRÎ.

Ardhanârî — „half-vrouw", of Ardhanârîça — „de heer die half vrouw is", naam der vereeniging in één lichaam van Çiwa met Pârwatî, zijne vrouwelijke helft of Çakti. De mannelijke helft bevindt zich aan den rechter-, de vrouwelijke aan den linker-kant.

Digitized by Google

104. **Ardhânârî**. Staande met rond lotuskussen als voetstuk, achterstuk en glorie. Gewone versierselen, zooals vroeger beschreven. Vier armen; in de achterhanden rechts op den top van den wijsvinger eene platte plaat met drie vlammen, vermoedelijk den drietand voorstellende, links eveneens op den punt van den wijsvinger een schelp met krans van vlammen. De rechtervoorhand rust op eene knots, waarvan alleen de greep is overgebleven; de linkervoorhand geopend voor het lijf met een geschonden voorwerp (lotusbloem?) er in.

Aan de linkerzijde ziet men eene duidelijke vrouwenborst, aan de rechterzijde die van een man, verder heeft men op de rechterborst een tweede halssnoer en de gewone schuin over de borst gaande oepawîta, die geen van beide op de vrouwelijke zijde voortloopen. Andere verschillen bestaan tusschen de twee zijden niet.

Aan weerskanten staan op het voetstuk kleine vazen, waaruit lotusplanten tegen het achterstuk opschieten. Hoog 86.

105. **Id.** Staand beeld met rond lotuskussen als voetstuk, achterstuk en glorie. Gewone versierselen, in het hoofdtooisel de halve maan met het doodshoofd. Vier armen; de achterhanden zijn afgebroken; de linkervoorhand geopend voor het lijf, de rechter gesloten er in met den duim opgeheven. Aan de linkerzijde eene sterk uitkomende vrouwenborst, aan de rechterzijde de borst van een man, zonder eenig ander verschil tusschen de twee zijden des lichaams. Hoog 70.

106. **Id.** Staande op een rond lotuskussen met achterstuk en glorie. In het hoofdtooisel het doodshoofd met de halve maan er onder (onduidelijk door beschadiging). Twee oepawîtas, de eene kort en vermoedelijk eene slang, de andere een gewoon snoer en laag afhangend. Vier armen; in de achterhanden rechts het bidsnoer en links de vliegenwaaier; de rechtervoorhand bedekt de rechter-borst die echter duidelijk het beloop eener mannenborst heeft, terwijl de linkerborst die eener vrouw is; de linkervoorhand ligt op den buik aan de oepawîta. Hoog 133. — Collectie Scheepmaker.

Digitized by Google

107. Ardhanârî. Zittende op een lotuskussen met achterstuk en glorie. Gewone versiering. Vier armen; in de achterhanden rechts het bidsnoer en links de vliegenwaaier (onduidelijk); de voorhanden liggen geopend op de kniën met eene lotusbloem (rozet) in elke. Rechts man, links vrouw, alleen door het zeer duidelijke verschil tusschen de beide borsten onderscheiden. Hoog 41. — Collectie Scheepmaker.

VI. [1] LAKSHMÎ of ÇRÎ.

De vrouwelijke helft of Çakti van Wishnoe; de godin van het geluk, den voorspoed, de vruchtbaarheid.

Zittende en staande beelden met lotuskussen, achterstuk en glorie, vier armen en de gewone versiering.

Deze godin wordt in de eerste plaats gekenmerkt door eene lotusbloem in eene der handen, maar daar ook Dewî en de Boeddhistische Târâ's dit attribuut dikwijls voeren, is Lakshmî niet altijd met zekerheid van deze te onderscheiden.

Ik houd no. 108 voor eene voorstelling van Lakshmî, omdat de groote lotusbloem het eenige kenmerk van dit beeld is, mocht het echter zijn dat de afgebroken rechterachterhand het bidsnoer of den drietand heeft gehouden, dan zou ik het Dewî moeten noemen. Bij no. 109 zie ik in de geopende borsten eene aanduiding van Çrî als godin des overvloeds; no. 110 komt behalve de borsten met het vorige nummer overeen en daar no. 111 in elke achterhand eene korenaar houdt, moet ook daar weer aan de godin des overvloeds gedacht worden.

Overigens wordt gaarne erkend, dat de bepaling dezer vier beelden tamelijk onzeker is en het is volstrekt niet onmogelijk, dat wij hier met Çakti's van Dhyâni-Boeddha's of Bodhisatwa's te doen hebben.

108. Lakshmî of Çrî. Zittende op een hoog lotuskussen, waaronder eene platte steenplaat. Geene oepawîta maar het zoogenaamde vrouwensnoer (zie pag. 2). Vier armen, de rechterachterhand is afgebroken, de linkerachterhand houdt eene groote geopende lotusbloem met korten steel; de voorhanden liggen ledig in den

[1] Voorstellingen van Saraswatî, de Çakti van Brahmâ, worden niet in de verzameling aangetroffen.

schoot, de rechter boven de linker, beide naar boven geopend. Hoog 85. — Magelang.

109. **Lakshmî of Çrî.** Staande, met gewone oepavîta, gevormd door twee rijen koralen en een groot sluitstuk op den buik; aan weerskanten van het hoofdtooisel groote naar achter omgekrulde ornamenten, zooals thans vaak, maar in overdrevener vorm, bij wajangfiguren voorkomen. In de achterhanden rechts de vliegenwaaier en links een groote aar of vrucht; de voorhanden houden de borsten vast, waaraan de plaats der tepels door ronde openingen is ingenomen; deze gaten loopen door naar eene groote opening aan den achterkant van het ruggestuk en waarschijnlijk heeft er heilig water of iets dergelijks door naar buiten gestroomd (vergelijk ook n°. 308 en 309). Hoog 97. — Malang.

110. **Id.** Staande op een kussen met versierden rand, aan den voorkant waarvan in oud-Javaansche cijfers het jaartal 1360 (= A. D 1438) is uitgebeiteld. Gewone oepawîta en aan het hoofdtooisel dezelfde omgekrulde versierselen als bij het vorige beeld. In de achterhanden rechts de vliegenwaaier en links een lotusknop met steel; de voorhanden vóór het lijf, schijnbaar ledig. Rechts en links op het voetstuk een pot met lotusplanten, die tegen het achterstuk verrijzen. Hoog 71. — Collectie Scheepmaker.

111. **Id.** Staande met gewone oepawîta en versiering als het vorige beeld. In elke achterhand een opgeheven korenaar; de voorhanden voor het middel in elkaar gelegd en met een langwerpig spits voorwerp er in, dat met de punt opwaarts gekeerd is. Hoog 72.— Collectie Scheepmaker.

VII. DEWÎ.

Dewî, „de godin", of *Mahâdewî*, de groote godin," de Çakti of vrouwelijke helft van Çiwa, komt in de verzameling onder drie vormen voor:

a als *Oemâ* of *Pârvatî*, de gezellin van Çiwa als **Mahâdewa**;

Digitized by Google

b als *Doergâ*, de werkende godin der deugd, die het kwaad in den vorm van een daemon (asoera) bestrijdt;

c als *Kâlî*, *Mahâkâlî* of *Bhairawî*, overeenkomende met Çiwa in zijne hoedanigheid van Mahâkâla, den alles vernielenden tijd, of Bhairawa, den vreeselijke.

a. Oemâ of Pârwatî. Staande beelden met eenvoudige steenplaat of lotuskussen als voetstuk, achterstuk en glorie. Versiering als vroeger beschreven, waaronder altijd de gewone oepawîta en niet het vrouwensnoer. Vier armen; meestal in de achterhanden het bidsnoer en de vliegenwaaier even als Çiwa; de voorhanden in elkaar vóór het lijf met een meer of min ontloken lotusbloem er in.

Het is niet onmogelijk, dat enkele beelden dezer groep, met name No. 119 en 120, wederom Boeddhistische godinnen voorstellen.

113. ([1]) **Oemâ of Pârwatî.** Staande op eene eenvoudige half ronde steenplaat. In de achterhanden rechts het bidsnoer met rozet als sluitsteen en links de vliegenwaaier; de voorhanden, voor het lijf, houden een voorwerp (lotusknop?), waarvan alleen de punt zichtbaar is. Aan weerskanten vazen met lotusplanten, die tot de hoogte van het midden opschieden. Hoog 83.—Madioen.

114. **Id.** Iets kleiner dan het vorige beeld, maar in houding, bewerking, attributen en versiering in alle opzichten daaraan gelijk. Hoog 70.

115. Id. Staande op een lotuskussen, maar overigens overeenkomende met de beide vorige nummers, alleen liggen de beide voorhanden geopend en ledig vóór het lijf, de rechter in de linker Achter het ruggestuk staat in oud-Javaansche cijfers het jaartal 1282= A. D. 1360. Hoog 40.— Collectie Scheepmaker.

116. Id. Als voren, maar zonder lotusplanten op het voetstuk. In de voorhanden eene conische bloem. Hoog 51. — Collectie Scheepmaker.

([1]) No. 112 is door verschikking uitgevallen.

Digitized by Google

117. **Oemâ of Pârwatî**, als voren. Het achterstuk is met een rand van stralen omgeven. In de achterhanden, tegen den regel, het bidsnoer links en de vliegenwaaier rechts. Hoog 42. — Collectie Scheepmaker.

118. **Id.** in zittende houding, maar overigens gelijk aan de vorige nummers Hoog 42. — Collectie Scheepmaker.

119. **Id.** Staande op halfrond lotuskussen; om het achterstuk loopt een getande stralenkrans. In de achterhanden rechts de vliegenwaaier, links een bloemstengel met knop; de voorhanden in elkaar gelegd voor het lichaam, met eene lotusknop er in. Hoog 62.

120. **Id.** De voeten afgebroken. Om het achterstuk een rand van stralen; in de achterhanden rechts het bidsnoer en links een bloemstengel met knop. In de voorhanden, ter hoogte van het middel, eene groote bloemknop. Hoog 46. — Collectie Scheepmaker.

121. **Id.** Achterstuk als voren. In de achterhanden rechts eene slang, die, bij den staart vastgehouden, den kop en het lijf opheft; links het bidsnoer; de voorhanden voor het lichaam afgebroken. Hoog 50.5. — Fr. 152. Modjokerto. (1).

122. **Id.** Overeenkomende met het vorige nummer. Hoog 68. — Collectie Scheepmaker.

123. **Id.** Staande op eene halfronde steenplaat zonder eenige versiering, met achterstuk en glorie, de laatste door een stralenkrans omgeven. In de achterhanden links een drietand, waarvan de middenste punt aanmerkelijk uitsteekt en met weerhaken voorzien is; rechts op den wijsvinger eene schijf met opwaarts kronkelende vlam (wellicht eene voorstelling van den vliegenwaaier). De voorhanden vóór het lijf met eene half geopende lotusbloem er in. Aan elken kant op het voetstuk eene vaas met lotusplanten. Hoog 69. — Collectie Scheepmaker.

124. **Id.** Staande op een lotuskussen; aan het hoofdtooisel,

(1) Friederich heeft dit beeld voor Çiwa aangezien, maar uit den vorm der borsten blijkt met zekerheid dat het eene vrouw moet voorstellen.

Digitized by Google

achter de ooren, naar achter omgebogen ornamenten als bij no. 109. In de achterhanden rechts de drietand met korten steel (onduidelijk), links een bloemstengel met knop. In de voorhanden het gewone kegelvormige voorwerp (bloemknop, maar eveneens onduidelijk). Aan weerskanten op het voetstuk een pot met lotusplanten. Hoog 61. — Collectie Scheepmaker.

125. **Oemâ of Pârwatî.** Zeer geschonden en slecht bewerkt beeld, in hoofdzaak met de vorige overeenkomende. De voorhanden als boven; in de achterhanden rechts het bidsnoer en links de tjakra van Wishnoe, die zeer oppervlakkig uitgebeiteld en wellicht later er bij gemaakt is. Hoog 50. — Collectie Scheepmaker.

126. **Id.** Staande op een liggenden stier met afgebroken horens, eene klok aan een fraai versierden keten om den hals; onder den stier is eene ronde uitstekende punt, waarmede het beeld in een voetstuk moet zijn bevestigd geweest; dit voetstuk ontbreekt, wat er thans onderstaat, is er bijgemaakt. Gewoon achterstuk en eene glorie met een rand van stralen omgeven. In de achterhanden rechts een drietand met korten steel; links een klein lotuskussen, eveneens op een korten steel bevestigd en op dat kussen ligt een langwerpig vierkant voorwerp met gekruiste koorden omwonden (eene doos, dan wel een boek van palmbladeren?); achter drietand en lotuskussen rijzen vlammen omhoog. De voorhanden liggen in elkaar vóór het midden met eene half ontloken lotusbloem er in.

Rechts is een klein beeld van Ganeça in gewone voorstelling, gezeten op een lotuskussen dat op den stier rust, met achterstuk en glorie.

Links zit op dezelfde wijze eene eenigszins kleinere figuur op een kleiner lotuskussen, zonder achterstuk of glorie. Dit beeld draagt de gewone versiering, maar zonder de oepawîta, in de rechterhand heeft het een grooten hamer met korten steel en in de linker, die op de knie rust, de stok van een groot vaandel (eenigszins geschon-

Digitized by Google

den en daardoor niet geheel duidelijk). Wie door deze figuur wordt voorgesteld, is niet met zekerheid te zeggen; in de eerste plaats moet men denken aan *Kârttikeya*, die, even als Ganeça, gewoonlijk Pârvatî's zoon genoemd wordt. Als krijgsgod zouden hem naar onze begrippen hamer en vaandel uitstekend passen, maar mij zijn deze voorwerpen niet als attributen van Kârttikeya bekend. Ik vind echter in de „Catalogue and handbook of the archeological collections in the Indian Museum of Calcutta by John Anderson, M. D." Part II p. 349 de volgende beschrijving van dezen god: „The figure of Kârttikeya is standing beside a peacock, the cognisance of this deity, who holds a long spear in his left hand, to which a piece of cloth is tied as an ornament, immediately below the head or point of the spear". Het is mogelijk dat dit ornament ook reeds eene vlag moet voorstellen en daardoor zou mijne gissing, dat de figuurKârttikeya voorstelt, voldoende bevestigd zijn. Misschien moet men uit het ontbreken van achterstuk en glorie, die bij Ganeça wel voorkomen, besluiten dat men hier niet met eene godheid van Kârttikeya's rang te doen heeft, maar daartegenover staat, dat Ganeça hier algemeen vereerd werd, terwijl Kârttikeya zelden afgebeeld is (zie onder IX), zoodat ook daaruit kan verklaard worden, dat hem hier minder eer gegeven is. — Het is echter mogelijk, dat deze figuur slechts een dienaar voorstelt, want volgens sommige verhalen is alleen Ganeça de zoon van Pârvatî, zoodat Kârttikeya niet noodwendig tot de groep behoort. Hoog 106. — Collectie Scheepmaker.

b. DOERGÂ. In dezen vorm wordt de godin voorgesteld als strijdende met het kwaad in de gestalte van een daemon (asoera), die de gedaante van een buffel (mahisha) heeft aangenomen om zich door de vlucht te redden en daarnaar Mahishâsoera genoemd wordt. De godin, voorzien van 8 (tweemaal ook 10 en eens 4 armen), waarin zij allerlei wapenen houdt, staat op den rug van den buffel, die neervalt of reeds ligt; de nek van den buffel is zwaar gewond of geheel afgehouwen en uit die wonde springt de daemon te voorschijn als een klein zwaar gebouwd man, meestal met een knevel, gekleed met een korten doek die tusschen de beenen samengebonden is en voorzien van eenige eenvoudige versierselen als arm-,

Digitized by Google

pols- en enkelringen en halssnoer. Het eene been (soms ook beide beenen) is nog in het lichaam van den buffel en hij is gewapend met schild en kort zwaard, waarmede hij zich tracht te verweren; soms echter heeft hij, waarschijnlijk ten gevolge der onbekwaamheid van den beeldhouwer, eene geheel lijdelijke houding. De buffel waarop Doergâ staat, ligt gewoonlijk met den kop naar den linkerkant en meestal heeft zij dan in de rechter-voorhand den staart van het dier en met de linkervoorhand het lange hoofdhaar van den damon gegrepen. De godin is op de gewone wijze versierd en gekleed en draagt het vrouwensnoer ([1]); meestal staat zij met de lenden naar eenen kant uitgebogen en de knie van het tegenovergestelde been vooruitgebracht, waardoor, zooals wij boven bij Çiwa gezien hebben, eene actieve houding wordt aangegeven, maar enkele keeren is hare houding ook onbewegelijk en rustig. De buffel ligt op eene platte steenplaat als voetstuk en achter de godin verrijst het gewone achterstuk met de glorie.

127. Doergâ. Om het lijf eene slang als gordel, waarvan de kop links en de staart rechts afhangt. In het hoofdtooisel het doodshoofd met de halve maan er onder. In de rechterhanden, van boven beginnende, de tjakra (op de punt van den wijsvinger), een kort zwaard (op de punt van den wijsvinger), drietand, waarvan de punten reeds geheel in het lichaam van den buffel zijn gedrongen, en de staart van den buffel; de bovenste linkerhand is afgebroken en de volgende houden den olifantshaak, een schild en het lange hoofdhaar van den daemon. Hoog 135. — Fr. 126. Nabijheid van Boroboedoer.

128. Id. In de rechterhanden tjakra, pijl, kort zwaard en staart van den buffel; in de linkerhanden schelp, boog, en schild, terwijl de voorhand ledig naast het lijf hangt. Tegen het achterstuk geene glorie. Hoog 84. — Fr. 130.

129. Id. In de rechterhanden tjakra, pijl, zwaard en staart van den buffel; in de linkerhanden schelp en boog, terwijl de twee volgende het hoofdhaar van den daemon hebben gegrepen; de laatste schijnt ongewapend te zijn. Tegen het achterstuk geene glorie. Hoog 76.5. — Fr. 127. Samarang.

([1]) Dit zoogenaamde vrouwensnoer zie pag. 2 is ook in Hindostan bekend, zie b. v. ANDERSON Catalogue of the Indian museum of Calcutta, part. 1. pag. 47.

Digitized by Google

130. **Doergâ.** Gewone oepawîta. In de rechterhanden vlammende tjakra, kort zwaard, een pijl met bloemvormige punt, die naar beneden gekeerd is, en staart van den buffel; in de linkerhanden eene gevleugelde schelp, boog, schild en het hoofdhaar van den daemon, dat hier zwaar gekruld is. Hoog 69. — Kadoe.

131. **Id.** In de rechterhanden tjakra, kort zwaard, drietand met de punten op den rug van den buffel en de staart van dezen laatsten; in de linkerhanden schelp, boog en schild, terwijl de voorhand ledig is. De asoera draagt een diadeem en hoog hoofdtooisel, zooals gewoonlijk alleen de godenbeelden. Aan den rechterkant zijn tegen het voetstuk arabesken uitgebeiteld. Hoog 71.5. — Fr. 128.

132. **Id.** Zeer afgesleten en geschonden. In de rechterhanden tjakra, speer (?) en staart van den buffel, de derde hand is afgebroken; links ontbreken de twee bovenste handen, de derde houdt het schild, de vierde of voorhand een niet te herkennen voorwerp. Hoog 78. — Fr. 131.

133. **Id.** In de rechterhanden tjakra, twee bloemen (waarschijnlijk lotus) en de staart van den buffel; in de linkerhanden de schelp, twee bloemen even als aan den rechterkant en in de voorhand een onduidelijk voorwerp, misschien eene slang. Hoog 79. — Fr. 133. Samarang.

134. **Id.** In de rechterhanden tjakra, pijl, knots en staart van den buffel; in de linkerhanden schelp, boog en kort zwaard, terwijl de voorhand op het hoofd van den asoera rust. De oepawîta ontbreekt. De asoera staat geheel vrij op kop en nek van den buffel, hij heeft zwaar, krullend haar en geene wapenen. Hoog 57.5. — Fr. 129. Pekalongan.

135. **Id.** In rechterhanden tjakra, pijl, kort zwaard en staart van den buffel; de bovenste twee linkerhanden zijn afgebroken, in de derde de boog en de voorhand ledig. De kop van den buffel is geheel afgehouwen en de asoera komt ten halven lijve uit den nek te voorschijn. Hoog 79. — Magelang.

Digitized by Google

136. **Doergâ.** In de rechterhanden tjakra, kort zwaard, boog (?) en staart van den buffel; links schelp, schild en haar van den daemon; het voorwerp in de tweede linkerhand van boven is afgebroken. Om de glorie loopt een versierde rand. Hoog 96. — Diëng.

137. **Id.** In de rechterhanden tjakra, pijl, zwaard en staart van den buffel; links schelp (afgebroken), boog, schild en hoofdhaar van den daemon. Om de glorie is een versierde rand. Hoog 85. — Diëng.

138. **Id.** In de rechterhanden tjakra, pijl (? afgebroken), kort zwaard en staart van den buffel; in de linkerhanden schelp, boog, schild en hoofdhaar van den daemon. Hoog 70.5. — Fr. 132. Samarang.

139. **Id.** Zeer afgesleten en geschonden, zoodat de versierselen en kleeding niet meer te herkennen zijn. In de rechterarmen tjakra, lang zwaard, drietand die in het lichaam van den buffel dringt en de staart des laatsten; links zijn de twee bovenste handen afgebroken, de volgende houden een boog en eene knots. De glorie ontbreekt. Hoog 70. — Berg Penanggil (Preanger).

140. **Id.** In de rechterhanden tjakra, kort zwaard, drietand en staart van den buffel; links boven een niet te herkennen voorwerp, vervolgens boog en schild, terwijl de voorhand ledig is. De asoera houdt een zeer groot schild boven het hoofd. Hoog 65. — Magelang.

141. **Id.** Zonder glorie of vrouwensnoer. In de bovenste rechterhand een niet meer te herkennen voorwerp, verder pijl (?), kort zwaard en staart van den buffel; links de schelp, een spatelvormig voorwerp aan langen steel, boog en hoofdhaar van den daemon. Hoog 96. — Magelang.

142. **Id.** Zonder hoofd en ook verder zwaar beschadigd; het vrouwensnoer ontbreekt. De rechterbovenhand is onduidelijk, in de vol-

Digitized by Google

gende handen ziet men zwaard, pijl en den staart van den buffel; links is een arm geheel en ander gedeeldelijk afgebroken; de derde hand, eveneens beschadigd, houdt den boog, de vierde het hoofdhaar van den daemon. Hoog 64. — Fr. 159. Tjiringin.

143. **Doergâ**. In de rechterhanden tjakra, pijl, kort zwaard en staart van den buffel, die verder is afgebroken; het voorwerp in de linkerbovenhand, waarschijnlijk de schelp, is onkenbaar, de twee volgende handen houden boog en schild, de voorhand schijnt het hoofdhaar van den daemon te hebben vastgehouden, maar deze figuur is verder geheel weggebroken. De godin heeft geene oepawîta of vrouwensnoer. Hoog 84. — Magelang.

144. **Id.**. Gebrekkige kunstelooze voorstelling; in de handen onduidelijke en ongewone voorwerpen, alleen het bidsnoer in de rechtervoorhand is met zekerheid te herkennen. Hoog 52.5. — Collectie Scheepmaker.

145. **Id.** De wapenen alle onduidelijk. De asoera zit op den kop van den buffel in biddende houding: de voeten gekruist en de handen gevouwen voor de borst. Hoog 47. — Collectie Scheepmaker.

146. **Id.** Een fraai bewerkt beeld, maar waaraan het hoofd, de rechtervoorarm en de tweede rechterhand ontbreken. In de overblijvende rechterhanden een pijl en de staart van den buffel. Links in de voorhand een schild, de tweede ontbreekt, in de derde een boog en de vierde op het hoofd van den asoera.

De buffel is met rijk versierde banden getooid. (¹)

Rechts en links op het voetstuk lotusplanten met bloemen, knoppen en bladeren, op een van welke laatste de asoera zit. Hoog 58. — Collectie Scheepmaker.

(¹) De beeldhouwer had klaarblijkelijk de beteekenis der voorstelling vergeten en heeft in den buffel slechts een drager gezien als de stier van Çiwa. Ook de houding en de zetel van den asoera pleiten voor deze opvatting.

147. **Doergâ**. Onder den buffel een lotuskussen; het bovenste gedeelte van het achterstuk met een stralenkrans omgeven. Oepawîta in den vorm eener slang, waarvan kop en staart elkander op de borst omstrengelen. Op den rug van den buffel ligt een kleed met afhangende tressen. De asoera staat geheel vrij van den buffel links op het kussen, de linkerarm afgebroken en verder onduidelijk. In de handen alleen duidelijk: rechts een pijl en eene lanspunt met korten steel, links een boog. Aan den achterkant van het ruggestuk staat in oud-Javaansche cijfers het Çaka jaartal 1313 = A. D. 1391. Hoog 112. — Notulen 1881 pag 3. Bosch Ngloejoe, afd. Bodjonegoro (Rembang).

148. **Id.** Zeer afgesleten beeld, zonder vrouwensnoer of oepawîta en glorie. De buffel ligt anders dan wij tot nog toe gezien hebben en wel met den kop aan den *rechterkant*, zoodat daar ook de daemon te voorschijn springt. In de rechterhanden tjakra, schelp, drietand en pijl, in de linkerhanden olifantshaak, een drietand aan korten steel, de boog en de staart van den buffel. Hoog 82.

149. **Id.** De buffel met den kop *rechts* even als het vorige nummer. Rechts *drie* armen, zonder dat het blijkt dat er ook een vierde geweest is; in de bovenste hand het korte zwaard, in de tweede eene gekronkelde slang of een stuk touw (dit voorwerp is echter onduidelijk en onzeker), in de voorhand het hoofdhaar van den daemon. Links *vier* armen met schelp, schild, speer en staart van den buffel. Hoog 72. — Magelang.

150. **Id.** Zeer onduidelijk en geschonden. Het hoofd van den asoera is rechts zichtbaar. Hoog 36. — Collectie Scheepmaker.

151. **Id.** Zonder vrouwensnoer of oepawîta. Het beeld staat op de steenplaat, die tot voetstuk dient en niet op den buffel; deze laatste ligt vóór het beeld met den kop op den grond, terwijl het achterste aan den staart in de hoogte wordt getrokken. De asoera, versierd met hoogen diadeem, zit rechts gehurkt op het

Digitized by Google

voetstuk. Drie der rechterhanden zijn afgebroken, alleen de voorhand is over en ligt op het hoofd van den asoera; in de linkerhanden schelp, boog, knods en staart van den buffel. Hoog 63. — Not. 1879 pag. 183. afd. Tjitjalengka (Preanger).

152. **Doergâ.** *Tien* armen: aan den rechterkant is de bovenarm afgebroken, in de volgende handen ziet men speer, mes, pijl en kort zwaard. De voorwerpen in de linkerhanden zijn alle onduidelijk. — De *tijger* van Doergâ is op den rug van den buffel gesprongen en bezig hem te verscheuren, de godin staat op dezen tijger. Tegen het achterstuk aan weerskanten lotusplanten. Hoog 81. — Diëng.

153. **Id.** Met een hoog hoofdtooisel van bijzonderen vorm, gelijkende op die van 81, 277 en 278 en daarmede gevonden. Ook de steensoort komt met die van deze beelden overeen, zijnde dit vermoedelijk zandsteen. Even als het vorige beeld heeft ook dit *tien* armen, in de rechterhanden tjakra, zwaard, knods, pijl en staart van den buffel; in de linkerhanden olifantshaak, schild, boog, speer en kort tweesnijdend zwaard. Hoog 113. — Not. I. pag. 46. Brebes (Tagal).

153ª. **Id.** Met eenvoudige steenplaat als voetstuk en achterstuk, zonder lotuskussen en glorie. Staande op den buffel, wiens kop rechts ligt; *vier* armen; in de achterhanden rechts de tjakra en links de schelp; de voorhanden houden rechts het hoofdhaar van den asoera en links den staart van den buffel. Hoog 85. — Not 1883 pag. 136. Wonosobo (Bagelen).

c. Kâlî, Mahâkâlî of Bhairawî. Van deze voorstelling zijn drie beelden voorhanden, waarvan de twee eerste volstrekt niet herinneren aan de afgrijselijke vormen, welke men in Hindostan vaak aan deze godin heeft gegeven, terwijl dit met het derde wel het geval is.

154. **Kâlî.** Zittend op lotuskussen, met achterstuk en glorie. Gewone versierselen als vroeger beschreven; de oepawîta wordt door

Digitized by Google

doodshoofden gevormd en in het hoofdtooisel heeft men de halve maan met het doodshoofd. Onder de beenen der godin ligt een menschelijk lichaam, waarschijnlijk het lijk van een offer. Twee armen; in de rechterhand, die geopend op het been ligt, ziet men een plat voorwerp, dat of de rozet of misschien het schaaltje voor het offerbloed verbeelden moet; de vorm er van pleit echter meer voor het eerste. De linkerhand houdt den drietand, die tegen het achterstuk is uitgebeiteld. Aan of achter den drietand hangen onduidelijke voorwerpen. Hoog 58. — Fr. 125. Samarang. (¹)

155. **Kâlî.** Dit beeld, dat bijzonder fraai bewerkt en buitengewoon goed bewaard gebleven is, zit op een halfrond lotuskussen, gelegen op een hoog vierkant voetstuk, met een achterstuk waarvan de zijden den vorm van kolommen aannemen, en glorie. Voetstuk en achterstuk zijn eveneens zeer fraai bewerkt en van geheel ongewonen vorm.

Het beeld is op gewone wijze versierd, en mist alleen de oepawîta. *Drie* hoofden en vier armen; in de rechterachterhand een kort tweesnijdend mes, de rechtervoorhand is afgebroken; in de linkerachterhand de drietand in den vorm eener bloemknop, in de linkervoorhand, die geopend voor het lijf wordt gehouden, het bloedschaaltje (pâtra). Voor tegen het voetstuk is een tijger afgebeeld. Wat voor beteekenis men aan de drie hoofden moet hechten, is mij niet bekend (²), maar op grond der overige kenteekenen is er geen twijfel aan dat we hier een Kâlî-beeld voor ons hebben. Hoog 92. Dit beeld is vervaardigd van fijnkorreligen zandsteen en gevonden in een tuin te Batavia, afkomst geheel en al onbekend.

155^{a}. **Id.** Monsterachtig gelaat, met uitpuilende oogen, zware lippen, geopenden mond en uitstekende handen. Groote hangende

(¹) FRIEDERICH meent dat de liggende figuur onder de godin waarschijnlijk Çiwa moet voorstellen (vergelijk no. 516), maar het komt mij juister voor daarin het lijk van een offer te zien, ook naar aanleiding van een beeld in het Leidsche museum, (zie REUVENS, verhandeling enz. plaat VII. no. 1), welk Kâlî-beeld op twee menschelijke figuren zit, even als het onze op één.

(²) Vergelijk echter 518*a*, waar wij Çiwa met drie hoofden voorgesteld zien.

Digitized by Google

borsten. De armen hangen naast het lijf neer en de rechterhand raakt of houdt eene kleine menschelijke figuur, schijnbaar naakt en in dansende of worstelende houding, die niet kan verklaard worden. Het beeld staat op eene eenvoudige steenplaat, met vierkant achterstuk, zonder lotuskussen en glorie; het is ruw bewerkt en bovendien onduidelijk door afslijting. Gewone versiering, zonder oepawîta. Hoog 90. — Gevonden in de ruïnen van Gedong Songo op het Oengaran gebergte, te zamen met het Kâla-beeld No. 101a, waarbij het vermoedelijk behoort.

VIII. GANEÇA.

Ganeça of *Ganapati*, d. i. de Heer der *Gana's*: verschillende soorten van mindere godheden, die voornamelijk als dienaars van Çiwa beschouwd worden en onder het bevel van Ganeça staan. Hij is de God der wijsheid, de zoon van Çiwa en Pârwatî en wordt afgebeeld als een man met zware, logge vormen en den kop van een olifant; hoe hij, die oorspronkelijk een hoofd in menschelijken vorm had, aan dien olifantskop is gekomen, wordt verschillend verhaald. Op twee uitzonderingen na zien we hem altijd in zittende houding, de beenen, wegens hunne logheid en kortheid niet over elkaar geslagen, maar alleen de voetzolen tegen elkaar gebracht. In het algemeen zijn de versierselen gelijk aan de vroeger beschrevene, alleen zou men bij sommige beelden eerder aan een broek dan aan een gewoon kleedje denken, met zekerheid is dit echter nergens uit te maken. Bij sommige exemplaren ontbreken de diadeem en het hooge hoofdtooisel, het hoofdhaar is dan alleen met een voorhoofdsband samengebonden en naar achter gestreken; eenmaal ontbreekt ook het hoofdhaar. De groote olifantsooren zijn meestal zonder oorringen. In het hoofdtooisel ziet men dikwijls de halve maan en het doodshoofd, in het voorhoofd het derde oog van Çiwa; door al deze attributen wordt zijne verwantschap tot Çiwa aangeduid. Vier armen, in de achterhanden gewoonlijk rechts het bidsnoer en links de olifantshaak, die vaak den vorm eener bijl aanneemt; in de rechtervoorhand, die op de knie rust, een stuk van een olifantstand ([1]) en in de linker, eveneens op de knie, een etensbakje,

---

([1]) Dit stuk is een afgebroken deel van een der eigene tanden, waarom Ganeça eigenlijk met slechts één tand behoort te worden voorgesteld, gelijk hij dan ook soms Eka-danta [één-tand] genoemd wordt. Die voorstelling echter komt elders zelden en hier in het geheel niet voor.

Digitized by Google

waarin het uiteinde van den snuit reikt, zoodat hij als altijd etende wordt voorgesteld. De zetel is meestal een lotuskussen, liggende op eene gewone steenplaat met achterstuk en glorie, deze twee laatsten worden echter bij sommige der beelden gemist, terwijl één exemplaar zelfs geen kussen of steenplaat als zetel heeft. De elders gewone voorstelling van dezen god, zittende op een rat als drager, komt in de verzameling niet voor.

156. **Gaṅeça.** Lotuskussen, liggende op platte steenplaat, achterstuk en glorie. (1) In het hooge hoofdtooisel het doodshoofd met de halve maan; op het voorhoofd het derde oog. Hoog 87.— Magelang.

156[a]. **Id.** In het hoofdtooisel doodshoofd met halve maan, het derde oog op het voorhoofd niet duidelijk. Het etensbakje dieper dan gewoonlijk en niet rond, wordende de rand door vier bogen gevormd. Hoog 90. — Magelang.

157. **Id.** In het hoofdtooisel de halve maan en doodshoofd van eenigszins eigenaardigen vorm; in de ooren groote versierselen met een doodshoofd er in. De voorhanden beschadigd en de snuit weggebroken. Op de glorie staan drie gefigureerde niet met zekerheid te lezen letters. (2) Hoog 106. — Not. 1869 pag. 22. Soerabaja?

---

(1) De nummers 156 tot en met 177 hebben alle lotuskussen, achterstuk en glorie, waarom die daarbij niet verder behoeven vermeld te worden.

(2) Op het ruggestuk staan boven het hoofd van dit beeld drie reliefletters (oud-Javaansche), waarvan de beide eersten ieder een saṇḍangan boven zich hebben, welke letters ik,-- ware het niet dat zóó gelezen het lettercomplex geen zin geeft, — *dirgaṇa* lezen zou. Ergo moet er in deze lezing een fout schuilen, want zoolang ons een duidelijk leesbare langere legende op den een of anderen op Java gevonden steen niet de overtuiging geschonken heeft, dat voor inscripties uit den Hindoetijd op dit eiland nog van een andere taal dan van het oud-Javaansch of ook wel van het Sanskrit is gebruik gemaakt, valt er niet aan te denken te veronderstellen, dat men hier een woord vindt uit een andere dan een der beide genoemde talen. Toch ben ik op dit oogenblik niet in staat de moeielijkheid uit den weg te ruimen, al is het ook dat hier kan worden geconstateerd, dat desnoods voor de *d* een *n* en voor de *g* een *bh* zou kunnen worden gelezen. Zoo zou men dus ook kunnen lezen *nirgaṇa* wat, — men houde in het oog dat men hier met oud-Javaansch en niet met de nieuwere Javaansche verzentaal te doen heeft, — niet beteekenen kan »verdwenen is *Gaṇa* (= *Gaṇeça*, bij de Javanen thans *Bhaṭârâ Gâṇâ* genoemd)," maar zou

Digitized by Google

158. **Ganeça.** Geen doodshoofd in het haartooisel en het derde oog niet te herkennen. Hoog 75.— Magelang.

159. **Id.** Halve maan met doodshoofd. Het achterstuk reikt slechts tot aan de schouders en van daar verrijst eene ronde glorie die van boven in eene punt uitloopt. Hoog 67.5. — Kadoe.

160. **Id.** Derde oog, halve maan en doodshoofd op de gewone plaatsen. Het ruggestuk steekt met een derde zijner lengte boven het beeld uit. Hoog 73. — Fr. 140. Samarang.

161. **Id.** Doodshoofd en halve maan in het hoofdtooisel. De oepawîta loopt over den *rechterschouder*, waar ook de slangenkop ligt. Het bidsnoer in de rechterachterhand is niet meer te herkennen. Hoog 63.— Not. 1864 pag. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

162. **Id.** De oepawîta geen slang, maar een gewone breede band. Hoog 50.

---

moeten beteekenen: zonder *gaṇa* of *gaṇa's*, wat van den heer der *gaṇa's* toch moeielijk kan zijn gezegd. Ook *nirbhaṇa* geeft geen zin, zelfs al neemt men een vrij sterke misspelling van *nirbáṇa* (*nirwáṇa*) aan. Waarom toch dit woord op een *Ganeça*-beeld? *Dirbhaṇa* eindelijk is voor zoover ik weet even zinloos als het boven genoemde *dirgaṇa*. Het lezen en verklaren van zulke korte onzamenhangende legenden is aan buitengewone bezwaren onderhevig. Het mag bij zulke kleinere legenden niet te doen zijn alleen om gissingen te opperen. Beter is het hier, omdat men er uit zien kan dat men de verwachting deze thans nog zoo onduidelijke legenden eens met meer gemak te zullen kunnen lezen, nog niet behoeft op te geven, er op te wijzen dat behoudens zeer enkele uitzonderingen alle voorwerpen waarop men legenden vindt in reliefletters, of letters in vorm met deze overeenkomende, van jongere dagteekening zijn, d. w. z. behooren tot de laatste categoriën uit den Hindoetijd (vóór den val van Majapahit) en dat het ons nog niet gelukt is het soort van schrift dat men gebruikt vindt bijv. bij de inscripties van Soekoe, bij die van Tjeta, bij die van Penampikan,—zooals men ziet vindt men dat voornamelijk in en bij de residentie Madioen, en in Kediri—een schriftsoort dat zeer lomp en daarbij in velerlei opzichten van de oudere vormen zeer afwijkend is, te doorgronden. Zoolang men niet werkelijk den draad heeft gevonden, en ook een ander dien in handen kan geven, sticht men meer nut door met een nescio zijn onkunde te erkennen. Ook verderop zal dit hier en daar moeten geschieden.

B.

Digitized by Google

163. **Ganeça.** Zit op een vierkant versierd kussen, geen lotusbed. In het hoofdtooisel de halve maan, het doodshoofd daarboven niet meer te herkennen. Het onderste gedeelte van den snuit is afgebroken. Hoog 67. — Fr. 139. Samarang.

164. **Id.** Het bidsnoer in de *linker* achterhand (¹) en in de rechterachterhand een voorwerp, dat wel iets op een troffel gelijkt, misschien de olifantshaak. Het beeld is zeer onduidelijk en afgesleten. Hoog 57. — Not. 1864 pag. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

165. **Id.** Fraai hoog hoofdtooisel met doodshoofd en halve maan er in. Op het voorhoofd het derde oog. De etensbak in de linkervoorhand is een omgekeerd doodshoofd. Hoog 63. — Collectie Scheepmaker.

166. **Id.** Op het voorhoofd het derde oog en als oepawîta eene slang. Hoog 64. — Collectie Scheepmaker.

167. **Id.** De achterhanden als voren en geene glorie. Verder onduidelijk. Hoog 40. — Collectie Scheepmaker.

168. **Id.** In de rechterachterhand eene troffelvormig voorwerp als bij no. 164 en links het bidsnoer. Voorhanden onduidelijk en snuit afgebroken. Onder het lotuskussen ligt eene dubbele steenplaat. Hoog 64. — Collectie Scheepmaker.

169. **Id.** Slang als oepawîta en in het hoofdtooisel het doodshoofd met de halve maan er onder. De rechtervoorhand ligt op de knie met een plat onduidelijk voorwerp er in. Hoog 84. — Collectie Scheepmaker.

170. **Id.** De achterhanden als voren, maar overigens onduidelijk.

(¹) Bij de nummers 164 — 170 vindt men, in afwijking van den regel, in de achterhanden links het bidsnoer en rechts den olifantshaak.

Digitized by Google

Tegen het achterstuk, boven de glorie, is een *zonnescherm* uitgebeiteld. Hoog 71. — Collectie Scheepmaker.

171. **Ganeça.** Een gedeelte van het aangezicht en de snuit, alsook de linkerachterhand en een deel van het achterstuk weggebroken. In het hoofdtooisel de halve maan met doodshoofd; op het voorhoofd geen derde oog, maar drie horizontale strepen, aan de uiteinden een weinig opwaarts loopende. Hoog 63. — Fr. 158. Tjiringin.

172. **Id.** In het hoofdtooisel een doodshoofd zonder halve maan er onder, geen derde oog, in de ooren groote schijfvormige ringen. De snuit is grootendeels weggebroken. Hoog 54. — Not. 1864 pag. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

173. **Id.** Het kussen gelegen op eene steenplaat. Derde oog in het voorhoofd; boven aan het hoofdtooisel de halve maan met doodshoofd. Hoog 54. — Magelang.

174. **Id.** Achter het hoofd, op de glorie en aan weerskanten daar overheen uitstekende, ziet men eene halve maan met de hoornen opwaarts gekeerd. Hoog 50. — Soerabaja.

176. ([1]) **Id.** De linkervoorhand is afgebroken en de drie andere zijn onduidelijk. In plaats van in een snuit te eindigen, heeft het beneden gedeelte van het gelaat een menschelijken vorm en eindigt in een kinbaard, die met de oepawîta in een loopt; de snuit is namelijk vroeger afgebroken en de breuk door een lateren kunstenaar op evenvermelde wijze bijgewerkt: de wijze van bewerking en de verschere oppervlakte van den steen stellen dit buiten allen twijfel. Het beeld heeft hierdoor natuurlijk veel van zijne eigenlijke waarde verloren, maar is in de verzameling gelaten als waarschuwing tegen opzettelijke of toevallige misleidingen van dezen aard. Hoog 62. — Not. 1864 pag. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

([1]) No. 175 is door verschikking uitgevallen.

177. **Ganeça.** Schijnt de bovenbeschreven vormen te hebben gehad, maar is zwaar beschadigd en in bijzonderheden niet meer te herkennen. Hoog 46. — Not. 1870. pag. 70.

178. **Id.** Zittende op een eenvoudigen vierkanten steen en tegen het ruggestuk geene glorie. De rechtervoorhand en het onderste deel van den snuit zijn afgebroken. Attributen in het hoofdtooisel niet te herkennen. Hoog 68. — Fr. 138. Samarang.

179. **Id.** Gewone ronde steenplaat als zetel en tegen het achterstuk geen glorie. In hoofdtooisel halve maan met doodshoofd. Hoog 64. — Fr. 136.

180. **Id.** Lotuskussen met achterstuk zonder glorie. Halve maan en doodshoofd in het hoofdtooisel. Boven op elk oor eene rozet. Linkerachterhand afgebroken. Hoog 68. — Fr. 143. Palembang.

181. **Id.** Zittend op lotuskussen met achterstuk zonder glorie, de *beenen*, *minder zwaar van vorm*, *zijn als die der andere goden over elkaar geslagen*; om het voorhoofd een diadeem of breede band, verder geen hoog hoofdtooisel, maar het zware haar naar achter gestreken en aan het achterhoofd nog met een band saamgehouden. Derde oog op het voorhoofd. De linkerachterhand houdt den vliegenwaaier, in plaats van den olifantshaak. Hoog 51. — Diëng.

182. **Id.** Zittend op gewone steenplaat, met achterstuk zonder glorie. Versierselen en attributen schijnbaar de gewone, maar afgesleten en onduidelijk. Het gelaat heeft geheel den menschelijken vorm, die er echter even als aan no. 176 eerst later aan gegeven is. Het linkerbeen ligt op de gewone wijze voor het lichaam; de rechtervoet staat op den grond, met de knie naar boven. Hoog 48. — Diëng.

183. **Id.** Zittende op een vierkant lotuskussen met afgeronde hoeken, zonder achterstuk, terwijl men achter het hoofd de gewone

Digitized by Google

glorie heeft. In het hoofdtooisel halve maan en doodshoofd; op het voorhoofd geen derde oog. Hoog 84. — Magelang.

184. **Ganeça.** Even als het vorige nummer met kussen en glorie en zonder achterstuk. Doodshoofd en halve maan in het hoofdtooisel, derde oog op het voorhoofd; om den snuit, beneden de slagtanden, een versierd band met sluitsteen. Hoog 89. — Fr. 134. Samarang.

185. **Id.** Lotuskussen en glorie zonder achterstuk, even als de beide vorige nummers. De rechterachterhand is afgebroken en de olifantshaak in de linker is verborgen achter het oor. Hoog 74. — Magelang

186. **Id.** Voetstuk eenigszins versierd, geen ruggestuk, van de glorie achter het hoofd alleen nog sporen. De voorhanden onduidelijk, de achterhanden en de snuit afgebroken. In het hoofdtooisel de halve maan met het doodshoofd. Hoog 81.4 — Fr. 142 Redjo in Ledok (Bagelen).

187. **Id.** Eenvoudig voetstuk, geen ruggestuk, glorie achter het hoofd. In het hoofdtooisel halve maan en doodshoofd. Derde oog in het voorhoofd niet duidelijk; waaiervormige ooren. Hoog 61. — Not 1864 pag. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

188. **Id.** Eenvoudige steenplaat als voetstuk, geen ruggestuk, achter het hoofd sporen eener glorie. Het hoofdhaar naar achter gestreken en even boven het voorhoofd gebonden met een versierden band, boven welks sluitsteen de halve maan met het doodshoofd geplaatst zijn. Derde oog in het voorhoofd. Hoog 48.

189. **Id.** Eenvoudige steenplaat als zetel, geen ruggestuk, glorie achter het hoofd. Om het voorhoofd een versierde band of diadeem, maar verder het haar glad naar achter gestreken. De olifantshaak ligt aan den achterkant der glorie. Alle details zijn door afslijting eenigszins onduidelijk. Hoog 33. — Samarang.

Digitized by Google

190. **Ganeça.** Afgesleten en zeer onduidelijk. Gewoon lotuskussen, geen ruggestuk, hoofd en de glorie daarachter grootendeels weggebroken De rechterarmen zeer onduidelijk, de linkerachterarm en de snuit weggebroken. Hoog 28. — Not 1864. pag. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

191. **Id.** Zonder ruggestuk of glorie. Het lotuskussen ligt op een hoog vierkant voetstuk, aan den voorkant waarvan twee kleine gedrochtelijke menschenfiguren als karyatiden zijn uitgehouwen (verg. no 398.) Het hoofd zonder haar of gewone versierselen, op den kruin ligt alleen eene groote, dubbele, achtbladerige rozet. In het voorhoofd het derde oog. Hoog 102. — Diëng.

192. **Id.** Zeer beschadigd en afgesleten, zoodat vele bijzonderheden niet meer te herkennen zijn. Gewoon lotuskussen als zetel, geen ruggestuk of glorie. De achterhanden en de snuit zijn afgebroken. Hoog 97. — Fr. 135.

193. **Id.** Gewone steenplaat als zetel zonder ruggestuk of glorie. Geen derde oog, noch halve maan met doodshoofd. Hoog 73.5. — Fr. 137. Pekalongan.

194. **Id.** Als boven, gewone steenplaat als zetel zonder ruggestuk of glorie. Zeer afgesleten en onduidelijk. — Hoog 61.

195. **Id.** Lotuskussen als zetel zonder ruggestuk of glorie. Zwaar beschadigd; het hoofd en de achterhanden zijn afgebroken. Schijnt in de rechtervoorhand het bidsnoer te houden. Hoog 50. — Preanger.

195ᵃ. **Id.** Lotuskussen of rond voetstuk, zonder achterstuk of glorie. Zeer onduidelijk. Hoog 53. — Not. 1885 pag. 74. Desa Djoemo, distr. Singenkidoel (Samarang).

196. **Id.** Zeer klein en vormeloos, alleen in zijn algemeene

Digitized by Google

omtrekken te herkennen. Hoog 14. — Not. 1864 pag. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

197. **Ganeça.** Gewone voorstelling, maar zonder voetstuk, ruggestuk en glorie; dit beeld heeft in de ooren twee groote gaten, misschien bestemd om er een touw of rottan door te doen en het zoo rond te dragen. Om het voorhoofd een diadeem, maar verder ontbreekt het hooge haartooisel. In het voorhoofd het derde oog. Beide schouders zijn geschonden, maar toch schijnt het dat dit beeld slechts twee armen gehad heeft, nu is alleen nog zichtbaar de linkerhand (of voorhand) waarin de snuit rust en de rechterhand (of voorhand) die het bidsnoer vasthoudt en waarvan de arm verder ontbreekt. Hoog 82. — Fr. 141. Pekalongan.

198. Id. *Staande* op een vierkant lotuskussen met achterstuk (van boven beschadigd zoodat het aan- of afwezen eener glorie niet meer te bepalen is); het rechter been is opgeheven en de voet achter het linker in de buiging van de knie gebracht, misschien als voorstelling eener dansende houding. De beide rechterhanden zijn afgebroken, de linkerhanden houden den olifantshaak en het etensbakje als boven. Hoog 77. — Not 1877. p. 70 V. Bagelen.

199. **Id.** *Staande* op een versierd kussen met achterstuk en glorie. Gewone kleeding en versiering. In de achterhanden rechts de olifantshaak en links het bidsnoer; in de voorhanden rechts een stuk van den stoottand en links het uiteinde van den snuit, zonder dat daaronder het gewone etensbakje schijnt te zijn (dit is echter onduidelijk). Op het voetstuk rechts en links een fraaie pot met lotusbloemen. Hoog 59.5. — Collectie Scheepmaker.

200. **Id.** ([1]) in eene daemonische of gedrochtelijke voorstelling, in karakter overeenkomende met de Çiwakoppen no. 102 en 103, die even als dit beeld van Pertibi afkomstig zijn. Het

---

([1]) Het is m. i. zeer twijfelachtig of dit beeld wel Ganeça voorstelt; met het begrip dat men aan die voorstelling verbindt, heeft het zeker zeer weinig gemeen.

Digitized by Google

beeld is neergehurkt op eene ronde plaat, waarop voor en achter een kegelvormig ornament ligt, voorstellende den bovenkaak van eenen gedrochtelijken diermuil. *Twee armen*; de handen en voeten in den vorm van lange klaauwen; de oogen puilen uit als die der evengenoemde Çiwa-koppen en hebben tusschen zich dezelfde verhevenheid, die tegen het voorhoofd naar boven gaat. Het hoofdhaar in zware krullen achter het hoofd, van waar bovendien een staart of vlecht tot op de piramidale versiering van het voetstuk neerhangt. De eenige versierselen zijn een band om het voorhoofd en een band onder de borst, terwijl de tepels met stervormige figuren bedekt zijn; kleeding is niet te herkennen, de genitalia zijn onbedekt. In de rechterhand, naast de borst, wordt een rond potje gehouden en de linker schijnt te rusten op een kort, staafvormig voorwerp, dat bovendien nog met het uiteinde van den snuit wordt vastgehouden. Hoog 82. — Not. 1877 pag. 36 III. 2. — Pertibi (Sumatra's Westkust).

IX. DIVERSE BEELDEN.

Kârttikeya of *Skanda*, de god des oorlogs, de zoon van Çiwa en Pârwatî, volgens sommige verhalen van Çiwa alleen. Hij wordt voorgesteld zittende op een pauw en gewoonlijk met boog en pijl in de handen, wat bij onze beelden evenwel niet voorkomt (vergelijk ook no. 126). In Hindostan heeft deze god vaak zes hoofden, wat hier eveneens niet bekend is.

De beide beelden onzer verzameling hebben eene merkwaardig vrouwelijke uitdrukking en daar ze beide in plaats der oepawîta het vrouwensnoer (zie pag. 2) dragen, wat anders nooit bij mannelijke goden voorkomt, doen ze inderdaad denken aan Saraswatî, de Çakti van Brahmâ, die eveneens den pauw als drager heeft. Daar echter bij onze beelden de vrouwelijke borsten steeds zeer ontwikkeld worden voorgesteld en dit hier volstrekt niet het geval is, kan alleen Kârttikeya bedoeld wezen.

201. **Kârttikeya.** Zittende op een pauw, met gewone versierselen als vroeger beschreven, alleen ontbreekt de oepawîta, terwijl daarentegen van uit het midden van het halssieraad twee dunne

Digitized by Google

snoeren naar beneden gaan en langs de zijden naar achter loopen, waardoor men ongeveer het vrouwensnoer krijgt. De rechterhand rust gesloten op de knie, de linkerhand ligt aan den hals van den pauw. De laatste staat op eene eenvoudige steenplaat als voetstuk, met achterstuk en glorie; achter het hoofd van den god en op de glorie eene halve maan met de hoornen naar boven. De staart van den pauw is tegen het achterstuk uitgehouwen en op het voetstuk, onder het dier, ziet men een aantal kleine struiken. De kop van den pauw, de linkervoet van de hoofdfiguur en het rechtervoordeel van het voetstuk zijn afgebroken. Hoog 86.5 — Fr. 124. Wonosobo (Diëng?).

202. **Kârtikeya.** Gelijk aan het vorige nummer, behalve eenige afwijking in de houding. De pauw wordt hier van op zij gezien; de rechterhand der hoofdfiguur is om den hals van het dier geslagen, terwijl de linker op de knie ligt en eene rozet vasthoudt. Dit beeld draagt bepaaldelijk het vrouwensnoer. Achter het hoofd, tegen de glorie, de halve maan als boven. Hoog 85. — Not. 1877 pag. 157 *b*. Djokjokarta.

203. **Soêrya.** De zonnegod, zittende op een wagen met twee wielen en zeven galoppeerende paarden, het voorste gedeelte van den wagen, waarop de god zit, rust op den rug der paarden, uit het achter gedeelte verrijst een ruggestuk met daarboven uitstekende glorie. Het beeld draagt schijnbaar de gewone versierselen, maar alles is zeer afgesleten en moeielijk te herkenen. Twee armen; de rechterhand ligt op de knie en houdt een niet te onderscheiden voorwerp, de linker rust op den zetel. Van de linkerzijde, door den schoot en over de rechterknie loopt een dikke band, misschien de teugel der paarden. Achter het hoofd en op de glorie de halve maan met de hoornen naar boven. Hoog 94.

204. **Id.** Op eene gewone vierkante steenplaat ligt een versierd kussen en daarop staan zeven galoppeerende paarden tusschen twee groote raderen, die den wagen voorstellen. Op de paarden

Digitized by Google

en die van den nek tot bij den staart bedekkende, ligt een vierkant versierd kussen, waarop de god gezeten is in de gewone houding, met eene ovale glorie achter het hoofd (zonder ruggestuk). Gewone versiering, maar geene oepawîta. Twee armen; de beide handen rusten op de knieën en houden geheel onduidelijke voorwerpen. Hoog 125. — Not. 1880 pag. 121. Kediri.

205. **Zonnewagen** met vier paarden, wier koppen zijn afgebroken, terwijl ook het rechterrad ontbreekt. De wagen rust met zijn voorste gedeelte op den rug der paarden, even als bij no. 203, en is van boven geheel glad, waarschijnlijk heeft vroeger een beeld van Soêrya er los boven op gestaan. Hoog 35.

206. **Kâma**, de god der liefde, zittende op een hoog kussen met voetstuk, achterstuk en glorie. Gewone, zeer rijke versierselen; aan de schouders, tegen de glorie, twee uitsteeksels die veel op *vleugels* gelijken; de handen liggen in den schoot, de rechter in de linker en naar boven geopend; in deze rechterhand ligt een niet te bepalen plat en rond voorwerp. Aan den voorkant van het voetstuk ziet men een papegaai, den gewonen drager van den god, met een rijk snoer om den hals, uitgeslagen vleugels en het lichaam grootendeels in het kussen verborgen. Hoog 75.

207. **Koewera**, de god der onderwereld en daardoor des rijkdoms (verg. Pluto). Zwaarlijvige figuur met de gewone versierselen, gezeten op een versierd kussen, dat op een hoog vierkant voetstuk ligt; het achterstuk, met een versierden rand omgeven, steekt boven het beeld uit en eindigt in ogiefvorm; achter het hoofd een staand ovaal als glorie. De rechterhand, die op de knie rustte, is afgebroken; de oepawîta loopt over den pols er van heen (verg. no. 491); de linkerhand ligt op de knie en houdt een marterachtig dier bij den nek vast, uit welks bek iets heeft neergehangen, dat thans is afgebroken, vermoedelijk stelt dit voor een buidel, uit de huid van zulk een dier gemaakt, met een versierden strik tot sluiting (zie no. 536 vlg.). Onder aan het voetstuk is een uitstekende rand,

Digitized by Google

waarop drie fraai versierde potten staan; op de middelste ligt een klein lotuskussen, waarop de afhangende rechtervoet van het beeld rust. Hoog 128. — Notulen 1877 p. 157 *b*. Djokjokarta.

208. **Jama**, de god en de rechter der dooden. Staande op eenvoudige steenplaat als voetstuk, met achterstuk. Het gelaat, met oudachtige trekken, heeft uitpuilende oogen, eene verhevenheid boven den neuswortel en een geopenden mond met slagtanden. Gewone versierselen, waarbij nog de tepels elk met eene rozet bedekt zijn. Boven het voorhoofd een diadeem, het zware haar is naar achter gestreken en vormt eene glorie achter het hoofd. In de rechterhand eene knots, die op den schouder rust, de linker op de heup de oepawîta vasthoudende. Komt veel overeen met Çiwa als Bhairawa, maar is door Friederich op gezag der Balineesche priesters Jama genoemd, vermoedelijk te recht, daar deze ook elders zoo wordt afgebeeld. Hoog 63. — Fr. 171.

208[a]. **Agni**, de god van het vuur. Zittende, half op een lotuskussen en half op een met zadel en teugel voorzienen ram, zonder horens, die links tegen het kussen aan ligt. Twee handen, in de rechter het bidsnoer, de linker is afgebroken. Het hoofdtooisel is eveneens weggebroken. Gewone, zeer fraaie versiering; van den linkerschouder loopt een breede band over de borst naar de rechterzijde, terwijl de oepawîta met lange bocht naar beneden hangt. Hoog 75.

208[b]. **Gandharwa**. Staande figuur, van boven mensch en van onder vogel, met breeden staart en groote klauwen. Van boven de gewone versierselen; alleen geen diadeem, maar in plaats daarvan een eenvoudige band boven het voorhoofd; het haar naar achteren gestreken en in den nek te zamen gebonden. De twee handen voor het lijf, met een onduidelijk voorwerp, zoo het schijnt eene groote bloem er in. Het voetstuk is eene half ronde steenplaat, zonder achterstuk of glorie.

De Gandharwa's zijn de zangers en musici der goden en worden

Digitized by Google

gewoonlijk geheel in menschelijke gedaante in de lucht zwevende voorgesteld. Met vogellijf en groote klauwen zijn zij de vijanden der Nâga's (draken of slangen), met wie zij om het bezit der onderaardsche schatten strijden. Op Boroboedoer, Tjandi Pawon en Tjandi Sari komen zij in deze gedaante voor als bewakers van reliquieën of andere heilige zaken. In ons museum heeft het bovenlijf verder den vrouwelijken vorm, zie no. 717 en 1097. Hoog 54.

209. **Garoeda**, de drager van Wishnoe, maar hier afzonderlijk afgebeeld. Hij zit op een ruw steenen voetstuk, met gewoon achterstuk, en wordt voorgesteld als eene menschelijke figuur met vleugels en een vogelbek, welke laatste grootendeels afgebroken is. Het beeld is versierd met oorringen, bovenarmbanden, een krans van veeren om den hals, en een kort kleedje van veeren om het lijf. Boven het voorhoofd loopt een band om het zware hoofdhaar, dat verder naar achter gestreken is en achter het hoofd weer in eene ronde massa, misschien als glorie, is saamgebonden. De rechterhand ligt geopend op de knie, de linker eveneens open in den schoot, met een plat voorwerp er in. Hoog 73.

X. TEMPELWACHTERS (RÂKSHASA'S?)

Deze figuren stonden — en worden nog gevonden — als wachters aan den ingang van tempels; of zij bepaaldelijk râkshasa's (booze geesten) moeten genoemd worden, is m. i. onzeker, niet onwaarschijnlijk is het echter dat hunne vreesaanjagende voorstelling aan die klasse van wezens ontleend is.

De tempelwachters worden voorgesteld als gedrochtelijke wezens van zwaarlijvige gedrongen gestalte en met een angstaanjagend uiterlijk; zij hebben groote uitpuilende oogen, tusschen de geopende lippen ziet men twee rijen tanden en vier groote slagtanden, aan den wortel van den neus en de buitenhoeken der oogen puntige verhevenheden, die volgens Friederich insgelijks tanden voorstellen; het geheel wordt voltooid door een knevel, vaak ook een baard, en zwaar hoofdhaar, dat zonder het gewone hooge hoofdtooisel naar achter gestreken is en in golvende krullen op den rug neervalt. Sommige dezer beelden zitten op een meer of min versierd kussen, andere missen dit onderstuk, terwijl bij allen achterstuk en glorie ontbreken; de zittende houding wijkt af van de gewone: het eene

Digitized by Google

been is voor het lichaam geslagen, ongeveer zooals wij bij de Ganeça-beelden gezien hebben, of rust met de knie op den grond, het andere staat met den voet op den grond, zoodat de knie naar boven steekt. De wijze van versiering is zeer uiteenloopend en dient bij elk beeld afzonderlijk te worden beschreven. Als wapen dient eene knots, die op verschillende wijze gehouden wordt.

210. **Tempelwachter**, liggende op de rechterknie en het linkerbeen met den voet op den grond en de knie naar boven. Achtkantige steenplaat zonder versierselen als voetstuk. Gelaat als boven omschreven, met knevel en kinbaard. Om het voorhoofd een versierde band; groote cirkelvormige oorringen, halssieraad, bovenarm-, pols- en enkelbanden; om het midden een zeer kort kleedje met eene soort van franje, afhangend tusschen de beenen; de rechterhand ligt op de dij, de linker op den greep eener knots die op het voetstuk staat. In den gordel, aan de rechterzijde, steekt een kort en breed zwaard. — Hoog 106. Kadoe.

211. **Id.** Pendant van het vorige beeld, in alles daaraan gelijk, maar in omgekeerde houding, zoodat de linkerknie op den grond rust, de linkerhand op de dij en de rechter op den greep der knots ligt. Hoog 106. — Kadoe.

212. **Id.** De rechtervoet op den grond, het linkerbeen voor het lichaam geslagen; in de rechterhand eene knots die op den rechterschouder rust, de linkerhand op de knie liggend. Diadeem aan het voorhoofd, het hoofdhaar naar achter gestreken en op den rug afhangend. Langwerpige oorhangers, halsketen en band onder de borst, en tusschen deze beide laatste eene niet te bepalen versiering; bovenarm-, pols- en enkelringen. Kort kleedje, naar voren afhangend, maar zeer onduidelijk. De oepawîta bestaat uit doodshoofden en er is geen voetstuk. De oogen en handen zijn verguld, de wenkbrauwen en knevel zwart gemaakt. Hoog 52.

213. **Id.** Pendant van het vorige beeld maar in omgekeerde houding: het rechterbeen liggende, de linkervoet op den grond, de

Digitized by Google

rechterhand met de knots dwars over de borst, zoodat de knots op den linkerschouder rust. Hoog 50.

214. **Tempelwachter**. De rechtervoet op den grond, het linkerbeen voor het lichaam geslagen; in de rechterhand eene knots (afgebroken) die op den rechterschouder rust, de linkerhand ligt op de dij; eenvoudige ronde steenplaat als voetstuk. Diadeem en hoofdhaar als boven, langwerpige oorhangers, halsketen en band onder de borst; bovenarm- en pols-banden en zoo het schijnt een broek. De tepels en de navel zijn met rozetten bedekt en de oepawîta is met doodshoofden bezet. Hoog 44. — Fr. 168. Samarang.

215. Id. Pendant van het vorige beeld in omgekeerde houding: de linkervoet staande en de rechterarm òver de borst, zoodat de knots op den linkerschouder rust. Hoog 43. -- Fr. 169. Samarang.

216. Id. Het rechterbeen staande, het linker liggende, zittende op een rond versierd voetstuk. Rijke versierselen, gelijk aan die der godenbeelden, alleen geen hoog hoofdtooisel, maar naar achter gestreken hoofdhaar en geene enkelbanden. Onder den navel begint een klein kleedje of broek. De kin en de borst zijn met gekrulde haren bedekt. De rechterhand, die de op den rechterschouder liggende knots heeft gehouden, is afgebroken; de linkerhand rust op de dij, gesloten en den duim tusschen wijsvinger en middelvinger doorstekende. Hoog 74. — Fr. 166. Modjokerto.

217. Id. Iets kleiner dan het vorige beeld, maar toch blijkbaar een pendant, in omgekeerde houding, met den rechtervoet liggende, den linkervoet staande en de rechterhand op de borst, zoodat de knots op den linkerschouder komt. De linkerhand in dezelfde houding als bij het vorige nommer. Geen knevel of baard. Hoog 69.— Fr. 167. Modjokerto.

218. Id. Zittende op een rond voetstuk, dat met een rand van doodshoofden bezet is; de rechtervoet op den grond, het lin-

Digitized by Google

kerbeen ondergeslagen, in de rechterhand de knots, die op den rechterschouder rust, de linkerhand gesloten op de knie; het haar op het midden van het hoofd opgemaakt en verder naar achter afvallend. Baard en knevel. Diadeem, groote oorhangers, halssnoer, bovenarm- en polsbanden. Broek en van voren nog een lap, die van den gordel naar beneden hangt. Nog al ruw en afgesleten. Hoog 65. — Not. 1864 pag. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

219. **Tempelwachter.** Houding als het vorige nummer en eveneens onduidelijk door afslijting. Hoog 34. — Collectie Scheepmaker.

220. **Id.** Zonder voetstuk, liggende op de linkerknie en met den rechtervoet op den grond. Geene versierselen behalve groote schijfvormige oorringen en polsbanden. Kleeding niet te herkennen. De mond is gesloten, de buitenhoeken der oogen lang uitgewerkt, daarboven zware gebogene wenkbrauwen en boven het voorhoofd twee gekrulde lokken, het hoofdhaar ligt verder even als eene pruik plat tegen het hoofd. In de rechterhand eene knots, die op den schouder rust, en in de linker een rond schild. Hoog 83.5. — Madioen.

221. **Id.** Liggende op de linkerknie, terwijl het rechterbeen schuin voor het lichaam geslagen is. Gelaat overeenkomende met dat van het vorige beeld, maar met een baard en zonder de twee krullen aan het voorhoofd; verder met hetzelfde pruikvormige haar. Oorringen, halsnoer en polsbanden; kleeding niet te herkennen. Geen wapens; de beide handen zijn op het hart over elkaar gelegd. Hoog 81.5. — Madioen.

222. **Id.** Liggend op de rechterknie en met den linkervoet op den grond, zonder voetstuk. Gelaat en hoofdtooi als bij no. 221. Lange oorhangers en polsringen, geene andere versierselen zichtbaar. In de rechterhand een stuk van de afgebroken knots, aan den linkerkant overblijfselen waarschijnlijk van een groot schild, bovenaan met een paardekop prijkende. Hoog 96. — Madioen.

Digitized by Google

223. Tempelwachter. Zittende op een rond en hoog als lotuskussen versierd voetstuk, het rechterbeen staande, het linker liggende. In de rechterhand eene knots, die bij de hand is afgebroken, de linker ledig op de knie. Gewone versierselen, behalve oepawîta en het hooge hoofdtooisel, zijnde hier de haren eenvoudig naar achter gestreken. De band onder de borst schijnt eene soort van sjerp te zijn, de tepels zijn als bloemen bewerkt, het beneden deel des lichaams is bedekt met een broek en daarboven een gordel met van voren afhangende slip. Vervaardigd van gebakken steen. Hoog 57. — Fr. 170. Soerabaija.

223ª. Id. (?). Staande op eene eenvoudige steenplaat, met vierkant achterstuk, geene glorie, maar het zware hoofdhaar achter het hoofd als zoodanig geschikt, gelijk boven bij vele Kâla-beelden. Zwaarlijvige, maar geene wanstaltige vormen. Gewone versiering zonder oepawîta en in plaats van een kleedje slechts een versierde lap, die van voren met een punt neerhangt. In de rechterhand eene versierde knots, die van boven spits toeloopt, en in de linkerhand een schild. Dit beeld wijkt in karakter aanmerkelijk van de andere dezer groep af, maar behoort toch wellicht hier te huis. Hoog 48.5. — Collectie Scheepmaker.

XI. BOEDDHISTISCHE BEELDEN.

De steenen Boeddha-beelden der verzameling hebben alle de gewone zittende houding; eerst bij de voorstellingen in metaal treft men afwijkingen daarvan aan, b. v. afhangende beenen en ook staande houding. Even als bij de andere zittende beelden, liggen de beenen met de voetzolen opwaarts en het rechterbeen boven het linker, maar meestal zijn de knieën een weinig meer vooruitgebracht en de voeten naar het lijf teruggetrokken.

Het lichaam vertoont volle, maar geene wanstaltige vormen. Zoo ook het gelaat, dat eene uitdrukking van hooge rust draagt, terwijl de oogen neergeslagen zijn.

Het hoofdhaar bestaat uit kleine, dichtaanliggende krullen, die van links naar rechts gedraaid en regelmatig in rijen geplaatst zijn. Deze vorm van haar, op grond waarvan men voor Boeddha bij eerste kennismaking aan

Digitized by Google

Afrikaanschen oorsprong heeft gedacht, wordt verklaard als volgt: in den nacht, dat Siddhârtha (later de Boeddha Çâkya) het vaderlijk paleis verliet om zich van de wereld af te zonderen, sneed hij zich met zijn zwaard het lange hoofdhaar af, dat niet bij zijn nieuwen staat paste; wat overbleef was juist twee duim lang en schikte zich van zelf op de bovenomschreven wijze, terwijl het verder niet meer groeide.

Op het midden van het hoofd verheft zich een uitwas in den vorm van een halven bol, bezet met drie of vier rijen derzelfde haarkrullen en eindigende in eene gelijke krul van eenigszins grootere afmeting ([1]). De beteekenis van dit uitwas is niet geheel duidelijk. Uit den gewonen naam *oeshnísha* — kroon, hooge hoofdtooi) zou men moeten opmaken, dat een versiersel bedoeld is, maar daarmede is in strijd, dat het onder de lichamelijke kenmerken van den Boeddha is opgenomen en steeds als zoodanig wordt voorgesteld. — Enkele malen ontbreekt dit uitwas, b. v. bij no. 229, waar het hoofd geheel den natuurlijken vorm heeft en bovendien kaal is, terwijl bij no. 230 het uitwas eene geleidelijk toeloopende spitse punt vertoont.

In het midden van het voorhoofd is eene kleine wratvormige verhevenheid, die ook eene haarkrul als de zooeven beschrevene moet voorstellen en insgelijks tot de lichamelijke kenteekenen van een Boeddha behoort. De naam is *oérnâ* — wolvlok of kluwen. Dr. Kern (Geschiedenis van het Buddhisme, deel I, pag. 268) deelt ons omtrent dit kenteeken het volgende mede: „Volgens de verklaring van Senart verbeeldt het kluwen den witten bliksem; dat begrip zullen sommigen er ook wel in gelegd hebben. Maar op de beelden is het eenvoudig een kringetje, en naardien gezegd wordt dat de Buddha uit het kluwen de stralen zendt, die het heelal verlichten, zal het volgens anderer opvatting het alziend oog, de zon geweest zijn." Let men op de talrijke zonnemythen, die aan het begrip van Boeddha ten grondslag liggen of met de legende van den historischen Boeddha verweven zijn, dan is de verklaring „zon, als alziend oog" zeker aannemelijk. Tevens moeten we dan echter erkennen, dat zij, die aan dit kenteeken den naam *oérnâ* — wolvlok gaven, die oorspronkelijke beteekenis vergeten hadden. Bij onze steenen beelden heeft dit merk dan ook maar eenmaal (no. 245) den vorm van een kringetje, maar elders, behalve waar het geheel ontbreekt, is het eene ronde verhevenheid, die meer met de boven beschreven haarkrullen overeenkomt. Bij de metalen Boeddha-beel-

([1]) Friederich meent, dat deze sluitkrul, bij sommige beelden der verzameling, van Boroboedoer afkomstig, eene slang vertoont; het is mij echter niet gelukt iets anders dan eene spiraalvormige krul te zien.

Digitized by Google

den vindt men vaak, in plaats van die verhevenheid, eene kleine verdieping (kuiltje), wat echter bij tal van andere beelden eveneens voorkomt, en dus niet stellig op het begrip van oog wijst.

De oorlellen zijn lang uitgerekt, maar zonder eenig sieraad er in.

Voor het meerendeel missen deze beelden het lotus- of ander kussen, achterstuk en glorie, omdat zij oorspronkelijk los op en tegen die versieringen geplaatst waren; van die, welke van Boroboedoer afkomstig zijn, weten we dit met zekerheid.

Allen dragen een kleed, dat tot op de voeten afhangt en van den linkerschouder schuin over de borst loopt, zoodat rechterborst en arm onbedekt blijven; andere versiering ontbreekt geheel.

De linkerhand ligt geopend in den schoot; de rechterhand heeft verschillende houdingen, als het voornaamste en, gelijk hier, vaak het eenige kenmerk ter bepaling der beteekenis dezer beelden, die niet één of den Boeddha, maar verschillende Boeddha's voorstellen.

Al wat ons namelijk van het Boeddhisme op Java bekend is, behoort tot den lateren vorm van het Mahâjâna, het zoogenaamde Noordelijke Boeddhisme, dat tegenwoordig in Nepal en Thibet en verder in China, Mongolie en Japan wordt aangetroffen, zoo genoemd in tegenstelling van het Hînajâna of Zuidelijk Boeddhisme, dat in Ceylon, Burma en Siam bewaard gebleven is. De beide richtingen worden door Dr. Kern (Boeddhisme, II pag. 391) in de volgende korte woorden duidelijk geschetst: „Het Hînajâna kan beschouwd worden als eene eenvoudige voortzetting van 't oude Buddhisme in den meest rechtzinnigen vorm. Het Mahâjâna is eene uitbreiding der geloofsleer, vooral in mystieke en tevens minder schoolsche, meer populaire richting."

En terwijl nu het oude Boeddhisme een atheïstisch stelsel was, is het Mahâjâna, vooral in zijn populairen vorm, geheel deistisch geworden; gedeeltelijk door ontwikkeling van het eigene oude stelsel, gedeeltelijk door overname van Brahmaansche elementen, heeft het zich een geregeld pantheon gemaakt, met Boeddha's van verschillenden rang en tal van andere mindere goden.

Het is hier de plaats niet om dit niet weinig ingewikkelde stelsel uit een te zetten, noch om te wijzen op de verschillende opvattingen (b. v. deistisch en materialistisch) en de uiteenloopende scholen, welke zich in elke dier richtingen kunnen voordoen. Alleen zal ik trachten een schematisch overzicht van dit pantheon te geven, daarbij in het bijzonder acht slaande op den vorm, waarin het tegenwoordig nog in Nepal voorkomt, omdat, gelijk reeds meer werd gezegd, we daar merkwaardige overeenkomst vinden

Digitized by Google

met hetgeen vroeger op Java bestond. Zulk een schematisch overzicht zal uit den aard der zaak eenigszins scherper zijn dan de werkelijkheid, omdat in dit stelsel, als in elk ander, tal van onzekerheden en inconsequenties voorkomen, die in een overzicht niet alle kunnen worden aangewezen.

Mocht men vinden, dat ik hier wat veel uit mijne rol val, daar mijne taak toch slechts het beschrijven der beelden van onze verzameling is, dan moet ik opmerken, dan eenige uitwijding noodig is om de juistheid mijner bepaling der verschillende beelden te staven, terwijl we hier bovendien met een bijzonder belangrijk onderdeel te maken hebben.

In de eerste plaats toch zijn de bouwwerken der Boeddhisten, ten minste wat Midden-Java betreft, veel omvangrijker dan die der andere Hindoes; behalve het reusachtige Boroboedoer en den naburigen tempel van Mendoet in Kadoe, zijn de bijna ontelbare en vaak grootsch aangelegde tempels op de grenzen van Djokdjokarta en Soerakarta voor het meerendeel zuiver Boeddhistisch; wat daarentegen de Çiwaïten op Diëng en vermoedelijk op het Oengaran-gebergte en de Wishnoeïten op den Lawoe gebouwd hebben, verzinkt daarbij als het ware in het niet. Verder kan deze vergelijking niet worden voortgezet, omdat ik slechts durf vermelden, wat ik zelf gezien heb, en overigens, vooral in Oost-Java, zelfs het algemeene karakter der overblijselen van Hindoe-bouwwerken niet overal vertrouwbaar is vastgesteld; daar, waar om die redenen ten deze nog onzekerheid bestaat, vindt men echter wederom zoovele stellige aanwijzingen voor Boeddhisme (b. v. Singosari en Toempang), dat in elk geval kan worden aangenomen, dat de aanhangers dier leer ook daar vertegenwoordigd zijn geweest. Het is dan ook niet te verwonderen, dat de inlanders aan den Hindoe-tijd den naam van Boeddha-tijd geven en oudheden Boedha-voorwerpen noemen.

Ten tweede is de hier aangetroffen vorm van Boeddhisme ook naar buiten van belang. Hodgson heeft aangetoond, dat het Nepalsche Boeddhisme geen bijzondere aan dat land eigen vorm is, maar dat het, ongeveer zoo als het thans is, uit Hindostan moet zijn ingevoerd. Hoewel daarvoor vele andere aanwijzingen bestaan, is die bewering toch vaak bestreden en b. v. Oldfield (Sketches from Nipal. London, Allen & Co. 1880), schijnt meer de meening toegedaan, dat het Nepalsche Boeddhisme aan een in dat land tot stand gekomene en vrij recente vermenging met Brahmanisme zijn tegenwoordigen vorm verschuldigd is. Voor zooveel noodig brengt het Boeddhisme van Java het laatste argument voor de stelling van Hodgson aan; waar men in Nepal en op Java hetzelfde vindt, moet dit uit eene gemeenschappelijke bron komen, die wel geene andere dan Hindostan zijn kan.

Digitized by Google

Ik kom thans tot het beloofde overzicht van dezen vorm van het Noordelijk Boeddhisme, waarbij ik, voor zooveel betreft wat wij daarvan in Nepal vinden, voornamelijk als bronnen gebruik de op pagina 16 genoemde geschriften van HODGSON en BHAGVANLÂL, benevens de zooeven vermelde Sketches from Nipal door OLDFIELD; dit laatste werk moet met omzichtigheid gebruikt worden, zoowel omdat de daarin voorkomende uiteenzetting van de „principles of Buddhism" niet vrij is van oppervlakkige stelligheid, alsook wegens de verregaand slordige wijze, waarop het boek door de familie van den schrijver is uitgegeven; daarentegen bevat het een schat van informatie in de beschrijvingen van het pantheon, de tempels en den eeredienst.

De bron van alle zijn is *Âdiboeddha*, „de oorspronkelijk Boeddha", ook *Swajambhoe*, „de uit zich zelf ontstane" geheeten. Bij de deïsten draagt hij ook den naam van *Îçwara*, „de Heer, het opperwezen" en is dan wat voor de Brahmanen Brahma was, naar wiens voorbeeld hij ook wel zal uitgedacht zijn. Volgens HODGSON en OLDFIELD wordt hij nooit afgebeeld; daarentegen geeft BHAGVANLÂL eene voorstelling van hem, zooals hij als de kiem van den kosmos uit de zee van het niet verrijst, staande op een lotus van zeven lagen, in de gedaante van een man met zeer onvolkomen vormen. Is dit laatste niet toevallig, dan vinden we daarin eene merkwaardige overeenkomst met het beeld in den centralen dagob van Boroboedoer, dat eveneens onvolkomen vormen vertoont, in dien zin, dat de vormen wel aangegeven, maar niet afgewerkt zijn, eene zinrijke wijze om het abstracte wezen van deze godheid aan te duiden. Dat dit beeld Âdiboeddha voorstelt, lijdt bij mij geen twijfel; als men er op let hoe de basreliefs tegen de omgangen van dit monument ons achtereenvolgens tafereelen uit de wereld (het aardsche leven van Çâkya) en de verschillende hemelen (loka's) geven, van beneden naar boven ook in geestelijken zin steeds hooger stijgende, hoe tegen de zijden en om den top van het heiligdom de 5 Dhyâni-Boeddha's op hunne in het stelsel vast aangewezen plaatsen gezeteld zijn, dan kan boven deze allen slechts aan Âdiboeddha eene plaats worden toegewezen. Wel is waar heeft DR. LEEMANS (Boroboedoer, pag. 456) voor dit beeld zelfs niet aan Âdiboeddha gedacht en heeft hij (pag. 449) geaarzeld zich omtrent de Dhyâni-Boeddha's stellig te verklaren, terwijl DR. KERN (Buddhisme II pag. 179) van het centrale beeld als van een embryonischen Boeddha, een Bodhisatwa spreekt; maar ik vertrouw dat beiden, bij eene beschouwing van het monument zelf, eer tot mijne zienswijze zouden overhellen. Een toekomstige Boeddha, een Bodhisatwa kan het zeker niet zijn, want die worden niet op deze wijze, maar steeds in

Digitized by Google

goden-ornaat voorgesteld, zooals dan ook behoort in verband met de omstandigheid, dat zij, in afwachting van hunne Boeddha-wording, als goden in den *Toeshita*-hemel leven.

Naast Âdiboeddha staat als zijne vrouwelijke helft (çakti), *Pradjnjâ-pâramitâ* of *Âdipradjnâ*, eigenlijk de volmaakte wijsheid, onder welke men echter de natuur verstaat, die door Âdiboeddha wordt bezield. BHAGVANLÂL geeft van haar eene afbeelding (no. 26) in zittende houding en met vier armen, de voorhanden voor de borst, in de achterhanden rechts het bidsnoer en links een boek; hij zegt niets van hare hooge plaats, maar alleen: „This is a female figure: men desirous of knowing the true religion, worship her."

Even als zijn prototype Brahma, wordt Âdiboeddha beschouwd als een geheel abstract wezen, in een staat van volmaakte rust verkeerende. Hij openbaart zich dan ook niet rechtstreeks, maar in 5 *Dhyâni-Boeddha's*, volgens zijn wil van hem uitgegaan en onder wie het heelal verdeeld is. De Dhyâni-Boeddha's worden voorgesteld volgens het gewone Boeddhatype en onderscheiden zich van elkander door: *a.* de houding der handen (*moedrâ*); *b.* de kleur, als het geschilderde beelden zijn; *c.* twee dieren of dragers, die gewoonlijk aan de voorhoeken van het voetstuk staan; *d.* een symbool, dat meestal tusschen de twee dragers tegen het voetstuk is aangebracht, soms ook in de hand gedragen wordt; *e.* de plaats, wanneer zij aan den buitenkant van heiligdommen (als b. v. te Boroboedoer) voorkomen. De sub *b* tot en met *d* bedoelde kenmerken ontbreken soms geheel of gedeeltelijk, in welk laatste geval alleen de houding der handen en de plaatsing der beelden als zoodanig overblijven.

De 5 Dhyâni-Boeddha's zijn de volgende:

1. ***Wairotjana***:

a. houding der handen: de linkerhand voor de borst met duim en wijsvinger naar boven en den rug naar voren gekeerd; de rechter daarnaast, er tegen aan en half naar voren geopend; deze houding der handen heet *dharmatjakra*, het rad der wet.

b. kleur: wit.

c. dragers: leeuwen.

d. symbool: rad.

e. plaats: midden, of waar dit niet uitkomt, oost, ter rechterzijde van Akshobhya.

f. domein: aarde, gezichtszin en de daarmede waargenomen kleuren en vormen.

2. ***Akshobhya***:

Digitized by Google

a. houding der handen: de linker in den schoot naar boven geopend; de rechter ligt op de knie met den rug naar buiten; *bhoemisparça*, den vloer rakend.

b. kleur: blauw (groen, BHAGVANLÂL).

c. dragers: olifanten.

d. symbool: *wadjra*, oorspronkelijk de bliksemschicht van Indra; een kort wapen met twee uiteinden, dat in het midden wordt vastgehouden; de uiteinden vertoonen meestal 5 punten (4 in een kring en 1 in het midden), soms 3 naast elkaar.

e. plaats: oost.

f. domein: water, gehoorzin, geluiden.

3. *Ratnasambhawa*:

a. houding der handen: de linker in den schoot, naar boven geopend; de rechter op de knie, naar voren geopend; *wara*, zegenend.

b. kleur: geel.

c. dragers: paarden.

d. symbool: 3 staande pauwenveeren.

e. plaats: zuid.

f. domein: vuur, reukzin en wat daardoor waargenomen wordt.

4. *Amitâbha*:

a. houding der handen: de linker in den schoot, naar boven geopend de rechter op dezelfde wijze er in, zoodanig dat de toppen der duimen elkaar raken; *dhyana*, bespiegelend.

b. kleur: rood.

c. dragers: pauwen.

d. symbool: eene opene lotusbloem.

e. plaats: west.

f. gebied: lucht, smaakzin en wat daardoor wordt waargenomen.

5. *Amoghasiddha*:

a. houding der handen: de linker in den schoot, naar boven geopend; de rechter voor de borst opgeheven en naar voren gekeerd; *abhaya*, vrij van vrees. (¹)

b. kleur: groen (zwart, BHAGVANLÂL).

(¹) Het komt mij voor, dat deze vijf moedrâ's op symbolische wijze den leerenden Boeddha in zijne opvolgende handelingen voorstellen; no. 1 beteekent prediking, waarvoor bij de Boeddhisten gewoonlijk de uitdrukking: "het rad der wet draaien" gebruikt wordt; no. 2 wijst op de zekerheid, waartoe het betoog heeft geleid; no. 3 is het zegenen der toehoorders na afloop der preek; no. 4 de stille bepeinzing; no. 5 de vrijmaking van aardsche banden, waartoe de bespiegeling leidt en waarvan vrijheid van vrees eene eerste vrucht is.

Digitized by Google

c. dragers: garoeda's.

d. symbool: twee gekruiste wadjra's.

e. plaats: noord.

f. gebied: ruimte, gevoelszin en daardoor verkregen gewaarwordingen.

Deze Boeddha wordt vaak met eene glorie van slangen afgebeeld.

In Nepal hebben de Dhyâni-Boeddha's in den schoot of op de in den schoot liggende hand hun bedelaarsnap, terwijl op Java nog geen beeld daarmede is gevonden.

Elke Dhyâni-Boeddha heeft naast zich eene vrouwelijke helft of çakti, bij de Boeddhisten gewoonlijk *tārā* genoemd. De Târâ's hebben dezelfde kleur, dragers en symbolen als de Dhyâni-Boeddha's bij wie ze behooren. Gewoonlijk (altijd?) worden ze zittende afgebeeld, in gewoon godenornaat, met twee handen, die naar voren geopend zijn, de rechter op de knie, de linker voor de borst, beide den stengel van een lotus houdende, die langs den arm naar boven gaat, zoodat de bloem ter hoogte van den schouder ligt (OLDFIELD). Volgens de door HODGSON gegeven afbeeldingen dezer Târâ's, in de Transactions of the Royal Asiatic Society vol. II, houdt de eerste Târâ beide handen voor de borst, even als Wairotjana. BHAGVANLÂL (no 25) geeft eene afbeelding van de 5e met een lotus alleen in de linkerhand. Er bestaat dus nog al verschil. In dezelfde volgorde, waarin boven de Dhyâni-Boeddha's opgenoemd werden, zijn hunne Târâ's de volgende:

1. *Wadjradhātwīçwarī*, op de lotussen links de tjakra en rechts een ontbloot zwaard met de punt naar boven.
2. *Lotjanā*, op elken lotus een staande wadjra.
3. *Māmakī*, op elken lotus de 3 staande pauwenveeren.
4. *Pāndarā* of *Pāndoerā*, alleen op den linker lotus een bidsnoer (OLDFIELD); bij HODGSON op geen van beide.
5. *Tārā*, alleen op de linksche bloem twee gekruiste wadjra's (OLDFIELD); HODGSON op beide.

Vaak worden al deze kenteekenen geheel of gedeeltelijk achterwege gelaten, gelijk b. v. bij het boven vermelde no 25. van BHAGVANLÂL, waar alleen de lotus in de linkerhand aanwezig is.

De Dhyâni-Boeddha's, wier naam men met Mijmer-Boeddha's kan vertalen (KERN, Boeddhisme I pag. 323), worden beschouwd als te hooge, te abstracte wezens om zich rechtstreeks met de wereld te bemoeien. Daartoe hebben zij zich ieder een zoon, *Dhyāni-Bodhisatwa* geschapen, aan wien hunne macht wordt overgedragen. Deze Bodhisatwa's worden afgebeeld met dezelfde kleuren, dragers en symbolen als hunne respectieve vaders,

Digitized by Google

van wie zij een klein zittend beeld vóór in hun hoofdtooisel dragen; soms ziet men in de plaats dezer beeldjes een kleinen klokvormigen dagob, b. v. bij Padmapâni (BHAGVANLÂL no. 13) en bij verschillende Bodhisatwa's op Boroboedoer, namelijk (uitgave Leemans) plaat CCCIII no. 2 en verder van dezelfde serie no. 8, 9, 40, 41, 43, 46, 47, 48, 53, 56, 62, 80, 82 en 85; deze beelden van Boroboedoer missen echter alle verdere kenmerken en zijn daardoor voorloopig niet nader te bepalen, zoodat ik niet zeker durf zeggen of al de Bodhisatwa's op deze wijze een dagob kunnen dragen.

Volgens HODGSON (zie zijne afbeeldingen ter even aangehaalde plaatse) en OLDFIELD worden deze Bodhisatwa's meestal staande afgebeeld; BHAGWANLÂL geeft staande en zittende, terwijl ze op Boroboedoer meestal in zittende houding voorkomen. Zij dragen gewoon godenornaat en houden meestal in de linkerhand, soms ook in beide, een bloemstengel, die langs den arm loopt en waarvan de bloem zich bij den schouder bevindt; in de bloemen en in de houding der handen komen verschillen voor, waarin ik geen regel heb kunnen ontdekken.

In dezelfde volgorde, als boven hunne vaders genoemd werden, zijn zij de volgende:

1. *Samantabhadra*, op elke bloem de tjakra.

2. *Wadjrapâni*, volgens HODGSON geen bloemen, maar in de rechterhand, voor de borst, de wadjra en in de linker, voor den buik, een tempelschel. Volgens OLDFIELD draagt hij noch bloemen, noch versiering of symbolen, maar slechts een lang ruim kleed en zou hij in Nepal beschouwd worden als eene incarnatie van Çiwa onder den naam van Mahenkal (Mahendrakala? zie KERN Buddhisme II. 380) op eene wijze die weinig duidelijk is aangegeven. Op den 4[en] omgang van Boroboedoer komt tusschen een tal van Bodhisatwa's enkele malen eene veel eenvoudiger gekleede figuur voor (zie CCCIX no. 14 en verder no. 328, 330 en 331), die aan de hier bedoelde voorstelling van Wadjrapâni kan doen denken.

3. *Ratnapâni*, bij OLDFIELD op elke bloem de drie staande pauwenveeren, bij Hodgson alleen de bloemen.

4. *Padmapâni* of *Awalokiteçwara*, alleen in de linkerhand eene bloem, waarop 3 kostbare steenen (OLDFIELD), of een flesch met *amrita* of nectar (BHAGVANLÂL no. 13); vaak ook met meerdere hoofden en vooral armen (zie b. v. BHAGVANLÂL no. 11, Boroboedoer plaat CCLXXXI no. 102, alsook no. 247 en meerdere metalen beelden onzer verzameling), soms ook alleen de bloem (HODGSON).

5. *Wiçwapâni*, bij OLDFIELD op de bloemen rechts een ontbloot staand zwaard en links de twee gekruiste wadjra's; bij HODGSON alleen de wadjra's op de rechter bloem.

Ook bij de Dhyâni-Bodhisatwa's ontbreken de verschillende, hierboven

Digitized by Google

opgesomde kenmerken dikwijls geheel of gedeeltelijk; op Boroboedoer, waar ze tallooze malen op de basreliefs voorkomen, is gewoonlijk eene bloem in de linkerhand hun eenig kenmerk en daar wij de beteekenis dier verschillende bloemen nog niet kennen, zijn ze daar meestal niet te determineeren. Verder heeft ieder dezer Bodhisatwa's wederom zijne çakti, die echter niet nader zijn aangeduid en voor welker afbeelding geene bijzondere kenmerken schijnen te bestaan.

Door sommige secten, die als minder orthodox beschouwd worden en zich veel met de Tantra-leer, met magische formules en tooverkunsten bezighouden, wordt een zesde Dhyâni-Boeddha, met name *Wadjrasatwa* aangenomen. HODGSON (Essays. Literature of Nepal, pag. 15) noemt hem den „magnus Apollo tantrikarum" en zegt verder van hem (pag. 29): „Intellect, apprehension and the objects of such apprehension, or the whole phenomena of the universe are referred to Vajra Satwa Buddha." OLDFIELD (vol. II pag. 114) verklaart dit nader, door hem voor te stellen als eene verpersoonlijking van een zesde element, het domein des geestes, van een zesden zin, het verstand en wat daarmede waargenomen wordt. Overigens schijnt omtrent zijn wezen eenige onzekerheid te bestaan: BHAGVANLÂL noemt hem: „a portion of Adi-Buddha and the teacher of all," en OLDFIELD (II pag. 170) deelt ons mede: „His worshippers say that Vajra Satwa is a sort of divine priest, that he performs for all other deities in heaven the same spiritual duties, which the Vajra Acharya (d. i. de priester van den eersten rang) performs for mankind on earth." Verder wordt hij niet als Boeddha afgebeeld, maar in goden-ornaat als de Bodhisatwa's, b. v. te Buddha Gaja (HODGSON pag. 136) en bij BHAGVANLÂL (no. 23), steeds met twee handen, in de rechter de wadjra en in de linker een bel, dus even als Wadjrapâni. Ons museum bezit drie zulke beelden van brons die wel denzelfden zullen voorstellen.

Ook Wadjrasatwa heeft eene çakti of târâ, genaamd *Wadjrasatwâtmikâ* en een Dhyâni-Bodhisatwa, die *Ghantapâni* genoemd wordt; afbeeldingen of beschrijvingen van deze zijn mij niet bekend.

Wij hebben in het bovenstaande blijkbaar te doen met een streven om langs naturalistisch-theosophischen weg tot een afgerond stelsel te geraken; dit stelsel is bij gedeelten ontstaan en in zijn geheel schijnt het eerst in den laatsten tijd van het Boeddhisme in Hindostan tot stand te zijn gekomen, van waar het verder zoowel naar Nepal als naar Java is overgebracht. RHYS DAVIDS (Buddhism pag. 206) meent dat het begrip van Âdiboeddha eerst in de 10e eeuw ontstaan is, maar het komt mij voor, dat voor eene zoo scherpe tijdsbepaling geen voldoende gronden bestaan, en als mijne bovenvermelde gissing,

Digitized by Google

dat Âdiboeddha in den grooten dagob van Boroboedoer afgebeeld is, niet onjuist blijkt, dan moeten we voor dit begrip een aanmerkelijken tijd teruggaan. Ik moet echter erkennen, dat Âdiboeddha in China geheel onbekend is, terwijl daar van het geheele boven beschreven pantheon slechts Amitâbha en zijn Bodhisatwa Awalokiteçwara of Padmapâni — de laatste in zeer gewijzigden vorm — op den voorgrond treden.

Alvorens verder te gaan, moge duidelijkheidshalve van het boven omschreven stelsel het volgende overzicht worden gegeven.

Âdiboeddha		Pradjnjâ-Pâramitâ
Dhyâni-Boeddha's	**Târâ's**	**Bodhisatwa's**
Wairotjâna	Wadjradhâtwîçwarî	Samantabhadra
Akshobhya	Lotjanâ	Wadjrapâni
Ratnasambhawa	Mâmakî	Ratnapâni
Amitâbha	Pândarâ	Padmapâni of Awalokiteçwara
Amoghasiddha	Târâ	Wiçwapâni
Wadjrasatwa	Wadjrasatwâtmikâ	Ghantapâni.

Wat ik zooeven van China vermeldde, namelijk dat Amitâbha en Padmapâni het meest vereerd worden, schijnt vrij wel overal in het Mahâjâna het geval te zijn. Padmapâni wordt beschouwd als de schepper en de bestuurder van den tegenwoordigen kosmos en als zoodanig heeft hij ook het aanzijn gegeven aan Brahmâ, Wishnoe, Çiwa en de andere goden uit het Brahmaansche pantheon, die in dezen vorm van het Boeddhisme zijn opgenomen en wier aanwezen daarin op deze wijze verklaard wordt. — Soms wordt Akshobhya als de voornaamste der Dhyâni-Boeddha's beschouwd, maar volgens Bhagvanlâl is dit alleen het geval in de weinig decente esoterische leer der tantra-secten; in den archipel schijnt die opvatting niet geheel vreemd te zijn, blijkens no. 785 onzer verzameling. — Onder de târâ's heeft de 5e, Târâ, de eerste plaats ingenomen, ten minste zoo in Nepal en naar het schijnt ook hier, b. v. in den tempel van Kalasan bij Djokdjakarta (zie Dr. Brandes in Tijdschrift XXXI pag 252).

Behalve de hierboven beschreven godenleer, heeft zich ook het andere begrip gehandhaafd, dat de Boeddha's menschen zijn, die zich door abnegatie en bespiegeling in eene reeks van achtereenvolgende existentiën, tot de hoogste volmaking hebben opgewerkt. Het aantal dezer Boeddha's, die ***Mânoeshi Boeddha's***, d. i. menschelijke Boeddha's genoemd worden, is uit

Digitized by Google

den aard der zaak legio, maar van hen sprekende, bedoelt men gewoonlijk de laatste zeven, namelijk:

Wipaçyi,
Çikhi,
Wiçwabhoë,
Krakoetjanda,
Kanakamoeni,
Kâçyapa en
Çâkya.

Zij worden afgebeeld geheel op de wijze van de Dhyâni-Boeddha's, maar zonder hunne dragers en symbolen, soms echter met twee leeuwen tegen het voetstuk, terwijl de houding der handen (moedrâ) gewoonlijk met die van Akshobhya overeenkomt, vaak evenwel vertoonen zij ook de andere moedrâ's b. v. volgens Hodgson, Essays pag. 135 en op de basreliefs van Boroboedoer, die het leven van Çâkyamoeni voorstellen. Voorts worden de Mânoeshi-Boeddha's ook zittende, met de beenen vóór den zetel neerhangend, en staande afgebeeld, wat bij de Dhyâni-Boeddha's nooit schijnt voor te komen. Eindelijk is hunne kleur geel, voor het geval die wordt aangegeven.

Onder de Mânoeshi-Boeddha's is Çâkya de eerste en de eenige, die eigentlijk voor rechtstreeksche vereering in aanmerking komt. Dit ligt trouwens voor de hand, daar hij de laatst opgetreden Boeddha is, als zoodanig den grondslag van het geheele stelsel uitmaakt en *de Boeddha* bij uitnemendheid is. Op het monument van Boroboedoer is dan ook op de basreliefs van de laagste galerij eene geheele voorstelling van zijn leven gegeven. De geschiedenis verhaalt van hem, dat hij oorspronkelijk onder den naam van Siddhârtha een zoon was van den koning van Kapilawastu, een klein rijkje in het noordoosten van Hindostan gelegen, en 5 à 6 honderd jaar vóór Christus leefde. Als Boeddha wordt hij ook *Gautama*, *Çâkyamoeni* en *Çâkyasinha* genoemd.

Voor de verhouding der Mânoeshi-Boeddha's tot Âdiboeddha en de Dhyâni-Boeddha's bestaan verschillende opvattingen; Bhagvanlâl vermeldt, dat „Çâkyamuni and the other preceding Buddhas were *ansas* — a sort of *avataras* of Âdibuddha", terwijl Hodgson (Sketch of Buddhism in Transactions of the Royal Asiatic Society, vol II pag. 239) het denkbeeld van awatâra (*descent*) stellig weerspreekt en aan de Mânoeshi-Boeddha's eene zelfstandige wording schijnt toe te schrijven, eene voorstelling die ook door Oldfield (vol II pag. 118) wordt gegeven. Anderen daarentegen beschouwen de Mânoeshi-Boeddha's als emanaties der Dhyâni-Boeddha's

Digitized by Google

ieder dezer heeft er één, zoodat het getal tot vijf teruggebracht wordt; de drie eersten van de boven opgenoemde serie vallen dan weg, terwijl Maitreya er bij komt, en wel als de toekomstige Boeddha, de opvolger van Çâkyamoeni, in welke hoedanigheid hij door de voorstanders van het zevental nog slechts als Bodhisatwa (wordende Boeddha) beschouwd wordt. Men krijgt dan het volgende vijftal:

1. *Krakoetjanda*,
2. *Kanakamoeni*,
3. *Kâçyapa*,
4. *Çâkyamoeni en*
5. *Maitreya.*

(zie KOEPPEN, Religion des Buddha, II p. 26; RHYS DAVIDS, Buddhism pag. 204; BEAL, Catena pag. 115). Voor zoover mijne bronnen mij toelaten daarover te oordeelen, schijnt men zich in Nepal aan de voorstelling van 7 Mânoeshi-Boeddha's te houden; in China zijn beide opvattingen bekend, maar het stelsel van 5, dat als van lateren datum beschouwd wordt, is daar het meest gangbaar, gelijk dan ook Maitreya, hoewel men weet, dat hij nog Bodhisatwa is, nooit anders dan Maitreya-Boeddha 彌勒佛 wordt genoemd.

Aan de vereering van Çâkyamoeni als den voornaamsten der Mânoeshi-Boeddha's, als *den Boeddha*, sluit zich aan het eveneens oud-Boeddhistische begrip zijner vereering in drievuldigen vorm, als *Boeddha*, den Wijze, *Dharma*, de Wet en *Sangha*, de Kerk, of, zooals de Chineezen dit uitdrukken, de *Intelligentie* 覺, de *Afspiegeling* daarvan in de Leer 相, en de *Practijk* in de kerk of gemeente 用. Dit drietal, *Triratna — de drie kleinooden*, wordt door alle Boeddhisten veelvuldig afgebeeld en vereerd. In Nepal is de voorstelling als volgt (HODGSON, Transactions of the Royal Asiatic Society, vol II en OLDFIELD II pag. 158): de drie beelden naast elkaar in zittende houding; in het midden, dat de eerste plaats is, Boeddha of Dharma, naar gelang van secte en opvatting. Boeddha als boven beschreven. Dharma als eene vrouw in goden-ornaat met vier armen; de voorhanden voor de borst als boven Wairotjana, in de achterhanden rechts een bidsnoer en links een boek of lotus. Sangha als man, verder soms als Dharma, maar meestal slechts met twee armen en dan in elke hand een lotusstengel, waarvan de bloem naast den schouder staat. Met verschillende variaties schijnen de Triratna-afbeeldingen elders in hoofdzaak hiermede overeen te komen, in China echter heb ik ze soms door drie Boeddha-beelden zonder eenig verschil en van dezelfde grootte voorgesteld ge-

Digitized by Google

zien. Hoe het op Java geweest is, weet ik niet, want wij hebben hier nog geene triratna in situ gevonden.

Behalve de veel vereerde Bodhisatwa's Awalokiteçwara en Maitreya, die behoorlijk in het systeem passen, vinden wij nog een derden, die zeer op den voorgrond treedt, namelijk *Mandjoeçri* of *Mandjoeghosha*. Hij wordt beschouwd als de verpersoonlijking der wijsheid en als den bouwheer van het heelal, in welke laatste hoedanigheid hij speciaal als den kunstenaar bij uitnemenheid, door kunstenaars en handwerkers vereerd wordt. In Nepal is hij de persoon, die het land bewoonbaar gemaakt en daar het Boeddhisme heeft ingevoerd en daarom als de beschermheilige van het land wordt beschouwd. In China is hij weinig bekend, maar daartegen wel bij de Mongolen. Ook onze verzameling bezit een beeld van hem in de gewone voorstelling met twee armen en in de handen rechts een zwaard en links een boek (no. 246).

Tot de Boeddhistische beelden behooren ook de verschillende Brahmaansche goden, die in het Mahâjâna-pantheon overgenomen zijn; het meest vindt men Çiwa in zijne boven beschreven drie vormen, Doergâ, Ganeça en Koewera, maar het schijnt dat al de andere eveneens kunnen voorkomen. Ik moet echter die beelden niet hier, maar onder hunne eigene namen beschrijven, te meer omdat ik bijna nimmer in staat ben uit te maken of deze beelden onzer verzameling al dan niet uit Boeddhistische tempels afkomstig zijn.

Wanneer men het voorafgaande schema van den hier voorkomenden vorm van Boeddhisme vergelijkt met hetgeen in onze verzameling aanwezig is, dan zal men wellicht vinden, dat ik veel onnoodige moeite genomen heb, omdat een groot deel van het beschrevene daarin ontbreekt. Het is echter te verwachten, dat een nader onderzoek, vooral der tempels op de grenzen van Solo-Djokdja, veel van het hier vermelde aan het licht zal brengen, en of dat al dan niet den weg naar ons museum vindt, toch zal mijn overzicht van nut kunnen zijn voor de herkenning van hetgeen men daar aantreft.

Eindelijk heb ik niet geaarzeld eenige bladzijden aan het Boeddhisme te wijden, omdat die godsdienstvorm, gelijk reeds boven vermeld, in den archipel eene plaats van zoo overwegend belang inneemt.

Thans overgaande tot de beschrijving onzer beelden, vinden wij de volgende:

a. Boeddha-Beelden. Terwijl de vier eerste dezer beelden, op grond

Digitized by Google

hunner herkomst, met zekerheid Dhyâni-Boeddha's moeten worden genoemd, kunnen de volgende, bij gebrek aan zulk eene aanwijzing, ook voorstellingen van Çâkya of van de andere Mânoeshi-Boeddha's zijn, die, gelijk reeds boven vermeld, hoewel meestal als Akshobhya, soms toch ook met de andere boven beschreven houdingen der handen (moedrâ) worden afgebeeld. Deze beelden worden daarom eenvoudig als Boeddha's vermeld, terwijl de naam van den Dhyâni-Boeddha, dien ze *kunnen* voorstellen, tusschen haakjes bijgevoegd wordt, voor zoover namelijk de houding der handen daarvoor voldoende duidelijk is.

224. **Akshobhya** (¹), de tweede der Dhyâni-Boeddha's. De linkerhand geopend in den schoot, de rechterhand rust op de knie met de palm naar binnen. Kleine ronde verhevenheid als voorhoofdsmerk (oêrnâ). Hoog 106.— Oostzijde van Boroboedoer.

225. **Ratnasambhawa**, de derde der Dhyâni-Boeddha's. De linkerhand als boven; de rechter rust op de knie met de palm naar buiten. Hoog 106.— Zuidzijde van Boroboedoer.

226. **Amitâbha**, de vierde der Dhyâni-Boeddha's. De handen met de palmen naar boven in den schoot, op elkaar gelegd, de rechter boven de linker en zoodanig dat de toppen der duimen elkaar raken. Hoog 106.— Westzijde van Boroboedoer.

227. **Amogasiddha**, de vijfde en laatste der Dhyâni-Boeddha's. De linkerhand als boven, de rechterbovenarm gäat recht naast het lichaam naar beneden, de voorarm wordt onder een rechten hoek naar voren gebracht en de hand wederom onder een rechten hoek opgeheven, met de palm naar voren. Hoog 106.— Noordzijde van Boroboedoer.

228. **Boeddha** (Ratnasambhawa). Zittende op een halfrond lotuskussen, de rechterhand is geschonden en niet geheel duidelijk. Het hoofd ontbreekt. Hoog 30.— Soerabaja.

(¹) De eerste der Dhyâni-Boeddha's, Wairotjana, die op Boroboedoer onder de opengewerkte klokken geplaatst is, ontbreekt aan de verzameling.

Digitized by Google

229. **Boeddha** (Ratnasambhawa). Zittende op een lotuskussen, het hoofd is geheel kaal en zonder uitwas (oeshnîsha), ook het voorhoofdsmerk ontbreekt. Aan den voorkant van het lotuskussen afhangende krullen van sjerp of kleed. Hoog 152.— Not. 1880 pag. 121. Kediri.

229[a]. Boeddha (Amitâbha). Zittende op een lotuskussen met achterstuk en daarboven uitstekende ovaal ronde glorie. Het voorhoofdsmerk onduidelijk. Hoog 113.— Not. 1883 pag. 136. Moentilan (Kadoe).

230. **Id.** Zittende op een vierkant lotuskussen; het hoofd loopt geleidelijk uit in eene spitse kruin. Voorhoofdsmerk onzeker. Hoog 41.— Not. 1864 p. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

231. **Id.** Zittende op eene gewone steenplaat, het hoofd ontbreekt. Hoog 45.— Herkomst als n°. 230.

232. **Boeddha.** Zittende op een ovaal lotuskussen; de voorarmen zijn afgebroken, maar het schijnt dat de beide handen voor de borst werden gehouden. Het hoofd ontbreekt. Hoog 61. — Soerabaja.

233. **Id.** (?) Alleen het hoofd en de borst; het verdere ontbreekt. Het hoofd is aan de kruin geschonden, maar schijnt toch plat te zijn geweest zonder het gewone, boven vermelde uitwas. Voorhoofdsmerk onduidelijk. Dit beeld heeft een achterstuk en waarschijnlijk eene glorie gehad, waarvan nog stukken zijn overgebleven. Het vraagteeken beduidt, dat het wel waarschijnlijk maar niet zeker is, of dit wel een Boeddha-beeld is. Hoog 39. — Not. 1864 pag. 178. Pertibi (Tapanoeli, Sumatra's Westkust).

234. **Id.** Afgebroken kop met een gedeelte eener groote, ovale glorie. Op den top van het hoofduitwas eene ronde knop die van boven spits uitloopt. Overblijfselen eener ovale glorie. Het teeken op het voorhoofd ontbreekt. Hoog 33.— Not. 1864 p. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

Digitized by Google

235. **Boeddha.** Afgebroken kop van buitengewone grootte. Uitwas midden op het hoofd met een rand van groote krullen omgeven en verder glad. Vulkanische tuf. Hoog 5. — Palembang.

236—243. **Id.** Afgebroken koppen, geheel overeenkomende met die der nummers 224—227 en zoo goed als zeker eveneens afkomstig van Boroboedoer. Gemiddelde hoogte 30.

244. **Id.** Afgebroken kop, geheel gelijk aan de vorigen, alleen staan de krullen op het hoofduitwas niet in evenwijdige rijen, maar loopen in een spiraal naar boven. Of dit eene bijzondere beteekenis heeft, dan wel een gril van den beeldhouwer is, durf ik niet bepalen. Hoog 30. — Vermoedelijk van Boroboedoer.

245. **Id.** Afgebroken kop met een cirkeltje als voorhoofdsmerk. Haar als de Boroboedoer-koppen. Hoog 20.

b. Bodhisatwa's. Terwijl de vorm van het Boeddhisme, dat wij hier hebben leeren kennen, en de groote verbreiding daarvan, menigvuldige voorstellingen van Bodhisatwa's zouden doen verwachten, telt de verzameling met zekerheid slechts één beeld van dien aard, wat echter geheel aan toevallige omstandigheden toe te schrijven is. Daar bovendien, gelijk Boroboedoer ons leert, de Bodhisatwa's hier niet steeds met al de boven vermelde kenteekenen werden afgebeeld, is het zoo goed als zeker, dat onder de nummers 260—283 meerdere dezer Bodhisatwa's schuilen, vooral Awalokiteçwara of Padmapâni, die ook elders veelal met eene lotusbloem als eenig kenmerk wordt afgebeeld. Bij de metalen beelden is de verzameling in dit opzicht rijker. ([1])

246. **Mandjoeçrî,** ([2]) de verpersoonlijking der wijsheid, de

([1]) Beelden van de Boeddhistische çakti's of târâ's kunnen evenmin worden aangewezen, maar zullen, gelijk reeds op pag. 41 en 43 werd vermeld, wel onder de daar beschrevene te vinden en wellicht later te herkennen zijn. Ook in de groep XII kan men naar beelden van dezen aard zoeken.

([2]) Dit is een afgietsel in gips van een origineel, dat zich in het ethnologisch mu-

Digitized by Google

bouwheer van het heelal, de beschermer van geleerdheid, kunst en handwerk en van hen die deze beoefenen. Het is niet zeker of deze Bodhisatwa geheel en al een denkbeeldig wezen is, dan wel of hij zijn ontstaan te danken heeft aan vergoding van den gelijknamigen apostel van het Boeddhisme in Nepal, die in elk geval vaak met hem verward wordt.

Het beeld is gezeten op een lotuskussen, met achterstuk en glorie. Gewone, zeer rijke versiering, waaronder eene lang afhangende oepawîta, uit vijf rijen koralen bestaande.

In de rechterhand een opgeheven recht zwaard, dat achter het hoofd loopt; de linkerhand gesloten voor het middel, met eene vierkante opening, waarin een thans ontbrekend voorwerp is gestoken geweest, vermoedelijk een boek op lontarbladen (zie Bhagvanlâl, no. 19). Aan weerskanten van het beeld rijzen tegen het achterstuk lotusplanten op, terwijl eveneens daartegen de hoofdfiguur viermalen in hautrelief herhaald is, met welke beteekenis, is niet bekend.

Op het beeld komen twee Sanscrit-inscripties voor; eene kortere aan den voorkant boven de glorie en eene lange achter op het achterstuk, van welke eerst door Friederich (Zeitschrift der Deut. Morgenl. Gesell. in loc. cit.) en vervolgens door Dr. Kern (Notulen 6 Juli 1880 IV*a*) vertalingen zijn bekend gemaakt.

Uit deze inscriptiën blijkt dat dit beeld, met den tempel, waarin het geplaatst is geweest, in het jaar van Çaka 1265 (A. D. 1343) zijn vervaardigd op last van een vasal der Javaansche vorstin der streek en daar de naam van dezen vasal, Aditya Warm-

---

seum te Berlijn bevindt. Volgens Friederich (Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft XVIII, 494) is dit beeld door den Raad van Indië, N. Engelhard, genomen uit een ouden Javaanschen tempel (niet nader aangeduid), vervolgens is het gezonden naar een buiten te Zuidlaren in Drenthe, van daar is het overgegaan in de handen van den heer de Boer, eigenaar van den Bazar bij den Haag en deze schijnt het aan het Berlijnsche museum verkocht te hebben. Dit afgietsel hebben wij te danken aan Dr. A. Bastian, hoogleeraar en directeur van het museum, die ons het in ruil voor eenige ethnologische voorwerpen toezegde, toen hij in 1879 Batavia bezocht. Het zou ondankbaar wezen aan genoemde inrichting, die ons bereidwillig eene volkomene reproductie van dit schoone beeld afstond, het bezit er van te misgunnen, maar toch denkt men er met leedwezen aan, dat dit buitengewoon fraaie en eenige stuk voor Nederland verloren is gegaan.

Digitized by Google

man, ook voorkomt in de gelijktijdige Boeddhistische inscripties van Pajerroejong op Sumatra, stelt Dr. KERN de zeer waarschijnlijke gissing, dat in beide stukken dezelfde persoon, namelijk het hoofd eener Javaansche kolonie op Sumatra, bedoeld wordt. Hoog 107.

247. **Awalokiteçwara of Padmapâni,** bij de noordelijke Boeddhisten de zoon van den Dhyâni-Boeddha Amitâbha, de schepper van den tegenwoordigen kosmos, de beschermer van goden en menschen, de eigenlijke regeerder der wereld en op grond van dit alles eene algemeen en veel vereerde godheid. Het beeld staat op een ruw vierkant stuk steen, dat niet als voetstuk, maar tot bevestiging in een zoodanig moet gediend hebben. Geen achterstuk of glorie. Het hoofd is versierd met diadeem en hoog hoofdtooisel, in dit laatste aan den voorkant eene nis met een zittend beeld van Amitâbha er in; de oepawîta is alleen door twee strepen aangegeven en om het midden loopt een eenvoudige sjerp, die het kleedje vasthoudt; alle andere versierselen ontbreken. Vier armen, waarvan drie zijn afgebroken; alleen de linkerachterhand is overgebleven en houdt een langwerpig voorwerp, dat op den schouder rust. Op de linkerheup en de rechterdij zijn afgebroken uitsteeksels zichtbaar, die vermoedelijk gestrekt hebben tot steunsels voor de andere handen of de attributen daarin.

Het is niet geheel zeker of dit beeld inderdaad den genoemden Bodhisatwa voorstelt; het voornaamste kenmerk, waarop de bestemming berust, is het Amitâbha-beeldje in het hoofdtooisel, maar gelijk wij later bij de metalen beelden zien zullen, komt dit ook bij Çiwa voor. Verg. echter no. 626*c*. Hoog 207. — Not. 1865 p. 11. Moesi Oeloe (Palembang).

248. Id. Afgebroken kop met diadeem en hoog hoofdtooisel, waarin *drie* nissen, één voor en twee op zij, in elke waarvan een zittend beeld van Amitâbha. Deze vermenigvuldiging der beelden in het hoofdtooisel is mij niet van elders bekend. Hoog 30. — Not. 1880 p. 47 *u*. Atjeh.

Digitized by Google

XII. ONBEKENDE BEELDEN.

a Voorstellingen eener mannelijke en vrouwelijke godheid naast elkaar.

b. Beelden in karakter en stijl geheel of gedeeltelijk overeenkomende met de vroeger beschrevene.

c. Geheel afwijkende voorstellingen.

a. MANNELIJKE EN VROUWELIJKE GODHEID NAAST ELKAAR, GOD MET ÇAKTI. De beelden dezer reeks zijn hoogstwaarschijnlijk voorstellingen van Çiwa met Pârwatî, van Wishnoe en Lakshmî, of van Dhyâni-Bodhisatwa's met hunne çakti's; daar echter alle kenmerkende attributen ontbreken, is het niet mogelijk, ze nader te bestemmen.

249. **God met Çakti.** Te zamen zittende op een lotuskussen, dat gelegen is op een versierd voetstuk; het achterstuk is eveneens gemeenschappelijk, maar achter elk hoofd is eene afzonderlijke glorie. Beide figuren zijn op de gewone wijze versierd. De mannelijke figuur heeft het linkerbeen op de gewone wijze ondergeslagen, de rechtervoet staat op het kussen, zoodat de knie naar boven steekt; de rechterhand, die geschonden en onkenbaar is, rust op de omhoog stekende knie, de linker is om den hals der vrouw geslagen en de hand wordt in hare linkerzijde weer zichtbaar. De vrouwelijk figuur is geknield in den schoot van den man, zoodat zijn linkerbeen bijna geheel achter haar lichaam verdwijnt; haar rechterarm is om zijn lichaam geslagen, zoodat de hand in zijne rechterzijde weer zichtbaar wordt; de linkerarm is tegen het lichaam gebogen, de bovenarm naar beneden, de benedenarm opwaarts gekeerd en de hand bij den schouder afgebroken. Hoog 63.— Fr. 123.

250. **Id.** Naast elkaar staande op een gemeenschappelijk voetstuk, met één achterstuk en elk eene afzonderlijke glorie. Gewone versierselen als bij de vroeger beschreven godenbeelden. De mannelijke figuur, die rechts staat, houdt beide handen voor het lichaam, een weinig van elkander verwijderd en in elke hand een versierd doosvormig voorwerp (misschien offerkoeken). De vrouwelijke figuur heeft beide handen voor het lichaam in elkaar ge-

Digitized by Google

legd, de rechterhand boven en daarin een kegelvormig voorwerp (lotusknop?). Hoog 44. — Wonosobo

251. **God met Çakti.** Hand in hand staande op een lotuskussen met gemeenschappelijk achterstuk. De man staat rechts, de vrouw links en elke figuur heeft eene afzonderlijke glorie achter het hoofd. Gewone versiering, zonder eenige kenmerkende teekenen. De vrij handen houden een slip van elks gordel vast. Hoog 42,5. — Collectie Scheepmaker. (1)

252. **Id.** Zittende bij den stam van een boom, waarvan de kruin hen overschaduwt. Gemeenschappelijk voetstuk en achterstuk, geene glorie. De figuur die links en eenigszins op den voorgrond zit, schijnt eene vrouw te zijn, hoewel dit niet zeer duidelijk is; zij heeft de armen over elkaar gekruist, zoodat de handen de borsten bedekken; versiering en kleeding onduidelijk, maar schijnbaar gewoon, alleen ontbreekt de hooge haartooi en is het haar glad naar achter gestreken en daar vastgebonden. — De mannelijke figuur zit rechts, half achter de vrouw; hij is eveneens schijnbaar op de gewone wijze gekleed en versierd; de linkerhand rust op de dij en de rechter ligt voor de borst met een langwerpig voorwerp (een wapen?) er in. Hoog 48.

253. **Mannelijke figuur.** Zittende op een rond lotuskussen van zeer eenvoudige bewerking, zonder achterstuk, maar achter het hoofd eene glorie. Gewone versierselen. De rechterhand omvat de knie, de linker ligt voor tegen het midden van het lijf, met den rug naar buiten. Hoog 36.— Not. 1864 pag. 173. Tenggergebergte (Probolinggo).

254. **Vrouwelijke figuur,** die als pendant bij het vorige num-

(1) Boven tusschen de beide beelden leest men op het achterstuk de syllabe *çrî*, aan weerszijden geflankt door een soort van pada. De letter heeft denzelfden eigenaardigen ronden vorm als men ook op eenige ringen in het Museum ziet (zie bijv. No. 1320, 1322—1324, 1330—1332, 1343 e. a.), waarop zij soms zoo rond, en plat van figuur is dat men slechts aan versierende, sierlijke krullen denken zou, indien andere duidelijker ringen het niet uitwezen. B.

Digitized by Google

mer behoort en in alles daarmede overeenkomt, behalve dat de sterk ontwikkelde borsten de vrouw aanwijzen en dat de oepawîta niet van den linkerschouder naar beneden gaat, maar van uit het midden van het halssnoer begint. Hoog 35. — Gevonden met No. 253.

255. **God met Çakti**. (?). Groep van drie monsterachtige figuren. De hoofdpersoon, met uitpuilende oogen, geopenden mond en groote slagtanden, is gezeten op eene menschelijke figuur met een gelijksoortig gelaat, die neergeknield schijnt te zijn en van voren met de ellebogen op den grond steunt. In den linkerarm der hoofdfiguur ligt eene vrouw, met een gelaat van eenigszins menschelijker vorm. Het materiaal is gebakken klei van zeer ruwe bewerking en de voorstelling herinnert aan de afbeeldingen, die wij op plaat 101 van Moor's Hindoe Pantheon zien. Misschien is het eene voorstelling van Kâla met Kâlî, waarbij dan de drager den tijger zou moeten verbeelden. Hoog 40.

b. Onbekende beelden van gewoon type. De beelden dezer groep komen in het algemeen, wat karakter en stijl betreft, overeen met hetgeen boven beschreven is. Die, waarmede dit het meest het geval is, zijn zekerlijk afbeeldingen van verschillende goden en andere figuren uit het pantheon der Indiërs, die wel te bepalen zouden zijn, als wij ze in situ hadden aangetroffen, maar die, nu wij hunne herkomst niet of niet nauwkeurig genoeg kennen, uit gebrek aan de gewone kenmerken niet of niet met voldoende zekerheid kunnen worden bestemd. Zoo is het b. v zeer waarschijnlijk, dat sommige, met name die welke de rozet in de handen hebben of den lotus op zijde, eenvoudige voorstellingen van Çiwa en van Bodhisatwa's zijn, die vaak met geen ander kenmerk afgebeeld worden.

Waar eenige aanwijzing van dien aard bestaat om aan de eene of andere godheid te denken, zal ik het wagen dit telkens ter plaatse te vermelden. De laatste beelden van deze reeks naderen eenigszins tot de derde onderafdeeling der geheele groep, maar de overgang is geleidelijk en de grens niet gemakkelijk te trekken.

256. **Onbekend beeld** [*gewoon type*] (1). Buitengewoon fraai en

(1) Men vindt in dit beeld op merkwaardige wijze de attributen van Çiwa en Wish-

Digitized by Google

met zeer rijke versieringen. Vier handen: op den wijsvinger van de rechterachterhand eene schelp, omgeven door een stralenkrans; op denzelfden vinger van de linkerachterhand een plat voorwerp met drie vlammen er op, waarschijnlijk eene zinnebeeldige voorstelling van den drietand. De rechtervoorhand voor de borst met

noe vereenigd. Het doodshoofd met halve maan in het hoofdtooisel en de vlammende drietand wijzen op den eersten, terwijl de schelp, de knots en de twee vrouwen meer aan den tweeden doen denken; aan Wishnoe namelijk wordt soms, behalve Lakshmî, nog eene tweede vrouw, Satyawama genoemd, toegekend.

Het verdient echter opmerking, dat no. 104, Çiwa als Ardhanârî voorstellende, op gelijke wijze schelp en knots draagt.

Wellicht hebben we hier te doen met een der vele pogingen om den strijd over den voorrang tusschen Çiwa en Wishnoe op te lossen, door beiden te vereenzelvigen, door aan den een ook de attributen van den ander te geven.

De volgende aanhaling uit DOWSON's Classical dictionary of Hindu mythology, pag. 297, moge tot verduidelijking dienen: »In the Râmâyana Siva is a great god, but the references to him have more of the idea of a personal god than of a supreme divinity. He is represented as fighting with Vishnu and as receiving worship with Brahmâ, Vishnu and Indra, but he acknowledges the divinity of Râma and holds a less exalted position than Vishnu. The Mahâbhârata also gives Vishnu or Krishna the highest honour upon the whole. But it has many passages in which Siva occupies the supreme place and receives the homage and worship of Vishnu and Krishna. »Mahâdeva it says, »is an all-pervading god yet is nowhere seen; he is the creator and the lord of Brahmâ, Vishnu and Indra, whom the gods, from Brahmâ to the Pisâchas, worship." The rival claims of Siva and Vishnu to supremacy are clearly displayed in this poem, and many of those powers and attributes are ascribed to them, which were afterwards so widely developed in the Purânas. Attempts also are made to reconcile their conflicting claims by representing Siva and Vishnu, Siva and Krishna, to be one, or, as it is expressed at a later time in the Hari-vansa, there is »no difference between Siva who exist in the form of Vishnu, and Vishnu who exists in the form of Siva."

Tusschen de Hindoes in den vreemde moest natuurlijk, ook in het belang hunner gezamenlijke veiligheid, een onderlinge band bestaan, die voor onverdraagzaamheid tusschen verschillende secten weinig plaats liet en ligt heeft kunnen leiden tot een compromis in bovenstaanden zin, waarvan het denkbeeld hun reeds uit het moederland niet vreemd was.

Ik ben geneigd dit beeld dan te houden voor een *Çiwa met attributen van Wishnoe*, zoowel op grond der overeenkomst met no. 104, alsook omdat het vrouwelijke pendant no. 256*a* op zich zelve als Oemâ of Pârvatî zou moeten beschouwd worden en eene plaats vinden in groep VII, met het eerste nummer waarvan, 113, het geheel overeenkomt. Ik heb dit beeld (no. 256*a*) dan ook alleen daarom hier geplaatst, omdat ik, het onder de VII*e* groep brengende, no. 256 als Çiwa had moeten geven, waartoe ik geene voldoende zekerheid had.

Digitized by Google

het bidsnoer er in; de linkerhand naast het lijf, steunende op eene knots met versierden greep en uiteinde. In het hoofdtooisel de halve maan met het doodshoofd. Een groot deel van het voetstuk en het voorste gedeelte der voeten is afgebroken.

Aan weerskanten der hoofdfiguur, op kleine ronde lotuskussens, die op het voetstuk liggen, staan twee kleine vrouwenfiguren in volledig ornaat en met eene glorie achter het hoofd, zij hebben elk twee handen; die der rechterfiguur zijn voor het lijf in elkaar gelegd, de rechter boven, geopend en met een lotusknop er in. Bij de linkerfiguur wordt de linkerhand eveneens geopend voor het lijf gehouden, de rechter ligt er in, gesloten en met den duim naar boven wijzend, terwijl zij een voorwerp schijnt vast te houden, dat echter door de hand geheel bedekt wordt. Van achter de vrouwenfiguren rijzen lotusplanten met tal van bladeren en bloemen tot boven aan het achterstuk op. Opmerking verdient het dat de beeldhouwer, met een hier zeldzaam streven naar realisme, uit de schelp in de rechterachterhand der hoofdfiguur ten halven lijve eene groote slak met lange voelhorens doet te voorschijn komen, waaruit men zou moeten opmaken, dat hij er niet aan gedacht heeft, dat die schelp eene trompet is. Hoog 200. — Not. 1873 pag. 154*c*. Blitar (Kedirie).

256[a]. **Onbekend beeld** (*gewoon type*). Vrouwelijk pendant van het vorige nummer en, hoewel langs een anderen weg in de verzameling gekomen, zekerlijk toch daarbij behoorend. Buitengewoon fraai en zeer rijk versierd beeld, waarvan de voeten en het voetstuk zijn afgebroken. Om de glorie is een stralenkrans uitgebeiteld. In het hoofdtooisel de halve maan en het doodshoofd van Çiwa. In de achterhanden rechts het bidsnoer en links de vliegenwaaier; de voorhanden voor het lijf afgebroken. Aan weerskanten eene vaas, waaruit lotusplanten met vele bloemen en knoppen tot hoog aan het achterstuk naar boven schieten. Hoog 200.— Not. 1869 pag. 22. Gekocht op eene vendutie te Soerabaja.

257. **Id.** Komt veel overeen met no. 256. Staande op een

Digitized by Google

kussen met versierden rand, achterstuk en glorie. Gewone versiering. In de achterhanden rechts op de punt van den wijsvinger een knopvormig voorwerp met steel, waarboven eene versierde vlam met drie punten (zinnebeeldige voorstelling van den drietand), en links op dezelfde wijze een gevleugelde schelp. De rechtervoorhand rust op eene versierde knots, de linker ligt voor het lichaam, even onder het middel en houdt een bloemstengel (lotus), waarvan de knop boven den linkerschouder uitsteekt.

Op het gemeenschappelijk voetstuk staat aan weerskanten eene vrouwenfiguur van ongeveer de halve lengte, met gewone versiering, oepawîta en glorie. Deze vrouwenfiguren hebben twee handen, van de rechtsche hangt de rechter- en van de linksche de linkerhand naast het lichaam neer, terwijl de andere voor het lichaam een bloemstengel vasthouden, even als de hoofdfiguur, waarvan de knop boven den schouder der neerhangende hand uitsteekt. Hoog 142. — Collectie Scheepmaker.

258. **Onbekend beeld** (*gewoon type*). Zich aansluitende bij het vorige nummer. Staat op eene halfronde steenplaat als voetstuk, met achterstuk, waarop langs den rand een stralenkrans is uitgebeiteld, en waaiervormige glorie; onder het voetstuk is een vierkante pen uitgespaard, waarmede het beeld vroeger vermoedelijk in een steen en thans in een houten voet bevestigd is. Gewone versierselen. Vier armen: in de achterhanden, op de spits van den opgeheven wijsvinger, rechts de steel van den vliegenwaaier (? onduidelijk) en links een steel, waarop eene schelp met vlammen of vleugels omgeven; de voorhanden liggen vóór het lichaam in elkaar en houden het bidsnoer. Hoog 151. — Kraksaän (Probolinggo).

259. **Id.** Staande houding, het voetstuk en de voeten ontbreken. Vier armen; in de rechterachterhand een drietand met korten steel, in de linkerachterhand eene gevleugelde schelp op een korten steel. In de voorhanden, die voor het lijf saamgevouwen zijn, een bidsnoer met half ontloken lotusknop. Langs den rand van het achterstuk loopt een stralenkrans. Evenals no. 83 van den Modjopait'schen stijl, namelijk kunstelooze vorm met overladen versiering. Hoog 75. — Fr. 146. Modjokerto.

Digitized by Google

260. Onbekend beeld (*gewoon type*). Staande op halfronde steenplaat als voetstuk, met achterstuk en glorie. Gewone versierselen. Vier armen; de beide voorarmen afgebroken en de achterhanden zwaar geschonden. Het geheele beeld zeer afgesleten en onduidelijk. Hoog 64.

261. Id. Staande op een afgebroken voetstuk, met een waaiervormig achterstuk en glorie. Schijnbaar gewone versierselen, maar alles afgesleten en onduidelijk. Vier armen; in de achterhanden niet te herkennen voorwerpen, de rechtervoorhand hangt naast het lichaam af, terwijl de linker op de borst rust. Hoog 61.

262. Id. Staande op een lotuskussen met achterstuk en glorie. Gewone versiering; alleen loopt de oepawîta van den *rechterschouder* naar de linkerzijde. Vier armen, de rechtervoorhand afgebroken en in de linkerachterhand de vliegenwaaier; overigens onduidelijk. Hoog 66,5. — Collectie Scheepmaker.

263. Id. Zittende op lotuskussen, met achterstuk en glorie. Gewone versierselen zonder oepawîta. Twee handen, beide geopend op de knie en in elk een rozet. Rechts, aan den rand der glorie, ligt een niet te bepalen voorwerp. Hoog 56 (1).

264. Id. Zittend op lotuskussen, met achterstuk en glorie; tusschen den rug en het achterstuk ligt nog een versierd kussen. Gewone versiering zonder band onder de borst. De beide handen geopend op de knieën en in elke hand een rozet (onduidelijk). Hoog 57.

265. Id. Zittend op lotuskussen met achterstuk, terwijl de glorie, zoowel als het hoofd van het beeld, afgebroken zijn; aan de rechter zijde boven aan het achterstuk ziet men nog een stuk eener halve maan met de hoornen opwaarts, die achter het hoofd gelegen heeft. Gewone versiering. De beide handen geopend op de knieën met een rozet er in. Hoog 45.

(1) Op grond der rozetten in de handen, die toch voornamelijk emblemata van Çiwa zijn (zie pag. 6), stelt dit beeld wellicht dien god voor. De no. 264 — 276 komen dan, wegens hunne groote overeenkomst, voor dezelfde opvatting in aanmerking.

Digitized by Google

266. Onbekend beeld (*gewoon type*). Als voren, ook de handen. Achter het hoofd, op de glorie, eene halve maan met de hoornen naar boven. Hoog 52. — Collectie Scheepmaker.

267. Id. Als voren, maar geen halve maan achter het hoofd. Versiering onduidelijk. Hoog 48. — Collectie Scheepmaker.

268. Id. Als voren De beide handen liggen geopend op de knieën, in de linker de rozet (onduidelijk), de rechter ledig. Hoog 42. — Collectie Scheepmaker.

269. Id. Als voren. Geene oepawîta noch hooge haartooi, maar alleen een eenvoudige band boven het voorhoofd en het haar naar achter gestreken. Hoog 43. — Collectie Scheepmaker.

270. Id. Dezelfde houding als voren. Schijnbaar zonder andere versiering dan diadeem, oorringen en een of twee banden om het lichaam, alles onduidelijk en slecht bewerkt. Dikke buik. De beide handen op de knieën met de rozet in elk. Hoog 41. — Collectie Scheepmaker.

271. Id. Zittend op een lotuskussen, met achterstuk en glorie. Gewone versiering zonder oepawîta en band onder de borst. De beide handen geopend op de knieën en ledig. Hoog 39.

272. Id. Zittend op een gewonen vierkanten steen als voetstuk, met achterstuk en glorie. Gewone versierselen; de oepawîta is zeer geschonden, maar toch duidelijk te herkennen. De beide handen op de knieën, met den rug beneden en de gesloten vingers boven; de rechterhand houdt nog het uiteinde van den sjerp vast. Hoog 59.— Fr. 147.

273. Id. Zittend op een lotuskussen, met achterstuk en glorie. Zeer onduidelijk en afgesleten, zoodat de versiering moeielijk te te herkennen is. De handen op de knieën schijnbaar op dezelfde wijze als bij het vorige nummer. Hoog 44.

Digitized by Google

274. **Onbekend beeld** (*gewoon type*). Zittend als voren. Fraaie versiering, waaronder eene lange oepawîta van vier rijen koralen. Het hoofdtooisel nadert eenigszins tot den bijzonderen vorm, dien we later duidelijker bij de nummers 284 en 285 zullen aantreffen. De rechterhand gesloten op de knie, de linker ligt op de knie met den rug naar boven. Hoog 52. — Soerabaja.

275. Id. als voren. Beide handen saamgevouwen op de gekruiste beenen, met een onduidelijk voorwerp er in. Hoog 52. — Collectie Scheepmaker.

276. Id. Zittende als voren. Gewone versierselen zonder oepawîta. De twee handen geopend in den schoot, de rechter op de linker, met een rozet er in. Hoog 62.

277. Id. Zittende op een hoog, versierd voetstuk, met achterstuk en geene glorie, maar op de plaats daarvan, achter het hoofd, eene halve maan met opstaande hoornen. Versieringen niet meer te herkennen, ze zijn echter schijnbaar gewoon, terwijl alleen de oepawîta schijnt te ontbreken. Ongewoon hoog hoofdtooisel overeenkomende met dat van Doergâ onder no. 153. De rechtervoorarm is afgebroken, de linkerhand rust zwaar geschonden op de knie en houdt een bloemstengel, die langs den arm naar boven gaat en waarvan de knop (zoo het schijnt de zaaddoos van den lotus) zich naast den schouder vertoont ([1]). Hoog 74. — Not I. pag. 46. Brebes (Tegal).

278. Id. Zittende op een hoog versierd voetstuk, met achterstuk en eene veelhoekige glorie. Versierselen en hoofdtooisel als bij het vorige nummer, waarmede het in bewerking en stijl geheel overeenkomt. De voorarmen zijn beide afgebroken; langs den linker-

---

([1]) De lotus en naar het schijnt soms ook andere bloemen, op deze wijze gehouden, zijn vaak het eenige kenmerk zoowel van Çiwa als van de Dhyâni-Bodhisatwa's, zoodat dit beeld en verder de nummers 278-282, vermoedelijk als zoodanig moeten beschouwd worden. No. 281, met eene bloem in elke hand, zal wel zeker een Bodhisatwa zijn [verg. pag. 79].

Digitized by Google

arm gaat een bloemstengel (lotus?) naar boven, waarvan de knop boven den schouder uitsteekt. Hoog 74. — Gevonden met no. 277.

279. **Onbekend beeld** (*gewoon type*). Zittend op eene gewone steenplaat als voetstuk, met achterstuk en glorie. Versiering gewoon maar zeer onduidelijk. De rechterhand, die de knie omvat, houdt tevens een lotusstengel, die langs den arm naar boven gaat en waarvan de knop boven den schouder uitsteekt. De linkerhand ligt geopend in den schoot met een klein onduidelijk voorwerp (rozet?) er in. Hoog 47.

280. **Id.** Zittende op eene gewone steenplaat als voetstuk, met achterstuk, dat van boven is afgebroken, maar waaraan geene glorie schijnt geweest te zijn; versiering niet meer te herkennen; aan het voorhoofd alleen een versierde band; het haar naar achter gestreken en daar afhangend. De linkerhand geopend in den schoot; de rechter op de knie, maar zwaar geschonden. Hoog 54.

281. **Id.** Staande op eene gewone steenplaat als voetstuk met achterstuk en glorie. Gewone versierselen. De rechterhand is afgebroken, maar schijnt een bloemstengel gehouden te hebben, die nog langs den arm loopt en waarvan de knop (?) boven den schouder ligt; links op het voetstuk, op eene kleine ronde verhevenheid, ligt een rozet, waaruit eene bloemstengel oprijst, die door de linkerhand gaat en boven den schouder in een onduidelijk voorwerp (knop?) eindigt. Hoog 80.

282. **Id.** Staande op een afgebroken voetstuk, met achterstuk en glorie. Zeer afgesleten en de versiering niet meer te herkennen. De rechterhand hangt langs het lijf neer, onzeker al of niet ledig, de linker houdt een lotusstengel (?) die uit het voetstuk oprijst en boven den schouder in eene knop eindigt. Hoog 40.

283. **Id.** Staande, maar beneden de knieën afgebroken; een smal, slecht bewerkt ruggestuk en glorie. Versiering gewoon maar

Digitized by Google

zeer onduidelijk. De beide handen in elkaar voor het lijf en te zeer geschonden om zelfs de ligging er van te bepalen — Hoog 36.

284. **Onbekend beeld** (*gewoon type*). Staande op eene versierde steenplaat als voetstuk, met achterstuk en glorie. Gewone versierselen, met uitzondering van het hooge hoofdtooisel, in plaats waarvan het voorhaar in eene kuif is opgemaakt, die naar achter is omgebogen, terwijl het verdere hoofdhaar als het ware tot een hoorn is saamgebonden, die zich van het achterhoofd naar voren buigt, juist zooals men dit nog tegenwoordig bij de wajangpoppen ziet, maar niet zoo overdreven. De rechterhand hangt ledig naar beneden, de linkerhand ligt op de heup aan de oepawîta. Hoog 47.

285. **Id.** Staande op een rond lotuskussen, met een smal achterstuk, dat aan den achterkant met arabesken is versierd en geene glorie. Gewone versiering, behalve het hoofdhaar, dat opgemaakt is als bij no. 284, en een groot, niet te herkennen ornament. op den buik. Beide handen hangen ledig langs het lichaam neer Tusschen de voeten staat een klein kegelvormig voorwerp. Hoog 61.

286. **Id.** Staande op eene gewone steenplaat als voetstuk, zonder achterstuk of glorie. Gewone versierselen, maar zeer afgesleten en onduidelijk, haartooi als no. 284. De beide armen hangen langs het lijf neer, met de gesloten vuisten op de dijen. Zware vormen, uitpuilende oogen en knevel, zeer overeenkomende met sommige vormen van Çiwa als Kâla. Hoog 55. — Not. 1864 pag. 240. Rawapoeloe (Soerabaja).

287. **Id.** Staande op een lotuskussen met achterstuk en glorie. Gewone versiering. De linkerhand hangt langs het lijf neer; in de rechterhand eene *zweep*, die over den rechterhouder loopt en dan neerhangt. Om het lijf een breede band, waarvan eene slip neerhangt en de schaamdeelen bedekt. Hoog 68. — Collectie Scheepmaker.

Digitized by Google

288. **Onbekend beeld** (*gewoon type*). Een vrouwenbeeld, zittende op een lotuskussen, met achterstuk en vlammende glorie. Gewone versiering, met uitzondering van het hoofdtooisel, dat van boven breed en plat is, met helling naar voren, en op het bovenvlak met eene groote bloem is versierd. De beide handen voor het midden (onduidelijk). Hoog 77.5. — Collectie Scheepmaker.

289. **Id.** Staande op eene eenvoudige steenplaat met achterstuk en glorie. Versiering onduidelijk maar schijnbaar gewoon; de oepawîta ontbreekt en om het lijf loopt een breede band met afhangende slip van voren. De beide handen hangen naast het lichaam neer. Hoog 48. — Collectie Scheepmaker.

290. **Id.** Staande op een lotuskussen met achterstuk en glorie. Gewone versiering; het hoofdtooisel als No. 274. De handen hangen naast het lijf neer. Hoog 70. — Collectie Scheepmaker.

291. **Id.** Staande op eene gewone steenplaat als voetstuk, met achterstuk en geene glorie. Zeer weinig versierd, alleen een band om het voorhoofd, het haar naar achter gestreken en achter het hoofd in een zwaren wrong opgebonden. Kort kleedje met eenvoudigen gordel, waarvan de uiteinden voor bijna tot op den grond afhangen. De rechterhand is eenigszins naar achter gebracht en houdt iets vast, waaraan men niet kan zien of het een strik van den gordel, dan wel een afzonderlijk voorwerp is; de linkerhand is afgebroken. Hoog 53. — Not. 1864 pag. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

292. **Id.** Staande op een gewonen steen als voetstuk, metruggestuk en geene glorie. Boven het voorhoofd een versierde band en op het hoofd eene platte muts met knop in het midden; het hoofdhaar hangt achter in zware lokken af. Als versierselen verder nog halssnoer, arm- en enkelbanden, eenvoudige gordel en broek of kort kleedje, dat tusschen de beenen is opgenomen. De rechterhand met den rug tegen de heup, de wijsvinger naar beneden uit-

Digitized by Google

gestrekt, de andere vingers gesloten; de linkerhand hangt ledig naast het lichaam neer. Zware vormen en boven den neuswortel eene kleine verhevenheid. Hoog 79. — Fr. 172. Soerabaja.

293. **Onbekend beeld** (*gewoon type*). Staande op eene eenvoudige steenplaat, met achterstuk en zonder glorie. Versiering schijnbaar gewoon, maar onduidelijk De rechtervoet is hoog opgeheven (dansend?), de rechterhand in de hoogte gestoken, de linker houdt het kleed vast. Achter het rechterbeen, tegen het achterstuk, eene knots. Hoog 39. — Collectie Scheepmaker.

294. **Id.** Staande op een lotuskussen met achterstuk waarop stralen zijn uitgehouwen; zwaarlijvig, met grooten mond en uitstekende tanden (Kâla?). Gewone versiering, behalve het hoofdtooisel, dat van bijzonderen vorm en weinig verheven is. De beide handen voor de borst met een conisch voorwerp er in, de linkerhand onder en de rechter boven. Hoog 46. — Collectie Scheepmaker.

295. **Id.** Eene vrouw staande op eene gewone steenplaat als voetstuk, met achterstuk en zonder glorie. Het haar plat en stijf als eene pruik tegen de zijden en den achterkant van het hoofd. Verdere versierselen alleen oorhangers en polsbanden; om het midden een kleedje met zware horizontale strepen, dat tot op de voeten afhangt. Het beeld is van eene ruwe bewerking en zeer afgesleten. Aan den achterkant van het ruggestuk eene inscriptie en in het midden daarvan een visch, die met zijn bek tegen eene zon aanligt. Hoog 68. — Tijds. V. p. 430. Penampikan (Kediri). (¹)

(¹) De inscriptie aan de achterzijde moet, naar de vormen der letters te oordeelen, van jongere dagteekening zijn. Haar te ontcijferen is mij nog niet gelukt, evenmin als mij tot dusverre het schrift duidelijk is geworden van een steen in het Museum (*çrîsakakala* 1383, wit (klein) nommer 8), dien ik juist om dat schrift aanzie voor den steen dien wij tegelijk met het beeld waarvan hier gesproken wordt, vermeld vinden in Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., V. 430, en dus ook van Penampikan afkomstig zijn zou. Een derde inscriptie van deze Tjandi, die op een steen staat welke zich ook nu nog ter plaatse bevindt, — zie Inventaris der afdrukken van beschreven

Digitized by Google

296. **Onbekend beeld** (*gewoon type*). Voorstellende eene vrouw die geknield ligt op een zeer ruw voetstuk, met dergelijk achterstuk en zonder glorie. Gewone versierselen, alleen ontbreekt het hooge hoofdtooisel en is het zware haar van af het diadeem naar achter gestreken. In de rechterhand eene zware bloemknop, terwijl de linker op de heup de oepawîta vasthoudt. Hoog 76. — Madioen.

296[a]. **Id.** Vrouw, zittende op een lotuskussen; gewone versiering; het haar is achter het hoofd naar weerskanten als eene glorie gearrangeerd. Twee armen; de beide polsen rusten op de dijen en de naar voren gestoken handen zijn afgebroken. Hoog 65. — Not. 1883 pag. 59. Oostzijde der havenwerken van Tandjong Priok (Batavia).

297. **Id.** Zwaarlijvige vrouwenfiguur, liggende op de rechterknie, terwijl de linkervoet op den grond staat; gewone steenplaat zonder achterstuk of glorie. Zwaar hoofdhaar, op ongewone wijze opgemaakt. Diadeem, schijfvormige oorringen, sieraad om den hals en onder de borst, bovenarm-, pols- en enkelringen. De kleeding van het benedendeel des lichaams is onduidelijk. De mond is eenigszins geopend, zoodat de tanden zichtbaar zijn; slagtanden ontbreken, maar de tand boven den neuswortel schijnt aanwezig te zijn, verder heeft het gelaat niet het schrikwekkende der râkshasa's. De rechterhand houdt een knop (vrucht?) tusschen de beide borsten, de linker ligt voor tegen het been. Vervaardigd van zeer poreuse en lichte andesiet-tuf met rose tint. Hoog 58.

298. **Id.** Eene vrouw staande op eene eenvoudige steenplaat als voetstuk, zonder achterstuk en glorie, alleen is de achterkant van het geheele beeld met arabesken versierd. De bewerking is ruw en het

---

steenen, welke zich als nog in het bezit van het Genootschap bevinden, No. 31, in Not. XIV (1876) Bijlage, — werd door mij nog niet nader onderzocht. Behalve op de daar genoemde voorzijde is die steen ook beschreven op de rechterzijde, zoomede voor een gedeelte op den achterkant. Ook van het t. a. p. niet genoemde gedeelte van dien steen zijn afdrukken in 't Museum voorhanden. B.

Digitized by Google

beeld bovendien sterk afgesleten; voor zoover zichtbaar draagt het de gewone versierselen en kleeding. De figuur is sterk naar den linkerkant gebogen, waar zij met de hand rust op eene massa, die met dezelfde arabesken als de rug versierd is. De rechterhand is teruggeslagen en rust geopend op den schouder, als om iets te werpen. Hoog 83. — Madioen.

299. **Onbekend beeld** (*gewoon type*). Eene vrouw zittende op eene gewone steenplaat als voetstuk, zonder achterstuk en glorie. Gewone versierselen zonder oepawîta, de haartooi is gelijk aan dien bij no. 284—286, en over den linkerarm loopt een doek (slendang), die zoo het schijnt ook over den rug en onder de borst doorgaat. De linkerhand rust op de knie; de rechterhand ligt dwars voor de borst en houdt aan een langen steel een plat voorwerp, dat op den linker schouder rust. Hoog 52.

300. **Id.** Zittende in eene nis, die van boven iets ingebogen is en met versierden rand, die wel een stralenkrans zal moeten voorstellen. Het hoofd is bedekt met een plat aanliggende muts en met een aantal strikken omgeven; groote oorknoppen en geene andere versiering. De linkerhand geopend in den schoot, de rechterhand plat voor tegen het lichaam, met een bidsnoer, dat tot op de linker naar beneden hangt. Hoog 45.

301. **Id.** Zittende in eene nis als het vorige nummer, maar die van boven eenigszins puntig uitloopt. Knoppen in de ooren en geene andere versierselen. Het hoofdhaar is naar achter gestreken, maar op het midden van het hoofd in een wrong gebonden, terwijl twee zware lokken over de schouders afhangen. Op den achtergrond, aan weerskanten van het hoofd, twee rozetten. Hoog 46.

301ᵃ. Id. Zittende op een lotuskussen; als eenige versiering de oepawîta en een groote tulband op het achterhoofd; de rechterhand vóór de borst met een lang bidsnoer, dat op de in den schoot liggende linkerhand neerhangt. Hoog 69. — Zulk eene figuur met

Digitized by Google

een tulband wordt ook gevonden te Buitenzorg, zie nº. 9 der fotografiën van Javaansche oudheden door J. VAN KINSBERGEN en komt ook op Boroboedoer voor op een der basreliefs, dat ik echter tot mijn leedwezen op het oogenblik niet terugvinden kan.

302. **Onbekend beeld** (*gewoon type*). Kop met buste, onder de borst afgebroken, het benedengedeelte ontbreekt. Boven het voorhoofd een eenvoudige band, de haren naar achter gestreken en op den rug afhangende, op de kruin de rozet. Groote schijfvormige oorringen, halsketen, oepawîta en band onder de borst. De beide armen zijn dicht bij den schouder afgebroken. Hoog 39. — Not. 1863 pag. 291. Samarang.

303. **Id.** Kop met gewone versieringen, knevel en ovale glorie met versierden rand. Hoewel van onder geschonden schijnt het dat deze kop niet van een lichaam is afgebroken, maar op zich zelf tot versiering aan een tempel heeft gediend. Hoog 26.— Diëng.

304. **Id.** Als boven, maar zonder knevel, iets grooter en met eenigszins andere versiering. — Diëng.

305. **Id.** Afgebroken kop met gewone versiering; op den top van het hoofdtooisel de rozet, waaruit de knop weggebroken is; later is ter plaatse een gat geboord, dat tot onder doorloopt. Hoog 20.

306. **Id.** Afgebroken kop met zeer fraai hoog hoofdtooisel. Hoog 35.— Collectie Scheepmaker.

c. ONBEKENDE BEELDEN, welker voorstelling geheel *afwijkt* van de gewone Hindoe-Javaansche typen. Sommige zijn waarschijnlijk fantasiebeelden, andere stammen vermoedelijk uit een later tijdperk, toen door het verminderen of ophouden der immigratie uit Hindostan de beschaving en de kunst achteruit gegaan waren, het inheemsche element in kracht toenam en wellicht door den invloed van dat element oorspronkelijk Javaansche of daarnaar gewijzigde godenvormen meer op den voorgrond traden. Deze

Digitized by Google

vormen en vermoedelijk ook vele der voorafgaande groep, zullen moeten verklaard worden uit hetgeen men thans nog op Bali vindt.

308. ([1]) Onbekend beeld (*afwijkend type*). Staande op eene steenplaat, die van voren met bloemen versierd is, gewoon achterstuk, zonder glorie. De houding is los en ongedwongen en de proportien zeer juist, zoodat het ongetwijfeld tot de schoonste en kunstigste beelden der verzameling behoort. Het haar is opgemaakt in een plat golvend kapsel, dat eenigszins naar den rechterkant overhelt en gelijk is aan dat der dienende beelden op de basreliefs van Panataran (zie de fotografieën van VAN KINSBERGEN); geen band of diadeem om het voorhoofd. De oorlellen lang uitgerekt en dicht aan het oor kleine knopjes, gelijk aan de tegenwoordige kraboe. Verdere versierselen zijn halssnoer, oepawîta, bovenarm- en polsringen, een eenvoudige band om het lichaam ter bevestiging van het kleine kleedje, dat de knieën bloot laat en vóór iets lager afhangt. In de rechterhand, die naast het lichaam naar beneden gaat, een bloemknop (lotusknop) aan korten steel; onder den linkerarm een langwerpig, rond voorwerp, met eene versiering van boven en in zijne geheele lengte doorboord tot aan eene grootere opening aan den achterkant van het ruggestuk toe en waardoor vroeger waarschijnlijk een waterstraal heeft geloopen. Aan den achterkant van het ruggestuk loopen twee breede steenranden, waarmede het vroeger in een muur moet bevestigd geweest zijn. Hoog 72. — Fr. 163. Modjokerto. ([2])

309. Id. Vrouwelijk pendant van het vorige. Staande houding met gewoon achterstuk, zonder glorie, het voetstuk en de voeten zijn afgebroken. Stijl en versiering geheel overeenkomende met

([1]) No. 307 is door verschikking uitgevallen.

([2]) FRIEDERICH is geneigd dit beeld voor een Çiwa te houden, maar daartoe ontbreken alle kenteekenen en zelfs is het niet waarschijnlijk dat het een godenbeeld is; behalve vorm en versiering pleit hiervoor ook de vrije, natuurlijke houding van dit beeld, waarbij de kunstenaar niet door eenige conventioneele opvatting schijnt gebonden geweest te zijn. Ik houd dit beeld daarom voor eene fantasievoorstelling, die, te zamen met het volgende, ter versiering eener badplaats heeft gediend. Vergelijk echter no. 109.

Digitized by Google

die van het vorige nummer, alleen is het hoofdhaar zwaarder maar overigens op bijna gelijke wijze opgemaakt. Onder den rechterarm hetzelfde voorwerp als bij het vorige nommer, maar dit beeld houdt het met beide handen vast. — Fr. 164. Modjokerto.

310. **Onbekend beeld** (*afwijkend type*). Eene vrouw staande op een rond lotuskussen als voetstuk, zonder achterstuk of glorie. Het hoofd is zeer geschonden en onduidelijk; het haar is naar achter gestreken en valt af op den rug in eene gelijke massa, door horizontale strepen afgedeeld. Als versierselen alleen halssnoer met grooten sluitsteen en groote armbanden. Het kleedje is boven de borsten vastgemaakt en valt tot op de voeten neer, terwijl het uiteinde van het kleed in een rand met zware plooien weer langs de zijde en den rug naar den schouder omhoog gaat. Een smalle doek met vele plooien (slendang) gaat over de rechterborst en den linkerarm en wordt voor het lichaam door beide handen vastgehouden. Hoog 105. — Fr. 165.

310ᵃ. **Id.** Staande op een hoog teerlingvormig voetstuk, dat van binnen hol is en aan den voorkant het jaartal 1334 = A. D. 1412 draagt. Geen achterstuk of glorie. Als kleeding en versiering eene platte muts, groote oorbellen en een sarong, om het lijf gebonden met een dikken band of sjerp, waarop de rechterhand rust en waarvan de linker een slip vasthoudt. Hoog 63.5. — Not. 1880 pag. 154. Desa Grogol, afd. Siddhoardjo (Soerabaja).

310ᵇ. **Id.** Zwaarlijvige gestalte, staande als voren, het voetstuk aan den voorkant geschonden. Kleeding en versiering als het vorige nummer, alleen is de muts wat hooger en laat de opene sarong het linkerbeen bloot. Hoog 54. — Gevonden met No. 310*a*.

310ᶜ. **Id.** Staande als boven en evenzoo gekleed, alleen geene muts, maar het haar op bijzondere wijze opgemaakt. Bovenarmbanden in den vorm van slangen en polsringen. De sarong laat het rechterbeen bloot. Hoog 66. — Gevonden met No. 310*a*.

Digitized by Google

311. **Onbekend beeld** (*afwijkend type*). Voorstellende eene vrouw, die op een hoogen steen als voetstuk staat, zonder achterstuk en glorie· De versierselen zijn rijk en van modern karakter. Boven het voorhoofd een diadeem met groote versierselen achter en boven de ooren, het haar naar achter gestreken en op den rug afhangend; bovenarm- en polsbanden, halssnoer en versierde gordel. Het kleed bedekt de borsten en hangt tot op de voeten af. De linkerhand hangt gesloten naast het lichaam neer, de rechterhand ligt tegen de borst. Kalksteen. Hoog 84.

312. **Id.** Afgebroken kop, in karakter en versiering met het voorgaande beeld overeenkomend. Hoog 24.

313. **Id.** Vrouw in staande houding en gekleed in een lang jak met sarong, het haar op den rug in lange vlechten neerhangend. De rechterarm voor de borst met de hand op den linkerschouder; in de linkerhand een doek, waarvan de beide einden op den grond sleepen. Kalksteen. *Vermoedelijk modern.* Hoog 68.— Collectie Scheepmaker.

314. **Id.** Zittende op een smal kussen met achterstuk, waarop slingerende takken zijn uitgehouwen. Om het hoofd een krans van haar. Gewone versiering, maar alles zeer slecht bewerkt. De rechterhand in den schoot, de linker op de knie. Hoog 38.— Collectie Scheepmaker.

315. **Id.** In zittende houding en zeer onduidelijk. Op den rug in den gordel een kris. In de rechterhand en op den arm rustende, een groot voorwerp (rotsblok?), de linker, zoo het schijnt, ledig. Hoog 27.— Collectie Scheepmaker.

316. **Id.** Klein zittend beeldje, met gewoon voetstuk, geen achterstuk of glorie. Zware vormen en zeer onduidelijk. Hoog 23.

317. **Id.** In hurkende houding en zeer onduidelijk. Zwaarlijvig

Digitized by Google

en zoo het schijnt met uitstekende tanden. De eenige zichtbare versiering is een band om het lijf, waarvan een slip tusschen de beenen doorgaat. De handen over elkaar voor de knieën. Hoog 56.— Collectie Scheepmaker.

318. **Onbekend beeld** (*afwijkend type*). Hurkend tegen een zwaar achterstuk, dat aan weerskanten met bloemen versierd is. Een band om het lijf als het vorige nummer en de armen over elkaar op de knieën. Hoog 45. — Collectie Scheepmaker.

319. **Id.** Kleine, zwaarlijvige figuur in gehurkte houding. Een band om het lijf als boven, de handen voor het lichaam, zeer onduidelijk. Hoog 21.— Collectie Scheepmaker.

320. **Id.** Hurkend monster, gezeten op eene steenplaat met vierkant achterstuk. Menschelijk monstergelaat met groote opstaande ooren. Geen kleeding of versiering. Hoog 33. 5.— Collectie Scheepmaker.

XIII. DIEREN EN ANDERE VOORWERPEN, meestal tot den eeredienst behoorende.

a. Dieren.

321. **Stier** (nandi). Liggende op eene langwerpig vierkante steenplaat met de pooten onder het lijf. Om den hals en om het lijf een versierde band; korte horens en band als teugel om den bek. Hoog 40.

De stier was de drager van Çiwa en als zoodanig zelf heilig; gewoonlijk werd hij aangetroffen vóór elken Çiwa-tempel in een speciaal voor hem bestemd kleiner gebouw (gopoera). Voor den Çiwa-tempel te Prambanan is de nandi nog op deze wijze aanwezig.

322. **Id.** Liggende als voren; om den bult en den bek een ver sierde band. Hoog 26. — Collectie Scheepmaker.

323. **Id.** Liggende als boven met den rechterpoot naar voren en

Digitized by Google

zonder versiering. De kop beschadigd. Hoog 30. — Not. 1864 pag. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

324. Stier. Geheel gelijk aan het vorige nummer. Hoog 27. — Van dezelfde herkomst als No. 323.

324[a]. Id. Als voren, maar aanmerkelijk grooter. Hoog. 41. — Not. 1884 pag. 25. Desa Kaliwenang, distr. Singenkidoel (Samarang).

324[b]. Id. Liggende op een lotuskussen; de rechterpoot voor het lijf gebogen; om den hals eene ronde schel aan een versierd snoer Hoog 33. — Not. 1886 pag. 39. Desa Mantingan, afd. Japara.

325. Id. Liggende als boven met den linkerpoot schuin voor. het lichaam gebogen; horens naauwelijks zichtbaar en zonder versiering. Hoog 41.

326. Id. Liggende als boven en zonder versiering. Hoog 26. — Collectie Scheepmaker.

327. Id. Liggende als boven met de pooten onder het lijf. Om den hals een versierde band. Het hoofd afgebroken en de rug beschadigd. Hoog 39.

328. Leeuw (sinha), zittend op eene langwerpig vierkante steenplaat als voetstuk. Gedrochtelijk-phantastische vorm even als al de volgende exemplaren. Op het hoofd een band met versiering en de manen sterk gekruld. De staart, die langs den rug naar boven liep, is weggebroken. Hoog 91. 5. — Boroboedoer.

329. Id. Zittende als boven, met opgeheven linkerklauw, waaronder een onduidelijk voorwerp, misschien eene slang ligt. De staart loopt langs den rug tot aan het hoofd op en achter de oogen beginnen twee horens, die nauw aan het hoofd liggen en achter de ooren om weer naar voren omgebogen zijn. Hoog 67. — Diëng.

Digitized by Google

330. **Leeuw**. Liggende zonder voetstuk en met afgebroken pooten. Krullende manen en horens als boven. Hoog 59.

331. **Id.** Zittende op eene vierkante steenplaat als voetstuk, de beide voorpooten en het voorlijf opgeheven. De staart loopt langs den rug omhoog en eindigt tegen het achterhoofd in eene zware, gevlochten pluim. De horens gaan recht naar achter, maar zijn afgebroken. Om den hals een koord met sieraden, waarvan een, grooter dan de andere, van voren hangt. Hoog 83.5. — Diëng.

332. **Id.** Staande op de achterpooten met eene zeer dunne ronde steenplaat als voetstuk; het lichaam is opgeheven en de voorpooten zijn aan weerskanten van den kop naar achter gebracht. De staart loopt langs den rug tot aan den kop naar boven. Versierd met halssnoer en band om het lijf. Korte, rechte horens. Van uit den gesloten muil loopt een koord naar beneden, dat in een piramidaal ornament op het voetstuk eindigt; aan den achterkant ligt een soortgelijk ornament. Hoog 100. — Madioen.

333. **Id.** Geheel overeenkomende met het vorige nummer. — Madioen.

334. **Id.** Afgebroken kop, zeer geschonden. Hoog 24. — Tijdschrift XII pag. 560. Kota Pinang (Siak).

335. **Slang** (**nâga**). Kop en gedeelte van het lichaam, met de uitgezette kap van de brilslang; een juweel (ratna) op het hoofd, een versierde band om den hals en een ander wat lager afhangend. Hoog 78. — Diëng.

336. **Id.** Fragment, zoo het schijnt bestaande uit den kop, zonder kap en met een plat versiersel er op, en een stuk van het lichaam met schubben bedekt en een versierde band er om heen. Kalksteen.

337. **Paard** met twee koppen, aan beide einden van het lichaam

Digitized by Google

één, waarvan één is afgebroken. Aan weerskanten onder het lichaam eene versiering van arabesken, waarop aan den eenen kant het jaartal 1383 = A. D. 1461. Om beide halzen en om het midden een versierde band. Hoog 127. — Not. 1880 pag. 121. Kediri.

338. **Olifant.** Staande met den rechtervoorpoot opgeheven. Een van een paar, waarvan de tweede naar het rijksmuseum van oudheden te Leiden gezonden is (zie daar no. 119 *a*). Hoog 39. — Collectie Scheepmaker.

338[a]. **Rhinoceros** in liggende houding. Hoog 21. — Not. 1885 pag. 21. Kina-onderneming Tjikapoendoeng, distr. Oedjoeng Broeng wetan, afd. Bandoeng (Preanger).

339. **Kikvorsch.** Liggende op eene onregelmatige steenplaat. Hoog 21.6. — Collectie Scheepmaker.

340. **Id.** Zittende, met een band om het lijf, die tusschen de beenen doorloopt; een band om den hals, waaraan, zoo het schijnt, een geheel onduidelijk voorwerp op de borst hangt; enkel- en polsbanden. Aan den linkerarm een rond schild. Hoog 17. — Collectie Scheepmaker.

341. **Schaap** (?). Een op de voorpooten liggend dier, vermoedelijk een schaap met een fraai breed halssnoer en daaraan, zoo het schijnt, een klok. Hoog 10. — Collectie Scheepmaker.

b. LINGGA EN JONI. De *lingga* of phallus is het symbool van Çiwa (zie pag. 13) en heeft gewoonlijk den vorm van een steenen zuiltje, dat van onder vierkant, in het midden achtkant en van boven rond is; elke vorm beslaat ongeveer een derde der lengte. Soms komen afwijkende vormen voor, die ter plaatse nader zullen worden beschreven.

De lingga behoort te staan op de *joni*, het vrouwelijke orgaan, dat meestal den vorm heeft van een vierkant voetstuk met versierde zijden, een gat in

Digitized by Google

het bovenvlak ter opname van het onderste des lingga's en aan een der zijden eene tuit ter afvoering van het over den lingga geplengde water, met eene spleetvormige opening aan den voorkant. Deze joni's dienden niet alleen als voetstukken voor lingga's, maar ook voor beelden, zie b. v. de nummers 31 en 49 van het Leidsche museum; het onlangs ontdekte Çiwa-beeld in den tempel te Prambanan stond op zulk een voetstuk, met de tuit aan den linkerkant van het beeld.

342. **Lingga.** Van onder vierkant, in het midden achtkant, van boven rond, elke vorm ongeveer een derde der lengte beslaande. Van boven eindigende met eene zwakke ronding. Basis 22.5 in het vierkant, hoogte 70.

343. **Id.** Als boven. Basis 20 in het vierkant, hoogte 64.

344. **Id.** Als boven, met eene inscriptie op het achtkante en ronde gedeelte. Basis 16 in het vierkant, hoogte 39. — Tijdschrift X pag. 450. (1)

345. Id. Als boven. Van onder tot eene hoogte van 4 duim ruw bewerkt en dus vroeger tot zoo ver in een steen of in den grond geplaatst. Basis 15 in het vierkant, hoog 45.

346. **Id.** Als boven. Basis 13 in het vierkant, hoogte 41.5.

347. **Id.** Als boven. Basis 15 in het vierkant, hoogte 45.

348. **Id.** Als boven. Basis 15 in het vierkant, hoogte 45.

349. **Id.** Als boven. Basis 15 in het vierkant, hoogte 45. — Not. 1863 pag. 71. Modjokerto.

---

(1) De acht vlakke zijden van dezen linggam dragen ieder een overeenkomstige legende, waarin slechts de naam van de genoemde godheid verschillend is. Die legenden luiden, het steentje naar rechts omgaande en met Indra beginnende: om *indra pratijñá swáhá*; om *brahmí pratijñá swáhá*; om *çiwah pratijñá swáhá*; om *wisnu pratijñá swáhá*; om *ákáça pratijñá swáhá*; om *báyu pratijñá swáhá*; om *tejo pratijñá swáhá*; om *waiçrawaṇa pratijñá swáhá*. Zooals bekend is, is *ákáça* luchtruim, *báyu* wind en *tejo* (*tejas*) lichtglans. *Waiçrawaṇa* is een andere naam van *Kuwera*, den god des rijkdoms. Boven op den kop, het ronde gedeelte van den linggam, staat nog eenig schrift waarvan ik met zekerheid slechts lezen kan *kita hyang brahmá* d. i. gij god (of goden) Brahmâ, (enz). B.

Digitized by Google

350. **Lingga.** Als boven, maar de bovenkant geheel plat. Basis 13 in het vierkant, hoogte 35.

351. **Id.** Van onder eerst vierkant maar bijna zonder bewerking, daar dit gedeelte bestemd was om in een steen of den grond gelaten te worden; de eigenlijke lingga, die daarboven aanvangt, is eerst vierkant over bijna de helft der lengte en vervolgens achtkant tot boven toe; de top is op de gewone wijze afgerond. Basis 21 in het vierkant, hoogte 83.

352. **Id.** Lang vierkant onderstuk ter bevestiging in den grond; de lingga zelf is beneden vierkant en dan achtkant tot boven toe. Op het vierkante gedeelte aan den eenen kant een monsterkop in basrelief, met uitpuilende oogen, verhevenheid boven den neuswortel, geopenden mond met slagtanden en zwaar hoofdhaar, dat met groote krullen van het hoofd afstaat; verder rondom een versiersel als van vlammen. Boven den kop staat het jaartal 1283 = A. D. 1361. Basis 26 in het vierkant, hoogte 97.

353. **Id.** Het ondergedeelte vierkant maar ruw van oppervlak en dus ter bevestiging dienende. De eigenlijke lingga beneden achtkant en boven rond, met een streven naar eene natuurlijke voorstelling. Basis 24 in het vierkant, geheele hoogte 121.

356 ([1]). **Id.** Vierkant voetstuk, van 18 in het vierkant en daarop een lingga van gelijken diameter die geheel rond is. Hoog 31. — Diëng.

357. **Id.** In natuurlijken vorm, staande op een vierkant voetstuk, dat aan den voorkant eenigszins uitsteekt. Achter den glans een krans van vier groote bollen. De beteekenis dezer voorstelling is de lingga in de joni, hetgeen vaak wordt weergegeven door een lotusbloem met vier geopende bloembladeren en een knop in het

---

([1]) De Nos. 354 en 355 zijn door verschikking uitgevallen.

Digitized by Google

midden en ook wel wordt aangeduid door de nog thans in Engelsch-Indië gebruikelijke voorstelling van vier knoppen of kogels met een vijfden in het midden er boven op.

Op de voorzijde van het voetstuk en op het lichaam van den lingga is eene inscriptie en relief, terwijl op den laatsten verder zijn uitgehouwen het lemmer eener lans, de zon, de maan en eene ster. Hoog 198. — Soekoeh (Soerakarta). (1).

(1) In het XIXe deel der Verhandelingen van het Bat. Gen. v. K. en W. vindt men in de „Proeve eener beschrijving en verklaring der oudheden en opschriften op Soekoeh en Tjetto", door C. J. VAN DER VLIS (op bladz. 65 vlgg.) van de twee legenden, die op dit voorwerp voorkomen, een transcriptie en vertaling (!?) gegeven, die beide, vóór men ze als juist zal mogen aanmerken, dringend herziening noodig hebben, niet minder dan de evenzoo t. a. p. gegeven transcriptien en vertalingen van nog andere inscriptien van dezelfde plaats als deze phallus afkomstig, welke ontcijferingen (!?) Dr. VAN DER VLIS met behulp van Raden Ngabehi Rangga Warsita tot stand bracht. Niettegenstaande enkele letters in die transcripties buiten kijf juist gelezen zijn, nl. in de gevallen waarin men niet falen kan ten opzichte van de bedoelde letter, heerscht er bij de beide genoemden, en ook thans nog, ten opzichte der overige karakters in de en relief uitgehouwen steeninsciptien voorkomende een volslagen onzekerheid wat hunne waarde aangaat, zoodat men het reeds een stout stuk noemen mag, dat er, zooals ter aangehaalde plaats geschied is, eene transcriptie van is gegeven. Deze transcriptie geeft (t. a. p, bl. 52 heet het dat: „de opschriften op Soekoeh in de oude Kawitaal, doch zonder dichtmaat zijn opgesteld") ons niets dan klinkklank te lezen, een abacadabra waarin slot noch zin zit, en het is dan ook niet te gelooven dat iemand, tenzij hij in de oud- en ook in de nieuw-Javaansche taal volslagen onkundig was, aan de op dien klinkklank gebaseerde vertaling ooit eenige waarde kan hebben gehecht. Dat men in dit geval met een opzettelijke mystificatie rekening zou te houden hebben, laat zich echter, daar men getracht heeft ook reden te geven van die vertaling, en zelfs een woordenlijstje van de in deze inscriptien voorkomende woorden (?) ten beste geeft, niet wel aannemen, maar des te sprekender komt hier uit hoever inbeelding iemand brengen kan. In verhouding met hetgeen daar verricht en geleverd werd, zal men verscheidene der door den Panembahan van Sumenep in het werk gestelde pogingen tot verklaring van oude op Java gevonden inscriptien matig, sober, bezadigd, ja zaakkundig moeten noemen.

Evenwel hoewel tot op heden de sleutel voor het Soekoeh-schrift, als ik het hier zoo noemen mag, nog niet gevonden is, behoeven wij nog niet te wanhopen aan een eventueele (wetenschappelijke) ontcijfering. Daartoe zal men naar mijne meening een bepaalden weg moeten bewandelen, want uit de jaartallen op Soekoeh en Tjeta gevonden, die, al zijn de cijfer-karakters hier en daar wat eigenaardig van vorm, toch met zekerheid kunnen worden gelezen, blijkt het dat bedoelde inscriptien dagteekenen uit den laatsten tijd van Majapahit (1360-1366; 1370-1371 van Çaka). Men zal moeten onderzoeken

Digitized by Google

Dit nummer is geen eigenlijke lingga als symbool van Çiwa, maar alleen een der obscoene voorstellingen, waardoor de Wishnoe-tempels ook van den tegenwoordigen tijd zich kenmerken en dit gevoelen wordt versterkt doordien de vindplaats Soekoeh de duidelijkste sporen van Wishnoe-dienst vertoont. — No. 353 heeft waarschijnlijk dezelfde beteekenis, maar daar de vindplaats niet bekend is, durf ik op deze gissing niet verder doorgaan.

358. Lingga (?). Lange vierkante steen, onregelmatig bekapt en aan het eene uiteinde iets kleiner ter bevestiging in den grond. Lang 71. — Not. I. p. 24 *c*. Berg Boejoeh bij Garoet (Preanger).

359. Joni. In den vorm van een vierkant voetstuk, bestaande uit een grond- en topvlak van dezelfde afmetingen en met inspringende zijden, die aan de hoeken met pilasters versierd zijn; om het bo-

---

wat er aan inscriptien uit denzelfden tijd of ten naastenbij denzelfden tijd voorhanden is, rekening houdende met het verloop in de taal, dat zich in enkele jongere stukken uit den Hindoetijd reeds kond doet (men zie slechts Cohen Stuart's Kawi oorkonden No. IV en No. XXVII), met het verloop in schrift, en veeleer het schrift der kropaks van Midden-Java ter vergelijking moeten bezigen dan dat der inscriptien, hoewel ook daaronder eenige zijn die, onder blijkbare toenadering tot het Soekoeh-schrift, eigenaardig van het gewone oud-Javaansche schrift, zoowel van dat van Oost- als van dat van Midden-Java, afwijken en bij de ontcijfering veel moeite geven. In de eerste plaats zullen daarvoor in aanmerking komen: *a* een inscriptie van Panampikan, en *b* een tweede (van *Çriçakakala* 1383) misschien van dezelfde plaats afkomstig, doch thans in het Museum te vinden steen-opschrift, en e. a. Doch daarover behoeft hier ter plaatse niet verder te worden uitgeweid.

Het jaarcijfer op den phallus is Çaka 1362.

Belangrijk is dat, zooals Rangga Warsita (l. l. bl. 67) reeds heeft doen opmerken, bij een der legenden op dezen phallus een zon, een maan en een ster zijn afgebeeld, die dienst doen als een symbolische voorstelling van de in zoovele oud-Javaansche inscriptien aangetroffen formule *kadi lawas sang hyang candrâditya n sumuluh i ng tribhuwanamaṇḍala mangkana lawasanyâmukti sangsâra* (zoo lang als zon en maan het aardrijk verlichten, zoolang zal hij rampspoed ondervinden, nl. die iets aan het in het voorafgaande vermelde te kort doet of verandert), op dezelfde wijze als die formule in inscriptien van Engelsch-Indië, waar zij niet uitdrukkelijk wordt vermeld, of ook wel waar zij zelf voorkomt, wordt aangegeven, zie Burnell, South-Indian Palaeography, 2d ed., 106. De genoemde formule vindt men in woorden met kleine wijzigingen o. a. in Cohen Stuart's Kawi oorkonden No. I en No. II.

B.

Digitized by Google

venvlak loopt een rand van circa drie duim hoog en in het midden er van is een diep rond gat, van 34 middelijn, waarin de lingga gestaan heeft. Aan eene der zijden is een tuit die op een slangenkop (nâga) rust; op het linkerzijvlak eene gedrochtelijke menschelijke figuur met drakenkop, het rechterzijvlak en achtervlak versierd met eene rozet. Top en grondvlak 69 vierkant; hoogte 50.

360. Joni. Van denzelfden vorm als het vorige nummer maar met vierkant gat voor den lingga, de tuit gesteund door een nâgakop, aan de andere zijden geene verdere versierselen. Vierkant 57; hoogte 59. — Tijdschrift XII pag. 585. Soerabaja.

361. Id. als voren. Het eenige exemplaar der verzameling dat met bijbehoorenden lingga is gevonden. De joni is 75 in het vierkant en 64 hoog; het gat voor den lingga loopt tot aan het ondervlak door en is zoo groot, dat deze daarin geheel verzinkt, het is dus waarschijnlijk dat dit gat met aarde gevuld werd en de lingga daarin geplaatst. Waarom men zich echter de nuttelooze moeite gegeven heeft om dit gat tot onder toe uit te houwen, blijft onverklaarbaar, tenzij het ten doel had het plengwater daardoor naar de aarde af te voeren. De bijbehoorende lingga heeft den gewonen vorm, is van onder 22 in het vierkant en 62 hoog. — Not. 1878 p. 59. Tjiringin.

362. Id. als voren; onder de tuit geen nâgakop en de zijden versierd met lijstwerk. Vierkant 49. Hoog 47.

363. Id. als voren. Vierkant 52, hoog 49. — Herkomst als no. 360.

364. Id. als voren. Het gat voor den lingga is vierkant, naar beneden iets nauwer en bestaat bijna de geheele ruimte van het bovenvlak, zoodat slechts dunne zijwanden overblijven. Vierkant 45, hoog 41. — Collectie Scheepmaker.

365 en 366. Id. als voren. De tuit afgebroken. Respectievelijk vierkant 41 en 39, hoog 36 en 34. — Not. 1863 pag. 71. Modjokerto.

Digitized by Google

c. Tjakra en Koendî.

367. **Tjakra.** De werpschijf of discus van Wishnoe (zie pag. 10) in den gewonen vorm als rad met vier spaken. Rechts en links eene vlam of vleugel, boven en onder geschonden. Middellijn 60. — Diëng.

368. **Waterkruik** (koendî). Zooals die gewoonlijk bij de Çiwa-beelden vooral als Goeroe voorkomt, los op een vierkant voetstuk. Hoog 72. — Not 1873 p. 114. d. Temanggong (Kadoe).

d. Graantempels. Voorstellingen in het klein der hedendaagsche rijstschuren (loemboengs); de nok van het dak aan weerskanten vooruitstekend en de wanden aan die kanten schuin naar buiten oploopende. Waarschijnlijk waren dit tempeltjes, gewijd aan Çrî in hare hoedanigheid van godin van het graan, die in de nabijheid der rijstvelden geplaatst werden. Het verdient opmerking dat de exemplaren onzer verzameling, voor zoover bekend, alle uit Madioen afkomstig zijn. Van elders zijn ze mij niet bekend.

269. **Graantempel.** Op de eene helling van het dak staat eene inscriptie in relief (volgens Dr. Brandes *Çrî*) en in den wand van het huisje daaronder is eene diepe nis; aan den tegenovergestelden wand ziet men de randen eener gelijke nis, die echter blind gelaten is. Het tempeltje staat op een hoog voetstuk met breed grond- en topvlak en daartusschen inspringende randen.. Hoog 120. — Madioen.

370. **Id.** Aan den eenen kant op het dak eene gevleugelde schelp met een niet te bepalen ornament er onder en in den wand daaronder eene diepe nis; aan den anderen kant op het dak eene inscriptie ([1]) en in den wand eene ondiepe nis.

([1]) De legende in reliefletters op het dak is reeds afgebeeld in Tijdschr. Ind T. L. en Vk., XXI, 165a. Deze legende, die duidelijk schijnt, geeft een treffend voorbeeld van de moeielijkheden, die zich bij het ontcijferen van zulk soort kleinere inscripties voordoen. In dit geval zijn de letters, zooals men dat verwachten mag in den bloeitijd van het oud-Javaansche schrift en de oud-Javaansche literatuur [± 950], volkomen duidelijk, toch is de inscriptie, tenzij men, wat men naar mij dunkt hier zonder bezwaar met mij zal willen doen, misspelling en misteekening der letters wil aannemen, onlees-

Digitized by Google

Vierkant voetstuk, dat met inspringende randen naar boven kleiner wordt. Hoog 87. — Madioen.

371. **Graantempeltje.** Aan den eenen kant op het dak eene gevleugelde schelp met een niet te bepalen ornament er onder en in den wand de omtrekken eener blinde nis; aan den anderen kant op het dak eene inscriptie ([1]) en in den wand eene diepe nis. Voetstuk als boven, maar kleiner. Hoog 44.

372. **Id.** Aan den eenen kant op het dak een gevleugelde schelp, zonder ornament er onder, aan den anderen kant eene inscriptie ([2]); de nissen aan weerskanten in den wand zijn slechts in omtrekken aangegeven. Geen voetstuk. Hoog 46. — Madioen.

373. **Id.** Geen teekens of versiering op het dak; van binnen hol en van onder open; in de twee breede zijden nissen, die op de open ruimte van binnen uitkomen. Hoog 39.5. — Collectie Scheepmaker.

e. Urnen. Bestemd voor het bewaren van asch of andere reliquiën van heiligen of van asch na lijkverbranding van aanzienlijke personen. Vergelijk ook Cunningham, Bhilsa Topes, pag. 286 en plaat XX.

---

baar. Gelezen als of alles juist is staat er nl.: *rèçaka* 908 *geçaka*, waarmede bedoeld zijn zal: *i çaka* 908 *waiçakha* (d. i. Çakajaar 908 in de maand Waiçakha). Kenners van het oud-Javaansche schrift zullen zien dat hoewel vele, de aan te brengen veranderingen toch luttel zijn. Om een ieder over het betrekkelijk gering verschil te laten oordeelen laat ik hier in nieuw-Javaansche letters volgen 1º wat er werkelijk staat, en 2º wat vermoedelijk (in oud-Javaansche lettervormen natuurlijk) het prototype van deze legende moet zijn geweest, nl. *a* [illegible] en *b* [illegible]

B.

([1]) Tengevolge van den geschonden toestand van het dak van deze *loemboeng* is aan het begin en aan het einde vermoedelijk een (klein) gedeelte van de daarop te lezen legende in reliefletters verloren gegaan. Het heeft er veel van of er staat: . 249 *sajè* . . . (of . . *baradasajè* wat echter geen zin geeft). Wat *sajè* (?) beteekent of hoe het zal moeten worden aangevuld, weet ik niet. Als . 249 juist is gelezen, dan ligt het voor de hand dat hier het cijfer 1 is welgevallen en dat 1249 Çaka (A. D. 1327) bedoeld is. Een facsimile van deze legende vindt men Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXI, 152.

B.

([2]) De figuren (en relief) op dit nummer stellen een jaartal voor, nl. 940 (Çaka-jaartelling).

B.

Digitized by Google

374. Urn. Vierkante bak op een hoog rond lotuskussen. De bak is verdeeld in negen vierkante vakken; de wanden van het middelste vak steken ongeveer 4 centimeters boven de andere uit. — Gevonden in de ruïne Djelok Toendo op den berg Penanggoengang (Soerabaja) en beschreven en afgebeeld in de reis over Java, Madura en Bali van Dr. W. R. van Hoëvell, IIe deel, pag. 112.

Toen deze bak gevonden werd, had hij een deksel van piramidalen vorm; in het middenvak stond een gouden doosje (no. 783) en in de andere vakken lagen de verdere voorwerpen onder het evenvermelde nummer beschreven. In alle vakken was asch met stukken van verbrande beenderen, waarschijnlijk overblijfselen eener lijkverbranding. Ik durf niet zeggen wat de verdeeling der urn in 9 vakken beteekent, waar merk alleen op, dat men ook in Nepal de plaatsen in de tjaitya's, bestemd om reliquiën, lijkasch enz. op te nemen, vaak in 9 vierkante vakken verdeelt. Zie Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society, vol XV pag. 295 en Oldfield II pag. 210. — Not. 1869 pag. 22.

375. Id. Rond steenen doosje met deksel. Middellijn 17; hoogte 12.5. — Not. 1870 pag. 66. Troloyo, afd. Modjokerto (Soerabaja).

376. Id. Als voren, met eene lotusbloem op het deksel. Middellijn 12.5. hoog 16. — Collectie Scheepmaker.

377. Id. Vierkante doos met schuin oploopend deksel, beide met randen en bloemwerk versierd. In het midden van het deksel is een gat, waarin misschien eene knop heeft gezeten. Vierkant 27, hoog 29. Toen deze urn werd opgegraven, bevonden zich daarin de voorwerpen, beschreven onder no. 780, 786 en 793. — Not. I. p. 206. Desa Poetjong, distr. Ngantang, regentschap Malang (Pasoeroean).

378. Id. Als voren. Alleen versierd met in- en uitspringende lijsten. Vierkant 13.5, hoog 20. — Collectie Scheepmaker.

379. Id. Vierkant met deksel en zonder eenige versiering. Is gevonden inhoudende aarden schoteltjes, munten en onbeschreven me-

Digitized by Google

talen plaatjes. Vierkant 19, hoogte 27. — Not. 1866 pag. 242 en 248. Desa Kemassen, afd. Ambarawa (Samarang).

379ᵃ. Id Afkomstig uit den put in den Çiwa-tempel van Prambanan; het is een vierkante bak met een deksel, dat den vorm eener afgeknotte piramide heeft; 39 in het vierkant en 55 hoog met inbegrip van het deksel. Toen deze urn gevonden werd, was de inhoud als volgt:

a. fragmenten van dun koperblad, voor een deel door strepen van lichte verf (?) in vierkanten van 2 à 3 cM. verdeeld en met eene meestal onleesbare letter in de meeste dier vierkanten; vermoedelijk overblijfselen van bladkoper, waarin de lijkasch gevouwen was;
b. asch gemengd met aarde; volgens Dr. Cretier een product van niet geheel volkomen lijkverbranding;
c. 32 gewone zilveren Hindoe-munten van verschillende grootte;
d. de voorwerpen beschreven onder no· 783 *a.*
—Not. 1886 pag. 101.

380. **Urn.** Ronde doos die naar boven toe kleiner wordt; het lichaam der doos is met vier golvende en uitstekende randen versierd; het deksel, dat zeer slecht op de doos past, wordt gevormd door drie rijen bladeren, die naar boven toe telkens in grootte en middellijn afnemen. Middellijn van den onderrand 17.3, hoogte 17.7.

380ᵃ. Id. Ronde aarden pot met wijden buik, gevonden in den put van den Wishnoe-tempel van Prambanan, inhoudende de voorwerpen beschreven onder no. 783ᶜ. — Not. 1886 pag. 101.

f. Diverse voorwerpen.

381. **Onbekend voorwerp.** In den vorm van een rond deksel met een langen knop of steel, vermoedelijk een deel van een gebouw. Middellijn 55, hoog 37. — Not. 1863 pag. 220. Mendoet (Kadoe).

382. **Cilinder,** hol als een ton zonder bodem, misschien de rand van een put. Aan eenen kant eene inscriptie in relief op een lang-

Digitized by Google

werpig vierkant vak. Middellijn 68, hoogte 49. — Not. 1869 pag. 22. Soerabaja ([1]).

383. **Vierkante steen** met bewerkte en als met pilasters versierde zijden. Van boven en van onder onbewerkt. In het midden een groot en diep rond gat, als bij eene joni. Doel geheel onbekend; misschien is het wel een voetstuk van een beeld geweest, maar daartegen verzet zich het geheel onbewerkte en zeer ongelijke bovenvlak. Vierkant 67, hoogte 44. — Madioen.

384. **Voetstuk van een beeld** (?). Vierkante steen met inspringende zijden; aan drie kanten in basrelief een dier tusschen arabesken, gelijk op de basreliefs van Panataran; aan de voorzijde, op eene uitstekende steenplaat, de bekende vogel-vrouwenfiguur, waaraan het hoofd ontbreekt. De steen is van boven wederom geheel onbewerkt en loopt naar voren geleidelijk omhoog; in het bovenvlak is een conisch gat van 24 middellijn en 21 diepte. Vierkant 45, hoog 34. — Collectie Scheepmaker.

385. **Id.** (?), geheel in den vorm eener joni zonder tuit. Vierkant 52, hoog 43. Van boven een gat van 18 in het vierkant en 17 diep. — Collectie Scheepmaker.

386. **Id.** (?), vierkant en naar boven toe breeder toeloopende; versierd met in- en uitspringende randen. Van onder in het vierkant 34, van boven 51, hoog 36. Van boven een vierkant gat, dat naar beneden rond toeloopt. — Collectie Scheepmaker.

387. **Id.** (?) als voren. Onder 45 en boven 61 in het vierkant, hoog 30. Van boven een vierkant gat, dat lager rond wordt en den geheelen steen doorboort. — Collectie Scheepmaker.

([1]) Drie regels reliefletters in een rand. Er staat *kitrinirahurip haneng kabuyutan barabang .. kakalih*. Duidelijk is de zin niet. *Haneng kabuyutan barabang* beteekent »in de *kabuyutan* (kluizenarij in een ruimen zin van het woord) Barabang". *Kakalih* is »de twee"; door de onduidelijkheid van wat daaraan onmiddelijk voorafgaat, is de bedoeling echter onzeker. *Kitrinirahurip* staat wellicht voor *krtiningahurip*, doch ook zoo blijft de zin duister. B.

388. **Voetstuk** (?) als voren. Van onder 33 en boven 59 in het vierkant, hoog 35.— Collectie Scheepmaker.

388[a]. **Id.** Vierkante steenplaat en daarop een rond lotuskussen, waarop een los beeld moet gestaan hebben. Hoog 27. — Collectie Scheepmaker.

389. **Rijstblok.** Rond, van onder 37 en boven 66 in middellijn, hoog 33. In het midden een conisch gat, 22 in middellijn en 24 diep. Tegen den kant en creux een jaartal in onduidelijke cijfers. ([1])— Collectie Scheepmaker.

390. **Tempajan**, hoog 61, grootste middellijn 71, ronde opening van 27. Tegen den buitenkant eene tweeregelige inscriptie. ([2])— Collectie Scheepmaker.

391. **Id**; hoog 47, grootste middellijn 56, opening 20. Om de opening een rand van lotusbladeren. Tegen den buitenkant het jaartal 1070 = A. D. 1148. — Collectie Scheepmaker.

392. **Badkuip** van ovalen vorm, lang 178, breed 87, hoog 69. Aan het eene einde beneden een gat voor het afloopen van het water. — Collectie Scheepmaker.

XIV. BASRELIEFS EN ANDERE BOUWKUNSTIGE OVERBLIJFSELEN.

393. **Basrelief**, voorstellende eene groep van drie figuren. In het midden zit een man met zeer ontwikkelde genitalia, lange oorhangers, halssnoer en plat hoofddeksel (of hoofdhaar) met een hoogen knop in het midden. De handen voor het lijf en de ellebogen naar weerskanten uitstekend. Aan elken kant zit eene vrouwelijke figuur, versierd met armbanden, gordel en gewoon kleedje; de linker figuur heeft haar arm door dien van den man geslagen, de rechter

([1]) De figuren op de buitenzijde ingegrift zijn wellicht verwrongen cijfers, 1241 of 1251 (?). B.

([2]) De legende in reliefletters luidt: *çakakala* 1082 *çrawana ekadaçi*, d. i. de 11e van de maand Çrawaṇa van het Çakajaar 1082. B.

houdt den anderen arm van den man zoo het schijnt met beide handen vast. Aan weerskanten een boom, waarvan de takken de geheele groep overschaduwen. Voorstellingen als deze, van eenigszins erotischen aard, komen zoowel bij de Noordelijke Boeddhisten, als bij verschillende Brahmaansche secten voor. Breed 55 en hoog 41. — Modjokerto.

394. **Basrelief.** Groep van drie personen, overeenkomende met het vorige nummer, uitgehouwen op een langwerpigen steen, die een stuk van eene zuil schijnt te hebben uitgemaakt. De mannelijke figuur in het midden zit met de voetzolen tegen elkaar, op de wijze als Ganeça; sterk ontwikkelde genitalia en gewone versieringen, alleen geen bovenarm of polsbanden; de handen voor het lijf, de linkerhand horizontaal en naar boven geopend, daarin de rechterhand met de vingers naar boven gekeerd. — De vrouwelijke figuren aan weerszijde dragen, voor zoover te onderscheiden, de gewone versierselen, de voorhoofden zijn geschonden, maar het achterhaar is in een naar voren toeloopenden hoorn opgemaakt, zooals wij reeds gezien hebben bij No. 284 en 285. Beide houden eene borst met de hand vast, terwijl de rechterfiguur de andere hand om den arm van den man en de linkerfiguur hare hand op zijn knie heeft gelegd. — Aan den achterkant staat tegen den steen een pisangboom en aan weerskanten arabesken. Hoog 51.5.

395. **Basrelief,** voorstellende eene staande figuur met de gewone versierselen, maar zoo het schijnt zonder oepawîta. De rechterhand rust op de dij, de linkerhand houdt een lans of boog, die tegen het achterstuk is uitgehouwen, maar niet meer met zekerheid te herkennen is. Hoog 112.

396. **Basrelief** (gedeelte), vertoonende de hoofden en een gedeelte van de borst van drie personen, die eenigszins naar den linkerkant zijn gekeerd. De twee eerste figuren zijn op de gewone wijze versierd, alleen heeft de tweede onderling verschillende oorsieraden, links schijfvormig en rechts langwerpig, zooals wij

Digitized by Google

dat vroeger bij sommige godenbeelden hebben gezien. De derde figuur is een dienaar met den vliegenwaaier. Breed 38, hoog 24.

397. **Hautrelief**, voorstellende het bovengedeelte der voorgalerijen van twee huizen, waartusschen een boom met twee zich om elkander kronkelende stammen oprijst en waarvan de kruin, met bloemen en vruchten beladen, de beide huisjes overschaduwt. In de galerij aan den linkerkant twee zeer geschonden hoofden, gewend naar eene groote slang die in den hoek hangt; in de andere galerij twee figuren tot het midden zichtbaar, maar zeer geschonden. Geheel rechts, buiten de galerij, staat eene figuur met een schild aan den linkerarm. Het beneden gedeelte ontbreekt. Hoog 33, breed 88.

Wij hebben hier ongetwijfeld te doen met eene voorstelling van boom- en slangenvereering, die elders zoo vaak met het Boeddhisme hand in hand gaat en ook op Java sporen heeft nagelaten. De boom met kegelvormigen kruin en met bloemen overladen, is geen gewone, maar de conventioneele voorstelling van een heiligen boom. Vergelijk ook No. 422.

Dit basrelief is afkomstig van de ruine Djelok Toendo op den berg Penanggoengang in Soerabaja, zie de Reis over Java enz. van Dr. W. R. VAN HOËVELL, IIe deel, pag. 108. Naar de daarbij gegeven beschrijving te oordeelen is die ruïne inderdaad een nâgatempel geweest.

398. **Drager**. Hautrelief, voorstellende eene korte, gedrongen figuur, met zware vormen, rustende op den rechterknie en linkervoet, de rechterhand op de dij en de linker naar boven gekeerd. Zwaar hoofdhaar, in dichte lokken naar achter gestreken en kort kleedje, zonder andere versiering. Deze beelden worden geplaatst als dragers (atlanten of telamonen) onder kapiteelen van zuilen en pilasters, uitstekende randen aan gebouwen (b. v. Tjandi Kali Bening in Djokdja) enz. Ook onder beelden, zie b. v. no. 191. Hoog 50.— Kadoe.

399. **Id.** Pendant van het vorige beeld en geheel daaraan gelijk, behalve dat de houding van handen en voeten telkens omgekeerd is. Hoog 50.— Kadoe.

Digitized by Google

400. **Drager**. Neergehurkt op beide voeten en beide handen omhoog geheven. Basrelief. Hoog 28.— Diëng.

401. **Id.** Basrelief van gebakken steen. Hoog 25.— Collectie Scheepmaker.

402. **Monsterkop**. (Jav. banaspati), groote geopende mond met zware tanden en slagtanden, uitpuilende oogen, waarboven twee hoornen verrijzen, boven den neuswortel en aan de buitenhoeken der oogen de spitse verhevenheden (tanden), die wij reeds bij de tempelwachters hebben gezien. Tusschen de twee horens loopt een versiersel naar boven, waarin, zoo het schijnt, een doodshoofd is. Deze kop wordt gewoonlijk gevonden boven poorten en nissen van tempels, zoowel Brahmaansche als Boeddhistische, en vaak ontbreekt de onderkaak, zooals b. v. ook bij no. 58 kan gezien worden.

Ik durf niet stellig te zeggen, hoe men deze koppen moet noemen, omdat ik omtrent hunne symbolische beteekenis in het onzekere ben. Sommige schrijvers noemen ze, zoo het mij voorkomt zonder voldoenden grond, Kâla-hoofden, ze beschouwende als symbolen van den alvernielenden tijd, terwijl Friederich ze Bhoêta-koppen noemt (Bhoêta = spook) en meent dat ze alleen bestemd zijn om hem, die den tempel nadert, vrees aan te jagen of ontzag in te boezemen. Hoog 50. 5.

403. **Id.** minder duidelijk en geschonden. Hoog 103.—Collectie Scheepmaker.

404. **Id.** zeer geschonden. Hoog 66.—Collectie Scheepmaker.

405. **Id.** met opgeheven klauwen. Hoog 33.—Collectie Scheepmaker.

406. **Olifantsmuil** van phantastischen vorm. De onderkaak ligt horizontaal, de bovenkaak is opgeheven, terwijl de snuit in een krul teruggeslagen en met een versierden kam bedekt is; in onder- en bovenkaak breede korte tanden en aan het uiteinde van de bovenkaak korte

Digitized by Google

naar boven gebogen slagtanden. Verder naar achter ziet men arabesken, maar is niets meer van het hoofd afgebeeld. Van uit het uiteinde van den snuit hangt een (hier afgebroken) snoervormig ornament naar beneden tot op den kop van een leeuw, die op de achterpooten in den muil zit met opgeheven voorpooten en overigens overeenkomt met de onder 328 en volgende nummers beschrevene. Deze figuren (no. 406-411) vindt men aan de ingangen tot de tempels (zoo Brahmaansche als Boeddhistische) als dragers der deurposten en op dezelfde wijze bij nissen. Hoog 85.

407. **Olifantsmuil.** Als voren. Insgelijks met een zittend leeuwtje in den muil. Hoog 64. — Diëng.

408. **Id.** Als voren. Met een zittend leeuwtje in den muil en zonder het van den snuit afhangend ornament. Hoog 44. — Diëng.

409. **Id.** Als voren. Met een vogel in den muil. Hoog 47. — Diëng.

410. **Id.** Als voren. In den muil een vogel met onduidelijken kop. Hoog 37. 5. — Diëng.

411. **Id.** Als voren. In den muil een vogel met menschenhoofd, verg. no. 208ᵃ. Hoog 47.

412. **Leeuw** (sinha), als vroeger beschreven, met een lang versierd steenstuk aan den achterkant; heeft waarschijnlijk gediend als versiering van een tempelmuur. Hoog 56.

412ᵃ·ᵇ. **Leeuwenkoppen**, twee stuks, vermoedelijk afkomstig van den trap tot een heiligdom; de grootste heeft duidelijke groote tanden, de kleinere is minder duidelijk. Hoog 49 en 35.—Not. 1885 pag. 52. Doesoen Djapara, marga Pematang Riboe, onderafdeeling Ranau-districten (Palembang).

413. **Gooteinde** of spuier, met eene knielende figuur er boven, die het uiteinde van den tuit met beide handen vasthoudt. Het beeld draagt een diadeem of een versierden band boven het voorhoofd,

Digitized by Google

verder oorringen, halssnoer, polsbanden en een kort kleedje. Hoog 38.—Not. 1864 pag. 230. Rawapoeloe (Soerabaja).

414. **Gooteinde** of spuier. Bovenop zit een aap, met een kort kleedje aan en in den schoot eene ronde doos, die hij met beide handen vasthoudt. Hoog 34.

415. **Id.** Menschelijke figuur met zwaar hoofdhaar, gehurkt op het rechter en geknield op het linkerbeen; houdt met beide handen een doorboorden bol vast, die den spuier vormt. Hoog 38.5.— Collectie Scheepmaker.

416. **Id.** Monsterkop (banaspati) met uitpuilende oogen en groote tanden. Door den geopenden mond loopt eene opening die achter met de leiding van het water in verbinding staat. Hoog 34.

417 en 418. **Koppen**, met diadeem of versierden haarband en zware oorknoppen. Afkomstig uit een der nissen aan den buitenkant van het dak van den tempel, genaamd Bima, op het plateau van Diëng, en daar versierd met een hoog hoofdtooisel, dat op den steen er boven was uitgehouwen. Hoog 28 en 29.

419. **Id.** Staande op een langwerpig vierkanten steen en tegen eene ovale glorie. Fraai versierd hoofdtooisel. Hoog 31. — Diëng.

420. **Id.** van gebakken steen, staande in een nis van bloemwerk. Hoog 32.—Collectie Scheepmaker.

421. **Konische steen**, die van binnen hol is en dus den vorm eener muts heeft. Aan eenen kant in basrelief een leeuw en eene krab, aan den anderen kant een schorpioen, waarschijnlijk astrologische voorstellingen. Het verdere gedeelte der oppervlakte is bedekt met struiken, waaraan bloemen en vruchten. Hoog 33.—Not. 1869 p. 22. Soerabaja.

422. **Hautrelief** met de koppen en het voorlijf van twee liggende herten; daar tusschen eene ronde vaas of pot met kleine opening (doos met reliquieën of lijkasch) en hierachter een heilige boom met kegelvormigen kruin.

Digitized by Google

Boven rechts de zon, links de maan en daarboven eene ster. Waarschijnlijk eene voorstelling van het hertenpark (Mrigadâwa) bij Benares, waar Boeddha geleerd heeft.

Aan den achterkant is in zwak relief uitgebeiteld een huis of pendoppo, met een man er naast en daaronder eene onduidelijke legende ([1]); dit beeldhouwwerk is zeer slecht en zeker van lateren tijd dan de eerstbeschreven voorkant. Hoog 69. — Madioen.

423. Basrelief. Rechts een torenvormig gebouw (*stoëpa?*) en daarbij twee opene gebouwtjes van twee verdiepingen (*wihara's?*). In het midden wegen met groote steenen en eene kronkelende beek, waarover op twee plaatsen een brug van drie naast elkaar liggende boomstammen of groote bamboes. Links rijstvelden, een omheind dorp en boomen. Breed 96, hoog 68. — Collectie Scheepmaker.

424. Id. Twee omheinde dorpen tegen een berg met een oploopend voetpad van groote steenen. Breed 40, hoog 68. — Collectie Scheepmaker.

425. Id. Berg, waarop twee dorpen, hoog aan een steilen weg van groote steenen gelegen. Breed 41, hoog 69. — Collectie Scheepmaker.

426 en 427. Id. bestaande uit twee aan elkander passende stukken. Links een dorp en daarboven een tempel. Hooger op nog twee dorpen en verder rijstvelden. Te zamen breed 70 en hoog 68. — Collectie Scheepmaker.

428. Id. Rijstvelden tegen een berg, en daartusschen een weg van twee rijen groote steenen; onder en boven boomen. Breed 37, hoog 67. — Collectie Scheepmaker.

429. Id. Beneden een beek, waarover eene brug van drie boom-

([1]) Deze legende in reliefletters is aan de rechterzijde zoo beschadigd, dat ontcijferen een onmogelijkheid is. De letters hebben de vormen der letters op de Soekoeh- en Tjeta-inscripties. Het begin schijnt, doch ik zeg niet meer dan s c h ij n t, te luiden: *bramana kanala*... (?) Het is reeds gezegd dat de ontcijfering der Soekoeh-inscripties nog niet is gelukt. B.

Digitized by Google

stammen naast een grooten boom. Boven een dorp met boomen en rijstvelden. Breed 37, hoog 67. — Collectie Scheepmaker.

430. Basrelief. Links een huis met eene buitengalerij, waarin eene zittende persoon (van te groote afmetingen, zoodat het hoofd het dak raakt). Rechts tegen een berg een pisang-tuin met omheining van gevlochten latten. Breed 41, hoog 69. — Collectie Scheepmaker.

431. Id. Landschap, waarin op den voorgrond twee personen, de eerste groot, de tweede klein (heer en dienaar?), achter elkaar loopend. Breed 42, hoog 68. — Collectie Scheepmaker.

432. Id. Twee gebouwtjes, een huis en een open koepel, op neuten eenigszins van den grond gebouwd. Breed 33, hoog 68. — Collectie Scheepmaker.

433. Id. Twee personen, een groot en een klein (heer en dienaar?), achter elkaar loopend op een voetpad, met een berg en dorpen op den achtergrond. Breed 39, hoog 69. — Collectie Scheepmaker.

434. Id. Rechts een gedeelte van een groot huis en links een kleiner; daartusschen op den voorgrond twee personen, die te zamen een lang peervormig voorwerp (zak?) aan een stok dragen. Breed 32, hoog 67. — Collectie Scheepmaker.

435. Id. Beneden een boom waaronder personen zitten; boven dorpen en geboomte. Breed 35, hoog 70. — Collectie Scheepmaker.

436. Id. Tempel met inspringenden trap. Daarnaast eene omheinde ruimte met een poort als toegang en meerdere kleine gebouwtjes er in. Breed. 54, hoog 67. — Collectie Scheepmaker. (1)

437. Id. Voorstellende een zonnescherm met twee verdiepingen tusschen wolkvormige versierselen; heeft vermoedelijk boven een beeld of dagob gestaan. — Collectie Scheepmaker.

(1) De basreliefs No 423-435, van verschillende breedte maar van gelijke hoogte, zijn blijkbaar van hetzelfde gebouw afkomstig; welk gebouw dit was, is echter onbekend. De meeste zijn niet op zich zelf compleet, maar zijn gedeelten van doorloopende voorstellingen, zooals blijkt uit de figuren aan de randen, die vaak slechts ten deele op het aanwezige stuk vallen.

Digitized by Google

438. **Basrelief.** Met twee papegaaien, van elkander afgewend en staande in door versierde randen gevormde vakken. Hoog 12, breed 46. — Diëng.

439. **Id.** Als voren, maar de twee papegaaien naar elkaar toegekeerd. — Diëng.

440. **Id.** Van gebakken steen, voorstellende eenen gedrochtelijken papegaai met arabesken omgeven. Hoog 28, breed 45. — Not. 1865 p. 163. Tanahabang (Palembang).

441. **Id.** Van gebakken steen, voorstellende een fantastisch leeuwtje tusschen bloemen. Hoog 29, breed 30.

442. **Id.** Steen uit een muur, aan den voorkant uitgebeiteld, voorstellende een leeuw of tijger in bijna natuurlijke gedaante, tusschen arabesken loopende. Hoog 41, breed 46. — Collectie Scheepmaker.

443. **Id.** met arabesken.— Not I pag. 71 l^e *k* No. 4. Modjokerto.

444. **Hoeksteen**; vierkante steen, 73 × 59 en 25 dik, met het borstbeeld van eene godheid in eene nis aan een der hoeken, het beeld is 47 hoog en steekt dus boven den steen uit; het is onzeker of het een man of eene vrouw voorstelt. Het beeld heeft vier armen; de voorhanden, eenigszins geschonden, zijn voor de borst saamgevouwen: in de achterhanden rechts een onduidelijk voorwerp, misschien een vlamvormige vliegenwaaier, links een korte, rechte kris. Gewone versiering. De twee zijden van den steen, aan welker hoek dit beeld staat, zijn met arabesken versierd.— Collectie Scheepmaker.

445. **Id.** Van onregelmatigen vorm, versierd met een geschonden borstbeeld; twee armen, de handen voor het midden van het lijf met een half ontloken lotus er in. Hoog 56. — Collectie Scheepmaker.

446. **Kapiteel** eener zuil, vierkante steen, hoog 37, van onder 41^2 en van boven 70^2. Aan elke zijde versierd met een banaspati. — Collectie Scheepmaker.

Digitized by Google

447. **Kapiteel.** Eenigszins kleiner; hoog 35, van onder 46², van boven 64². Aan drie zijden een monsterkop (banaspati) en aan de vierde een onbewerkt (afgesleten?) uitsteeksel, vermoedelijk ter aansluiting of bevestiging.— Collectie Scheepmaker.

448. **Vormen** voor het maken van ornamenten uit klei, zijnde vierkante steenen tegels, waarin bloemvormige verdiepingen zijn uitgehouwen, die alzoo een klei-ornament in relief geven. Een klomp van de ter plaatse voorkomende kleisoort, die aan de lucht hard wordt, is er bij gevoegd. Vijf stuks, 28 tot 9 in het vierkant.— Not. 1865 p. 25. Diëng.

449. **Voetstuk** (van een paal? neut). Rond en met eene ronde verdieping in het bovenvlak, waarin misschien een houten stijl gestaan heeft. Om het midden van het voetstuk zijn zeven paarden uitgebeiteld, het gewone getal van den zonnewagen en misschien daarmede in verband staande. Hoog 42. — Diëng.

450. Id. (kapiteel eener zuil?) met hartvormige ornamenten aan de hoeken en daartusschen eene bladvormige punt. Hoog 35. — Not. I pag. 71 1ª *k* No. 8. Modjokerto.

451. **Ornament** van gebakken steen, rondom met in- en uitspringende randen en bloemwerk versierd. Hoog 34.

454 (¹) **Tafel** (?) of stoepsteen (?), met bloemwerk van ingebeitelde lijnen. Aan twee hoeken zwaar geschonden. Vierkant 79.— Diëng.

455 — 458. **Kozijnen** van tempeldeuren (benedengedeelte), vier stuks, aan het ondereinde versierd met den fantastischen olifantsmuil als No. 407 vlg. Hoog 127 — 56. — Diëng.

459. **Basrelief** uit een muur, waarschijnlijk behoorende tot eene voorstelling van een gebouw. Hoog 25, breed 47.— Diëng.

460. Id. Als voren.

(¹) De Nos. 452 en 453 zijn door verschikking uitgevallen.

Digitized by Google

461. **Ornament** (antefix), kegelvormig en met arabesken in basrelief. Hoog 31. — Madioen.

462. **Steen** uit een muur der ruïne Matjan Poetih in Banjoewangi, lang 38, breed 21 en dik 9, aan den voorkant met uitgehouwen bloemwerk versierd. Zeer witte kalksteen. — Not. 1882 pag. 161.

463. **Baksteen**, lang 32 en breed 22. — Angkola (Sumatra's Westkust).

464. **Id.** Lang en breed als het vorige nummer en versierd met twee halve concentrische cirkels. — Not. 1 pag. 70 1ᵉ *k* No. 1. Modjokerto.

464ᵃ. **Id.** Lang 36.5, breed 26, dik 9. Ruïne bij Moeara Takoes aan de Kampar-rivier (Padangsche Bovenlanden).

464ᵇ. **Id.** 3 stuks, lang van 25-29 en breed van 14.5-16.5. Op den eersten, als het ware met den vinger ingedrukt, een ruw Boergondisch kruis; op den tweeden twee horizontale golvende lijnen, dicht bij elkaar; op den derden twee evenwijdige grillig gebogen lijnen. — Not. 1886 pag. 78. Serdang (Deli).

XV. POLYNESISCHE BEELDEN.

Deze beelden zijn zeer ruwe voorstellingen van menschelijke figuren, wijzende op den allerlaagsten trap der kunst. Ze vertoonen een wanstaltig hoofd met een lichaam, dat soms geheel vormeloos is en anders toch alle proportiën mist. Vroeger heeft men (o. a. Brumund) ze wel eens Padjadjaran-type genoemd, omdat ze veel voorkomen in de streken (Buitenzorg en de Preanger-regentschappen), waar vroeger dat rijk bestond, maar daar men ze overal vindt, waar de Hindoebeschaving zich niet heeft doen voelen, of waar de invloed daarvan weer verdwenen is, en daar nog ten huidigen dage de lager staande volkstammen van den archipel zulke beelden maken en aanbidden (b. v. de Bataks), is het juister ze aan te duiden als het zelfstandige product der Polynesische kunst, zonder hulp van buiten.

Digitized by Google

465. **Polynesisch beeld.** Kop met vormeloos lichaam, zonder ledematen. Hoog 55. — Not. I. p. 24. 1ª a. Berg Mamangil, afd. Tjiandjoer (Preanger).

466. Id. Kop met kort, gedrongen lichaam, waarop de armen en handen op ruwe wijze zijn aangegeven. Hoog 49. — Not I. p. 24. 1ª b. Berg Boejoeh, afd. Garoet (Preanger).

467. Id. Kop met vormlooze buste, welke laatste aan de voorzijde vier groeven vertoont, die schuin naar boven oploopen en bijna twee in elkaar staande driehoeken vormen, die met de punt naar boven staan. Hoog 36. — Tijds. X. p. 80. Liwa, bij Kroehi (Benkoelen).

468. Id. Eenigszins betere voorstelling; op het hoofd is door eene kronkelende lijn eene soort van plat aanliggende muts geteekend, de armen staan van het lijf af en zijn vrij goed gevormd. Het lichaam is afgebeeld tot aan de dijen en heeft neerhangende borsten. Hoog 45. — Madioen.

469. Id. Neergehurkt en met onduidelijke ledematen. Op het hoofd een hooge muts. Hoog 45. — Not. 1864 pag. 178. Ankola (Tapanoeli, Sumatra's Westkust).

470. Id. Zittend met de voeten naar voren, om het lijf een gordel. In den schoot zit een kind, waarvan het hoofd is afgebroken. Hoog 44. — Gevonden met no. 469.

471. Id. Neergehurkt op een ruwen steen; de knieën ter hoogte van de borst en daarvan niet vrij gebeiteld, de handen houden de beenen even onder de knie vast. Hoog 133. — Lampongs.

472. Id. Knielende op een hoog steenen voetstuk, aan den voorkant waarvan de monsterachtige genitalia van het beeld naar beneden hangen. Hoog 62. — Gevonden met no. 469.

473. Id. Als voren, alleen is het voetstuk minder hoog. Hoog 65. — Gevonden met no. 469.

Digitized by Google

474. **Polynesisch beeld.** Hurkend, met de handen voor de borst over elkaar gelegd; aan den achterkant eveneens een gezicht en handen, die naar beneden afhangen. Hoog 33. — Not. 1882 pag. 112. Preanger.

475. Id. Eene vrouw voorstellende, zooals duidelijk is uit de borsten; overigens geheel onduidelijk. Hoog 27. — Vindplaats als no. 474.

476. Id. Geheel onduidelijk. Hoog 19.—Not. 1882 pag. 109. Desa Kloewimangong, distr. Rawapoeloe 1, afd. Sidhoardjo (Soerabaja).

477. Id. Hoog 34. — Not. en vindplaats als no. 474.

478. Id. Met een olifantsnuit. Hoog 40. — Collectie Scheepmaker.

479. Id. Borstbeeld in zwak relief tegen een steen uitgebeiteld. Hoog 25.5.—Collectie Scheepmaker.

479ᵃ. Id. Zeer ruwe voorstelling, alleen het hoofd en de armen zijn aangegeven, het verdere is de ruwe steenklomp. Hoog 36.

479ᵇ. Id. Dierlijk gezicht met groote oogen en breeden mond, waarin de tanden zichtbaar zijn; de handen plat voor het lijf. Verder vormeloos. Hoog 42. — Not. 1885 p. 21. Kinaland Tjikapoendoeng, distr. Oedjoeng Broeng Wetan, afd. Bandoeng (Preanger).

479ᶜ. Id. Op het hoofd eene muts met de punt naar voren, waarvan eene slip op den rug hangt. De beide handen houden voor de borst een plat rond voorwerp, waarop in gewone Oud-Javaansche cijfers het jaartal 1263. Hoog 49. — Gevonden met no. 479ᵇ.

479ᵈ. Id. In knielende houding; de handen vóór de borst gevouwen, verder onduidelijk. Hoog 44. — Not. 1886 pag. 3. onderafd. Boemiajoe (Tagal).

479ᵉ. Id. Zittende met de beenen naar voren; in den schoot een plat voorwerp, dat met beide handen wordt vast gehouden. Hoog 37. — Gevonden met no. 479ᵈ.

Digitized by Google

480. **Polynesisch beeld.** Staand houten beeld, zeer beschadigd. De voeten zijn afgebroken, de handen zijn voor de borst bij elkaar gebracht en het gelaat is niet meer te herkennen. Hoog 95.— Gevonden in eene tinmijn op het eiland Billiton.

Digitized by Google

B.

Beelden en andere Voorwerpen van metaal.

De metalen beelden en talrijke andere voorwerpen zijn in den regel vervaardigd uit brons van verschillende menging, terwijl hier en daar ook goud, zilver of ijzer is gebruikt; waar het materiaal niet is aangegeven bestaat het voorwerp uit brons.

De wijze waarop de goden en andere mythologische figuren zijn voorgesteld, komt uit den aard der zaak veel overeen met wat wij bij de steenen beelden hebben leeren kennen, maar er doen zich ook belangrijke afwijkingen voor, die telkens te harer plaatse zullen worden aangewezen. De afwijkingen zijn meestal daaruit te verklaren, dat de steenen beelden in of bij de tempels te huis behoorden, terwijl de metalen beelden bij den huisgodsdienst gebruikt werden: de gouden en zilveren door de rijkeren, de bronzen door iedereen.

De kleeding en de versierselen zijn meestal gelijk aan die der steenen beelden en behoeven hier dus niet op nieuw te worden beschreven.

De beelden zijn in staande of zittende houding, waar meer dan twee armen voorkomen, heeft gewoonlijk de bovenarm insgelijks den gewonen vorm, terwijl hij zich aan den elleboog in twee of meer beneden-armen verdeelt. De houding der achterhanden is dezelfde als vroeger beschreven.

In den vorm der voetstukken of zetels heerscht eene groote verscheidenheid. De gewone vorm is een vierkant onderstuk, waarvan de boven- en ondervlakken naar alle kanten uitsteken, terwijl de inspringende zijvlakken effen, dan wel op verschillende wijze versierd zijn; boven op dit voetstuk ligt dan een lotuskussen, waarop het beeld geplaatst is. Nu eens echter ontbreekt het lotuskussen, dan weder het daaronder liggende voetstuk.

Het geheel is vaak niet uit een stuk vervaardigd, zijnde alsdan de beelden, zoowel zittend als staand, van onder voorzien van een meestal

Digitized by Google

kramvormig uitsteeksel, waarmede ze in het lotuskussen of voetstuk zijn bevestigd. Zoodoende zijn verscheidene beelden zonder lotuskussen of voetstuk in de verzameling gekomen, vooral die van goud en zilver, bij welke de genoemde deelen van brons waren en door oxydatie zijn vernietigd. Deze zijn thans op houten voetstukken geplaatst.

In den vorm van het ruggestuk is insgelijks een groot verschil met de steenen beelden merkbaar. De eenige overeenkomende vorm is een vierkant ruggestuk, dat tot aan de schouders opgaat en waarboven de glorie om het achterhoofd uitsteekt; deze wijze van voorstelling is echter zeldzaam en meestal is het achterstuk ovaal, rond of alleen naar boven ogiefvormig toeloopend, en zoo groot dat het ook boven het hoofd uitsteekt en een om het geheele lichaam loopenden stralenkrans voorstelt; dat op dit achterstuk zelve nog, zooals bij de beelden in steen, eene afzonderlijke glorie wordt aangebracht, komt niet voor, waarschijnlijk omdat de metalen beelden in den regel geheel vrij van het achterstuk zijn en er dus verder van daan zitten, zoodat die afzonderlijke glorie niet tegen het achterstuk is geteekend, maar in den hals van het beeld is bevestigd. In de meeste gevallen is het achterstuk met het voetstuk verbonden, maar soms is het los en dan van onder voorzien met een of twee uitsteeksels, die in correspondeerende gaten achter op het voetstuk passen. Bij sommige beelden ontbreekt het achterstuk en heeft men alleen eene ovale of ronde glorie achter het hoofd, die meestal in den hals bevestigd is, terwijl een vrij groot aantal beelden geheel zonder achterstuk of glorie zijn. Boven aan de glorie of boven aan het achterstuk, wanneer geene afzonderlijke glorie aanwezig is, ziet men aan een gebogen arm een zonnescherm aangebracht, dat boven het hoofd van het beeld komt. — Zoowel achterstuk als glorie zijn in den regel versierd en omgeven met een rand van vlammen of bloemwerk, dikwijls zijn ze opengewerkt en soms is het binnenvlak geheel weggelaten en alleen de rand overgebleven, zoodat de glorie den vorm eener ring, het achterstuk den vorm van een staanden boog aanneemt.

De toelichtingen, die ik bij de verschillende groepen der steenen beelden gegeven heb, behoeven hier natuurlijk niet te worden herhaald; voor de meeste gevallen kan naar die toelichtingen verwezen worden, terwijl alleen waar noodig nadere aanwijzing of aanvulling zal worden gegeven.

I. TRIMOÊRTI.

481. **Trimoêrti.** De drie verschillende deelen, die deze drieëenheid

Digitized by Google

vormen, zijn hier elk afzonderlijk voorgesteld. Op een langwerpig vierkant voetstuk zit rechts Brahmâ, links Wishnoe en in het midden Çiwa, ieder op een rond lotuskussen, dat bij Çiwa iets hooger is. Achterstuk en glorie ontbreken, elk beeld heeft vier armen en is op de gewone wijze versierd, behoudens de bij elk op te geven afwijkingen.

Çiwa (in het midden) heeft in het hooge hoofdtooisel de halve maan met het doodshoofd, als oepawîta eene slang, in de rechter achterhand het bidsnoer (onduidelijk), de linkerachterhand is afgebroken; in de voorhanden, die op de knieën rusten, rechts een lotusknop met steel (?), links de waterkruik.

Brahmâ (rechts) heeft vier hoofden, die naar vier kanten zien en in een gemeenschappelijken haartooi zijn vereenigd. De oepawîta is een breede band, die met eene kleine buiging van den linkerschouder naar de rechterzij loopt. In de rechterachterhand een onduidelijk voorwerp, waarvan het eind of de steel langs den arm naar beneden hangt of gaat, de linkerachterhand is afgebroken; de voorhanden rusten op de knieën, de rechter houdt een langwerpig voorwerp (offerlepel) en de linker eene waterkruik.

Wishnoe (links) heeft eene rond koord of snoer als oepawîta, dat met eene lange bocht naar beneden hangt. In de rechterachterhand de tjakra (onduidelijk), de linkerachterhand is afgebroken; de voorhanden rusten op de knieën, in de geopende rechter ligt een knop, de linker houdt de knots, die naar beneden afhangt.

Achter Çiwa is in het voetstuk eene gleuf voor het inlaten eener glorie; uit deze omstandigheid, zoowel als uit de meerdere hoogte van zijn kussen, blijkt duidelijk dat aan hem de eerste rang werd toegekend. Hoogte van Çiwa 9 en der beide andere beelden 8. 8.

II. BRAHMÂ. (1)

482. **Brahmâ.** Staande op een rond lotuskussen; achter het hoofd

(1) In den Catalogus van FRIEDERICH komt onder No. 59 met een vraagteeken een Brahmâ voor, door hem het fraaiste beeld der verzameling genoemd, maar dat sedert daaruit op nog steeds onverklaarde wijze is verdwenen. Het wordt door hem beschreven als volgt: »Op een hol vierkant voetstuk wordt de golvende zee voorgesteld; uit het

Digitized by Google

eene ronde opengewerkte glorie met vlammenden rand, die naar boven eenigszins puntig toeloopt. Achter het beeld verrijst uit het voetstuk een lange staaf, die boven de glorie uitsteekt en het thans ontbrekende zonnescherm heeft gedragen. Gewone versiering. Vier aangezichten en in het voorhoofd van elk een derde *horizontaal* oog, dat echter bij het naar achter gekeerde aangezicht door de glorie bedekt is. Vier armen; in de achterhanden rechts het bidsnoer (niet duidelijk) en links de vliegenwaaier; in de voorhanden rechts een lange staf, die op het voetstuk rust en van boven in twee punten (vork) eindigt; dit boveneinde is geheel onbeschadigd, zoodat het zeker geen drietand voorstelt; links de waterkruik. *Zilver.* Hoog 14.5. — Notulen 1878 p. 36 II g. Desa Pesindon, district Kalialang, afd. Ledok (Bagelen).

483. **Brahmâ.** Staande op een rond plat lotuskussen, dat op een vierkant voetstuk gelegen is; aan den voorkant van dit voetstuk staat een vogel (gans) met afgebroken kop. Vier aangezichten, aan den achterkant een ring als glorie. Gewone kleeding en versiering. Vier armen; in de achterhanden rechts het bidsnoer en links de vliegenwaaier, in de voorhanden rechts de staf met twee punten, die bij den rechtervoet op het kussen rust en links de waterkruik. Het beeld is van brons, maar was vroeger gedeeltelijk verguld,

midden van deze komt een sterke lotussteel op, gekroond door eene magtige bloem, die buitendien nog door twee insgelijks op die golven staande priesters of heiligen (rishi's of Boeddhistische heiligen?) ondersteund wordt. Op die lotusbloem rust het beeld in de gewone zittende houding, met de voeten onder zich geslagen en de zolen naar boven." De verdere, zeer uitvoerige beschrijving eenigszins bekortende, blijkt daaruit het volgende: gewone versiering, op het voorhoofd in relief een staand ovaal, 18 armen met diverse voorwerpen in de handen, achter het lichaam op den lotus eene ronde glorie met vlammen omgeven. Het beeld en de rand der glorie verguld, het overige niet. Hoogte van beeld het 22.7, van de glorie 26.8, van het voetstuk met den lotus 12.3; de top der glorie dus 39.1.

Ik zie niet in hoe dit beeld Brahmâ zou kunnen voorstellen, maar naar de beschrijving alleen durf ik geene andere gissing wagen. Deze aanteekening moge daarom te dezer plaatse gegeven worden; ik hoop dat ze leiden moge tot restitutie van dit merkwaardige beeld, dat, naar ik reden heb te gelooven, niet ontvreemd is, maar ter bestudeering uit de verzameling genomen en daarna door verzuim niet teruggebracht is.

Digitized by Google

waarvan hier en daar nog sporen over zijn. Hoog 14. — Notulen 1881 pag. 4. Doekoeh Tjepoko, desa Tegalgot, afd. Ledok (Bagelen).

III. WISHNOE.

Terwijl onder de steenen beelden der verzameling slechts één exemplaar der elders zoo veelvuldige awatâra's van Wishnoe voorkomt, vindt men die onder de metalen beelden in het geheel niet. Mijne mededeeling op pag. 10, dat mij op Java alleen van de Narasinha-awatâra voorstellingen bekend zijn, kan ik nu reeds daarmede aanvullen, dat in den Wishnoe-tempel van Prambanan, behalve de Narasinha, ook eene voorstelling van de Wâmana-awatâra, d. i. van Wishnoe als *dwerg* is gevonden. De legende van deze awatâra verhaalt, dat Bali, de vorst der Daitya's (titanen), door vroomheid en onthouding zooveel macht had verkregen, dat hij de goden overwon en zich meester maakte van de drie afdeelingen van het heelal: hemel, aarde en onderwereld. Daarop vertoonde Wishnoe zich voor Bali in de gedaante van een dwerg en vroeg van hem drie schreden gronds; dit verzoek werd toegestaan, waarop Wishnoe eene reusachtige gedaante aannam en in twee stappen aarde en hemel overspande. Den derden stap liet hij welwillend na, uit eerbied voor Bali's deugden en milddadigheid, zoodat deze de onderwereld behield. In dezen vorm wordt Wishnoe voorgesteld met drie beenen: tusschen de twee eerste ligt de aarde en het derde been is recht opgeheven, zoodat de tweede stap den hemel bereikt. Soms ook twee beenen: de eene voet op de aarde, de andere opgeheven ter hoogte van het hoofd, dus in den hemel. Deze laatste voorstelling is die van Prambanan. De legende dankt haren oorsprong aan de oudere beschouwing van Wishnoe als zonnegod, die in drie stappen opgaat, culmineert en ondergaat.

484. **Wishnoe.** Staande op een rond lotuskussen, dat gelegen is op een vierkant voetstuk met opengewerkte zijden. Geen achterstuk, maar achter het hoofd eene ovale, naar boven spits toeloopende glorie, met vlammen om den rand. Vier armen; in de achterhanden rechts de tjakra, links de schelp: de rechtervoorhand is naar voren geopend, terwijl in de palm een onduidelijk voorwerp ligt, de linkervoorhand rust op eene lange knots. Gewone versierselen zonder oepawîta, het kleedje tusschen de beenen opgebonden en op het voorhoofd een klein wratje.

Digitized by Google

Op een uitstekend plaatje voor aan het voetstuk zit *Garoeda* in menschenvorm, met uitgeslagen vleugels, klauwachtige voeten, en neus en mond tot een vogelsneb vereenigd. Het lichaam is eenigszins zwaarlijvig; om het hoofd loopt een versierde band, terwijl het haar naar achter gestreken en in een wrong achter het hoofd is saamgebonden, verdere versierselen zijn bovenarm-, pols- en enkelbanden, oorknoppen, halssnoer en gordel. Op het voorhoofd een klein kringetje, in de linkerhand eene slang en in de rechter een onduidelijk voorwerp. Hoog 15. 2. — Kediri.

485. **Wishnoe.** In alles gelijk aan het vorige nummer, alleen heeft men hier een vierkant opengewerkt achterstuk met bloemen versierd en een ronde glorie met vlammenden rand. Boven aan de glorie is vermoedelijk een zonnescherm bevestigd geweest, dat thans ontbreekt. Garoeda staat aan den voorkant van het voetstuk, bij den rechterhoek, en houdt in beide handen een langwerpig voorwerp, naar de strijdende houding te oordeelen misschien wel een wapen. Hoog 25. — Notulen 1878 pag. 46 *d.* Desa Nogasalam, distr. Djetis, afd. Temanggong (Kadoe).

486. **Id.** Staande op rond lotuskussen, vierkant voetstuk en los achterstuk met een vlammenrand omgeven. Gewone versierselen en het kleedje als boven tusschen de beenen opgebonden, zoodat zelfs een deel der dijen onbedekt is; in het rechteroor een groote schijf, in het linker een lange hanger (zie pag. 34) en op het voorhoofd een klein kuiltje. Vier armen; in de achterhanden rechts de tjakra, links de schelp; in de rechter voorhand een ruitvormig plaatje, terwijl de linker op de knots rust. Het beeld is van *goud*; het voetstuk, lotuskussen en achterstuk van *zilver*. Hoog 18. 8. — Not. I. p. 305 h. Desa Paingan, regentschap Temanggong (Kadoe).

487. **Id.** Staande op een rond lotuskussen, zonder achterstuk; de glorie is afgebroken. Op het voorhoofd een vertikaal ovaal en in de linkervoorhand een driehoek. Overigens gelijk aan het vorige nummer, behalve de oorversierselen, die hier in beide ooren lange hangers zijn. Hoog 13.7. *Zilver.* -- Notulen

Digitized by Google

1878 pag. 36 II g. Desa Pesindon, distr. Kalialang, afd. Ledok (Bagelen).

488. **Wishnoe.** Staande op een rond lotuskussen met vierkant voetstuk, geen achterstuk of glorie. Gewone versierselen, het kleedje opgetrokken als boven. Vier armen; de rechter achterhand afgebroken, de linker beschadigd; in de rechtervoorhand een ronde knop, de linker steunt op eene knots. Sterk geoxydeerd en onduidelijk. Hoog 17. 7.

489. **Id.** Staande, maar het voetstuk ontbreekt, eveneens geen achterstuk of glorie. Gewone versieringen; het kleedje opgetrokken als boven, maar meer aan den rechterkant, zoodat daar de knie en een gedeelte van de dij ontbloot zijn. Vier armen; de rechterachterhand beschadigd, de linker houdt de schelp; in de rechtervoorhand een ronde knop, de linker heeft op de knots gesteund, die echter weggebroken is. Hoog 19. 1. — Not. 1872 p. 141 p. Desa Karangsarie, district Bongas, afdeeling Pamalang (Tagal).

490. **Id.** Staande zonder achterstuk of glorie; het voetstuk ontbreekt. Gewone versieringen en het kleedje opgetrokken als boven. Vier armen; de rechterachterhand geschonden, in de linker de schelp; de voorhanden half gesloten en ledig, een weinig opgeheven, zoodat ze schuin voor het lichaam ter hoogte van de borst worden gehouden. Hoog 19.1.— Not. 1872 p. 45. Desa Kedjawong, distr. Sokka (Bagelen).

491. **Id.** Zittend op een ovaal lotuskussen, zonder achterstuk, in den hals eene kleine glorie. Onder aan het voetstuk is een rand, waaraan men nog zien kan dat hij heeft gediend ter bevestiging op een ander voorwerp. Het linkerbeen ligt op de gewone wijze op het kussen, het rechter hangt naar beneden en rust met den voet op een plat, vierkant uitsteeksel van het kussen. Gewone versierselen, alleen in plaats van het gewone hoofdtooisel draagt dit beeld een hoogen, cilindervormigen hoed, die naar boven iets smaller wordt en van boven met een knop versierd

Digitized by Google

is; behalve de gewone oepawîta is er voorts nog een tweede band, die eveneens van den linkerschouder naar beneden komt, maar dan *over* in plaats van *onder* den rechterarm doorloopt. Om het beeld heen loopt een gevlochten snoer zonder einde, dat voor en achter op het kussen neervalt en over de buiging der achterarmen in de hoogte loopt; achter den linker elboog is dit snoer afgebroken, misschien zijn daar de uiteinden geweest of wel de kop en de staart van de slang Ananta (zie no. 20), waarvan dit snoer, zooal geene directe voorstelling, toch zeker een zinnebeeld is. Vier armen; in de rechterachterhand de tjakra met vlammen aan den rand, de voor- en achterzijde; in de linkerachterhand eene gevleugelde schelp; in de voorhanden rechts een lotusknop met langen steel en links de knots, die op het kussen rust. Op verschillende plaatsen zijn nog sporen van verguldsel te herkennen. Hoog 13.9. — Fr. 60. Padjang in Soerakarta.

492. **Wishnoe als Koewera.** Zittend op een rond lotuskussen, dat geplaatst is op een vierkant voetstuk, met een achterstuk, dat van onder vierkant is en van boven, waar het met een krans van vlammen is omgeven, den vorm eener nis aanneemt; het zonnescherm is afgebroken. De voorkant van het voetstuk ontbreekt; aan weerszijde er van staat een pot met kleine opening, van welks stop een lange lus naar beneden hangt. Het lichaam is eenigszins zwaarlijvig en draagt de gewone versierselen. Vier armen; in de achterhanden rechts de tjakra en links de schelp; de voorhanden rusten op de knieën, in de rechter ligt een knop of vrucht, terwijl de linker bij den nek een dier vasthoudt, dat, spits van kop, slank van lichaam en met langen staart, tot eene soort van marters schijnt te behooren, terwijl het ook wel wat op een alligator of leguaan gelijkt (zie no. 536 vlg.). Hoog 9.2.— Fr. 39. Djokjokarta.

IV. ÇIWA.

De metalen Çiwa-beelden der verzameling stellen alle den god voor als Mahâdewa of Îçwara; als Goeroe en Kâla, gelijk wij hem zoo dikwijls in steen ontmoeten, schijnt hij in metaal niet te zijn afgebeeld. De versier-

Digitized by Google

selen en kleeding dezer beelden zijn als vroeger beschreven. Bij no. 509 vinden wij een klein beeldje van den Dhyâni-Boeddha Amitâbha in het hoofdtooisel (zie pag. 78), als aanwijzing dat Çiwa dan wordt voorgesteld als een der Lokeçwara's van het Boeddhistisch pantheon; dit komt ook in Nepal voor, zie Bhagvanlâl no. 20 en 21. Waarom, van al de Brahmaansche goden, die in dit pantheon zijn opgenomen, alleen Çiwa dit voorhoofdsbeeld draagt, is mij niet bekend; wellicht is het naar aanleiding der Gangâ, die in Hindostan vaak als een vrouwenkop in Çiwa's lokken wordt geplaatst, naar de mythe dat die rivier (de Ganges) uit zijn hoofdhaar ontspringt. Moet Çiwa een Dhyâni-Boeddha op deze wijze dragen, dan is het in orde dat dit Amitâbha is, omdat diens Bodhisatwa, Padmapâni, gezegd wordt hem het aanzijn te hebben gegeven (zie pag. 81).

495. (1) **Çiwa.** Staande op eenen gedrochtelijken leeuw, met vierkant voetstuk en afgebroken achterstuk. Slang als oepawîta en in het hoofdtooisel de halve maan met doodshoofd. Vier armen; in de achterhanden rechts het bidsnoer (onduidelijk) en links de waaier; in de voorhanden rechts een drietand met korten steel en links de waterkruik. Hoog 14.1.— Fr. 17. Ampel (Soerakarta).

496. **Id.** Geheel gelijk aan het vorige nummer, maar staande op een rond lotuskussen en met het derde oog in het voorhoofd. Het beeld is van *zilver*, het achterstuk, waarvan nog slechts een fragment over is, van brons. Hoog 10. — Notulen 1878 pag. 45d. Desa Nogasalam, distr. Djetis, afd. Temanggong (Kadoe).

497. **Id.** als voren. Het beeld is van *zilver* en staat op een rond lotuskussen van brons. Om het midden een tijgerhuid, waarvan de kop en de staart aan den voorkant zichtbaar zijn. De drietand heeft een langen steel, die op het voetstuk rust en halverweg gesteund wordt door eene staaf, die tegen de dij rust (verg. no. 15) (2). Hoog 21. — Notulen 1878 pag. 36 II g. Desa Pesindon, distr. Kalialang, afd Ledok (Bagelen).

---

(1) De nos 493 en 494 zijn door verschikking uitgevallen.

(2) Wij hebben hier een voorbeeld van de slaafsche angstvalligheid, waarmede de Hindoe-Javanen vaak bij het vervaardigen hunner godenbeelden te werk gingen. Bij het steenen beeld No. 15 had het nut, den langen staf halverwege een steun te geven, omdat

Digitized by Google

498. Çiwa. Geheel gelijk aan het vorige nummer, behalve dat ook het lotuskussen van zilver is en de drietand door geen uitsteeksel aan de dij wordt gesteund. Hoog 11.— Gevonden met no. 497.

499. Id. Staande op een rond lotuskussen met vierkant voetstuk beide van *zilver*, terwijl het beeld zelf van *goud* is; achter het hoofd eene opengewerkte glorie met vlammenden rand en daarboven een zonnescherm. In de rechtervoorhand een onduidelijk voorwerp, overigens gelijk aan het vorige nummer, met uitzondering van het tijgervel om de lendenen. Hoog 16.3. — Gevonden met no. 497.

500. **Id.** Gelijk aan het vorige, behalve dat de rechtervoorhand ledig schijnt te zijn. Het beeld is van *zilver*, voetstuk, kussen en glorie zijn afgebroken. Hoog 8.— Gevonden met no. 497.

501. **Id.** Staande op een rond lotuskussen zonder achterstuk of glorie; gewone versiering, maar even als het hoofdtooisel onduidelijk door afslijting. Vier armen; in de achterhanden rechts de sporen van het bidsnoer, links de vliegenwaaier (?); de rechtervoorhand is naar voren gebracht en half gesloten, de linker houdt de waterkruik. Hoog 28.

502. **Id.** Staande, de voeten en het voetstuk ontbreken. Het beeld is in verscheidene stukken gebroken en zwaar beschadigd. In het hoofdtooisel de halve maan met doodshoofd, op het voorhoofd het vertikale oog en eene slang als oepawîta; de oogen zijn verzilverd. De rechterhand ontbreekt en de voorhand is ledig; de linkerachterhand houdt den steel van een weggebroken voorwerp (misschien den vliegenwaaier) en de voorhand de waterkruik.

504 ([1]) **Id.** Staande, het voetstuk en de voeten weggebroken, geene glorie. Slang als oepawîta en derde oog (vertikale ovale ver-

---

hij anders bij het houwen van den steen door de trilling wellicht ware gesprongen. Bij een metalen beeld was dit natuurlijk niet noodig, maar blijkbaar heeft hier een beeld van steen tot voorbeeld gediend.

([1]) No. 503 is door verschikking uitgevallen.

Digitized by Google

dieping) in het voorhoofd; in de linkerachterhand de waaier, de rechter onduidelijk en de voorhanden afgebroken. Het beeld is zeer afgesleten, zoodat de boven opgenoemde kenmerken alle eenigszins onzeker zijn. Hoog 13.8.

505. **Çiwa.** Staande op een rond lotuskussen zonder achterstuk of glorie, beschadigd en afgesleten, maar de slang als oepawîta nog voldoende duidelijk. Vier armen; de achterhanden beide geheel onduidelijk, de rechtervoorhand afgebroken en de linker, schijnbaar ledig, naar voren gestrekt. Op het voorhoofd eene staande ovale verhevenheid als derde oog. Hoog 17.5. — Fr. 63. Djocjokarta.

506. **Id.** Staande op een rond lotuskussen zonder achterstuk en in den hals de overblijfselen eener ring als glorie. Komt in houding geheel overeen met het vorige nummer en is eveneens zeer onduidelijk; aan de vier armen is alleen in de rechterachterhand het bidsnoer te herkennen. Hoog 12. 3.

507. **Id.** Staande op een rond lotuskussen zonder achterstuk; op den rug zijn twee krammen, waarin eene glorie moet zijn bevestigd geweest. Slang als oepawîta en halve maan met doodshoofd in het bijzonder hooge hoofdtooisel, dat in eene langwerpige knop of punt eindigt. De achterhanden beide onduidelijk, de rechtervoorhand is afgebroken en de linker ledig naar voren geopend met de vingers naar beneden. Hoog 23. 8. — Fr. 18.

508. **Id.** Als het vorige nummer, maar van *zilver* en zeer duidelijk. Achter het hoofd een ring als glorie en om de ledenen een tijgervel als bij no. 497. In de achterhanden rechts het bidsnoer en links de vliegenwaaier; de voorhanden ledig vóór het lijf. In het voorhoofd het derde oog. Hoog 16. 8. — Gevonden met no. 497.

509. **Id.** Staande, maar de beenen beneden de knieën weggebroken. Hoog hoofdtooisel, duidelijk uit haarvlechten bestaande en

daarin Amitâbha. Derde oog op het voorhoofd. Twee oepawîta's, de eene een breede band (versiersel?) en daarover heen eene tweede als gevlochten koord. Behalve het gewone halssnoer, dat reeds dubbel is, nog een derde keten, die bijna tot aan het midden reikt; deze halssnoeren zijn aan den achterkant niet zichtbaar, omdat ze door de afhangende haarlokken worden bedekt. Vier armen en de handen allen afgebroken. Dit beeld is merkwaardig om zijne fraaie bewerking en buitengewone grootte, die gelegenheid geeft de verschillende details in ongewone duidelijkheid waar te nemen. Het is van brons, gegoten om eene kern van klei met een ijzeren geraamte er in; alle lichaamsdeelen en de kleeding zijn verzilverd door oplegging van bladzilver, de versierselen zijn verguld en het haar schijnt zwart geverfd te zijn. Hoog 83. — Tijdschrift VIII p. 73. Desa Tekarran (Soerakarta).

510. Çiwa. Staande, maar voetstuk en voeten ontbreken. Schijnbaar gewone versierselen, maar alles door zware oxydatie zeer onduidelijk; de oepawîta schijnt door eene slang te worden gevormd. Vier armen, waarvan de handen alle zijn afgebroken. Hoog 18.1. — Fr. 19. Ledok (Bagelen).

511. Id. Staande op een vierkant metalen plaatje als voetstuk. Eigenaardig hoofdtooisel: het haar is als het ware over een hoogen kam naar achter gestreken en op zij van het hoofd, boven de ooren, met ongewone versierselen getooid; eenvoudige ringen in de lang uitgerekte oorlellen en een halssnoer met bijzonder grooten sluitsteen. Geene oepawîta, band onder de borst of sjerp; in het voorhoofd het derde oog. De armen zijn aan de schouders afgebroken, maar volgens Friederich waren vroeger twee rechterarmen aanwezig, waarvan de achterhand de tjakra hield; Friederich nu ziet het bidsnoer gewoonlijk voor eene tjakra aan en dat zal ook wel hier het geval geweest zijn, daar het derde oog duidelijk naar Çiwa heenwijst. Hoog 25. — Fr. 29. Diëng.

513[1]. Id. Gezeten op een rond lotuskussen, met vierkant

(1) No. 512 en 515 zijn door verschikking uitgevallen.

Digitized by Google

onderstuk, boogvormig achterstuk met versierden rand en zonnescherm; het beeld is van *zilver*, de rest van brons. Gewone versiering; haartooi met doodshoofd en halve maan; derde oog in het voorhoofd en slang als oepawîta. Vier armen; in de achterhanden rechts het bidsnoer en links de vliegenwaaier; in de voorhanden rechts een drietand met korten steel en links de waterkruik.

Aan den voorkant van het voetstuk, op een klein uitstekend plaatje, ligt de stier (nandi).

Hoog 15. — Gevonden met No. 497.

514. **Çiwa**. Geheel gelijk aan het vorige nummer, maar geheel van brons en zonder nandi en zonnescherm. Hoog 9. 2. — Notulen 1883 pag. 128. Bosch Tjigareng, distr. Loeragong, afd. Koeningan (Cheribon).

516. **Id.** *Liggend* op een metalen plaatje dat zeer geschonden is, met een kussen onder het hoofd. Hoog kapsel zonder eenige versiering maar met de halve maan en het doodshoofd er in. Op het voorhoofd het derde oog. Vier armen, de linker bovenhand onder het hoofd gelegd, de andere drie schijnbaar ledig. — Op den buik van het beeld staat een groote afgebroken voet, waarschijnlijk een overblijfsel der voorstelling van Kâlî, die Çiwa onder de voeten treedt, volgens eene legende die verschillend wordt verhaald. Zie Coleman, Mythology of the Hindus, plaat 19. Lang 8. 6. — Fr. 21. Djokjakarta.

517. **Id.** Dit beeld is in basrelief van *goudblik* uitgeslagen. In het voorhoofd het derde oog. In de rechterhand een stok met versierden knop van onder en die achter den arm nog naar boven schijnt te gaan; in de linkerhand de waterkruik (?). Hoog 32.2. — Not. 1870 p. 3. Desa Debong Tengah, distr. Krangdon (Tagal).

518. **Çiwa en Pârwatî**. Twee beeldjes, naast elkander gezeten elk op een afzondelijk lotuskussen, met een gemeenschappelijk langwerpig vierkant onderstuk; achter elke figuur een nisvormig achterstuk met versierden rand en boven elk een zonnescherm. De beeldjes zijn van *goud* en het overige van brons.

Digitized by Google

Çiwa zit rechts, heeft vier armen, en is geheel gelijk aan no. 513. Pârwatî is op de gewone wijze versierd en heeft twee armen; de rechterhand ligt geopend en ledig op de knie, in de linker houdt zij een lotusstengel, die uit het kussen ontspringt, langs den arm loopt en aan den schouder in een bloemknop eindigt (verg. no. 634).

Hoog 9.5 — Gevonden met no. 497.

518a. **Çiwa en Pârwatî** (?). De eerste is gezeten op een ovaal lotuskussen, met een ovaal plat onderstuk, geen achterstuk of glorie. Drie hoofden geheel aan elkaar gelijk en onder één hoofdtooisel vereenigd, in het voorhoofd van elk een kuiltje. Gewone versierselen. Aan elken kant drie armen; rechts, van achter beginnende, met pijl, afgebroken voorwerp en knots die op de knie rust; links een boog, de tweede hand afgebroken en de derde arm om eene vrouw geslagen, die naakt en zonder eenig versiering op de dij van de hoofdfiguur geknield en naar voren gekeerd ligt.

Op grond van den boog en de vrouwelijke figuur houdt Friederich (no. 61) dit voor eene voorstelling van Râma en Sîtâ, maar of die aanwijzing voldoende is, mag met reden betwijfeld worden.

Overigens moet erkend worden, dat dit beeld moeielijk thuis te brengen zou zijn, ware het niet dat het eene merkwaardige overeenkomst vertoont met de nummers 20 en 21 van Bhagvanlâl (zie pag. 16) en door dezen Hâlâhala Lokeçwara genoemd, onder mededeeling dat hij zoowel door de esoterische als de exoterische Boeddhisten in Nepal vereerd wordt. Uit de attributen dier beelden: Amitâbha in het hoofdhaar, derde oog in het voorhoofd, halve maan in het hoofdtooisel, drietand, slang, bidsnoer en tijgervel op het kussen, blijkt voldoende dat we daar te doen hebben met Çiwa, als een der Lokeçwara's van het Boeddhistisch pantheon. Waar wij reeds zooveel overeenkomst gevonden hebben tusschen het Hindoe-Javaansche Boeddhisme en dat van het tegenwoordige Nepal, zijn wij gerechtigd dit beeld te bestemmen, als boven aangegeven. Wellicht kan deze voorstelling tevens dienen om eene nadere verklaring te geven van de Kâlî met drie aangezichten, beschreven onder no. 155, die dan

Digitized by Google

wellicht als Çakti van Çiwa in dit karakter moet beschouwd worden. Hoog 11.6. — Tati Anom, Padjang (Soerakarta).

V. DEWÎ,

als Pârvatî, Doergâ en Kâlî.

519. **Pârwatî.** Zittende, zonder lotuskussen, voetstuk enz. Op het voorhoofd een kringetje. *Vier armen;* in de achterhanden rechts het bidsnoer en links de vliegenwaaier; in de voorhanden links een lotusknop met korten steel, terwijl de rechter geopend op de knie ligt, ledig of met een onherkenbaar voorwerp er in. *Zilver.* Hoog 5.5. — Notulen en vindplaats als no. 497.

520. **Id.** Zittende op een ovaal lotuskussen, met vierkant voetstuk, rond achterstuk met vlammenrand en zonnescherm. *Vier armen*; in de achterhanden rechts het bidsnoer, links een niet te herkennen voorwerp; de voorhanden in elkaar in den schoot, de rechter boven de linker en met een schijfvormig voorwerp er in (schaaltje). Hoog 20.7. — Fr. 45. Soerakarta.

521. **Id.** In alle opzichten gelijk aan het vorige nummer, alleen eenigszins kleiner. Hoog 18.2.

522. **Doergâ.** Staande op den rug van den buffel, die geknield ligt op een langwerpig vierkant voetstuk, met den kop naar den linkerkant. De godin draagt de gewone versieringen met het dubbele vrouwensnoer; op den rug twee pijlkokers, die boven elken schouder uitsteken. *Tien armen:* in de rechterhanden van boven af de tjakra, een langwerpig voorwerp als van gedraaid touw (door Friederich oorlogstoorts genoemd), het korte zwaard, de knots en de staart van den buffel; links de schelp, de boog en het schild, terwijl de tweede en vijfde hand tot ledige vuisten gebald zijn. — De daemon (asoera) staat met den linkervoet op den kop van den buffel, terwijl het rechterbeen nog in den nek verborgen is; hij is gewapend met schild en kort zwaard. Hoog 16.1. — Fr. 45. Samarang.

Digitized by Google

522ᵃ. **Doergâ.** Staande op den buffel, wiens kop aan den rechterkant ligt. Onder den buffel een lotuskussen, daaronder een vierkant voetstuk en verder een vierkant achterstuk, waarboven eene ronde glorie met vlammenden rand en zonnescherm. *Vier armen*; de achterhanden onduidelijk; in de voorhanden rechts de drietand en links de staart van den buffel. *De asoera ontbreekt.* Hoog 27.7. — Not. 1886 pag. 36. Desa Koenti, onderdistrict Sampoeng, afd. Ponorogo (Madioen).

523. **Kâlî.** Staande op een rond lotuskussen, dat gedragen wordt door een liggenden leeuw, waarvan rechts het voorlijf en links het achterlijf onder het kussen uitkomen en die daardoor onnatuurlijk verlengd is. Geen achterstuk, achter het hoofd eene groote ronde glorie, met vlammenrand en zonnescherm. De geheele groep rust op een langwerpig vierkant voetstuk.

De godin is op de gewone wijze versierd, maar zonder oepawîta, en heeft op het voorhoofd een kringetje. *Acht armen;* rechts is de bovenste achterhand bezig een pijl uit een koker achter den schouder te halen, de tweede hand houdt een lang zwaard, de derde eene knop, en de voorhanden de tjakra. Links in dezelfde volgorde schild, een geopende boog, de schelp en de drietand met korten steel. Hoog 23.6.

Links staat eene kleine vrouwelijke figuur, met gewone versiering behalve de oepawîta en eene glorie achter hoofd; in de rechterhand de waaier, die op den schouder rust (waarschijnlijk eene dienares). Rechts zijn nog alleen de voeten van een dergelijke beeld zichtbaar. — Not. 1867 p. 100. Bandjar Nagara (Banjoemas).

524. **Kâlî. of Pârwatî.** Zittende op een vierkant voetstuk met ovaal achterstuk of glorie, die met een vlammenden rand en aan den bovenkant met een driepuntig ornament versierd is. Achter het hoofd een ring als glorie. Het linkerbeen ligt op den zetel, het rechter hangt neer en rust op een lotusblad, dat vóór uit het voetstuk komt. Het beeld is van *zilver* en de rest van brons. *Acht armen* met verschillende attributen in de handen, waarvan te herkennen zijn: in de rechterbovenhand het bidsnoer, in de derde hand een kort zwaard; de lin-

Digitized by Google

kerbenedenhand rust op het kussen en houdt een bloemsteel vast, die langs den arm tot aan den schouder gaat. Hoog 18. — Notulen 1877 p. 151. II *i*. Djokjakarta.

525. **Kâlî of Pârwatî.** Zittende op een ovaal lotuskussen met vierkant voetstuk en achterstuk, dat bij de schouders is afgebroken. Als voorhoofdsmerk een rond knopje. Aan elken kant vier armen; de rechterachterhand houdt, zoo het schijnt, een drietand met korten steel, de voorhand ligt geopend op de knie, terwijl de middenhanden zijn afgebroken; de linkerachterhand houdt een afgebroken voorwerp, de voorhand rust op het kussen naast het lichaam en de twee middenhanden zijn afgebroken. — Fr. 44.

526. **Id.** Zittend op een rond lotuskussen, zonder achterstuk; om het hoofd eene ring als glorie en in het hoofdtooisel eene halve maan met de horens opwaarts. Uit den linkerkant van het kussen verrijst eene lotusplant met twee bladeren naast de dij van het beeld, terwijl een derde stengel langs den arm naar den schouder gaat en daar is afgebroken. Twee armen; in de rechterhand een langwerpig voorwerp, waarschijnlijk de drietand in den vorm eener bloemknop zooals bij no. 155 (1); in de linkerhand een schijfvormig voorwerp, knop of bloedschaaltje (pâtra). — Fr. 43. Cheribon.

VI. GANEÇA.

527. **Ganeça.** Zittend op een rond lotuskussen, zonder achterstuk of glorie. Hoog hoofdtooisel met halve maan en doodshoofd, staande ovale verhevenheid op het voorhoofd als derde oog, slang als oepawîta. Geen halsnoer, band onder de borst of armbanden. Vier armen; in de achterhanden rechts het bidsnoer en links de olifants-

(1) Deze drietand als bloemknop is wellicht niets anders dan een bol met een drietand er boven en zou dan overeenkomen met het Boeddhistisch symbool van de Dharma (zie pag. 88). Is dit juist dan zou daaruit voor dit beeld en voor no. 155 een Boeddhistisch karakter volgen, wat geenszins onwaarschijnlijk is. Het is zelfs niet onmogelijk, dat de no. 524-526 Boeddhistische Târâ's zijn, omdat, even als bij de vrouwenbeelden in steen, ook bij deze de kenmerken aan duidelijkheid te wenschen overlaten.

Digitized by Google

haak; in de voorhanden rechts het stuk tand en links het olifantsbakje, waarin het einde van de snuit rust. Hoog 9.6.

528. Ganeça. Gelijk aan het vorige, maar de voorwerpen in de handen onduidelijk. Onder het lotuskussen nog een vierkant voetstuk. Hoog 7.6. — Notulen 1878 pag. 45 *d.* Desa Nogasalam, distr. Djetis, afd. Temanggong (Kadoe).

529. Id. Zittend op een langwerpig, versierd kussen en vierkant voetstuk met opengewerkte zijden. Hoog hoofdtooisel met halve maan en doodshoofd, derde oog in het voorhoofd en slang als oepawîta. Geen halsnoer maar verder gewone versiering. Vier armen; de handen en attributen als bij no. 527. Hoog 7.4. — Fr. 55. Ledok (Bagelen).

530. Id. Zittende op een rond lotuskussen, zonder achterstuk of glorie. Hoog hoofdtooisel zonder halve maan en doodshoofd, geen derde oog, maar slang als oepawîta. Gewone versiering en vier handen met attributen als bij no. 527. Het geheele beeld is afgesleten en onduidelijk. Hoog 7. — Not. 1867 p. 21. Kampak (Kediri).

531. Id. Gelijk aan het vorige nummer, maar zeer afgesleten en geschonden. Hoog 7. — Notulen 1878 pag. 35 *c.* Leuwigadjah (Preanger).

532 Id. Zittende op een langwerpig kussen, met aan weerskanten eene rozet als versiering; vierkant voetstuk, ronde glorie achter het geheele lichaam en zonnescherm. In het hoofdtooisel halve maan met doodshoofd; geen derde oog, noch oepawîta. Vier handen met attributen als boven. Tegen de zijden van het voetstuk zijn vier dieren (twee voor en aan elken kant een) met lange lichamen en zwaren staart, meest gelijkende op miereneters; de beteekenis dezer dieren is mij niet bekend. Hoog 10. 9. — Fr. 58.

533. Id. Zittende op een rond lotuskussen met vierkant voetstuk, zonder achterstuk; achter het hoofd eene glorie met versierden rand. Hoog hoofdtooisel met halve maan en doodshoofd;

Digitized by Google

derde oog en slang als oepawîta. Vier handen met attributen als boven. Hoog 8.2. — Fr. 56. Djocjokarta.

534. Ganeça. Zittend op een langwerpig kussen met vierkant voetstuk, zonder achterstuk en achter het hoofd als glorie een ring, die van boven puntig uitgebogen is. Hoog hoofdtooisel met halve maan en doodshoofd, verheven derde oog, en slang als oepawîta. Vier handen met attributen als boven. Hoog 8.1. — Fr. 57. Bagelen.

535. Id. *Staande* op een langwerpig lotuskussen, zonder achterstuk en in den hals eene *zesbladerige bloem met korten steel als glorie.* Hoog hoofdtooisel zonder halve maan en doodshoofd, geen derde oog, maar slang als oepawîta; deze laatste ligt echter niet op de gewone wijze schuin over de borst, maar loopt van den linkerschouder onder de kin door tot onder de linkeroksel. Vier armen; in de rechterachterhand een afgebroken steel, de linker achterhand is afgebroken, in de voorhanden tand en bakje als boven.

Rechts op het kussen staan twee kleine voeten, de overblijfselen eener kleinere figuur, vermoedelijk een dienaar of vereerder. Hoog 6. 8.

VII. KOEWERA.

Koewera, de god des rijkdoms, is een der Brahmaansche volksgoden, aan wie in het pantheon van het Boeddhisme, zooals dit op Java geheerscht heeft, eene zij het ook ondergeschikte plaats is ingeruimd. In steen, d. i. als tempelgod, komt hij zelden voor, in onze verzameling slechts in een exemplaar (no. 207), in metaal daarentegen, d. i. als huisgod, zeer dikwijls, wat bij een koloniseerend, dus fortuin zoekend volk als de Hindoe's niet te verwonderen is.

Hij wordt voorgesteld als eene zwaarlijvige figuur met twee armen en gewone versierselen, gezeten op een lotus- of ander kussen, dat wederom op een vierkant voetstuk ligt; nu eens met, dan weder zonder achterstuk of glorie. Bij sommige dezer beelden is een klein kringetje op het voorhoofd zichtbaar, bij andere ontbreekt het, maar het is moeilijk te zeggen of het dan niet door afslijting is verdwenen; daarom zal daarvan niet telkens melding worden gemaakt. Het linkerbeen ligt op de gewone wijze

Digitized by Google

op het kussen, terwijl het rechterbeen met den voet meestal rust op een omgevallen of staanden pot, die zich aan den voorkant van het kussen of het voetstuk bevindt; tegen de zijden van het voetstuk staan of liggen ingelijks dergelijke potten, maar in verschillend getal. De gebruikelijke zittende houding, met beide beenen op het kussen, komt slechts één maal voor (No. 548). De rechterhand rust op de knie en in de handpalm ligt een langwerpig of rond knopvormig voorwerp, schijnbaar eene vrucht (zie Bhagvanlâl No. 29, waar gezegd wordt, dat het een *citroen* is). De linkerhand omklemt den hals nu eens van een marderachtig dier, dan weder van een zak en daarom is het waarschijnlijk dat het altijd een zak is, die alleen somtijds, van de geheele huid van een dier gemaakt, den oorspronkelijken vorm heeft bewaard; tweemaal schijnt het eene slangenhuid te zijn (No. 550 en 552). Uit den bek van het dier of de opening van den zak hangt eene lange lus naar beneden, die waarschijnlijk het koord moet voorstellen waarmede de zak gesloten wordt, soms doet dit koord zich voor alsof het uit groote korrels of schijven was gevormd, en dan ziet het er minder uit als een koord, maar eerder alsof er eene lijvige zelfstandigheid uit den zak vloeide; de verklaring als koord is echter waarschijnlijk de juiste. Aan den mond der staande en liggende potten ziet men dezelfde lussen van verschillenden vorm.

Elders wordt Koewera gewoonlijk met daemonisch voorkomen afgebeeld, dit is hier niet het geval, maar alleen ziet men bij No. 550, dat, als van zilver vervaardigd, het best bewaard en duidelijkst is, uitpuilende oogen.

Door Friederich worden deze beelden op geheel onhoudbare gronden Çiwa's genoemd.

536. **Koewerâ.** Langwerpig gewoon kussen, gelegen op een vierkant voetstuk, waarvan de bovenplaat aan de voorhoeken door twee zittende leeuwtjes wordt gedragen; het achterstuk gaat tot aan de schouders en is aan weerszijden versierd met eene lotusplant, waarboven een olifantskop en daarop een staand leeuwtje ([1]); boven het achterstuk verrijst eene ronde glorie met vlammende uitsteeksels; de glorie wordt aan weerskanten gesteund door een vogel en aan elken kant is op den rand eene halve maan geweest, die thans

([1]) Dit ornament, een olifant of olifantskop met een leeuw er boven, komt zoowel hier als in Hindostan zeer veelvuldig voor en heeft zeker eene symbolische beteekenis, die mij echter nog onbekend is.

Digitized by Google

rechts is afgebroken. Gewone versierselen, zonder oepawîta; in het rechteroor een lange hanger, in het linker een spiraal als schijf opgerold. De rechterhand houdt eene puntige vrucht, de linker omklemt den hals van het boven omschreven dier. De rechtervoet rust op eene omgevallen pot, die zonder steun voor tegen het kussen ligt, uit den bek van het dier (den zak) en uit den mond van de pot hangen lussen naar beneden, die uit groote korrels of knoppen gevormd zijn. Aan den voorkant van het voetstuk staan vijf potten, waarvan de beide buitenste met hooge bloemvormige deksels zijn versierd. Hoog 22.3.— Fr. 34. Ledok (Bagelen).

537. **Koewera.** Rond lotuskussen met vierkant voetstuk, geen achterstuk of glorie. Geene oepawîta. In de rechterhand eene langwerpige vrucht, in de linker het boven beschreven dier met uit den bek neerhangende lus. De rechtervoet rust op eene half omgevallen vaas voor het lotuskussen, waarvan drie lussen neerhangen; op het bovenvlak van het voetstuk staat op elken hoek zulk een vaas, tegen de beide zijvlakken staan er telkens twee, alle met afhangende lussen en met een krans van kleine schijfvormige voorwerpen als voetstuk. Hoog 10.

538. **Id.** Ovaal lotuskussen met vierkant voetstuk; vierkant achterstuk, met versierden rand en uitspringende hoeken, dat tot aan den hals gaat, daarboven eene ovale glorie met zonnescherm. In de rechterhand eene langwerpige vrucht, in de linker een zak; de rechtervoet rust op twee boven elkander liggende omgevallen vazen of potten; verder staan er dergelijke potten: een aan weerskanten van het achterstuk, een aan weerszijde van het voetstuk en drie aan den voorkant van het voetstuk. De zak in de linkerhand en de verschillende potten zijn alle voorzien van de neerhangende lus of snoer. Hoog 11.4 — Fr. 35. Djocjokarta.

539. **Id.** Lotuskussen met voetstuk; vierkant achterstuk met versierden rand en uitspringende hoeken, daarboven eene ovale glorie met zonnescherm. In de rechterhand eene vrucht als boven, in de linkerhand een onduidelijk dier met afgebroken staart, uit

Digitized by Google

welks bek eene door korrels gevormde lus naar beneden hangt. De rechtervoet rust op een omgekeerden pot met bloemvormig deksel, die tegen den bovenrand van het voetstuk is aangebracht; aan weerskanten van het voetstuk een pot met drie naar verschillende zijden afhangende lussen, aan den voorkant drie potten, de middelste staande, de twee anderen liggende, en elk met eene afhangende lus. Hoog 12.1. — Ledok (Bagelen).

540. Koewera. Rond lotuskussen, voetstuk en achterstuk, dat van boven is afgebroken. In de rechterhand een onduidelijke knop, in de linker een zak zonder lus aan de opening. De rechtervoet rust op eene omgekeerde vaas met bloemvormig deksel, die voor het voetstuk ligt. Verder nog vóór het voetstuk twee potten en aan weerskanten een, in den gewonen vorm en met afhangende lus. Hoog 7. 2.

540*a*. Id. Rond lotuskussen met vierkant voetstuk en achterstuk, geene glorie achter het hoofd. In de handen rechts eene vrucht en links een zak; de rechtervoet staat op den hoek van het voetstuk, waaraan de gewone potten ontbreken. Geene oepawîta. Hoog 9.8. *Zilver.* — Not. 1886 pag. 36. Desa Koenti, distr. Sampoeng, afd. Ponorogo. (Madioen).

541. Id. Lotuskussen, voetstuk, geen achterstuk, maar achter het hoofd eene ovale glorie. In de handen rechts de vrucht, links een zak met afhangende lus. De rechtervoet rust op eenen liggenden pot aan den bovenrand van het voetstuk, en die niet van de gewone lus voorzien is. Aan den voorkant van het voetstuk vier potten, en aan elke zijde een, alle met neerhangende lus. Hoog 8. — Fr. 86. Prambanan (Djocjakarta).

542. Id. Ovaal lotuskussen op eene eenvoudige metaalplaat als voetstuk; geen achterstuk, in den hals eene halve maan met opstaande horens en achter het hoofd eene ring als glorie. In de rechterhand de vrucht, in de linkerhand een zak met afhangende

Digitized by Google

lus, de rechtervoet op een liggenden pot en nog twee potten aan de voorhoeken, alle met de gewone lussen. Hoog 6.7. — Fr. 32.

543. **Koewera.** Rond lotuskussen op voetstuk, achterstuk tot aan de schouders, de glorie en het hoofd beide afgebroken. In de handen rechts de vrucht en links een zak. De rechtervoet rust op een niet te herkennen voorwerp van ongewonen vorm. Aan de beide zijden en den voorkant van het voetstuk telkens twee potten van gewonen vorm; aan deze potten, zoowel als aan den zak, is geen afhangende lus zichtbaar, maar daar het beeld onduidelijk is, kan die er oorspronkelijk toch wel zijn geweest. Hoog 7.

544. Id. Kussen van onduidelijken maar ongewonen vorm; vierkant voetstuk, met achterstuk tot aan de schouders en daarboven eene glorie, waarvan de bovenhelft is afgebroken. Aan de achterhoeken van het voetstuk staan twee vazen, waaruit bloemen langs het achterstuk en tot aan de glorie omhoog gaan. In de rechterhand eene knop en in de linker een zak. De rechtervoet rust op een omgevallen kruik met bloemvormig versiersel aan de opening. Aan de voorhoeken van het voetstuk staan twee kruiken en aan den voorkant er van liggen twee rijen korrels of knoppen, elk van zes stuks. Hoog 6.1.

545. Id. Vierkant voetstuk, zonder lotuskussen, achterstuk of glorie. In de handen vrucht en zak als boven. De rechtervoet rust op eene omgevallen vaas, die beneden tegen het voetstuk ligt; tegen het voetstuk voor en achter drie staande vazen, alles zonder afhangende lus. Hoog 6.4.—Not 1872 p. 31. Dessa Bakalan, district Kalialang, afd. Ledok (Bagelen).

545a. Id. Vierkant voetstuk met los achterstuk; vóór tegen het voetstuk drie vazen of potten. De rechtervoet rust op een vierkant uitsteeksel van het voetstuk. In de rechterhand eene geribde vrucht, in de linker een lange zak. Hoog 17. — Not. 1878 pag. 35. Desa Lewigadjah, distr. Tjilokotot (Preanger).

Digitized by Google

546. **Koewera.** Ovaal lotuskussen, zonder voetstuk of glorie. De rechterhand als boven op de knie, maar zeer onduidelijk, in de linkerhand de zak. De rechtervoet zoo het schijnt rustend op een omgevallen pot en nog twee potten aan weerskanten tegen het kussen. Alles zeer afgesleten en in bijzonderheden onduidelijk. Hoog 4.5.

547. **Id.** Ovaal kussen, dat op een groot vierkant voetstuk ligt; achter in het kussen is een gat, waarin vroeger het achterstuk moet gestaan hebben. *Beide beenen hangen naar beneden* en rusten op een ovaal kussen, dat op een vooruitstekend stuk van het voetstuk ligt. Voor tegen het voetstuk staan twee vazen met dubbele afhangende lussen en aan de hoeken twee overeind zittende leeuwtjes. Het beeld draagt in het algemeen de gewone versierselen zonder oepawîta, buiten het gewone halsnoer nog drie andere soortgelijke ketens die tot den buik afhangen, en behalve de twee gewone haarvlechten op den schouder, hangt een derde als staart op den rug neer. Het benedendeel des lichaams is bekleed met eene korte broek, de rechterhand houdt een langwerpigen knop en de linker een zak met afhangende lus, die door groote schijven gevormd wordt. Hoog 17.6. -- Fr. 33. Ampel (Soerakarta).

548. **Id.** *Zittende op de gewone wijze* met beide beenen op het ronde lotuskussen, zonder voetstuk of achterstuk. In de rechterhand een onduidelijk voorwerp, in de linker een zak, waarvan de lus over de hand heen ligt. Hoog 5.6. — Fr. 38. Kadoe.

549. **Id.** Zonder voetstuk, maar onder het lichaam twee uitsteeksels, waarmede het beeld oorspronkelijk in het voetstuk is bevestigd geweest; onder het rechter been geen pot of lotus. Versiering schijnbaar gewoon, maar onduidelijk; in de rechterhand eene vrucht (knop); in de linker, die niet op de knie rust, maar eenigszins naar achter is gebracht, een zak die achter het lichaam ligt. Hoogte van af het zitvlak 9.5 — Tanah Batoe. Battaklanden.

550. **Id.** Gelijk aan het vorige. Gewone maar zeer rijke ver-

Digitized by Google

siering; *uitpuilende oogen*; voetstuk en achterstuk ontbreken. De rechterhand geopend op de knie met eene peervormige vrucht er in; in de linker een zak, die op de knie rust, met versierd snoer en opening als *slangenkop*. *Zilver*. Hoog 5.4. — Notulen 1878 p. 36 *g*. — Desa Pesindon, distr. Kalialang, afd. Ledok (Bagelen).

551. Koewera. Rond lotuskussen, zonder voetstuk; achter in het kussen een gat, waarin de glorie heeft gestaan. Gewone versiering zonder oepawîta; de rechtervoet hangt naar beneden en rust op een omgekeerde kom of een knop, die uit het voetstuk ontspringt. De rechterhand op de knie met onduidelijk voorwerp er in, de linker houdt een korten zak die op de knie staat. Hoog 9.3.

551[a]. Id. Zittende op een ovaal kussen, dat op een rond lotuskussen ligt; om den bovenkant van het lotuskussen eene rij potten als boven. De zak heeft den gewonen diervorm. In den hals sporen eener ringvormige glorie. Hoog 18.6. — Not. 1879 pag. 2. Djokjakarta.

552. Id. Rond lotuskussen, zonder voetstuk of achterstuk. Schijnbaar gewone versierselen, maar broek in plaats van kleedje, alles echter zeer afgesleten en onduidelijk. Het linkerbeen als boven op het kussen, het rechterbeen afhangend en bij den voet afgebroken. *Vier armen*; de achterhanden afgebroken; de rechtervoorhand op de knie, maar het voorwerp er in niet meer te herkennen; in de linkerhand een zak, waarvan de mond op een *slangenkop* gelijkt. Hoog 9.1.

552[a]. Id. (onduidelijk en daarom onzeker). Lotuskussen, met vierkant voetstuk, achterstuk, glorie en zonnescherm. Zittende als het vorige nummer. De rechterhand op de knie, schijnbaar ledig; de linker op de dij schijnt een buidel vast te houden. Het beeld is van brons met *goudblad bekleed*, het overige van *zilver*. Hoog 8.5. — Not. 1881 pag. 97 no. 25. Desa Moeteran, afd. Modjokerto (Soerabaja).

552[b]. Jakshî of Tjârwî, de vrouw van Koewera en als zoo

Digitized by Google

danig ook Kauwerî genoemd. Op gewone wijze gezeten met beide beenen op een lotuskussen, met voetstuk enz. geheel als het vorige nummer; eveneens het beeld van brons, met *goudblad* bekleed en het overige van *zilver*. De rechterhand rust met de palm op de knie; de linker ligt geopend in den schoot, met een kleinen bol of kogel er in. Hoog 9. Het beeld mist alle eigene kenteekenen, maar behoort klaarblijkelijk bij het vorige nummer, waarmede het te zamen gevonden is. — Notulen 1881 pag. 98 no. 26.

553. Jakshî of Tjârwî. Zittende op een rond lotuskussen met vierkant voetstuk, vierkant achterstuk tot aan den schouder en daarboven uitstekende glorie. Vier armen; in de achterhanden rechts een bidsnoer, links een niet te bepalen voorwerp; de rechtervoorhand op de knie, geopend en een knop er in, de linker, eveneens op de knie, houdt een zak met afhangend snoer of lus. Op de achterhoeken van het voetstuk staan twee half liggende potten, met afhangend snoer of lus. — De attributen van dit beeld komen geheel overeen met die van no. 536 en volgende beelden; daar nu die eene voorstelling van Koewera zijn, meenen wij hierin zijne vrouw te mogen zien. Overigens is het niet onmogelijk, dat dit beeld eerder bij no. 492 behoort. Hoog 9.8. — Fr. 42. Ledok (Bagelen).

VIII. BOEDDHA'S.

De algemeene beschrijving der steenen Boeddha-beelden is ook van toepassing op die in metaal, bij welke zich echter de volgende afwijkingen voordoen. Het uitwas op het hoofd heeft vaak een spitser beloop en de bovenste haarlok daarop wordt veelal vervangen door een knop van verschillenden vorm; het wratje op het voorhoofd wordt soms een kringetje en ontbreekt vaak geheel; verscheidene beelden zijn van achterstuk, glorie en zonnescherm voorzien; eindelijk hebben wij beelden die zitten met afhangende beenen en andere, die in staande houding zijn voorgesteld.

De op de gewone wijze gezeten beelden (de beenen gekruist) stellen, naar gelang van de houding hunner handen, de 5 Dhyâni-Boeddha's voor, dan wel Mânoeshi-Boeddha's, bij voorkeur Çâkya, die ook zoo voorkomen. Alleen van no. 554 kan met zekerheid gezegd worden, dat dit de Dhyâni-Boeddha Wairotjana is, omdat diens symbool en dragers, de tjakra en twee

leeuwen, tegen het voetstuk aangebracht zijn; in no. 563 mogen we stellig Akshobbya zien. Deze beelden worden daarnaar in 5 groepen verdeeld en in het algemeen Boeddha's genoemd, met bijvoeging van den naam van den Dhyâni-Boeddha, dien zij *kunnen* voorstellen.

Eene 6de groep vormen de beelden, die met neerhangende beenen zitten; of deze ook Dhyâni-Boeddha's kunnen voorstellen, is mij niet bekend; waarschijnlijk zijn deze alle Mânoeshi-Boeddha en dan bij voorkeur Çâkya.

Dit laatste mag met zekerheid gezegd worden van de staande beelden der 7de groep.

Eindelijk wordt eene 8e groep door Wadjrasatwa gevormd, met eene toelichting ter plaatse, waarnaar verwezen wordt.

a. BOEDDHA (Wairotjana), zittende op gewone wijze, met de handen voor het lijf, gelijk of ongeveer als op pag. 76 beschreven; de afwijkingen zijn wellicht te wijten aan de moeielijkheid om in metaal altijd den typischen vorm geheel juist te volgen. Het verdient echter opmerking, dat de houding der handen der nummers 556-561 er eerder op wijst, dat ze iets tegen het lijf vasthouden, wat bij enkele zelfs voldoende duidelijk is.

554. **Wairotjana.** Ovaal lotuskussen, met vierkant voetstuk, ronde glorie met vlammenrand achter het geheele lichaam en daarboven een zonnescherm. Midden op de voorzijde van het voetstuk de tjakra met vlammen aan den rand en aan weerszijde bij den hoek een leeuw, waaruit blijkt, dat we hier stellig Wairotjana voor ons hebben (zie pag. 76). Op het uitwas van het hoofd eene *rozet* en een kringetje op het voorhoofd. De linkerhand voor het lijf, ter hoogte van het midden, en naar boven geopend, met een doek of slip van het kleed die er over heen ligt; de rechterhand er boven, ter hoogte van de borst, eenigszins opgeheven en de vingers op verschillende wijze gebogen (1). Hoog 23.4. — Fr. 68. Ampel (Soerakarta).

(1) Achter op het ruggestuk van dit beeldje vindt men op slordige wijze en in een minder fraaie hand het Boeddhistische geloofsformulier *ye dharmmâ hetuprabhawâ hetum teşâm tathâgato hy awadat teşân ca yo nirodha ewamwâdî mahâçramaṇah* d. i. »wat aan levensvormen uit een grondoorzaak voortspruit, daarvan heeft de Tathâgata (de Boeddha) de grondoorzaak verklaard, en daarvoor heeft de groote asceet insgelijks geleerd de wijze waarop men die levensvormen kan onderdrukken", ingekrast,

Digitized by Google

555. **Boeddha** (Wairotjana). Lotuskussen, vierkant voetstuk en afgebroken achterstuk. Het hoofd is zeer beschadigd en onduidelijk en de houding der handen als van het vorige nummer. Hoog 8.1. — Fr. 74. Kadoe.

556. Id. Rond lotuskussen, rustende op een vierkant voetstuk, waarvan de bovenrand met bloemvormige versierselen is voorzien; aan den achterkant van dit voetstuk verrijst een achterstuk, dat van boven den vorm eener nis en versierde randen heeft en gekroond is door een zonnescherm met zeer langen en versierden knop; het achterstuk is vrij ver van het beeld af en dit laatste heeft nog eene afzonderlijke glorie in den vorm eener ronde, onversierde plaat. Op het uitwas van de kruin een groote ronde knop, op het voorhoofd het wratje en op den linkerschouder de afhangende doek. De beide handen voor het lichaam, de linker onder en de rechter daarboven, beide gesloten alsof ze te zamen een langwerpig voorwerp vasthielden. Hoog 19.7. — Fr. 67. Djokjokarta.

557. Id. Ongeveer gelijk aan het vorige nummer; het beeld en de glorie zijn van *goud*, het voetstuk, achterstuk en zonnescherm van *zilver*. Hoog 12. — Notulen 1881, pag. 97 no. 24. Desa Moeteran, afd. Modjokerto (Soerabaja).

Uit de grove spelfouten door den schrijver gemaakt die eenmaal *ṣám te* in plaats van *teṣám*, een ander maal *teṣá ca yo*m in plaats van *teṣá*m *ca yo* geschreven heeft, kan men zien dat voor hem de formule een doode letter was. In vormen komen de letters overeen met die van de inscriptie genoemd in mijne aanteekening boven bij No. 63, hoewel zij er in fraaiheid zeer, zeer ver bij achter staan. Verh. Bat. Gen., XXIII plaat 2, vindt men een facsimile van de hier besproken legende met een begeleidend woord van FRIEDERICH (bladz. 1 vlgg.) met verwijzing naar Verh. XXI. 60, waar men de opmerking lezen kan dat men diezelfde inscriptie vindt (afgebeeld) bij CRAWFURD, History of the Indian Archipelago, Vol. II, pl. 31. Naar mijne meening kan de overeenkomst in kleinigheden, — zelfs de punten van verschil in aanmerking genomen, — niet toevallig zijn, maar moet de afbeelding bij CRAWFURD te vinden, niet minder dan de door FRIEDERICH gepubliceerde, ontleend zijn aan de legende op dit beeldje voorkomende. Dat evenwel ook op nog andere op Java gevonden beeldjes dit geloofsformulier in Nâgarî-schrift is aangetroffen, kan blijken uit No. 640 van 's Genootschap verzameling en uit Not. Bat. Gen. XV, 137 en XVII, 178 (beeldje in bezit van den Heer Dieduksman te Jogjakarta, van de legende waarvan een gipsafgietsel in het Museum voorhanden is).

B.

Digitized by Google

557^{a}. **Boeddha** (Wairotjana). Rond lotuskussen met vierkant voetstuk, achterstuk en zonnescherm. Handen als voren. Het hoofd loopt uit in eene spitse punt en op het voorhoofd is een rond knopje. Het beeld is van *goud* en het overige van *zilver*. Hoog. 8.2. — Notulen 1886 pag. 36. Desa Koenti, afd. Ponorogo (Madioen).

557^{b}. **Id.** Gelijk aan het vorige, maar geen merk op het voorhoofd. Hoog 7.5. — Gevonden met het vorige nummer.

558. **Id.** Rond lotuskussen, vierkant voetstuk en afgebroken achterstuk; achter het hoofd fragmenten eener ovale plaat als glorie. Uitwas op het hoofd met spitsen knop; op het voorhoofd het wratje en de afhangende doek op den schouder. De handen als voren. Hoog 11.5. — Fr. 84. Ampel (Soerakarta).

559. **Id.** Rond lotuskussen, vierkant voetstuk en nisvormig achterstuk; achter het hoofd eene onversierde, ovale plaat als glorie. Uitwas op het hoofd met spitsen knop, doek op den linkerschouder en geen merk op het voorhoofd. De houding der handen als voren, maar hier is het duidelijk dat ze iets vasthouden, daar dit voorwerp (doek of slip van het kleed?) er boven uitsteekt. Hoog 8. 2. — Fr. 81. Ledok (Bagelen).

560. **Id.** Rond lotuskussen dat zeer geschonden is en waaraan vroeger een achterstuk schijnt bevestigd geweest te zijn. Het uitwas op het hoofd conisch met spitsen knop, wratje op het voorhoofd en op den schouder een doek of sjerp met twee punten afhangend, gewoonlijk is dit voorwerp alleen aan den voorkant uitgewerkt, terwijl het achter verdwijnt, maar hier zien wij het ook achter tot op de lenden afhangen. Handen als voren, niet duidelijk of ze iets vasthouden. Hoog 7.7. — Not. 1882 pag. 123. Desa Pagoetan, distr. Poerbolingo (Banjoemas).

561. **Id.** Zonder kussen of voetstuk, maar met een uitsteeksel van onder ter bevestiging in een zetel. In den hals eene kram ter opneming eener glorie. Uitwas op het hoofd langzaam toeloopend en de knop afgebroken. Geen merk op het voorhoofd, op den

Digitized by Google

linkerschouder de gewone doek. Houding der handen als voren. *Zilver*. Hoog 7.5. — Fr. 80.

562. **Boeddha** (Wairotjana) Zittende op een rond lotuskussen met laag rond voetstuk, geen achterstuk of glorie. De vorm van den knop op het uitwas van het hoofd en het merk op het voorhoofd wegens onduidelijkheid niet te bepalen. De linkerhand open bijna, in den schoot, met de toppen van duim en middelvinger tegen elkaar, de rechterhand op kleinen afstand daarboven met de palm naar beneden gekeerd. Hoog 8.6. — Fr. 89. Samarang.

b. Boeddha (Akshobhya), zittende op gewone wijze, met de linkerhand geopend in den schoot en de rechter op de knie met de palm naar binnen (zie pag. 77.)

563. **Akshobhya.** Ovaal kussen, dat van voren met twee horizontale rijen elk van zeven knoppen versierd is. Het hoofd is bedekt met een nauw aansluitende *kap* (verg. 584[a]), zooals herhaaldelijk bij Boeddha-beelden op de basreliefs van Boroboedoer voorkomt; op die kap is eene verhevenheid boven de kruin en daarop een platte knop. Van den linkerschouder gaat een snoer omlaag, gelijkende op de oepawîta der andere beelden, wat echter ook een versierde rand van het kleed zijn kan. In de *linkerhand* eene driepuntige *wadjra*, die tot aan de borst omhoog gaat en van onder geene punten heeft (verg. no. 602[c]). — Hoog 3.8.

563[a]. **Boeddha** (Akshobhya). Rond lotuskussen, dat op een vierkant voetstuk gelegen is; ogiefvormig achterstuk met zonnescherm. Hoog 12. — Not. 1886 pag. 2. Onderafd. Boemiajoe (Tegal).

563[b]. **Id.** Hoog rond lotuskussen, vierkant voetstuk, achterstuk met golvende zijden en krulvormige versierselen, en waarvan het zonnescherm is afgebroken. Om het hoofd loopt een horizontale rand van kleine krullen, daarboven gaat het haar bolvormig omhoog en eindigt in een onduidelijken knop. Geen merk op het voorhoofd; losse doek op den linkerschouder. Hoog 11.7. — Fr. 78. Cheribon.

Digitized by Google

564. **Boeddha** (Akshobhya). Rond lotuskussen, vierkant voetstuk, nisvormig achterstuk met versierden rand en afgebroken zonnescherm. Op den top van het uitwas des hoofds twee schijven en een knop, naar boven kleiner wordende. Wratje op het voorhoofd en losse doek op den linkerschouder. Hoog 10.4.

565. **Id.** Rond lotuskussen met vierkant voetstuk, achterstuk met versierden rand en afgebroken zonnescherm. Knop op het hoofd als bij No. 564. Geen merk op het voorhoofd en losse doek op den linkerschouder. Hoog 8.1. — Fr. 72. Samarang.

566. **Id.** Lotuskussen met vierkant voetstuk, ogiefvormig achterstuk met versierden rand en afgebroken zonnescherm. Geen knop op het uitwas van het hoofd en geen merk op het voorhoofd. Hoog 8.2.

567. **Id.** Lotuskussen met vierkant voetstuk, vierkant achterstuk met versierden rand tot aan de schouders, daarboven eene ovale glorie met zonnescherm. Kleine knop op den top van het hoofduitwas en geen voorhoofdsmerk. De rechter benedenarm is afgebroken, maar de hand heeft waarschijnlijk dezelfde ligging gehad als de vorige nummers. Hoog 11. — Fr. 83.

568. **Id.** Langwerpig lotuskussen met vierkant voetstuk; vierkant achterstuk met versierde randen tot aan de schouders en daarboven eene ronde glorie, op gelijke wijze versierd. Het zonnescherm is afgebroken. Het beeld is zeer afgesleten, zoodat het in vele opzichten niet duidelijk is. Hoog 13.6. — Notulen 1877 pag. 17. Doekoeh Kali-galih, desa Karang-petir, distr. Kaliredja, afd. en res. Banjoemas.

569. Id. Ovaal lotuskussen zonder voetstuk, het achterstuk bestaat uit twee stijlen met een dwarsstuk (architraaf) en reikt tot aan de schouders; daarboven verheft zich eene onversierde ovale glorie, met een zonnescherm dat er zonder verbindingsarm op rust. Hoofduitwas zonder knop er op en wratje op het voorhoofd. Hoog 8.8. — Fr. 76. Ampel (Soerakarta).

570. Id. Rond lotuskussen, vierkant voetstuk met open-

Digitized by Google

gewerkte zijden, afgebroken achterstuk en fragment eener ovale glorie achter het hoofd. Groote ronde knop op het hoofduitwas, wratje op het voorhoofd en losse doek op den linkerschouder. Hoog 11. 3. — Fr. 71. Samarang.

570[a]. Boeddha (Akshobhya). Ovaal lotuskussen met vierkant voetstuk en zonder achterstuk of glorie. Geen knop op het uitwas van het hoofd. Hoog 12. — Not. 1886 pag. 36. Desa Koenti, onderdistrict Sampoeng, afd. Ponorogo (Madioen).

571. Id. Rond lotuskussen, zonder achterstuk of voetstuk; in den hals sporen eener glorie. Het hoofdhaar loopt geleidelijk in eene spits uit, maar zoowel deze als het voorhoofd zijn zeer geschonden. Hoog 12.5.

572. Id. Rond lotuskussen zonder voetstuk of achterstuk, achter het hoofd eene ovale glorie, die van boven ogiefvormig toeloopt. Op het uitwas van het hoofd staat een *drietand* (verg. No. 584[a]), terwijl het merk op het voorhoofd ontbreekt. Hoog 11.3 — Fr. 70. Soerakarta.

573. Id. Zonder zetel of achterstuk; in den hals de sporen eener glorie. Zeer geschonden, zoodat de vorm van het hoofdhaar niet duidelijk is en ook geen merk op het voorhoofd is uit te maken. Hoog 6.8. — Fr. 91. Djokjakarta.

574. Id. Teerlingvormig voetstuk, omgeven van twee rijen ongewone versierselen. Geen achterstuk of glorie. Ronde knop op het hoofduitwas en geen merk op het voorhoofd. *Goud.* Hoog 5.2.. — Not. 1872 p. 2. no. 3. Prambanan (Djokjokarta).

575. Id. Zonder zetel, achterstuk of glorie. De knop op het hoofduitwas is geschonden en het voorhoofdsmerk ontbreekt. Over de linkerhand heen ligt de losse doek, dien wij boven op den schouder hebben gezien, of wel de slip van het kleed. *Goud.* Hoog 4.5. — Not. 1874 p. 86 no. 7. Dessa Poeger Wétan, district Poeger, regentschap Bondowosso (Bezoeki).

576. Id. Zonder zetel, achterstuk of glorie, maar aan den on-

Digitized by Google

derkant een uitsteeksel ter bevestiging. in een kussen. Uitwas op het hoofd zonder knop en geen merk op het voorhoofd. *Goud.* Hoog 3. — Not. 1874 p. 86. no. 8. Dessa Poeger Wétan, distr. Poeger, reg. Bondowosso (Bezoeki).

577. **Boeddha** (Akshobhya). Vierkant voetstuk met lotuskussen, maar geen achterstuk of glorie; op het uitwas des hoofds geen uitstekende knop; kringetje op het voorhoofd. *Zilver.* Hoog 6. — Not. 1874 p. 86 no. 11. Dessa Poeger Wétan, distr. Poeger, reg. Bondowosso (Bezoeki).

c. **Boeddha** (Ratnasambhawa), zittende op de gewone wijze, met de linkerhand geopend in den schoot en de rechter op de knie met de palm naar buiten (zie pag. 77).

577[a]. **Boeddha.** (Ratnasambhawa). Ovaal lotuskussen met vierkant voetstuk, achterstuk met vlammenden rand; het zonnescherm afgebroken. Het hoofd loopt naar boven geleidelijk spits toe. *Versierd met oepawîta, bovenarmbanden en twee versierde koorden op de schouders.* Hoog 12. 6. — Not. 1886. pag. 36. Desa Koenti, onderdistrict. Sampoeng, afd. Ponorogo (Madioen).

578. **Id.** Hoog vierkant lotuskussen van ongewonen vorm, zonder achterstuk of glorie. Het hoofdhaar vertoont een rand van kleine knopvormige krullen om het voorhoofd en achter het hoofd twee rijen lange krullen, elke rij met eene bloem in het midden, verder zit het haar glad tegen het hoofd, behalve bij de kruin, die door een kring van platte krullen wordt omgeven en in een ronden knop eindigt. Geen merk op het voorhoofd; van het kleed is alleen de bovenrand aangegeven, die als eene dikke streep over de borst loopt en zoodoende veel op de oepawîta der andere Hindoe-beelden gelijkt; waarschijnlijk is dit te wijten aan onwetendheid van den kunstenaar, die, ook naar de slechte vormen van het beeld te oordeelen, niet uit den goeden, ouderen tijd is geweest. Hoog 12.1. — Het beeld is afkomstig uit de inlandsche verzameling van oudheden en andere heilige voorwerpen te Telaga in het district Madjalengka (Cheribon). Tijdschrift VII. p. 50 en Not. 1876 pag. 3.

Digitized by Google

579. **Boeddha** (Ratnasambhawa). Rond lotuskussen, vierkant voetstuk en nisvormig achterstuk, waarvan het bovengedeelte is afgebroken. Uitwas op het hoofd met breeden, eenigszins spitsen knop; in het voorhoofd een kuiltje en op den linkerschouder een losse doek. Hoog 9.3. — Fr. 85. Djokjokarta.

d. Boeddha (Amitâbha), zittende op de gewone wijze, met de beide handen in den schoot op elkaar gelegd, de palmen naar boven en zoo, dat de toppen der duimen elkaar raken (zie pag. 77).

580. **Boeddha** (Amitâbha). Ovaal lotuskussen, vierkant voet- en achterstuk, dat van boven den vorm eener hartvormige nis aanneemt. Op het uitwas van het hoofd een schijfje met langwerpig knopje, op het voorhoofd het wratje en op den linkerschouder een doek die naar voren en achter afhangt. De wenkbrauwen zijn door *ééne* lijn voorgesteld, en op elke knie ziet men een klein kringetje. De gelaatsvorm van dit beeld is eenigszins verschillend van het gewone Hindoe-Javaansche type, maar ik durf toch niet met Friederich beweren, dat het beeldje van vreemden oorsprong is. Hoog 14. 3. — Fr. 77.

581. **Id.** Lotuskussen, vierkant voetstuk en nisvormig achterstuk met versierden rand, die van boven in eene punt uitloopt, waaraan waarschijnlijk vroeger het zonnescherm. Spitse knop op het uitwas van het hoofd en geen merk op het voorhoofd. Hoog 12. — Fr. 73. Djokjokarta.

582. **Id.** Lotuskussen, vierkant voetstuk en nisvormig achterstuk met versierden rand en zonnescherm. Onduidelijke knop op het uitwas van het hoofd en kuiltje in het voorhoofd. Hoog 12.6.

583. **Id.** Rond lotuskussen zonder voetstuk, achter in het kussen is nog het gat waarin het achterstuk heeft gestaan; in den hals ziet men de overblijfselen eener ring als glorie. Knop op het uitwas van het hoofd onduidelijk, voorhoofdsmerk niet te herkennen. Hoog 10.1. — Fr. 82. Djokjokarta.

584. **Id.** Rond lotuskussen, zonder voetstuk of achterstuk; overblijfselen eener ring als glorie. De knop op het hoofduitwas onduidelijk

Digitized by Google

en geen merk op het voorhoofd. Aan den binnenkant van het lotuskussen zijn een paar uitsteeksels, die bewijzen dat het vroeger op eenig ander voorwerp is bevestigd geweest. Hoog 10. 6.—Fr. 75. Kadoe.

584[a]. Boeddha (Amitâbha). Zittende op een driekant lotuskussen. De ooren bijzonder groot. Het hoofd is bedekt met eene nauw aanliggende *kap*, op den top met een *drietand* versierd (Verg. no. 563 en 572). Geen merk op het voorhoofd. Op den linkerschouder de naar voren afhangende doek of slip. Hoog 9. — Dit beeld komt in karakter weinig met de Hindoe-Javaansche, maar meer met de Siameesche overeen en is wellicht van daar afkomstig. Bij Coleman, Mythology of the Hindus, komen op plaat 29 twee Boeddha-beelden van Ceylon voor, die beide een drietand-achtig versiersel op het hoofd hebben.

e. Boeddha (Amoghasiddha). Zittende op de gewone wijze, met de handen als bij no. 227; de linkerhand ligt geopend in den schoot, de rechterbovenarm gaat dicht bij het lijf naar beneden, de benedenarm is onder een rechten hoek naar voren gestrekt en de hand wederom onder een rechten hoek opgeheven, met de palm naar voren, de toppen van voorvinger en duim tegen elkaar en de andere vingers naar boven; de houding der vingers van de rechterhand verschilt dus iets van die bij 227, waar alle vingers recht naar boven wijzen.

585. Boeddha (Amoghasiddha). Zonder voetstuk of kussen, maar onder het lichaam is een lange uitstekende kram ter bevestiging in een zetel. Achter het hoofd een ring als glorie; het gewone bolvormige uitwas op het hoofd *ontbreekt* en direct op de kruin is een ronde knop, wat grooter dan de afzonderlijke haarkrullen. Geen merk op het voorhoofd. Het gelaat van eenigszins ongewoon type. Hoog 8.3. — Fr. 93. Palembang.

586. Id. Ovaal lotuskussen zonder voetstuk of achterstuk; sporen eener ring als glorie. Op het uitwas van het hoofd geen uitstekende knop en geen voorhoofsmerk zichtbaar. De rechterhand is afgebroken, maar de houding van den arm is als bij het vorige beeld. Hoog 10.5. —Fr. 86. Djokjokarta.

Digitized by Google

587. **Boeddha** (Amoghasiddha). Geheel gelijk aan het vorige nummer; de rechterhand eenigszins beschadigd. Op het uitwas van het hoofd een korte spitse punt. Hoog 9.7. — Notulen 1878 pag. 35 *e*. Leuwigadjah, distr. Tjilokotot (Preanger).

f. BOEDDHA, zittende met de beide beenen afhangend en de handen voor het lichaam; waarschijnlijk alle Mânoeshi-Boeddha's en wel voornamelijk Çâkya.

588. **Boeddha**. Zonder kussen, voetstuk, achterstuk of glorie. Op het uitwas van het hoofd een puntige knop en op het voorhoofd het wratje; dit laatste is verguld even als de *spits van de tong, die tusschen de lippen uitsteekt*, terwijl de oogen verzilverd zijn. De rechterhand is naar voren gebracht en daar vertikaal opgeheven, de vingers naar boven, behalve de wijsvinger, die naar den top van den duim opgebogen is, de linkerhand geopend voor het lichaam met de afhangende slip van doek of kleed er in. Hoog 18. —Fr. 69. Ampel (Soerakarta).

589. Id. Zittende op een lotusbloem, waarvan de afgebroken steel zeker gediend heeft om het beeld op eenig ander voetstuk te bevestigen; de afhangende voeten rusten op een lotusblad, waaronder eveneens sporen van een afgebroken steel zichtbaar zijn. In den hals overblijfselen eener vroegere glorie. Uitwas op het hoofd zonder knop en geen merk op het voorhoofd. De handen zijn beide geschonden; de linker wordt geopend op eenigen afstand voor het lichaam gehouden en de rechter daarboven, eenigszins opgeheven, als van iemand die in de handen klapt. Hoog 12. 3. — Fr. 79. Kadoe.

590. Id. Ovaal lotuskussen met vierkant onderstuk. De voeten rusten op een lotusbloem, die uit het voetstuk opschiet. De handen als het vorige beeld. Achter het lichaam, in het kussen, is een gat, waarin een achterstuk bevestigd is geweest. Hoog 14.2. — Notulen 1878 pag. 35 *e*. Leuwigadjah (Preanger).

591. Id. Teerlingvormig voetstuk zonder kussen; de voeten rusten op een vierkant uitsteeksel uit den onderrand er van. Het hoofd-

Digitized by Google

haar loopt geleidelijk spits toe, maar is aan den top beschadigd. Geen merk op het voorhoofd; op den schouder de slip of doek met twee einden. In den nek sporen van een ring als glorie. De handen als het vorige nummer, maar iets lager en dichter bij het lijf. Hoog 8. — Fr. 88.

592. **Boeddha.** Rond lotuskussen met vierkant voetstuk, zonder achterstuk of glorie. De voeten rusten op een kleiner kussen, dat onder voor het voetstuk ligt. Het geheele hoofd is zeer afgesleten en onduidelijk. Houding der handen ongeveer als het vorige nummer. Hoog 7.3. — Fr. 87. Kadoe.

593. **Id.** Hoog rond lotuskussen, met de voeten op een blad, dat aan den onderrand daarvan uitschiet. Achter het lichaam een cirkel met vlammenrand als glorie; het zonnescherm daarboven is afgebroken. Ovale plaat achter het hoofd als glorie. Alles zeer afgesleten en onduidelijk. De handen in dezelfde houding als het vorige nummer. Hoog 9.5.

g. Boeddha, waarschijnlijk alle Mânoeshi-Boeddha's en voornamelijk Çâkya. Staande en alle met de handen in dezelfde houding, namelijk naast het lichaam naar voren gebracht en meer of min opgeheven met de palm naar voren. De rechter is ledig en de linker houdt iets dat, te oordeelen naar no. 594, waar het nog al duidelijk is, de slip van het kleed moet zijn. Bij deze staande beelden is duidelijk het dubbele kleed waar te nemen, dat bij de zittende figuren alleen kon ondersteld worden. Het onderkleed hangt nauwsluitende om het lichaam neer, terwijl het bovenkleed iets korter is en over den linkerarm wordt opgenomen.

594. **Boeddha.** Rond voetstuk met ingesneden zijden, dat naar boven toe kleiner wordt. Geen lotuskussen of achterstuk; achter het hoofd een rad als glorie. Het uitwas op het hoofd loopt spits toe, zonder afzonderlijken knop, terwijl het voorhoofdsmerk ontbreekt. In afwijking van de andere beelden dezer groep, ligt de linkerhand horizontaal, de slip van het kleed is eenmaal om de pols geslagen. Hoog 22.7.

595. **Id.** Staande op een klein plaatje tusschen de voeten, mis-

Digitized by Google

schien het overblijfsel van een vroeger voetstuk; achter het hoofd eene ovale glorie met versierden rand. Op het hoofd, dat zeer afgesleten is, schijnt eene losse knop aanwezig te zijn geweest, die er uit gebroken is en eene diepe opening heeft nagelaten. Hoog 24.6.

596. Boeddha. Rond lotuskussen. Het uitwas op het hoofd als no. 594; op den rug de sporen eener afgebroken glorie. Hoog 14. — Notulen 1880 pag. 60. Desa Tjiparean, distr. Limbangan (Preanger).

597. Id. Ovaal lotuskussen, met vierkant voetstuk, dat op vier pooten staat en waarvan het bovenvlak door vier hoekstijltjes met het ondergedeelte is verbonden; nisvormig achterstuk met vlammenrand (beschadigd) en in het midden opengewerkt; het zonnescherm boven het achterstuk is afgebroken. Om het hoofd van het beeld loopt nog een ring als glorie. Ronde knop op het uitwas van het hoofd en geen merk op het voorhoofd. Het beeld is van *goud*, terwijl kussen, voetstuk en achterstuk uit zeer slecht *brons* of *ijzer* zijn vervaardigd. Hoog 16.—Not. 1874 p. 86. no. 10. Desa Poeger Wétan, district Poeger, regentschap Bondowosso (Bezoeki).

598. Id. Koepelvormig lotuskussen, met nisvormig achterstuk, waarvan het zonnescherm is weggebroken. Ringvormige glorie achter het hoofd. Ronde knop op het uitwas van het hoofd en geen merk op het voorhoofd. Het beeld is van *goud*; het kussen en achterstuk zijn van *ijzer* of slecht *brons*. Hoog 10.5. — Not. 1874 p. 85 no. 5. desa Poeger Wétan (Bezoeki) als voren.

599. Id. Staande op een fragment van een lotuskussen, zonder achterstuk en in den hals sporen eener ring als glorie. Ronde knop op het hoofd en geen voorhoofdsmerk. Het beeld is van *goud* en het kussen van slecht *brons* of *ijzer*. Hoog 9.— Not 1874. p. 86 no. 9. desa Poeger Wétan, als voren.

600. Id. Staande zonder kussen of voetstuk, maar onder de voeten een uitsteeksel ter bevestiging. Achter het hoofd een ring

Digitized by Google

als glorie. Langwerpige knop op het uitwas van het hoofd en geen merk op het voorhoofd.— Not 1874. p. 85. no. 4. Desa Poeger Wétan als voren.

601. **Boeddha.** Rond lotuskussen, met vierkant voetstuk; een opene, nisvormige boog met vlammenrand achter het geheele lichaam en eene afzonderlijke ringvormige glorie achter het hoofd; aan de nis zijn twee krammen aangebracht ter opneming van het zonnescherm. Het hoofd is onduidelijk; het bovenkleed bedekt ook den rechterkant van het lichaam en is over beide armen opgenomen. Hoog 15.3. — Not. 1874. p. 87 no. 18. Desa Poeger Wétan als voren.

602. **Id.** Staande, maar de voeten afgebroken. Zeer beschadigd en onduidelijk. Het bovenkleed als bij het vorige nummer. De beide voorarmen en het kleed aan de linkerzijde zijn grootendeels weggebroken. Hoog 16. — Bawean.

k. WADJRASATWA. Deze beelden, in gewone zittende houding en met twee armen voorgesteld, kenmerken zich door eene *wadjra* in de rechteren eene *bidschel* in de linkerhand, gelijk reeds op pag. 80 werd medegedeeld. Die attributen worden echter ook gevoerd door den Dhyâni-Bodhisatwa Wadjrapâni (pag. 79), zoodat ook deze zou kunnen bedoeld zijn. BHAGVANLÂL, die Wadjrasatwa onder no. 23 voorstelt, geeft nog eene bijna geheel overeenkomende afbeelding (no. 24), met dezelfde attributen, van een god, dien hij *Wadjradhara* noemt, met de volgende aanteekening: „Vajradhara is a chief teacher of the Abhyantara sect, and is believed to be a fragment of Adi-Buddha and originator of Mahâyâna or Kaula branch of the religion. He holds a thunderbolt in his right hand and a bell in his left." Wanneer men echter bedenkt: 1° dat ook Wadjrasatwa door BHAGVANLÂL „a portion of Adi-Buddha" genoemd wordt, 2° dat Abhyantara volgens hem de algemeene naam is voor de esoterische richting der Tantra-secten, bij welke juist Wadjrasatwa als het ideaal van den priester en leeraar eene eereplaats inneemt, 3° dat Wadjradhara beteekent: „die de wadjra voert of houdt", dan is het verschil tusschen beiden weinig duidelijk.

Bij BHAGVANLÂL houdt Wadjradhara de wadjra in de hand, als hier de twee eerste nummers, terwijl bij Wadjrasatwa het wapen overeind staat op

Digitized by Google

de punt van den wijsvinger, wat meer met no. 602c overeenkomt; het is echter niet zeker of dit onderscheid wel geheel afdoende is.

In Tibet worden weder Wadjradhara en Wadjrapâni verwisseld; onder een van deze twee namen wordt daar namelijk naast Awalokiteçwara en Mandjoeçrî een derde Bodhisatwa gesteld, de eerste vertegenwoordigt dan de hoogste *liefde*, de tweede de hoogste *wijsheid* en deze derde de hoogste ***kracht en macht*** (verg. Koeppen, Religion des Boeddha II pag. 25).

Eindelijk komt Oldfield (Deel II pag. 234) ons vertellen, dat Wadjradhara een der oudere Mânoeshi-Boeddha's is (an early mortal Buddha).

Niet zeker wetende, met wien wij hier te doen hebben, noem ik deze drie beelden Wadjrasatwa, mij richtende naar de vaak gereleveerde overeenkomst met Nepal, waar deze zekerlijk het meest op den voorgrond treedt.

602a. **Wadjrasatwa.** Ovaal lotuskussen op vierkant voetstuk; los hartvormig achterstuk met zonnescherm. Aan de beide voorhoeken van het voetstuk een zittende leeuw en daartusschen in het midden van het voorvlak een olifantskop. Het hoofd is naar de linkerzijde gebogen. De rechterhand voor de borst en daarin eene horizontaal liggende wadjra; de linkerhand op de heup met eene naar achter gekeerde schel, waarvan het handvat als eene wadjra eindigt (zie de tempelschellen der verzameling). Hoog 13.9.

602b. **Id.** Ovaal lotuskussen op drie pooten en ovale glorie met vlammenrand achter het hoofd. Achter aan het kussen een oog ter opname van het achterstuk, dat nu ontbreekt. Handen als het vorige nummer. Hoog 19. — Not 1884 pag. 119. Desa Randoedongkal, distr. Mandiradja, afd. Pamalang (Tagal).

602c. **Id.** Rond lotuskussen op vierkant voetstuk, opengewerkte glorie met versierden rand. Op het voorhoofd een rond uitstekend knopje. De linkerhand als boven; de rechter voor het lijf en daarin eene rechtop staande wadjra, die aan den onderkant geene punten heeft, maar in een steel uitloopt (verg. no. 563). Hoog 14.9.

IX. BODHISATWA'S.

Tot mijn leedwezen moet ik erkennen, dat ik bij de bepaling der beelden van deze groep weder in hooge mate de gewenschte zekerheid moet

Digitized by Google

missen. Als algemeen kenmerk dient de bloemstengel in de linkerhand, die langs den arm naar boven loopt, zoodat de bloem aan den schouder komt, wat wij op pag. 79 als een gewoon symbool bij de Bodhisatwa's hebben leeren kennen, maar wat ook bij anderen gevonden wordt. Komt daarbij het beeldje van Amitâbha in het hoofdtooisel, dan wel meer dan twee armen, dan mogen we vertrouwen, dat Padmapâni of Awalokiteçwara bedoeld is. De beelden, bij welke deze twee laatste kenmerken ontbreken, zijn genomen als Bodhisatwa's in het algemeen, maar missen aanwijzingen voor nadere bepaling, zoodat ze zoowel Padmapâni als een der andere kunnen voorstellen. Opmerking verdient het, dat geen der andere Bodhisatwa's met het beeld van zijnen Dhyâni-Boeddha in het hoofdtooisel voorkomt; ook op de basreliefs van Boroboedoer is dit het geval, ten minste te oordeelen naar de teekeningen in het werk van Dr. Leemans; toen ik het monument zelf bezocht, heb ik verzuimd op deze bijzonderheid te letten.

Niet alle beelden dezer groep vertoonen de aangegeven kenmerken; zij zijn dan alleen hier geplaatst op grond der overeenkomst in andere opzichten, die zij met de overige vertoonen; deze naderen dan meer tot die, welke bij de steenen beelden onder de onbekende (groep XII *b*) zijn geplaatst, hetgeen ik hier niet gedaan heb, omdat ze zich natuurlijk aansluiten bij die, welke door voldoend zekere kenmerken wel kunnen bepaald worden.

Een verdere bron van onzekerheid is dat Çiwa, gelijk op pag. 145 en bij no. 509 is gebleken, eveneens het beeld van Amitâbha in het hoofdtooisel kan voeren, terwijl hij zoowel met vier armen, als met slechts twee voorkomt en eindelijk vaak als eenig kenmerk een lotusbloem in de linkerhand draagt, die even als bij onze Bodhisatwa's langs den arm naar den schouder loopt; het is dus niet onmogelijk, dat enkele der volgende beelden Çiwa voorstellen.

De beelden dezer groep dragen alle het meer beschreven godenornaat; zij zitten op de gewone wijze of met het rechterbeen afhangend, dan wel ze komen in staande houding voor.

603. **Padmapâni.** Zittende op een ovaal lotuskussen, waaronder een vierkant voetstuk; achter steekt in het kussen eene losse glorie, rond en omringd met een krans van vlammen en waaraan boven nog de arm van het zonnescherm aanwezig is. In het hoofdtooisel Amitâbha. Het linkerbeen ligt op het kussen, het rechter hangt

Digitized by Google

neer en rust met den voet op een lotusbloem of kussen, die uit het voetstuk ontspringt. *Acht handen*; rechts houdt de bovenhand het bidsnoer, de tweede is ledig en opgeheven, de derde houdt een koord, de voorhand ligt geopend op de knie; links in de bovenhand een langwerpig onduidelijk voorwerp, in de tweede de waterkruik (?), in de derde een drietand met korten steel, de voorhand rust op het kussen naast het lichaam en houdt een bloemsteel vast, die langs den arm naar boven gaat en bij den schouder in een grooten knop eindigt. Hoog 14.8. — Fr. 4. Soerakarta.

603^{a}. **Padmapâni.** Zittende op een ovaal lotuskussen met vierkant voetstuk; ronde glorie met vlammenden rand en zonnescherm. Het linkerbeen ligt op het kussen, het rechterbeen hangt af en rust met den voet op een lotusbloem (of kussen), die uit het voetstuk ontspringt. *Vier armen*; in de achterhanden rechts het bidsnoer en links een onduidelijk voorwerp; de rechtervoorhand ligt geopend op de knie, de linker rust op het kussen naast het lichaam en houdt een bloemstengel, die daar uit het kussen ontspringt en waarvan de bloem boven de achterhand uitsteekt. Hoog 24.4. — Fr. 7. Soerakarta.

603^{b}. **Id.** Zittende als voren op een rond lotuskussen, zonder achterstuk of glorie. *Vier armen*, alle onduidelijk, alleen in de linker voorhand de gendi of kruik. Hoog 9. 2. — Not. 1886 pag. 36. Desa Koenti, onderdistrict Sampoeng, afd. Ponorogo (Madioen).

604. **Id.** Zittende op een zeer beschadigd kussen, met vierkant voetstuk, geen achterstuk of glorie; de *linkervoet* is op het kussen geplaatst, digt bij het lijf, zoodat de knie naar boven steekt, het rechterbeen hangt af en rust op een lotuskussen (of bloem) op den rand van het voetstuk. De sarong is met fraaie randen versierd. *Vier armen*; in de rechterachterhand het bidsnoer, in de linkerachterhand een langwerpig onduidelijk voorwerp; de rechtervoorhand op de knie, geopend en met een knop er in, de linkervoorarm rust met den elleboog op de knie, terwijl de hand dicht bij het hoofd is gebracht. Hoog 12.2.

Digitized by Google

605. **Padmapâni.** Zittende in de gewone houding op een vierkant voetstuk, zonder lotuskussen of achterstuk, op den rug de sporen eener afgebroken glorie. In het hoofdtooisel eene nis, maar zonder beeld er in. *Vier armen*; in de rechterachterhand het bidsnoer, in de linker een snoer (?) dat met eene lange bocht neerhangt; de rechtervoorhand geopend op de knie, de linker naar voren geopend met de vingers opwaarts. Hoog 12. 9. — Fr. 62.

606. **Bodhisatwâ.** Zittende in de gewone houding, op een ovaal lotuskussen, waaronder een vierkant voetstuk. Geene oorringen. *Twee armen*; de rechterhand rust geopend op de knie; de linker is naar voren gebracht en houdt een lotusstengel, die uit het kussen opschiet en, langs den arm doorloopende, bij den schouder in een knop eindigt. Hoog 12. 2. — Fr. 9. Samarang.

607. **Id.** Bijna geheel gelijk aan het vorige nummer, maar dit beeld heeft ook een achterstuk met versierden rand en zonnescherm. Hoog 13. — Notulen 1877 pag. 151 II*i*. Djokjakarta.

608. **Id.** Gelijk aan het vorige nummer, maar zonder achterstuk; achter het hoofd eene ovale glorie met versierden rand en zonnescherm. In plaats der oepawîta een *dubbel borstsnoer*, zooals gewoonlijk de vrouwenbeelden dragen (zie pag. 2). Hoog 8. — Notulen 1878 pag. 46 *d*. Desa Nogasalam, distr. Djetis, afd. Temanggong (Kadoe).

609. **Id.** Zittende in de gewone houding met lotuskussen, voetstuk, achterstuk dat van boven in eene nisvormige glorie uitloopt en zonnescherm. Achter het hoofd eene halve maan met de horens opwaarts. Houding der handen en lotus aan den linkerkant als bij het vorige nummer. Hoog 11.4.

610. **Id.** Zittende in de gewone houding, is los op een voetstuk of kussen geplaatst geweest, dat thans ontbreekt; achter het geheele lichaam eene nisvormige glorie met zonnescherm. De rechterhand eenigszins naar voren gebracht en half geopend; de linkerhand rust op de knie, met lotus als bij no. 606. Hoog 8.5. — Kadoe.

Digitized by Google

611. **Padmapâni.** Zittende in de gewone houding, op een rond lotuskussen, waarop vroeger een los achterstuk heeft gestaan. In het hoofdtooisel Amitâbha; boven op een spitse knop, die uit een rozet oprijst (lingga). De rechterhand geopend op de knie, de linker houdt een bloemknop, die even boven de hand uitsteekt en waarvan de korte steel langs den arm ligt; misschien kwam die steel vroeger, even als bij de vorige beelden, van uit het kussen omhoog. Hoog 8.1. — Fr. 1. Djokjakarta.

612. **Id.** Zittende in de gewone houding zonder achterstuk; in den hals de overblijfselen van een ring als glorie. Amitâbha in hoofdtooisel, dat duidelijk alleen uit haar bestaat; zeer breede oepawîta en op den linkerschouder een naar voor en achter afhangende doek. De houding der handen als bij no. 606, maar het gedeelte van den lotusstengel boven de hand is weggebroken. Hoog 8. 6. — Fr. 3. Djokjakarta.

613. **Bodhisatwa.** Zittende op een rond lotuskussen, zonder achterstuk, achter het hoofd een ring als glorie. Op het hoofdtooisel eene rozet met spitsen knop; aan de diadeem driepuntige versierselen. Geene oepawîta, maar om de heupen ligt eene slang (of koord) met kop en staart (de uiteinden) om elkaar gestrengeld op de linkerheup. Het linkerbeen ligt op het kussen; het rechter rust met den voet op een lotusblad, dat van den onderrand van het kussen naar voren springt. De rechterhand schuin voor het lichaam, naar voren geopend; de linker rust op de knie en houdt een bloemstengel als boven, de bloem aan den schouder loopt in drie punten uit. [1] Het kleedje gaat niet verder dan tot aan de knieën. Hoog 16.5. — Fr. 24. Soerakarta.

614. Id. (?) Zittende op een ovaal lotuskussen, met langwer-

---

[1] Wellicht is dit eene aanwijzing voor Padmapâni, die, zooals op pag. 79 werd vermeld, soms drie edelsteenen op de bloem draagt. Op de basreliefs van Boroboedoer komt zeer vaak een Bodhisatwa voor, wiens bloem in drie knoppen eindigt; meestal zien we dezen bij Amitâbha, maar enkele malen ook bij andere Dhyâni-Boeddha's. Ik ben geneigd in dezen Padmapâni te zien, maar durf dit voorloopig niet voor meer dan eene gissing te geven.

Digitized by Google

pig vierkant voetstuk, aan welks voorzijde, bij de hoeken, twee leeuwtjes liggen. Achter in het voetstuk is nog de opening voor het achterstuk en in den hals ziet men de fragmenten eener glorie. Een rond koord als oepawîta, met sluitsteen op de linkerborst, groote schijven in de ooren en verder gewone versiering. De oogen zijn verzilverd. Het *rechterbeen* ligt op het kussen, het *linker* hangt naar beneden en rust op een lotusblad, dat met een langen, gebogen stengel uit den onderrand van het voetstuk opschiet. De rechterhand wordt geopend voor de borst gehouden, de linker rust op de dij. Hoog 22. — Fr. 11. Ledok (Bagelen). (¹)

615. **Bodhisatwa.** Zittende op een rond lotuskussen zonder achterstuk of glorie. Handen en beenen als bij no. 613; de bloemknop aan den schouder is weggebroken. Hoog 7.9. — Fr. 6. Djokjakarta.

616. **Pâdmapâni.** Zonder voetstuk; aan den onderkant sporen van een uitsteeksel, waarmede het vroeger in een zetel moet zijn bevestigd geweest. Amitâbha in het hoofdtooisel. Ligging der beenen als bij no. 613. De rechterhand geopend op de knie, de linker, eenigszins vooruitgebracht, houdt een bloemstengel, die alleen nog in de hand en aan de dij zichtbaar is, maar verder is afgebroken. *Zilver.* Hoog 7.5. — Fr. 15.

617. **Id.** Zittende op een ovaal lotuskussen, met langwerpig vierkant voetstuk, achter het lichaam eene ronde glorie met vlammenrand en daarboven een zonnescherm. In het hooge kapsel Amitâbha; de ligging der beenen als bij no. 613; de rechterhand geopend op de knie, de linker rust op het kussen, naast het lichaam, van waar ook eene lotusplant uitspringt, die met bloem en knop boven den schouder uitsteekt. Hoog 18.

618. **Id.** Zittende op een rond lotuskussen met vierkant voetstuk,

---

(¹) Friederich noemt dit beeld Çiwa, omdat hij de oepawîta voor eene slang aanziet: dit is echter duidelijk niet het geval en dan blijft er géén enkel onderscheidend kenmerk over. — Als Bodhisatwa wordt het hier alleen op grond der algemeene overeenkomst met het vorige nummer, niet op grond van eenig kenmèrk, opgegeven.

Digitized by Google

dat door vier pooten wordt gedragen; achter uit het kussen verrijst een nisvormige boog als glorie. Amitâbha in het hoofdtooisel. Handen en voeten als bij no. 613; de lotusstengel gaat langs den arm omhoog en heeft een knop die boven den schouder uitsteekt. Hoog 14.1. — Fr. 10. Kadoe.

619. **Padmapâni**. Zittende op een rond lotuskussen, zonder achterstuk, in den hals de overblijfselen eener ringvormige glorie. Amitâbha in het hoofdtooisel. Handen en beenen als bij no. 613; de lotusknop aan den schouder is afgebroken. Hoog 9.1. — Fr. 2. Djokjokarta.

620. **Id.** Zittende op een rond lotuskussen, zonder achterstuk; in den hals de overblijfselen van een ring als glorie. Amitâbha in het hoofdtooisel (?). Handen en beenen als bij no. 613, de bloemknop bij den schouder afgebroken. Hoog 6.9.

621. **Bodhisatwa**. Zittende als voren, maar zeer geschonden en onduidelijk. De bloemknop steekt boven den linkerschouder uit. Handen en beenen als bij no. 613. Hoog 14.3. — Notulen 1878 pag. 35. Kampong Leuwigadjah, distr. Tjilokotot (Preanger).

622. **Id.** Zittende op een rond lotuskussen, met een achterstuk. Handen en beenen als bij no. 613, maar onder den afhangenden rechtervoet geen lotusblad. De bloem aan den linkerkant ontspringt aan den onderrand van het kussen; er zijn twee stengels geweest, de een is bij de hand, de ander bij den schouder afgebroken. Op den linkerschouder ligt een koord, waarvan beide einden naar achter afhangen. *Zilver*. Hoog 7.9. — Not. 1874 p. 87. no. 19. Desa Poeger Wétan, distr. Poeger, regentschap Bondowosso (Bezoeki).

623. **Padmapâni**. Zittende zonder kussen of glorie; aan den onderkant een uitsteeksel ter bevestiging in een voetstuk. Amitâbha in het hoofdtooisel, maar alles verder zeer onduidelijk door afslijting. Handen en voeten als bij het vorige nummer; het lotusblad onder den rechtervoet en de stengel met knop aan den linkerkant ontbreken. Hoog 8. — Fr. 5. Soerakarta.

Digitized by Google

624. Bodhisatwa. Zittende op een langwerpig plat kussen met vierkant onderstuk. Ligging der beenen als het vorige nummer; de rechterhand wordt vóór het lijf gehouden en is ledig; in de linkerhand de lotus als boven. Op het voorhoofd een wratje; de rechter oorring schijfvormig, links een lange hanger (verg. pag 34). Hoog 11.7. — Fr. 25.

624a. Id. Zittende als voren op een achtkant voetstuk en rond lotuskussen; de rechterhand ligt geopend op de knie, de linker als boven, maar zeer ver naar achter gebracht; die hand houdt een bloemsteel, waarvan de knop aan den schouder ligt. In den hals eene halve maan met de hoornen naar boven. Slecht bewerkt en daardoor zoowel de rechter arm als voet in zeer gedwongen houding. Hoog 11.3. — Not. 1886 pag. 2. Onderafd. Boemiajoe (Tagal).

625. **Id.** Zittende zonder lotuskussen of glorie. Houding van armen en beenen als het vorige nummer; de rechtervoet en de beide handen zijn echter afgebroken. Aan den linkerkant is nog een stuk van den bloemstengel te zien. Hoog 8.1. — Friederich 64. Djokjokarta.

626. **Padmapâni.** Staande op een rond lotuskussen, zonder achterstuk of glorie. Amitâbha in het hoofdtooisel. *Twaalf armen;* alleen de rechterbenedenhand, die geopend neerhangt, is ledig; de andere handen houden verschillende voorwerpen, die meestal niet meer te herkennen zijn; duidelijk zijn slechts het bidsnoer in de rechtervoorhand, de waterkruik in de linkerbenedenhand en eene bloem in eene der andere linkerhanden. Het beeld is *verzilverd*, maar overigens, even als het kussen, van brons. Hoog 16. 9. — Fr. 20. Samarang.

626a. **Id.** Staande op een rond lotuskussen, thans zeer beschadigd, waarop het beeld met twee uitsteeksels onder de voeten is bevestigd. In het hoofdtooisel Amitâbha. *Acht armen;* rechts de benedenhand met de vingers omlaag en naar voren geopend, de tweede hand naar voren geopend met opgeheven vingers, in de derde hand

Digitized by Google

het bidsnoer en in de vierde bij den schouder een onduidelijk voorwerp; links in de benedenhand de waterkruik, de tweede en de vierde hand onduidelijk, in de derde (de voorhand) een bloemknop aan een steel. Op den rug de overblijfselen eener glorie. Het geheel is van *verguld brons*. Hoog 31.8. — Not. 1876 p. 90 *h*. Desa Redjoso, afd. Klaten (Soerakarta).

626[b]. **Padmapâni.** Staande zonder lotuskussen of voetstuk, maar onder de voeten een uitsteeksel ter bevestiging. Amitâbha in het hoofdtooisel en ringvormige glorie achter het hoofd. *Acht armen;* rechts de benedenhand en de derde ledig, de tweede onduidelijk en in de bovenhand het bidsnoer; links beneden de waterkruik, in de tweede een bloemstengel waarvan de bloem naast den schouder ligt, in de derde een drietand en boven een langwerpig onduidelijk voorwerp. Hoog 8.9. *Zilver*. — Not. 1886 pag. 79 en 106. Djokjokarta.

626[c]. **Id.** Staande op een rond lotuskussen, zonder achterstuk, in den hals de overblijfselen eener ringvormige glorie. Amitâbha in het hoofdtooisel. *Vier armen;* in de achterhanden rechts het bidsnoer en links een korte staf, waarvan het eene eind den schouder raakt (verg. no. 247). De rechtervoorhand is naar voren geopend, misschien met een schijfvormig voorwerp er in; in de linkerhand een bloemknop met korten steel. Hoog 17.1. — Fr. 16. Ampel (Soerakarta).

627. **Id.** Staande zonder lotuskussen, achterstuk of glorie. *Vier armen;* in de achterhanden rechts een niet te bepalen voorwerp, links een snoer, dat eens om de pols geslingerd is; de rechtervoorhand afgebroken en in de linker een lotusstengel, die van beneden opschiet en langs den arm naar den schouder loopt, waar hij in een knop eindigt. *Zilver*. Hoog 9. — Notulen 1874 p. 87 no. 20. Desa Poeger-wetan, distr. Poeger, regentschap Bondowosso (Bezoeki).

628. **Id.** Staande op een rond lotuskussen met vierkant voetstuk, nisvormig achterstuk met versierden rand en zonnescherm.

Digitized by Google

In het hoofdtooisel Amitâbha. *Twee armen;* de rechterhand naar voren gebracht en geopend met de vingers naar beneden; in de eveneens naar voren gebrachte linkerhand een lotusstengel, die langs den arm naar boven loopt en bij den schouder afgebroken is. Hoog 17.4. — FRIEDERICH 12. Djokjokarta.

628ᵃ. **Padmapâni.** Staande, maar bij de voeten afgebroken; Amitâbha in het hoofdtooisel; in den hals de sporen eener ringvormige glorie. De rechterhand als het vorige nummer; in de linkerhand, naast het lijf, een stuk van een verder afgebroken bloemstengel. Hoog 13.7. — Not. 1884 pag. 60. Desa Doekoehwaroe, distr. Doekoehwringin (Tagal).

629. **Id.** Staande op een rond lotuskussen met een nisvormigen boog als glorie achter het geheele lichaam en daarboven de arm van het thans ontbrekende zonnescherm. De rechterhand hangt neer, naar voren geopend; in de linkerhand een bloemsteel, die langs den arm naar boven loopt en waarvan de bloem tegen den rand der glorie ligt. Hoog 10. — Fr. 13. Djokjokarta.

630. **Id.** Staande zonder voetstuk, maar onder de voeten een uitsteeksel met schroefdraad ter bevestiging; geen achterstuk of glorie. In het hoofdtooisel Amitâbha (onduidelijk). De rechterhand eenigszins naar voren gebracht, geopend met de vingers naar beneden; de linker houdt een lotusstengel, die bij de voeten opschiet en in een knop aan den schouder eindigt. *Zilver.* Hoog 9. — Not. 1874 p. 86. no. 15. Dessa Poeger Wetan, distr. Poeger, regentschap Bondowosso (Bezoeki).

631. **Id.** Staande maar bij de voeten afgebroken; in den hals is nog een gedeelte eener ringvormige glorie zichtbaar. In het hoofdtooisel Amitâbha en op den linkerschouder een doek die van voren een weinig, van achter langer afhangt. De beide handen zijn afgebroken. Brons met *zilver* bekleed. Hoog 5.5.

632. **Bodhisatwa.** Staande op een rond lotuskussen, dat wederom op een vierkant voetstuk rust; het achterstuk is bij het voetstuk

Digitized by Google

afgebroken en er is geene glorie. In het voorhoofd een klein rond kuiltje. De rechterhand voor de borst, met de vingers in eigenaardige houding, misschien hebben zij vroeger wat vastgehouden; de linkerhand rust op de dij en houdt een bloemstengel, die (thans) aan de dij begint en waarvan de knop ter hoogte van den schouder is. Het beeld draagt een kort kleedje, dat tusschen de beenen is opgenomen (misschien een broek). Hoog 17. 3.—Fr. 27. Kadoe.

633. **Padmapâni.** Staande op een rond lotuskussen, zonder achterstuk of glorie. In het hoofdtooisel Amitâbha; als versieringen alleen diadeem, halsnoer en breede oepawîta; op den linkerschouder schijnt een doek te liggen, maar zeer onduidelijk. De beide armen beneden den elleboog afgebroken. Hoog 24.8.—Not. 1866. p. 162. Eiland Bawean.

634. **Bodhisatwa en Çakti.** Twee beelden, ieder op een afzonderlijk lotuskussen, naast elkaar gezeten op een gemeenschappelijk langwerpig vierkant voetstuk; de beelden *zilver* en de lotuskussens met het voetstuk van *brons*.

De Bodhisatwa zit rechts op de gewone wijze en met gewone versiering. Twee armen; de rechterhand ligt ledig en geopend op de knie, de linker houdt een bloemstengel, die uit het kussen ontspringt, langs den arm voortloopt en aan den schouder in een bloemknop eindigt.

De vrouwelijke figuur is, behoudens de borsten, geheel gelijk aan de mannelijke. Verder komt ze geheel overeen met Pârwatî van no. 518 en daar het mannenbeeld ook Çiwa *kan* voorstellen, is het niet geheel onmogelijk, dat wij dit echtpaar voor ons hebben; ik blijf echter geneigd eer aan een Bodhisatwa met çakti te denken, omdat wij onder de volgende groep ongetwijfeld Boeddhistische Çakti's in dezelfde houding enz. als ons vrouwenbeeldje hier zullen vinden.

Hoog 8.—Notulen 1878 p. 36 *g* en 1881 pag. 11. Desa Pesindon, distr. Kalialang, afd. Ledok (Bagelen).

X. ÇAKTI'S.

Zittende en staande vrouwenbeelden in gewoon ornaat, met geen ander

Digitized by Google

kenmerk dan een lange bloemsteel, die uit het kussen of voetstuk ontspringt, door de linkerhand gaat en aan den linkerschouder in een bloem van verschillenden vorm eindigt. Terwijl no. 640, met de Boeddhistische geloofsbelijdenis op het voetstuk geschreven, ongetwijfeld de çakti van een Dhyâni-Boeddha of Bodhisatwa is, hebben wij onder no. 518 Dewî of Pârwatî op geheel dezelfde wijze voorgesteld gezien, wat trouwens ook van elders bekend is. Ook Çrî en wellicht nog andere godinnen kunnen zoo worden afgebeeld. Het komt daarom raadzaam voor voorloopig slechts den algemeenen naam van *çakti* te gebruiken; wellicht dat later het vinden van steenen beelden in tempels ons het onderscheid ook tusschen de bloemen leert.

635. **Çakti.** Zittende op een rond lotuskussen met vierkant voetstuk, nisvormig achterstuk met versierden rand en zonnescherm. De rechterhand open op de knie, de linkerhand rust op het kussen naast het lichaam, waar een bloemstengel ontspringt, die langs den arm naar boven gaat en bij den schouder in eene trosvormige bloem eindigt. Op het voorhoofd een kleine kringetje. Hoog 17.3.

636. **Id.** Zittende op een rond lotuskussen, met vierkant voetstuk en nisvormig achterstuk; het zonnescherm is afgebroken. De rechterhand geopend op de knie; de linkerhand is naar voren gebracht en houdt een stengel, die naast het lichaam uit het kussen ontspringt, door de hand en langs den arm naar den schouder gaat en daar in eene trosvormige bloem eindigt. Hoog 13.8.—Fr. 46.

637. **Id.** Geheel gelijk aan het vorige nummer, alleen iets kleiner; het zonnescherm is nog aanwezig. Hoog 12. 2.—Fr. 47. Djokjakarta.

638. **Id.** Gelijk aan de beide vorige nummers; alleen heeft de bloem aan den linkerkant bijna den vorm van eene korenaar en bevindt zich aan het midden van den bovenarm. Hoog 13. 9.—Fr. 48.

638[a]. **Id.** Geheel gelijk aan het vorige nummer, alleen heeft de bloem den vorm eener lotusknop en ligt meer aan den schouder. Verguld brons. Hoog 15. 3.—Collectie Scheepmaker.

639. **Id.** Zittend op een ovaal lotuskussen, met drie pooten aan

Digitized by Google

den onderrand; geen achterstuk; achter het hoofd eene ovale schijf als glorie. In plaats der oepawîta het vrouwensnoer (zie pag. 2); op het voorhoofd een wratje. De rechterhand voor de borst, met de palm naar beneden en den middelvinger op den duim, de linkerhand daaronder, naar boven geopend en een bloemstengel houdende, die links van het lichaam uit het kussen ontspringt, in groote bocht naar de linkerhand loopt, van daar langs den arm naar boven gaat en bij den schouder in eene bloem eindigt; op die bloem ligt een langwerpig voorwerp, wellicht een boek van lontarbladeren (kropak). Hoog 13.—Fr. 49. Kadoe.

639ᵃ. Çakti. Zittende op een rond afgebroken voetstuk. Gewone versiering zonder oepawîta. De handen in den schoot met een klein rond voorwerp er in. De bloemstengel ontspringt achter uit het voetstuk en loopt onder den arm door naar boven den schouder; op de bloem ligt daar een kropak met drie knoppen als versiering er op. Hoog 6. 2.—Not. 1886 pag. 36. Desa Koenti, onderdistr. Sampoeng, afd. Ponorogo (Madioen).

640. Id. Zittend op een ovaal lotuskussen met vierkant voetstuk, nisvormige glorie met breeden vlammenrand, waaraan van boven de arm voor het zonnescherm, welk laatste echter ontbreekt. Klein kuiltje in het voorhoofd; het linkerbeen ligt op het kussen, terwijl het rechter naar beneden hangt en met den voet rust op een lotusbloem (of kussen), die uit het voetstuk ontspringt (verg. no. 613 vlg). De rechterhand ligt geopend op de knie, de linker rust op het kussen naast het lichaam, van waar een bloemstengel langs den arm naar boven gaat en aan den schouder in eene groote bloem eindigt.[1]. Hoog 15. 2.—Not. I. p. 252. Wonosobo (Bagelen).

---

(1) Op het voetstuk vindt men op dit fraai geconserveerde beeldje in sierlijke Nâgarî-letters, welke overeenkomen met het schrift van de boven reeds meer dan eens genoemde inscriptie van Kalasan, zie No. 63 op bladz. 28, de Boeddhistische geloofsbelijdenis *ye dharmmá* enz., vgl. boven bij No. 554. Men leze — het beeldje van achteren beschouwende — linkerzijde, bovensten regel achterzijde en rechterzijde, tweeden regel achterzijde en dito rechterzijde. Een welgeslaagde afbeelding vindt men in BURNELL's South-Indian Palaeography, plaat XXII lett. *c*, waar evenwel de anuswara's ontbreken.

B.

Digitized by Google

641. **Çakti.** Zittende op een rond lotuskussen, met vierkant voetstuk, ovaal achterstuk en afgebroken zonnescherm. De houding der beenen als bij het vorige beeld, de rechterhand vooruitgebracht, de palm naar beneden en de toppen van middenvinger en duim op elkaar; de linkerhand rust met den pols op de knie en is zeer onduidelijk. Tegen het achterstuk, rechts van het hoofd, eene bloem. Zeer beschadigd, afgesleten en onduidelijk. Hoog 8. 7.—Fr. 50. Djokjakarta.

642. **Id.** Staande, maar de voeten afgebroken, zonder achterstuk of glorie. Vrouwensnoer in plaats van oepawîta; de rechterhand eenigszins naar voren gebracht en geopend met de vingers omlaag; de linkerhand houdt een bloemstengel die van beneden opkomt, met groote bocht door de hand naar den schouder gaat en daar is afgebroken. *Zilver.* Hoog 8. 5. — Not 1874 p. 87. no. 16. Desa Poeger Wétan, district Poeger, regentschap Bondowosso (Bezoeki).

643. **Id.** Gelijk aan het vorige, maar met de gewone oepawîta. Voetstuk en achterstuk ontbreken eveneens. *Zilver.* Hoog 8.— Notulen 1878 pag, 36 II *g*. Desa Pesindon, distr. Kalialang, afd. Ledok (Bagelen).

XI. ONBEKENDE BEELDEN.

Deze beelden, waaraan of volstrekt geene of slechts onvoldoende kenmerken ter bepaling hunner beteekenis aanwezig zijn, onderscheiden zich in voorstellingen, die in karakter en stijl geheel of gedeeltelijk met de vroeger beschrevene overeenkomen, en andere, die afwijkende vormen vertoonen. Even als bij de steenen beelden, zijn deze laatste vermoedelijk voor deel godheden van lateren tijd, die slechts indirect of in het geheel niet tot het Hindoe-pantheon kunnen gebracht worden. De grens dezer verdeeling kan geacht worden ongeveer tusschen de nummers 669 en 670 te liggen; die grens moet echter niet al te streng worden genomen daar verscheidene dezer beelden ook in dit opzicht van een twijfelachtig karakter zijn.

644. **Onbekend beeld.** Zittende op een lotuskussen met vierkant voetstuk, waarin aan den achterkant eene opening voor een los achterstuk. Gewone versierselen. Vier armen; de rechterarm is af-

Digitized by Google

gebroken en de voorhand ligt geopend op de knie met een knop of vrucht er in; de linkerachterhand houdt een onduidelijk voorwerp (schelp?) en de voorhand omvat iets dat afgebroken en eveneens onkenbaar is.

Is het voorwerp in de linkerachterhand inderdaad eene schelp, dan zou dit beeld eene voorstelling van Wishnoe kunnen zijn. Hoog 8.2. — Notulen 1876 pag 57. Tjaroeban, distr. Boemiajoe (Tagal).

644[a]. **Onbekend beeld.** Zittende op een rond lotuskussen met vierkant voetstuk. Gewone versiering. Vier armen, maar al de handen ledig. Het linkerbeen ligt op het kussen en de rechtervoet staat er op met de knie naar boven. Hoog 7. — Not. 1884 pag. 42. Desa Benda, distr. Lebaksioe (Tagal).

645. **Id.** (Wishnoe ?). Zittende zonder kussen, achterstuk of glorie. Zwaar hoofdtooisel omgeven door twee diademen boven elkaar en elk met vier hooge punten versierd. De oepawîta bestaat uit drie naast elkaar liggende strepen en is, even als al het andere, zeer zwaar van vorm. Lange ooren zonder versierselen en evenzoo ontbreken de arm- en polsbanden; versiering van het benedenlijf en kleeding niet te onderscheiden. Vier armen; in de achterhanden rechts de tjakra en links eene groote bloem, die achter langs den arm van beneden oprijst; de voorhanden zijn naar voren gebracht, de rechter is naar voren, de linker naar boven geopend, en bij beide de toppen van duim en wijsvinger tegen elkaar gelegd. Hoog 12.2. — Not. 1872 p. 161. Tradjoe, Reg. Soekapoera (Preanger).

646. **Id.** Godin, zittende op een ovaal lotuskussen met vierkant onderstuk. Gewone versierselen, maar geene oepawîta. Vier armen: de linker voorhand is afgebroken en de drie andere handen houden geschonden en onkenbare attributen. Hoog 12.9. — Fr. 51. Djokjokarta.

647. **Id.** Godin, staande op een rond lotuskussen met vierkant voetstuk, beide van brons, terwijl het beeld van *zilver* is. Achter

Digitized by Google

het hoofd de sporen eener glorie. Gewone versiering en dubbel borstsnoer. Twee armen; beide handen naar voren gebracht, de rechter naar boven en de linker naar voren geopend. Hoog 16. — Notulen 1878 pag. 36. Desa Pesindon, distr. Kalialang, afd. Ledok (Bagelen).

648. **Onbekend beeld.** Vrouwenfiguur van vrij ruw maaksel, staande op een fragment van een rond voetstuk. Hoog hoofdtooisel, dat van boven spits uitloopt, halssnoer, armbanden en kleedje. De beide handen als het vorige nummer. Hoog 7. *Goud.* — Notulen 1877 pag. 152 j. Gehucht Sidolok, desa Karang Tengah, distr. Batoer, afd. Bandjar Negara (Banjoemas).

649. **Id.** Mannelijke figuur, staande zonder voetstuk, maar met een uitsteeksel ter bevestiging onder de voeten. Hoog hoofdtooisel, zoo het schijnt geheel van haar gevormd, maar onduidelijk; kleedje met eenvoudigen gordel en geene andere versierselen. Twee armen; de rechter benedenarm is onder een rechten hoek naar vóren gebracht en met opgeheven vingers naar voren geopend; de linkerarm is afgebroken. Hoog 15.9.

650. **Id.** (Bodhisatwa?). Staande op een rond lotuskussen, zonder achterstuk of glorie. Gewone versierselen met uitzondering der polsbanden. Hoofdtooisel onduidelijk, maar misschien met een Boeddha-beeld er in. Twee armen, de rechterhand hangt naar beneden en is naar voren geopend, de linker houdt een grooten bloemknop aan korten steel. Hoog 11.8.

651. **Id.** Staande en bij de voeten afgebroken; gewone versiering zonder oepawîta, de beide armen zijn aan den elleboog afgebroken. Hoog 10.8.

652. **Id.** Staande op een koepelvormig lotuskussen zonder achterstuk en in den hals de sporen eener ringvormige glorie. Gewone versiering maar alles eenigszins onduidelijk; de linkerhand aan de heup, de rechter afgebroken. *Zilver.* Hoog 9.1.

Digitized by Google

653. **Onbekend beeld**. Staande met een uitsteeksel onder de voeten ter bevestiging in een voetstuk. Gewone versiering, maar onduidelijk. De rechterhand hangt naar beneden, de linker is opgeheven en beide beschadigd. *Zilver*. Hoog 8. 3. — Not 1874 p. 86. no. 12. Desa Poeger Wétan, distr. Poeger. reg. Bondowosso (Bezoeki).

654. **Id**. Staande met een dubbel uitsteeksel onder de voeten ter bevestiging in een voetstuk. Hoog, konisch hoofdtooisel (of hoed); kort kleedje met eenvoudigen sjerp en verder geene versierselen. Twee armen; beide handen zijn naar de borst toe gebogen. *Zilver*. Hoog 7. 2. — Not 1874 p. 86. Desa Poeger Wétan als boven.

655. **Id**. Staande, de voeten afgebroken; achter het hoofd een ring als glorie. In het hoofdtooisel eene nis. De rechterhand eenigszins naar voren gebracht en geopend met de vingers omlaag, de linkerhand een weinig opgeheven. *Zilver*. Hoog 6.9. — Not 1874 p. 86. Desa Poeger Wétan, als boven.

656. **Id**. Zittende op eene ovale versierde plaat, gedragen door zeven leeuwtjes, die in een kring op een lotuskussen zitten; dit laatste is gelegen op een vierkant voetstuk met opengewerkte zijden. Gewone versierselen; hoog hoofdtooisel met spitsen knop er op, veel overeenkomende met het Çiwa-beeld no. 507; kringetje op het voorhoofd en beide handen half geopend voor het lichaam. Achter in de plaat die tot zetel dient is eene opening voor het achterstuk. [1] Hoog 17.2. -- Fr. 14. Kadoe.

---

[1] Dit tamelijk groote bronzen beeldje heeft, zooals men uit de beschrijving ziet, een vierkant plat als voetstuk. Op dat plat ligt een kussen waarop met den muil steeds buitenwaarts gekeerd een aantal singha's gezeten zijn die met hun kop een ovaal schragen, waarop het eigenlijke beeldje.

Op de puntige gedeelten van genoemd vierkant plat, die door den padmâsana niet bedekt zijn, voorts ook op de gedeelten van het ovaal voor zoover dit onbedekt is gebleven, nl. aan den achterkant terweerszijde achter de beide dijen, zoomede aan de voorzijde vóór de beide iets naar achteren ingetrokken onderbeenen, staan of stonden heilige syllaben in oud-Nâgarî-schrift (over welk schrift men vergelijke Tijdschrift. Ind. T. L. en Vk., XXXI, 240, en van dezen catalogus de no's. 63, 554, 640, en 785;— daar dit

Digitized by Google

657. **Onbekend beeld**. Zittende op een langwerpig lotuskussen, met vierkant voetstuk, nisvormig achterstuk en zonnescherm. Gewone versiering en beide handen half gesloten voor het lichaam, de rechter boven de linker. Hoog 13.8. — Fr. 28. Djokjokarta.

657[a]. **Id.** Zittende op een rond lotuskussen met de handen in den schoot even als Amitâbha; gewone versiering zonder oepawîta; achterstuk, waarop aan den achterkant eene inscriptie ([1]) in oud-Javaansch; het zonnescherm is afgebroken. Het beeld is van goud en het overige van zilver. Hoog 6.4.— Not. 1886 pag. 36. Desa Koenti, onderdistr. Sampoeng, afd. Ponorogo (Madioen).

658. **Id.** Zittende op een ovaal lotuskussen, met opening voor het thans ontbrekende achterstuk. Geene oepawîta of armbanden; verder gewone versiering, maar onduidelijk. De rechterhand in de zijde; de linkerhand rust op het kussen naast het lijf. Hoog 10.3.

659. **Id.** Zittende op een ovaal lotuskussen zonder achterstuk of glorie. Gewone versiering. De linkerhand in den schoot, de rechter naar voren gebracht en met de vingers omlaag naar voren geopend. Hoog 10. — Fr. 8. Kadoe.

---

beeldje mij nog niet bekend was, kon het bij de opgave in Tijdschr. t. a. p. niet mede worden opgesomd). Niet te zien of niet meer te zien zijn die syllaben op het vrije gedeelte van het ovaal achter de linkerdij, en op den rechter achterhoek van het plat dat den palmâsaan draagt. Aan den voorkant tusschen de beide onderbeenen leest men *um srâm* (of *mrâm*). Daar ik niet weet welke lettergreep hier de vereischte is, kan ik niet beslissen wat er staat; hoe zeer *sa* en *ma* in deze schriftsoort bij eenige onnauwkeurigheid der lijnen elkander gelijken is bekend. Achter de rechterdij staat *s̃ram*, met een *s̃* zoo onderwetsch van vorm dat ik ter vergelijking verwijs naar de vormen van deze letter in het Açoka-, Cave-, Sâh-, Gupta- en Wallabhî-schrift, zooals men die vinden kan in PRINSEP, Indian Antiquities, II (plaat bij bl. 52); voor den jongeren vorm vergelijke men BURNELL, South. Indian Palaeography, (plate XXII). Op de drie onbedekte driehoekige punten van het vierkante plat ten slotte leest men *um phrak*, welke lettergrepen ook wel op de vierde punt zullen te vinden zijn geweest. Over heilige syllaben in het algemeen vindt men beneden bij no. 783*a* enkele opmerkingen, waarheen ik hier meen te mogen verwijzen.

B.

([1]) Zie noot bij no. 792.

Digitized by Google

660. **Onbekend beeld.** Zittende op een rond lotuskussen met opening voor het thans ontbrekende achterstuk. Gewone versiering; de beide handen vooruit gebracht en naar voren geopend, maar de vingers meer of min naar den top van den duim gebogen. Hoog 10.6. — Fr. 65.

661. **Id.** Vrouwelijk pendant van het vorige en behalve de borsten geheel daaraan gelijk. De handen zijn afgebroken. Hoog 10.6. — Fr. 66.

661[a]. **Id.** Vrouw, zittende op een rond lotuskussen, met het linkerbeen daarop en het rechter afhangende tot op een lotusblad, dat uit den benedenrand van bet kussen ontspringt. Gewone versiering maar alles onduidelijk. De rechterhand geopend op de knie, de linker op het kussen naast het lijf. Sporen van een ring als glorie. Hoog 7.7. — Not. 1876 pag. 2. Desa Kalak, distr. Pringkoekoe, afd. Patjitan (Madioen).

662. **Id.** Man, zittende op een rond lotuskussen, zonder achterstuk; achter het hoofd eene glorie in den vorm van een dubbelen ring. Gewone versiering maar geene oepawîta, op het hoofd een spits toeloopende muts. De beide handen liggen geopend in den schoot, de rechter boven de linker. Hoog 7.8.

663. **Id.** Zittende op een rond lotuskussen met opening voor het achterstuk; hoog hoofdtooisel en verdere versiering zeer onduidelijk. De linkerhand omvat de knie; de rechterhand ligt geopend op de knie. Hoog 6.4.

664. **Id.** (Koewera?). Zittende op een rond lotuskussen, waarvan het bovenvlak grootendeels open is en dat gelegen is op eene vierkante plaat met vier pooten als voetstuk. In den hals eene halve maan (of overblijfsel eener ringvormige glorie?). Versierselen schijnbaar gewoon, maar zeer onduidelijk. Het linkerbeen ligt op het kussen, terwijl het rechterbeen afhangt en met den voet op het onderstuk rust. De rechterhand ligt geopend op de knie, misschien

Digitized by Google

met een knop er in; de linker houdt een afgebroken voorwerp, dat wel de hals van den zak kan zijn, dien wij bij no. 536 vlg. gezien hebben. Is dit juist dan moet het, even als die beelden, een Koewera zijn. Hoog 6.3.—Fr. 31. Djokjokarta.

666. ([1]) **Onbekend beeld.** Zittende zonder kussen of voetstuk, maar van onder voorzien van een uitsteeksel ter bevestiging in een zetel. Het hoofdhaar is naar boven gestreken en bedekt met eene niet hooge, cilindervormige muts met platten bodem. Voor zoover duidelijk ontbreken alle versierselen, het bovenlijf is naakt en alleen aan het midden kan men sporen van kleeding zien. De beide handen zijn voor het lichaam tegen elkaar gelegd, met de vingers naar boven. Hoog 5.9. — Fr. 92. Djokjokarta.

668. ([2]) **Id.** Vrouw, zittende op een ovaal lotuskussen met vierkant voetstuk; achter het hoofd eene ovale glorie met versierden rand. Gewone versiering, waaronder vrouwen-borstsnoer. Op het voorhoofd een kringetje. De beide handen liggen geopend in den schoot met een grooten bloemknop er in. Het beeld en de glorie zijn van *zilver*, het andere van *brons*. Hoog 10.—Notulen 1878 pag 36. Desa Pesindon, distr. Kalialang, afd. Ledok (Bagelen).

669. **Id.** **Man,** zittende op een vierkant voetstuk, zonder achterstuk of glorie; het linkerbeen ligt op het voetstuk, terwijl het rechterbeen opgetrokken is, zoodat de voet op het kussen staat en de knie in schuine richting naar boven gaat. Het haar is gekroesd en schijnt op de kruin met eene puntige muts bedekt te zijn geweest, die nu echter geschonden is; in het rechter oor een groote ring en in het linker alleen een klein knopje aan het einde der lang uitgerekte oorlel. Verdere versierselen zijn halssnoer, bovenarm- en polsbanden en een kort kleedje met sjerp, waarin aan den rechterkant een kort en breed mes is gestoken. De linkerhand rust op het voetstuk, terwijl de rechter over de knie heen neerhangt. Hoog 9. — Tijdschrift X. p. 454. Nagara, Z. & O. Afd. van Borneo.

([1]) No. 665 is door verschikking uitgevallen.
([2]) No. 667 is door verschikking uitgevallen.

Digitized by Google

670. **Onbekend beeld**. Zittende op een zeer geschonden ovaal kussen of voetstuk, met de beenen in dezelfde houding als het vorige nummer. Versiering schijnbaar gewoon, maar alles zeer onduidelijk. De rechterarm rust op de knie, terwijl de hand is afgebroken; aan den *linkerkant* zijn *twee benedenarmen*, de eene hand omvat de knie en de andere ligt in den schoot, met een niet te bepalen voorwerp er in. Hoog 8.9.

671. **Id.** Ovaal voetstuk, waaruit achter een boom (sĕmbodja) verrijst, terwijl vóór, met den rug tegen den boom, eene menschelijke figuur staat; deze figuur, van zeer slechte vormen, is op de gewone wijze versierd en gekleed, alleen is het hoofdhaar op eigenaardige wijze boven den kruin opgebonden. In de wanstaltig groote handen, voor het lichaam, een ronde bak met vier bollen, drie op den bodem en een daar boven op. Misschien eene offerande aan een boom. Hoog 16.5.

672. **Id.** Zittend zonder voetstuk of kussen, en alleen van onder voorzien van een uitsteeksel ter bevestiging in een zetel; beide beenen hangen naar beneden. Op het hoofd een hooge hoed, in den vorm van een afgeknotten kegel, met knop er op en eigenaardige (onduidelijke) versiering aan de ooren. Gewone versiering. Het beeld draagt het vrouwensnoer (zie pag. 2), maar de borsten zijn niet ontwikkeld, zoodat het onzeker blijft of het eene vrouw of een man moet voorstellen; ik ben geneigd het als eene vrouw te beschouwen en het ontbreken der borsten toe te schrijven aan onvoldoende vaardigheid van den kunstenaar, waarvan wij ook in de andere deelen van het beeld voldoende bewijzen vinden. Op de rechterdij staat een vogel van eigenaardigen vorm, op de linker een kind met een pot in de handen, waaruit een stengel met twee groote bloemen opschiet. De linkerhand van het beeld omvat het kind en houdt tevens een tak met bladeren vast, die achter tegen de bloemen van het kind aanligt; de rechterhand rust boven aan de heup. Hoog 10.1.

673. **Id.** Twee vrouwelijke figuren, staande op een ovaal

Digitized by Google

kussen met langwerpig vierkant onderstuk. De hoofdfiguur, rechts, staat met de rechterheup sterk uitgebogen en het bovenlijf eenigszins naar den linkerkant overhellend. De voorstelling wijkt zeer van de gewone af: boven het voorhoofd loopt een dubbele band, het haar is naar achter gestreken en daar in eene groote schijf opgemaakt; groote doorboorde schijven als oorringen; driedubbel halssnoer met op de borst afhangende lus; bovenarm- en polsbanden en eindelijk eene lange broek. De rechterhand, eenigszins naar voren gebracht, houdt een langwerpig, gebogen voorwerp; de linker rust op den schouder der tweede figuur, die minder dan half zoo groot is dan de eerste en overigens geheel daarmede overeenkomt; deze kleine figuur heeft eveneens sterk ontwikkelde borsten en is dus geen kind, maar waarschijnlijk eene dienares. Geheele hoogte met voetstuk 12.3, de hoofdfiguur 9.3 en de andere 4.3.

674. **Onbekend beeld.** Vrouw, zittende op een metalen plaatje, dat nog op eenig ander voorwerp schijnt bevestigd geweest te zijn. Het rechterbeen ligt op de gewone wijze vóór het lichaam; het linker is naar achteren gebracht, zoodat de knie op den grond rust.

Het hoofdhaar valt naar achter tot in den hals en boven op het hoofd loopt een horizontale kring van haarkrullen, in het middelpunt waarvan eene ronde kram uitsteekt, waarin nog de eerste schakel van een vroegeren keten aanwezig is; groote schijven als oorbellen, halssnoer, bovenarm- en polsbanden, kleeding niet te onderscheiden. De borsten zijn bovenmatig groot en in den schoot ligt een zuigend kind, dat met beide handen wordt vastgehouden. Dit beeld wordt door Friederich, alleen op grond der groote borsten, voor Bhawânî (Pârvatî) gehouden, die grond is echter nauwelijks voldoende te achten en ik zie er voorloopig niets anders in dan een fantaisie-beeld, dat waarschijnlijk het bovenstuk eener hangende lamp heeft uitgemaakt. Hoog 10.5. — Fr. 52. Djokjakarta.

675. **Id.** Vrouw, zittende op een ovaal lotuskussen, dat op een ander voorwerp schijnt bevestigd geweest te zijn. Op den top van het hooge hoofdtooisel is een ring of oog en op zij eene hal-

Digitized by Google

ve maan, of een daarop gelijkend fragment. Versiering onduidelijk, maar schijnbaar gewoon, daaronder ook het vrouwensnoer. Aan den voorkant tegen elken schouder een blad met korten steel; de beide handen (zeer geschonden) zijn naar voren gebracht en schijnbaar ledig. Aan beide ellebogen reiken van uit het kussen opkomende stutten, misschien overblijfselen eener vroegere nisvormige glorie. — Door Friederich wordt dit beeld wederom eene Bhawânî genoemd, op dezelfde ongenoegzame gronden als het vorige nummer, terwijl hij den ring op het hoofd van beide beelden met den naam van Çiwaitische haarlok bestempelt. Ik kan in dien ring echter niets anders dan een ring zien, die gediend heeft om het beeld op te hangen, toen het waarschijnlijk dezelfde bestemming had als het vorige nummer. Hoog 13. 8. — Fr. 53. Djokjokarta.

675ª. **Onbekend beeld.** Staande op een rond plaatje. Slecht bewerkt en onduidelijk. Twee armen en als eenige versiering een kleedje om de lendenen. Op het hoofd een ring of oog. Hoog 11.7. — Not 1884 pag. 120. Karang Kobar (Bagelen).

676. **Id.** Vrouw, zittende met de voetzolen tegen elkaar gelijk Ganeça. Ruw van vorm. Het hoofdhaar naar achter gestreken en het hoofd versierd met een koordvormig diadeem. De oorlellen, zonder versiering, hangen tot op de schouders neer. De oepawîta loopt van den *rechterschouder* naar de linkerzijde. De handen vóór het lijf; de rechter opgeheven met de palm naar voren, in de linker een groote bloemknop. *Zilver.* Hoog 4.3. — Notulen 1881 pag. 101. Desa Pesindon, distr. Kalialang, afd. Ledok (Bagelen).

679. (1) **Id.** Mannelijke figuur in dansende of vechtende houding; kort kleedje met lang afhangende slippen en het hoofdhaar in eene schijf achter het hoofd, ongeveer als bij no. 673. Het beeldje staat op een knop met plat bovenvlak en een oortje op zij, waaraan van onder een lange ijzeren punt, dienende ter bevestiging. Hoog 6.

(1) De nummers 677 en 678 zijn door verschikking uitgevallen.

Digitized by Google

680. **Onbekend beeld.** In half dansende, half liggende houding, met grillige en monsterachtige vormen. Zwaar krullend hoofdhaar dat naar achter afhangt. Zeer groote oorringen en andere eigenaardige versieringen. Aan het rechterbeen een broek, het linkerbeen is bloot en de genitalia zichtbaar. Hoog 6.8.

681. **Drager**, als no. 398 vlg., neergehurkt met de beenen aan weerskanten van het lichaam en beide handen opgeheven met de palmen omhoog. Het haar is naar achter gestreken, en valt in den hals neer. Geene versierselen of kleeding. Hoog 6.

682. **Id.** Neergehurkt op een lotuskussen, dat aan zijn ondervlak een afgebroken steel vertoont, waarmede het op iets anders moet bevestigd geweest zijn. Het haar als voren, maar in den hals opgebonden, volledige versierselen maar zonder de oepawîta, kort kleedje met van voren afhangende slip. Op het hoofd staat een platte schaal met versierden voet, die door de beide opgeheven handen wordt gesteund. Hoog 9.8.

XII. GEDEELTEN VAN BEELDEN.

683. **Fragment** van een buitengewoon groot beeld, bestaande uit een rond lotuskussen en de met het gewone kleedje bedekte beenen bij de knieën afgebroken. Om de beenen eigenaardig lofwerk, dat naar boven gaat, maar afgebroken is. Hoog 23.5.

683ᵃ. **Zetel** van een godenbeeld, bestaande uit een vierkant voetstuk, met lotuskussen, achterstuk, glorie en zonnescherm. Het beeld ontbreekt. Hoog 9. *Zilver.* — Not. 1886 pag. 36. Desa Koenti, onderdistr. Sampoeng, afd. Ponorogo (Madioen).

684. **Lotuskussen** van ovalen vorm, waarop het beeld los moet geplaatst zijn geweest; aan den achterkant een gat voor het achterstuk. Hoog 3.3.

685. **Voetstuk** van een beeld of lingga, en van ongewonen vierkanten vorm. *Zilver.* Hoog 5.5. — Notulen 1878 pag. 36 *g.* Desa Pesindon, distr. Kalialang, afd. Ledok (Bagelen).

Digitized by Google

686. **Glorie** van achter het hoofd van een beeld; ovaal en met korten steel ter bevestiging. *Goud.* Hoog 5.8.

687. **Glorie** van achter het lichaam van een beeld; boog van zilverblad. Hoog 17. — Notulen 1878 pag. 36 *g*. Desa Pesindon, distr. Kalialang, afd. Ledok (Bagelen).

XIII. POLYNESISCHE BEELDEN.

Terwijl bij de voorwerpen in steen de Polynesische beelden eerst eene plaats hebben gevonden, nadat alle voortbrengselen der Hindoe-Javaansche kunst waren afgehandeld, wordt het beter geacht ze hier dadelijk aan de rij der godenbeelden te doen aansluiten, omdat ze, hoewel onmiskenbaar van de Hindoe-kunst verschillend, vaak daarvan toch niet zoo scherp gescheiden zijn als bij de steenen beelden het geval is; ze schijnen voor het meerendeel voortbrengselen te zijn van streken, waar de Hindoe-invloed zich weinig heeft doen gelden, of van tijden, waarin de tradities der Hindoe-kunst geheel of gedeeltelijk verloren waren gegaan; zoodoende worden bij vele nog sporen dier ontwikkelder kunst, hoe gering dan ook, waargenomen. De vormen zijn steeds slecht, dikwijls wanstaltig: de armen en beenen gewoonlijk te dun en te lang, ook de andere deelen van lichaam niet met elkaar in verhouding.

Voor een deel moet het bovenstaande verklaard worden door de omstandigheid, dat vele beelden dezer groep vermoedelijk nagemaakte oudheden zijn, waarmede slimme inlanders op de lichtgeloovigheid hebben gespeculeerd van Europeesche oudheidminnaars, wier belangstelling grooter was dan hunne kennis van de zaak. In het algemeen ben ik geneigd al de voorstellingen voor namaak te houden, welker versiering en attributen met opgelegd koper- en ijzerdraad zijn aangebracht, met name de nummers 697-708.

Deze komen namelijk in karakter zeer veel overeen met eene reeks van andere, onderling bijna geheel gelijke beeldjes, die ik in de verzameling aangetroffen, maar sedert daaruit verwijderd en tot leering afzonderlijk geplaatst heb. Bij twee daarvan is de naiveteit van den namaker zoover gegaan, dat hij op den rug met koperdraad in Europeesche cijfers het jaartal 1851 heeft aangegeven.

Terwijl deze, bij welke zekerheid bestaat, natuurlijk niet in de verzameling konden worden gehouden, heb ik bij de andere, waar slechts

Digitized by Google

het vermoeden van valschheid, zij het ook zeer gegrond, aanwezig is, gemeend mij tot eene waarschuwing te moeten bepalen.

688. **Polynesisch beeld**. Met eenigszins gebogen knieën staande op eene vierkante plaat; versiering en kleeding blijkbaar slechte nabootsing van een Hindoe-beeld; vier armen, waarvan de rechterachterhand afgebroken; in de linkervoorhand twee groote ringen, de andere handen onduidelijk. Hoog 11.8.

689. **Id.** Met eenigszins gebogen knieën staande op een langwerpig kussen. Wederom slechte nabootsing van een Hindoe-beeld. Twee armen; in de rechterhand een onduidelijk voorwerp, in de linker twee groote ringen. Hoog 13.4.

690. **Id.** Staande op een dunne plaat als voetstuk met eene smalle dunne plaat als achterstuk, die van boven, gelijk met den bovenkant van het hoofd, is afgebroken; krulhaar, lange oorlellen en korte broek, zonder andere versiering; de rechterhand voor de borst, de linker is afgebroken. Hoog 11.1.

691. **Id.** Zittende op een langwerpig vierkant voetstuk, met golfvormig uitgesneden voorrand en eene nisvormige plaat als achterstuk. Halssnoer, pols en enkelbanden. Geene kleeding; de genitalia duidelijk aangegeven. Beide handen voor het lichaam in elkaar gelegd, de rechter in de linker en naar boven geopend; bijna als bij Amitâbha. Hoog 10.7.

692. **Id.** Staande op breede platte voeten; geene kleeding of versiering dan misschien een paar banden aan het hoofd. Duidelijke genitalia en de handen voor tegen het lichaam gelegd. Hoog 7.9. — Not. 1870 p. 79 no. 4. Diëng.

693. **Id.** Staande, met de voeten niet van elkaar gescheiden. Op het hoofd een klein mutsje met knop en geene andere versiering. De armen onder elkander dwars over den buik gelegd. *Goud.* Hoog 5. — Tijdschrift X pag. 449. Bandjarmasin.

694. **Id.** Vrouwelijke figuur met het lichaam alleen tot aan de heupen afgebeeld. Over het midden van het hoofd loopt een band,

Digitized by Google

zoodat het haar met twee groote doffen naar weerszijden uitsteekt. Aan de kin uitsteeksels als ware daar een baard; ringen bij den schouder en aan de polsen, geene verdere versiering. Zware borsten; de handen in biddende houding tegen elkaar gelegd en naar voren gebracht. In den rug eene soort van leuning, die van boven den vorm van twee vleugels heeft. *Yzer*. Hoog 9.—Verh. Deel XXIII. pl. 24.

695. **Polynesisch beeld.** Vrouwelijke figuur, neergehurkt op een rond vormeloos voetstukje en de beide handen op de knieën gelegd. Hoofdhaar naar achter gestreken; halssnoer, bovenarm en polsbanden. Hoog 6.7.

696. **Id.** Vrouwelijke figuur, zittende op de gewone wijze, maar de beenen zeer onduidelijk. De beide handen op de knieën; eenigszins spits toeloopend hoofddeksel en geene andere versiering. Hoog 6.2. — Preanger.

696[a]. **Id.** De beide armen gekruist met de handen op den tegenovergestelden schouder; de beenen gekruist; kleeding en versiering onduidelijk. Hoog 6. — Not. 1886. pag. 2. Onderafd. Boemiajoe (Tagal).

697. **Id.** Langwerpig voetstuk, staande op vier pootjes en waarop eene figuur, die slechts tot aan de lenden toe is uitgewerkt en met een hoog hoofdtooisel, groote oorhangers, bovenarm- en polsbanden versierd is. De beide handen houden den gekroonden kop eener groote slang vast, die met geopenden muil op het zelfde voetstuk ligt; dit vasthouden schijnt eer een streelen of spelen dan bevechten te zijn. *Yzer*. Hoog 12.2. — Verh. XXIII. pl. 24.

698. **Id.** Staande op een stoel, waarop voor devoeten van het beeld eene zich kronkelende slang met monsterachtigen kop ligt; het hoofd is bedekt met eene versierde muts, die met lange gebogen punt naar achter uitsteekt; bovenarm- en polsbanden, halssnoer en kleedje met afhangenden gordel. De beide handen, buiten verhouding groot, zijn opgeheven en gesloten. Hoog 12.2.

Digitized by Google

699. **Polynesisch beeld.** Zittende op een stoel met zij- en achterleuning, en in plaats van pooten een vierkant voetstuk, waarop aan den rechter voorhoek eene waterkruik (gendi) staat. Het linkerbeen staat op het voetstuk en de rechtervoet ligt op de linkerknie. De handen zijn bovenmatig groot; de linker houdt eene duif en de rechter een rond etensbakje voor dien vogel. Hoog 9.4.

700. **Id.** Zittende als voren, maar met beide beenen op het voetstuk, waarop, behalve de waterkruik van het vorige nummer, aan den linkerhoek nog een rond potje staat. In de rechterhand de duif, die vrij goed van vorm is, en in de linker het etensbakje Hoog 8.

701. **Id.** Neergehurkt op een vierkant voetstuk; in de linkerhand de duif en in de rechter het etensbakje. Hoog. 7.7.

702. **Id.** Staande op een rond voetstuk, waarop voor en achter een opstaand schild met leeuwenkop op het buitenvlak. Het beeld is met ongewone versierselen overladen en de beide handen zijn afgebroken. *Yzer*. Hoog 20.2.

703. **Id.** Staande op een vierkant voetstuk met vier pooten en opengewerkte zijden, als uit hekwerk bestaande. Aan den achterkant verrijst een achterstuk door verschillende krullen en bogen gevormd, dat achter den rug en het hoofd den vorm eener glorie aanneemt; aan den voorkant een soortgelijk hekwerk, dat door het beeld met beide handen wordt vastgehouden. Het beeld draagt eene hooge muts met langen cylindervormigen knop (lingga?), eene korte broek, een klein voorschoot en verschillende versierselen. *Yzer*. Hoog 17. — Verhandelingen XXIII. pl. 23.

704. **Id.** Staande als het vorige en geheel daarmede overeenkomende; alleen reikt het achterstuk slechts tot aan het midden en is het hoofd gedekt door eene soort van kroon met ronden knop in het midden. *Yzer*. Hoog 16.1.

705. **Id.** Zittende op een rond stoeltje zonder leuning, dat op

Digitized by Google

een op gewerkt vierkant voetstuk staat. De handen houden langwerpige voorwerpen, misschien eene slang en een bloemstengel, waarvan de knop tegen den linker schouder rust. Hoog 10.5.

706. **Polynesisch beeld.** Zittende in een grooten armstoel, met een zonnescherm boven het hoofd, dat achter van uit de leuning naar boven gaat. Kroonvormig hoofddeksel, kleedje dat tot op de voeten afhangt, de handen onduidelijk. Hoog 16.8.

707. **Id.** Langwerpige plaat als voetstuk, waarop de hoofdpersoon op een stoel is gezeten, met de beenen op Europesche wijze afhangend; de rechterhand ligt op de knie en de linker houdt eene zeer lange pijp vast. Achter zit een dienaar met groote kris op den rug, die een zonnescherm boven de hoofdpersoon houdt. Hoog 20.

708. **Id.** Langwerpige plaat als voetstuk, waarop drie figuren. De hoofdfiguur zit in het midden op een stoel en is gekleed als het vorige nummer; de rechterhand rust op een staf met gebogen knop, de linker op de knie. Achter zit eene figuur eveneens op een stoel, die een zonnescherm boven de hoofdfiguur houdt. Vóór zit de derde op gewone Javaansche wijze, de handen ter hoogte van het gelaat te zamen gebracht uit eerbied voor zijn heer. Hoog 16.

709. **Id.** Zittende op een gewonen stoel met rugleuning; de beide handen liggen op de knieën; boven het voorhoofd is een versierde band, maar andere versierselen ontbreken. Aan den linkerkant is eene kleinere figuur neergehurkt, die een zwaren staf of knots in de handen houdt. Hoog 6.3.

710. **Id.** Zittende op een vierkant voetstuk met versierde zijden. Grove trekken. De beenen onder het lijf; de handen vóór de borst over elkaar gelegd. Op het hoofd, zoo het schijnt, een ronde hoed. Hoog 12.1. — Not. 1883 pag. 11. Afdeeling Limbangan (Preanger).

711. **Id.** Alleen tot aan het midden uitgewerkt, het benedenlijf

Digitized by Google

bestaat uit een kegelvormigen voet. Op het hoofd iets in den vorm van een Griekschen helm; de beide handen geopend voor het lijf, met een plat vierkant voorwerp er op. Hoog 7.4.

712. **Polynesisch beeld.** Neergehurkt en de armen dwars voor het lichaam; zeer onduidelijk. Hoog 2.5.

713. **Id.** Als voren, maar nog onduidelijker, zoodat zelfs de ligging der armen niet te herkennen is. Hoog 1.7.

713[a]. **Id.** Vrouw met een aapachtig gezicht, naakt en de beide handen voor het lijf. De voeten zijn afgebroken. Hoog 6.— Not. 1886 pag. 2. Onderafd. Boemiajoe (Tagal).

XIV. DIERVORMEN

van verschillenden aard, als ornamenten van onzekere, meestal geheel onbekende bestemming.

714. **Garoeda.** In vliegende houding: het linkerbeen voor tegen het lichaam en het rechter op zij uit naar boven geslagen; vogelbek en aan de schouders uitgeslagen vleugels. Halssnoer, groote oorringen, gordel en broek; in de handen fragmenten eener slang. De bovenkant van het hoofd is een plat vlak met vierkant uitsteeksel in het midden, waaruit blijkt dat het beeld vroeger een ander voorwerp of ornament moet hebben gedragen. Hoog 10.1.—Not. I. p. 251. Blora (Rembang).

715. **Centaurachtig wezen,** het voorste gedeelte van het lichaam als van een râkshasa (zie no. 210. vlg.), namelijk een monsterachtig gezicht met uitpuilende oogen en uitstekende tanden, zwaar haar, dat boven het voorhoofd als diadeem geschikt en achter het hoofd saamgebonden is; in de rechterhand een kort breed zwaard (de punt afgebroken), de linker als in afwerende houding. Het achterlijf is dat van een dier, het meest gelijkend op dat van een varken. Het voorlijf is opgeheven en in hevig bewogen vechtende houding, het achterlijf wordt in een razenden galop voorgesteld; daar de figuur slechts twee pooten heeft, is vermoedelijk aan vliegen ge-

Digitized by Google

dacht.— Onder den buik is een kort uitsteeksel ter bevestiging in een voetstuk. Dit exemplaar is van gips en gegoten naar een bronzen origineel, in het bezit van den heer Leroux te Sindanglaja, volgens wiens opgave het te Soerakarta in zijn bezit gekomen is. Deze figuur is mij in de Hindoe-mythologie niet bekend, ze schijnt echter ook elders voor te komen, daar men soortgelijke wezens vindt op basreliefs in het museum te Calcutta, afkomstig van Boeddha-Gaja, zie ANDERSON's Catalogus, I pag. 129. Grootste lengte (van de rechterhand tot het einde van de achterpoot) 27.

716. **Râkshasa** (?). Menschelijke figuur met hondekop en vogelklauwen aan de pooten, gehurkt op eene gebogen afgebroken plaat, die vermoedelijk op iets anders bevestigd is geweest. In de rechterhand eene platte knots, die op den schouder rust (zie de râkshasa's), in de linker, vóór de borst, een klein potje. In het achterhoofd eene vertikale insnijding van een centimeter lang, waarin misschien eenig versiersel heeft gezeten. Zwaar hoofdhaar dat op den rug afhangt. *Gebakken klei.* Hoog 21.3.— Notulen 1880 pag. 1. Spoorweghalte Baron, onder afd. Kertosono (Kediri); gevonden met Chineesche munten uit het begin der 15e eeuw, dus vermoedelijk minstens uit iets lateren tijd.

717. **Gandharwa** (?). Figuur met het lichaam eener kip, een menschenhoofd en vrouwenborsten, zware klauwen en een platten, opstaanden en versierden staart. Op den rug is eene ronde opening van ongeveer 6 milimeters middellijn. Het voetstuk is eene platte, vierkante plaat met versierde randen en eene bloem op elken hoek. Hoog 11.— Notulen 1878 pag. 35 II *e*. Kampong Leuwigadjah, distr. Tjilokotot (Preanger).

718. **Leeuw** van natuurlijken vorm, zittende op een rond voetstukje. Hoog 5.7.

719. **Tijger** of **hond**. Zittende op een ring als voetstuk. Hoog 7.2.

720. **Olifant**. Liggende en met afgebroken snuit. Hoog 10.2.

721. **Id.** De voorpooten in staande en de achterpooten in lig-

Digitized by Google

gende houding, tromp en slagtanden afgebroken. Onder den hals eene groote klok en op den rug een versierd zadel, van boven een plat vlak met een diep rond gat vertoonende, in welk laatste een of ander versiersel moet zijn bevestigd geweest. Het beeld is van *trachiet* maar wordt bij de metalen diervormen geplaatst, omdat het in aard en bestemming daarmede meer schijnt overeen te komen. Hoog 11.1.

722. **Rhinoceros**, versierd met een dekkleed en verschillende banden. Hoog 3.7.

723. **Varken** met buitengewoon zware borstels; voor een stekelvarken zijn de pooten echter te hoog. Hoog 2.7.

724. Id., met *twee vleugels*. Hoog 2.5.

725. **Karbou**, in liggende houding; ruwe en gebrekkige voorstelling. Lang 15.7.— Notulen 1883 pag. 11. Regentschap Limbangan (Preanger).

726. **Id.** Staande. Hoog 6.— Notulen en vindplaats als voren.

727. **Visch** van dun *goudblik*. Lang 8. 3.

728. **Krab** *als voren*. Breed 6.

729. **Visch** *als voren*, van fantastischen vorm, misschien een hamerhaai. Lang 12.

730. **Haan** *als voren*, van fantastischen vorm. Breed 6.6.

731. **Kraanvogel** of reiger van slechte vormen, staande op een smal plaatje, dat als middellijn op een ring ligt; de opgeheven voorpoot rust op een niet te bepalen versiersel. Hoog 10.3.

732. **Haan** van fantastische vormen op een rond voetstukje. Hoog 8.6.— Not I. p. 162. Kadoe.

733. **Id.** in eenvoudiger vorm. Hoog 4.2.— Afkomst als voren.

734. **Id.** of papegaai van fantastischen vorm. Hoog 7.

Digitized by Google

735. **Papegaai** met uitgeslagen vleugels op een rond voetstuk staande. Hoog 5.5.

736. **Id.** In den hals is een uitsteeksel met een oog er in en onder het voetstukje de overblijfselen van een pen, waarmede het vroeger op iets anders moet zijn bevestigd geweest. Hoog 5.

737. **Ornament,** bestaande uit het voorlijf van twee staande dieren (leeuwen?), die door eene slang worden vereenigd. Heeft wel iets van een hedendaagschen messenlegger van groote afmetingen. Hoog 7 en lang 13.5.

738. **Id.** gevormd door twee olifantskoppen, elk door een poot ondersteund. Hoog 5.2, lang 11.

739. **Id.,** bestaande uit een gekroonden vogelkop (garoeda?) tusschen twee in elkaar gestrengelde gekroonde draken of slangen. Hoog 7.

740. **Slangenkop** (*nâga*) met knopvormig versiersel (*ratna*). Aan den achterkant voorzien van eene versierde verlenging, waarmede hij op een ander voorwerp schijnt bevestigd geweest te zijn. Lang 7.

741. **Aap**, zittende op een ring, met de handen voor de borst gekruist en daar, zoo het schijnt, iets vasthoudende. *Geelkoper*. Vermoedelijk het gevest van een kris. Hoog 7.8.

742. **Leeuwtje** van gebakken aarde in liggende houding, vermoedelijk een bakje voor water bij het schrijven: in China ten minste worden voorwerpen in dien vorm daarvoor gebruikt en wellicht is het van daar afkomstig; de muil is doorboord als tuit en op den rug is een gaatje, om, door daarop den vinger te leggen, het uitloopen te regelen. Hoog 5.— Notulen 1883 pag. 11. Limbangan (Preanger).

743. **Id.** Van zachten witten steen, zittende op de achterpooten, het lichaam opgericht en de voorpooten naar achter geslagen; de fraai versierde fantastische staart gaat tot aan den

Digitized by Google

bovenkant van den kop recht omhoog; om het midden een fraai versierde band. De tong hangt uit den muil en raakt de spits van een fraai ornament, dat van uit het platte versierde voetstuk oprijst. Boven in den kop is een rond gat, dat tot op de helft van het beeldje naar beneden gaat. Misschien een *kandelaar*. Hoog 9.2.

744. **Diermuil** in fantastischen vorm van *gebakken steen*. Hoog 12. — Notulen 1880 pag. 153. Bondowosso (Besoeki),

745. **Masker**, voorstellende een banaspati-kop (zie no. 402). Hoog 4.

De nu volgende dieren schijnen alle met hun voetstuk op een ander voorwerp te zijn bevestigd geweest en zijn van boven voorzien van een ring, die bij het meerendeel schijnt gediend te hebben om ze op te hangen. No. 746, 747, 755 en 755a, waarbij die ring door het bovengedeelte van een boog wordt gevormd, zijn waarschijnlijk bovenstukken van hangende lampen geweest, maar voor de andere voorwerpen is deze veronderstelling deels niet gerechtvaardigd, deels geheel onmogelijk. Bij de stieren no. 748 — 753 zien wij den ring of kram op den rug in de lengte-as van het lichaam, bij de voorwerpen van 757 — 767a staat die ring op dezelfde wijze in den hals of soms op het hoofd, en is nog steeds te klein om er den vinger door te steken. Bij no. 768 verandert de ring in eens van vlak en komt loodrecht op de lengte-as des lichaams te staan, terwijl hij tevens grooter wordt, zoodat men bij de twee eerste nommers een paar vingers en verder de geheele hand er in steken kan; hier heeft de ring waarschijnlijk gediend om het onder bevestigde voorwerp in de hand te dragen. Al de voorwerpen met grooten ring, en ook enkele van die met een kleinen ring of kram, hebben als voetstuk eene metaalplaat, die zoodanig is gebogen, dat het ondervlak op een bolvormig voorwerp past; bij enkele dezer platen, b. v. no. 768, is aan elken kant eene kleine insnijding, ter opname van een haak of klamp voor de bevestiging op het onbekende onderstuk.

746. **Stier** (nandi). Staande op een rond voetstukje, tusschen vier hooge, vlamvormige versiersels. Het dier staat onder een boog, die aan weerskanten uit de zijde van het voetstuk begint, met

Digitized by Google

eene benedenwaartsche bocht den rug nadert en daar weer met een kleinen ring naar boven gaat; in dien ring zijn nog twee schakels van den vroegeren ketting aanwezig. Waarschijnlijk bovenstuk van een hanglamp. Hoog 11.3.

747. **Stier**. Liggende op een rond lotuskussen en fraai opgetuigd. Dicht aan het ligchaam een versierde boog met ring aan den bovenkant. Bestemming misschien als voren. Hoog 9.5.

748. **Id**. Staande op een vierkant voetstuk, om den hals een versierd snoer en op den rug een ring of oog. Hoog 6.

749. **Id**. Liggende op een vierkant voetstuk, met ring op den rug als voren. Hoog 7.1.

750. **Id**. Liggende op vierkant voetstuk, met ring op den rug als voren. Hoog 7.

750*a*. **Id**. Hoog 7. — Not. 1882 pag. 113. Suikerland Wonokiri, distr. Pekadjangan, regentschap Pekalongan.

751. **Id**. als voren. Een snoer met vier groote knoppen of bellen om den hals. Hoog 8.5.

752. **Id**. Liggende op een rond voetstuk met ring als voren. Hoog. 4.9.

752*a*. **Id**. Hoog 5. — Not. 1883 pag. 128. Bosch Tjigareng, distr. Loeragong, afd. Koeningan (Cheribon).

752*b*. **Id**. In plaats van het voetstuk slechts een vierkant plaatje. Hoog 3. — Not. 1886 pag. 2. Onderafd. Boemiajoe (Tagal).

753. **Id**. Liggende op een vierkant voetstuk; de ring op den rug afgebroken. Hoog 4.2

754. **Id**. als voren, maar zonder ring op den rug. Hoog 6.4. — Notulen 1877 pag. 111 II *c*. Dessa Tahoenan, afd. Demak (Samarang).

Digitized by Google

755. **Monsterachtige figuur** op een rond lotuskussen, het linkerbeen geknield, het rechter staande. Het bovendeel van het gelaat is geheel menschelijk, maar het benedendeel loopt in een gedrochtelijken muil met slagtanden uit. De handen en voeten hebben den vorm van klauwen; de rechterhand schijnt een lang mes te houden. Aan de schouders vleugels als die van een vleermuis en de penis door een krans van vijf ballen omgeven. Verg. no. 359 en 1073; waarschijnlijk het bovengedeelte eener hanglamp, want van uit de schouders gaat een boog omhoog, met een oog of ring boven het hoofd. Hoog 18.2. — Kendal (Samarang).

755^a. **Id.** Figuur in het genre van het vorige nummer; zwaarlijvige gestalte in hurkende houding; monsterachtige muil, uitpuilende oogen en doodskop op het voorhoofd; de olifantachtige pooten met twee klauwen rusten elk op een doodshoofd. Om den hals en de pooten versierde banden of snoeren. Vleugels als boven, in elke hand een wapen in den vorm van twee lanspunten, die in het midden verbonden zijn en daar worden vastgehouden (wadjra?). De figuur zit in een boog als het vorige nummer en is vermoedelijk eveneens het bovenstuk eener lamp. Hoog 22.5. — Not. 1884 pag. 112. Desa Tlogowoengoe, distr. Solowesi, afd. Pati (Japara).

756. **Slang**, alleen kop en hals, met knopvormig versiersel (ratna) op den kop en vele andere ornamenten. De ring ontbreekt, maar daarentegen zijn in het hoofd twee gaten tegenover elkaar, waardoor een keten of koord ter ophanging kan gebracht worden. Hoog 8.2.

757. **Id.** Met dezelfde versiering als het vorige nummer en een oog of ring in den nek. Hoog 9.1.

758. **Olifantsmuil** van monsterachtigen vorm, gelijk aan die, welke onder no. 406 vlg. zijn beschreven en met een vogel in den bek. Achter den opgeheven snuit is een ring of oog en aan den achterkant van het geheel een bladvormig achtervlak, bolvormig van onder, waarmede de kop waarschijnlijk tegen of op een ander voorwerp is bevestigd geweest. Hoog 7.6.

Digitized by Google

759. **Olifantsmuil**. Gelijk aan het vorige nummer, maar wat kleiner. Hoog 7.3.

760. **Buffel** van monsterachtigen vorm, achter liggende en van voren staande op een rond plaatje als voetstuk. Achter het hoofd een ring of oog, waarvan een krulvormig uitsteeksel tot op den staart naar beneden gaat. Aan elken kant van het dier ligt eene slang, met grooten kop en kort lichaam, de kop versierd met een langwerpigen knop, aan de basis door vier bollen omgeven (lingga en joni). Hoog 15.2.

761. **Leeuw**. Zittende op een vierkant voetstuk; de staart loopt langs den rug naar boven; achter de ooren omgekrulde horens, lange manen en een ring of oog boven op het hoofd. Hoog 9.3.

762. **Id.** Zittende op een rond voetstuk, aan den onderkant waarvan nog een fragment is van de plaat, waarop het is bevestigd geweest. De voorpooten beide opgeheven, geen manen en verder als het vorige nummer. Hoog 9.

762[a]. **Id.** Zittende op een rond plaatje met uitsteeksel van onder; de voorpooten opgeheven. Hoog 7.2. — Not. 1880 pag. 124. Pekalongan.

763. **Id.** Staande op de achterpooten op een rond plaatje; de voorpooten opgeheven. Hoog 10.5.

763[a]. **Id.** Staande als voren op een rond voetstukje met een uitsteeksel van onder. Hoog 10. — Not. 1880 pag. 73. Gehucht Djeroek, desa Boetoeh, distr. Sapoeran, afd. Ledok (Bagelen).

764. **Id.** Zittende als voren op eene plaat met bolvormig ondervlak; de ring of het oog achter het hoofd. Hoog 10.7.

765. **Id.** Zittende als voren en met een halssnoer om den nek. De plaat die den zetel vormt en de ring aan den kop zijn weggebroken. Hoog 9.2.

Digitized by Google

766. **Leeuw.** Zittende op eene zeer geschonden bolvormige plaat, met de voorpooten op den grond, even als no. 761. De manen zijn door versierde lijnen aangegeven en de ring op den kop is afgebroken. Hoog 9.4.

767. **Gandharwa.** Figuur met hoofd en borsten eener vrouw, maar verder het lichaam van een vogel, met uitgeslagen vleugels en groote klauwen. Versierde band boven het voorhoofd, het haar naar achter gestreken en in den hals neervallend, oorringen en halssnoer. Vierkant voetstuk en ring op het hoofd. Hoog 7.1.

767*a*. **Id.** Als voren, maar met een rond voetstuk. Hoog 6.3.— Not. 1880 pag. 43. Desa Poerwakerta-koelon, distr. Poerwakerta (Banjoemas).

768. **Papegaai.** Staande op eene vierkante plaat als voetstuk met bolvormig ondervlak; in den hals een *ring aanmerkelijk grooter* dan bij de vorige nummers en vertikaal op de lengteas van het lichaam staande. Uit den bek hangt een versierd snoer neer, dat op de borst in een breed ornament uitloopt. Hoog 10.6.— Not. 1876 pag. 63. Bandjar Negara (Banjoemas).

769. **Id.** Geheel gelijk aan het vorige nummer en van dezelfde plaats afkomstig.

770. **Leeuw.** Zittende op een voetstuk en in den hals een ring, beide als bij no. 768, alleen is de ring weer grooter, zoodat men er bijna de hand kan doorsteken. Eene breede, lange tong hangt uit den muil naar beneden en verder zijn de vormen als van de vroeger beschrevene leeuwen. Hoog 19 3.

771. **Id.** Voetstuk, houding enz. geheel gelijk aan het vorige nummer; de ring in de hals is afgebroken. Hoog 11.5.—Not. 1870. pag. 13. Tjampea, Buitenzorg.

772. **Id.** Gelijk aan het vorige nummer. Hoog 10.9.

773. **Id.** Voetstuk, houding enz. gelijk aan de vorige nummers,

Digitized by Google

alleen staat de ring op het hoofd en hangt de tong niet uit den muil. Hoog 16.3.

774. **Leeuw.** Gelijk aan het vorige nummer. Hoog 16.

775. **Id.** Voetstuk en houding als boven; de ring op het hoofd is grootendeels afgebroken; uit den muil hangt de tong in natuurlijken vorm en grootte.

776. **Id.** Voetstuk en houding als voren; de muil is geopend, maar de tong hangt er niet uit. De ring staat niet dadelijk op het hoofd, maar heeft aan den onderkant een voetstukje, dat op het hoofd rust en in welks breed uitloopenden bovenkant de ring staat. Hoog 17.6.

777—779. **Id.** Met onbeduidende afwijkingen gelijk aan no. 776. Hoog 16.

XV. VERSCHILLENDE VOORWERPEN
op den eeredienst betrekking hebbende of daarbij gebruikt.

a. Lingga en Joni. Metalen voorwerpen van dezen aard werden gebruikt bij den huisgodsdienst en, gelijk wij bij no. 780 zien, werden ze aan den geloovigen Çiwaïet zelfs in zijn graf meegegeven. De kleinere, als no. 782, werden als amulet op het lichaam gedragen.

780. **Lingga met joni**, beide van *goud*. De joni is 5.9 in het vierkant, 5.5 hoog en in vorm gelijk aan de steenen joni no. 280. De lingga is rond, hoog 5 en van onder bewerkt als een lotuskussen. — Gevonden in de steenen urn no. 377, desa Poetjong, afd. Malang (Pasoeroean), zie Notulen I pag. 206.

781. **Lingga** van *goud*, van onder vierkant, vervolgens achtkant en van boven rond. Om het bovengedeelte loopt een band, waaraan een drietand zonder steel bevestigd is. Hoog 5. — Notulen 1878 pag. 36 II g. Desa Pesindon, distr. Kalialang, afd. Ledok (Bagelen).

782. **Id.** van *verguld koper*, van onder vierkant, daarna acht-

Digitized by Google

kant en van boven rond. Hoog 2. 4. — Notulen 1881 pag. 85. Desa Modjowandji, distr. Modjoagong (Soerabaja).

b. Voorwerpen afkomstig uit begraafplaatsen. Deze aanwijzing geldt met zekerheid voor de eerste nummers, welker herkomst juist bekend is, voor de overige wordt op grond der overeenstemming met de eerste eene gelijke beteekenis aangenomen, met dien verstande, dat men bij Boeddhisten hieronder tevens moet verstaan de plaatsen waar reliquieën, meestal lichamelijke overblijfselen van heiligen, bijgezet werden. Voor het meerendeel zijn deze voorwerpen gevonden in urnen met lijkasch (zie no. 374 vlg.), die gewoonlijk het volgende inhielden: 1e een bakje, doos of schotel voor de lijkasch, 2e beschreven plaatjes van goud of zilver, 3e voorstellingen in goud- of zilverblad van heilige dieren en symbolische figuren, 4e stukjes goud- en zilverblad, 5e verschillende steentjes, koralen enz., 6e soms ook zilveren en gouden munten.

Hetgeen onder 4 — 6 is opgenoemd had waarschijnlijk ten doel aan den overledene de 7 kostbaarheden (*sapta ratna*) der Hindoes mede te geven, waaronder men gewoonlijk goud, zilver en 5 soorten kostbare steenen verstaat, welke laatste zeer verschillend worden genoemd. In het Journal of the Bombay Branch of the R. A. S. Vol. XV pag. 273, Antiquarian remains at Sopârâ and Padaṇa door Bhagvanlâl Indraji, wat eene zeer belangrijke beschrijving bevat van het vinden eener urn in een Boeddhistisch monument aldaar, wordt gezegd, dat de *sapta ratna* alle kostbare steenen zijn, maar dat goud, zilver en andere metalen in de urnen daarbij gevoegd worden.

Dat men dit geheel symbolisch opnam en daarbij niet streefde naar eenige reëele waarde, blijkt uit de verschillende nummers dezer groep, waarbij de voorwerpen van dezen aard geen noemenswaardig bedrag vertegenwoordigen, terwijl men toch mag aannemen dat zij, wier asch op deze wijze werd bijgezet, aanzienlijke personen waren.

783. **Diverse voorwerpen**, alle van *goud*, gevonden in de steenen urn no. 374, (1) als:

(1) Van deze voorwerpen, waarover behalve in van Hoëvell's Reis over Java en Madura (zie boven bl. 120) ook gehandeld is in Brumund's Indiana, II, 219 vlgg., en in Friederich's »Over inscriptien van Java en Madoera" (Verh. Bat. Gen., XXVI 94), vindt men, evenals van de urn waarin zij lagen, afbeeldingen in het genoemde boek van van Hoëvell. De onder *b, c, d*, en *e* genoemde dragen legenden in oud-

Digitized by Google

a. een rond gouden doosje met deksel, hoog 6.5, grootste middellijn 7, waarschijnlijk asch of andere reliquieën ingehouden hebbende;

Javaansch schrift. Oorspronkelijke teekeningen van de betrekkelijke platen, vervaardigd door den Heer J. W. B. Wardenaar, zijn in het bezit van het Genootschap; zij geven ook de verklaringen, door Friederich t. a. p. medegedeeld en terecht veroordeeld. De verklaring van Friederich zelf evenwel kan, hoewel zij schijnbaar wetenschappelijk is, den toets der kritiek evenmin doorstaan. Dit zal den lezer blijken als hij hetgeen door Friederich is opgemerkt vergelijkt met wat hier volgt. Daar verklaringen gegrond op lezingen die ten eenenmale niet beantwoorden aan het oorspronkelijke, — slechts de legende op *c* en een andere op één der beide nâga's heeft Friederich juist gelezen, — zich zelf veroordeelen, is het overbodig het door hem gezegde nader te weerleggen. Behalve de plaatjes zelf spreekt voor de hier medegedeelde nieuwe lezingen de omstandigheid dat zij geheel in overeenstemming schijnen te zijn met andere feiten waarop ik zoo dadelijk wijzen zal.

De legenden zijn:

b. (nâga no. 1) *om bah swâhâ;*
(nâga no. 2) *om phaṭ swâhâ*;

c. (schildpad) *ram;*

d. (sikkelvormig plaatje) *yam*;

e. (no. 1 der beschreven vierkante plaatjes) *om içânâya bhûtâdhipataye swâhâ;*
(no. 2 dito) *om agnaye dwijâdhipataye swâhâ.*

De legenden der sub *e* genoemde plaatjes zijn in zuiver Sanskrit gesteld. No. 1 is „*om*, (hulde) aan Içâna, den opperheer der *bhûta*'s, *swâhâ!*", no. 2 „*om*, (hulde) aan Agni, den opperheer der *dwija*'s, *swâhâ!*"

Op plaatje no. 1 is hulde gebracht aan den god dien de Javanen gewoonlijk Bhaṭâra Guru noemen, meer algemeen onder den naam Çiwa bekend is, doch zooals men weet nog vele andere namen draagt, waaronder vele, bijv. Içâna, niets meer of minder beteekenen dan ons „Heere, de Heer", andere weer meer speciaal betrekking hebben op de drieerlei wijze waarop hij wordt voorgesteld en opgevat of wel zich openbaart (*mûrti*). Daarvoor verwijs ik hier naar hetgeen door den Heer Groeneveldt boven bl. 13 en vlgg. is opgemerkt. Een der drie voorstellingen is als Kâla. Alsdan is hij (evenals Gaṇeça, zijn zoon, wiens naam dit reeds zegt) heer der geesten (*bhûta* = *gaṇa*) in een zeer ruimen zin. Op ons plaatje heet hij Içâna d. i. de Heer, de *adhipati* (opperheer) der *bhûta* (geesten), zoodat de eerste legende overgezet luidt „*om*, (hul) de aan den Heer, den opperheer der geesten, *swâhâ!*", desnoods zonder er rekening mede te houden, dat het woord *bhûta*, behalve den reeds genoemden zin, ook de beteekenis heeft van „het gewordene", dus „het bestaande, schepselen", die niet minder dan de „geesten" door hem worden beheerscht. Op dit plaatje wordt dus, zou men naar de gangbare wijze van spreken kunnen zeggen, hulde gebracht aan Çiwa.

Naast Çiwa wordt op plaatje no. 2 op een zelfde wijze gehuldigd Agni, de god des vuurs; nader omschreven als *dwijâdhipati*, een naam waarmede overigens gewoonlijk de Maan wordt betiteld. „Opperheer der *dwija*", dat zijn de tweemaal geborenen, nl. zij

Digitized by Google

b. twee gekroonde slangen (nâga), hoog 4,7;
c. één schildpad, lang 6.8;
d. één sikkelvormig plaatje, 8.5;

---

die behooren tot de drie hoogste kasten (brahmanen, ksatriya's en waiçya's), kan in beperkteren zin, daar onder *dwija* zeer vaak uitsluitend de brahmanen worden bedoeld, ook beteekenen „opperheer der brahmanen"; wat van beide hier het geval is, zal nader onderzoek hebben uit te maken.

Ik wijs er hier op dat naast Agni hulde wordt gebracht aan Çiwa en dat nog heden op Bali, waar men naar het schijnt voornamelijk den toestand en de traditie van oostelijk Java terugvindt, door de brahmanen als hun god vereerd wordt Çiwagni, dat is Çiwa en Agni (vgl. FRIEDERICH, Voorloopig verslag van het eiland Bali, Verh. Bat. Gen., XXIII, 30). Ook in de oude literatuur vindt men daarvan verscheidene sporen, zoo in de Usana Jawa, in het veel oudere Çiwaçâsana (dat ik reeds genoemd vind in eene inscriptie van Çaka 913, uit Madioen), ook in zeer vele mantra's. Onze plaatjes schijnen ons te leeren dat deze huldiging van den Heer onder den naam Çiwagni tot nog oudederen tijd opklimt, want de Jalatuṇḍa (= *pañcuran* Jav., verkeerdelijk als Djelok Toenda uitgesproken), waaronder begraven was de urn waarin deze plaatjes, doet zich door het jaartal 899 Çaka, dat men op den achterwand vindt uitgehouwen (zie Not. XXIV, 43 en Bijdr. T. L. en Vk., 3 Vlgr., VIII, 22, waar Dr. A. B. COHEN STUART reeds vóór mij de juiste lezing der cijfers had medegedeeld), kennen als afkomstig uit ± 977 van onze jaartelling.

De juiste bedoeling van de legenden der vier overige beschreven blaadjes goud kan door mij niet zoo nauwkeurig worden aangegeven, evenmin als mij de reden bekend is waarom de goudblaadjes in de vormen waarin wij ze vinden (bijv. een schildpad) zijn uitgeknipt. Buiten kijf zijn de monosyllaben op *c* en op *d*, zoowel als die (*bah* en *phaṭ*) welke men tusschen *om* en *swâhâ* op de beide nâga's vindt, mystieke syllaben (*mâtrkâ*'s), als hoedanig *phaṭ* vooral, ook elders veelvuldig wordt aangetroffen (zie WILSON, Essays II, 31 en vlgg.; en beneden no. 785). Mij zijn de bronnen om zulks verder te onderzoeken hier ter plaatse niet toegankelijk of niet bekend, en ik kan slechts verwijzen naar hetgeen daarover door mij is gezegd in Not. Bat. Gen. XXIV, 104, welke opmerkingen beneden bij no. 783a (waarover zij handelen) zullen worden aangehaald.

Uit het voorafgaande is gebleken dat de begraafplaats Jalatuṇḍa naar alle waarschijnlijkheid het graf is van een çiwaiet, even goed als Tjaṇḍi Lara Djonggrang, waar de onder 783a opgenomen voorwerpen in de put onder het groote Çiwa-beeld gevonden werden, zulks geweest moet zijn, want de beide plaatsen hier genoemd, en vermoedelijk zoo vele andere der oude ruinen op Java, moeten beschouwd worden als mausolea, immers choosing some clear spot where encroachments of the river are not to be apprehended, he (de zoon van den overledene) digs a very deep hole, and spreads kuça-grass at the bottom of it, and over the grass a piece of yellow cloth; he places thereon the earthen vessel containing the bones of the deceased, covers it with a lump of mud, together with thorns, moss and mud, and plants a tree in the excavation or raises mound of mason-

Digitized by Google

e. twee beschreven plaatjes, lang 3.9 en breed 1.9.

Notulen 1879 pag. 85 *b.* Ruïne Djelok Toendo, berg Penanggoengan (Soerabaja).

---

ry, or makes a pond, or erects a standard (zie „On the religious ceremonies of the Hindu's" in H. T. COLEBROOKE's Essays, 2d ed., I, 188, waar de lezer verdere bijzonderheden omtrent de begrafenisplechtigheden der Hindu's vinden kan). Voor zoover nu mij bekend is, werden wat Engelsch Indie aangaat voorwerpen die ten naastebij met de hier behandelde overeenkomen, afgaande op de vindplaatsen, slechts gevonden in Buddhistische ruines, althans ik vond nog geen andere vermeld. Beschreven met legenden als de boven genoemde schijnen zij in die gevallen niet aan het licht te zijn gekomen. Men zie bijv. A. CUNNINGHAM, Bhilsa Topes; H. H. WILSON, Ariana antiqua. PRINSEP's Indian Antiquities, I, 90 vlgg.; Archaeological Survey of India, XIV; Indian Antiquary, XII, 34; As. Researches, V, 131 en IV, 2, 904; Journ. R. As. Soc. Bengal, X, 1, 381 en XXXI, 175; Bombay Branch R. As. Soc., VI en XIV, 147; maar bovenal het in dit opzicht hoogst belangrijke en leerzame opstel van BHAGAWANLAL INDRAJI in Bombay Branch R. As. Soc., XV, 292, waarnaar boven bl. 120 reeds is verwezen.

Çiwaitisch van afkomst zijn behalve de hier besproken voorwerpen ook die genoemd onder 783a, 784 en 786.

Ten slotte nog dit. Op het in Not. XXIV, 43 genoemde afgedrukte vel in het bezit van het Genootschap, waarop het jaartal van Jalatuṇḍa nl. Çaka 899, vindt men behalve dat jaartal nog een legende, die, hoewel niet één der schrijvers, die over deze badplaats en de daar gevonden oudheden het hunne hebben gezegd, er melding van maken, door het bijschrift dat luidt »Inscripties op de badplaats genaamd Jollo Toendo" als daar te vinden of in der tijd gevonden wordt gequalificeerd. Die legende luidt *udayana*. Zij mag hoewel een nader onderzoek ter plaatse zal moeten worden ingesteld om voor zoo ver mogelijk uit te maken of deze opgave tegen over het zwijgen der andere getuigen vertrouwen verdient, hier niet worden voorbijgegaan. In verband nl. met de door Prof. KERN (Bijdr. T. L. en Vk., 4 vlgr., X, 1) uitgegeven Sanskrit inscriptie ter eere van den Javaanschen vorst Airlangga, waarin wordt medegedeeld dat »iemand van uitnemend zuiver bloed, de uit een beroemd vorstengeslacht gesprotene Udayana, plechtig is gehuwd met de schoone prinses Mahendradattâ, de dochter van Çrî Makuṭawangçawardhana, den kleinzoon van Mahârâja mpu Siṇḍok çrî Içâna wikrama dharmottunggadewa (over wien men zie Not. XXIV, 144), uit diens dochter rî Içâna Tungga Wijayâ", rijst de vraag of met dat Udayana de naam kan zijn bedoeld van de persoon, wiens asch in de Jalatuṇḍa is bijgezet. Diezelfde inscriptie leert ons dat genoemde Udayana de vader was van Koning Airlangga (± 932-957 Çaka). Met deze cijfers is, aangenomen bijv. dat met 899 Çaka op den achterwand der badplaats het sterfjaar van den daar begrafene bedoeld is, dit jaartal niet in strijd, hoewel het noodzakelijk zijn zal alsdan het geboortejaar van Airlangga, door Prof. KERN t. a. p. op Çaka 901 gerekend, iets vroeger te stellen. Geheel onwaarschijnlijk zou dus de gissing niet zijn, dat Jalatuṇḍa de begraafplaats is van den vader van een der belangrijkste vorsten van Java, die uit een beroemd geslacht gesproten door zijn huwelijk met de prinses van Java ook eenigen tijd zelf vorst is geweest van dat, of van een gedeelte van dat eiland; dat de

Digitized by Google

783ᵃ. Diverse voorwerpen. Gevonden in de steenen urn uit den put onder het beeld in den Çiwa-tempel te Prambanan (no. 379 q. v.), als:

a. 7 langwerpig vierkante beschreven plaatjes van goudblad (¹);

---

negenvakkige urn zijne urn is, en dat de daarbij behoorende oudheden hebben moeten dienen om hem op waardige wijze bij te zetten.

Den wanhopigen toestand der geschriften, waarin de Javanen zoogenaamde geschiedkundige feiten mededeelen (de Babads, Adji Saka, de voorspellingen van Djayabhaya, de Pañji-romans, Damar wulan, enz. enz.; de Balische boeken zijn evenwel iets beter van gehalte) in aanmerking genomen, mag men voorshands niet veronderstellen dat de naam Udiana (lees Udayana, zooals op bl. 67 gespeld staat) voorkomende in de lijst van vorsten, who reigned on Java, according to the manuscripts of the eastern parts of Java, Sumenap and Bali, as collected bij Nata Kusuma, the Panambahan of Sumenap, door RAFFLES gepubliceerd in zijn History of Java, 1817, II, 81, in die lijst wellicht eene plaats heeft gekregen onder den invloed van een flauwe herinnering aan den Udayana, die eenmaal feitelijk op Java heeft geregeerd. De genealogie t. a. p. medegedeeld is, zooals men vergelijken kan, veeleer die van den evenzoo Udayana genaamden vorst der Watsa's, wiens geschiedenis uitvoerig wordt medegedeeld o. a. in Somadewa's Kathâsaritsâgara; dit toch blijkt naar mijne meening uit den op hem op bl. 67 volgenden Gandrayana, waarin ik eene verminking zie van Yaugandharâyaṇa, den naam van den voornaamsten minister van gemelden koning. In de Sanskrit literatuur nl. waarin Yaugandharâyaṇa als een type van een trouwen, en steeds de juiste middelen tot slagen kennenden dienaar geldt, worden deze beide personen (Udayana en Yaugandharâyaṇa) herhaaldelijk in éénen adem genoemd. Tot welke gevolgtrekkingen dit vermoeden ten opzichte van dezen verhalenbundel, ik zeg met opzet niet dat boek, als op Java bekend aanleiding geeft, doet hier niets ter zake. Liever wijs ik er hier op dat in de Javaansche tradities enkele bijzonderheden worden gevonden, die door de inscripties als historisch worden gewaarmerkt, zooals ik later op eene andere plaats hoop te kunnen aantoonen.

B.

(¹) Met geringe wijzigingen herhaal ik hier wat door mij in Not. Bat. Gen. XXIV, 102 vlgg, is opgemerkt.

Op een dezer plaatjes leest men in oud-Javaansch schrift het onderstaande:

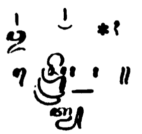

In den rechter bovenhoek bevindt zich vóór de wignyan een onleesbaar teeken. De bij de pasangan *ṅa* staande pengkal is verder op het plaatje (wat in druk niet kan worden aangegeven) doorgetrokken naar boven tot tusschen de beide tarung's.

Waar oud-Javaansch schrift gebezigd is vindt men het woordtje »om" in overeenstemming

b. een nâga (slang), een schildpad, een bloem, een voetstuk of altaar en een ellips van goudblad;

c. verschillende steentjes, namelijk: 5 granaten, 3 bergkristallen, 1 dichroiet; verder een klein schelpje en diverse koralen van glas of ander kunstmatig materiaal;

d. eenige meestal ruitvormige loovertjes van goud, zilver en koper, die in grooten getale in de in de urn aanwezige asch voorkomen; wellicht hebben deze gediend ter versiering van eenig voorwerp, dat mede verbrand is.

Notulen 1886 pag. 101.

---

met de Engelsch-Indische gewoonte, steeds *om* geschreven, d. i. in nieuw-Javaansch schrift . Het oud-Javaansch karakter voor *o* komt echter meer overeen met , d. i. *u*. Vandaar wellicht dat in de Balische handschriften, die in nieuw schrift zijn, steeds (d. i. *um*) wordt gevonden, zooals men dit woordje dan ook gespeld vinden kan door Prof. Kern in zijne uitgave van den Wṛttasañcaya. Waar het echter een transcriptie wezen moet, zooals in Not. XXIV, 102 en hier, is , en niet zooals ik in navolging neerschreef, het juiste.

Het geheel is zooals men ziet, behalve de syllabe (*om*) in den linker bovenhoek onuitspreekbaar. Duidelijk is evenwel dat hier op dit plaatje behalve nog (pasangan *sa* met pengkal) schier alle sandangans worden aangetroffen bij de letter welke letter, als men telkens het meerendeel dier sandangans niet uitspreekt, nu op deze dan op gene wijze zou kunnen worden uitgesproken. Nog sterker spreekt dit bij den oud-Javaanschen vorm der teekens, want in die phase van het Jav. schrift is het onderscheid tusschen ulu pĕpĕt (het teeken voor *ĕ*), ulu (dat voor *i*) en dirga mĕlik (dat voor *î*) vooral in het Midden-Javaansche schrift (waarin de ulu met een kringetje boven de letter, de dirga mĕlik met een kringetje waarin een liggend streepje en de ulu pĕpĕt met een kringetje waarin een kruis worden aangegeven) minder groot.

Wat de beteekenis van deze legende en wat wel de sleutel om ze te lezen is, is mij niet bekend. Zonder van meening te zijn dat er een onderling verband zou bestaan, breng ik hier in herinnering dat blijkens eene mededeeling in Tijdschr. Ind. T. L. en Vk. IV, 205, in betrekkelijk nog kort geleden tijd enkele Javanen zich van dit overdadig bijvoegen van sandangan's bij een aksara bedienden om zich een soort van geheimschrift te maken waarvan de sleutel was dat juist de sandangan, welke bij de aksara behoorde te staan, werd weggelaten terwijl alle overige sandangan's er telkens bij worden geplaatst.

De zes overige plaatjes, die kleiner dan het zoo even genoemde en alle even groot zijn, dragen ieder ook een zelfde legende, nl. een enkelen vokaal al dan niet gevolgd door een wignyan of waarboven een cĕcak staat, welke vokaal zich bevindt in een kring. Om dien kring staat met den open kant naar buiten gekeerd telkens achtmaal de iguur ,

Digitized by Google

783*b*. **Gouden plaatje**, langwerpig vierkant en beschreven. Gevonden in den put onder het beeld van den Çiwa- tempel te Pram-

---

naar zich laat gissen zinspelende op de 8 windstreken. In nieuw-Javaansch schrift luiden die legenden [Javanese] (*a*h), [Javanese] (*ĕ*h), [Javanese] (*ā*h), [Javanese] (*ā*), [Javanese] (wat niet uit te spreken is) en [Javanese] (*a*m).

Ik verdiep mij hier niet in de verklaring van deze mystieke syllaben, zie de noot bij no. 783 en verder beneden, — dat nl. zijn zij buiten kijf, — aangezien hier gissen ons weinig verder helpt, en mij de gegevens om positief daarover iets mede te deelen ontbreken, daar mij nog geen oud-Javaansch boek bekend is, waarin op afdoende wijze deze tantrische aardigheden uiteen gezet zijn. De gewoonte des Hindu's, men zie bijv. het 347ste hoofdstuk van het Agnipurâṇa, dat handelt over de beteekenis der akṣara's als zij op zich zelf staan (*ekâkṣarâbhidhânam*), om met zulke enkele letters goden- en godinnennamen aan te duiden is anders wel bekend en iets dergelijks zal onder hun invloed ook hier op Java wel in gebruik geweest zijn. Doch voor de verklaring kunnen de Hindoe handboeken voor de tantraleer, wanneer wij ze niet zullen kunnen aanvullen en controleeren met soortgelijke oud-Javaansche, ons naar mijne meening niet helpen, zelfs al raadpleegde men wat in dit geval wel noodzakelijk zijn zou, immers Tjaṇḍi Lara Djonggrang is gebleken een Çiwa-tempel e zijn, de handboeken der Çiwaieten.

Op een der zes van deze soort gevonden plaatjes leest men nl. [Javanese] d. i. *ĕ*h, met een klank (pĕpĕt) die in het Sanskrit-alphabet niet voorkomt, maar waarvoor hier op Java een eigen teeken is uitgedacht geworden, uit den vorm van welk teeken (waarvoor in den oudsten tijd de hierboven beschreven figuur, die in vorm overeenkomt met den upadhmanîya d. i. de nasaal voor een labiale tenuis van het Vengi schrift uit Dekhan, dat anterieur is aan het oud-Javaansche en op Java bekend was, gebruikt werd) men mag afleiden, dat die klank, die in enkele Zuid-Indische talen voorkomt, maar daar in schrift op geheel andere wijze wordt aangegeven, den Hindu's van Java niet in Engelsch-Indie maar op het eiland Java zelf is bekend geworden.

Voor *ĕ* als afzonderlijke vokaal, dit zij hier ter loops opgemerkt, heeft het Javaansche schrift nooit een teeken bezeten. Woorden met *ĕ* beginnende kent het oud-Javaansch niet. Behalve hier ontmoette ik *ĕ* aan het begin van een woord nog slechts éénmaal nl. in een vermoedelijk verkorten vrouwennaam (deminutief), in een inscriptie van Airlangga, van Çaka 956. In dit geval is op dezelfde wijze het woord *ĕnuk* [Javanese] gespeld.

Maar wie nu ook met *ĕ*h mag zijn aangegeven, hiermede weer tot ons eigenlijk onderwerp terugkeerende, het geven van dien naam moet dus zijn geschied door Hindu-Javanen, en dus tegenover hetgeen men in Engelsch Indië zal kunnen vinden eene verrijking zijn van het systeem, en eene innovatie. Wie zegt ons verder of er niet ook naarmate van verschil in tijd, even goed als naar dat van plaats, afwijkingen zouden kunnen worden aangewezen in het gebruik van zekere minder bekende der mystieke syllaben, — van eenige die algemeen gebruikelijk zijn, zooals *om*, staat de beteekenis vast, — om daarmede dien of dien god of wat ook aan te duiden?

Digitized by Google

banan, één meter dieper dan de urn no. 379^a. Not. 1886 pag. 102. (1).

783^c. **Diverse voorwerpen.** Gevonden in de aarden pot uit den put onder het beeld in den Wishnoe-tempel te Prambanan (no. 380^a. q. v.), als:

a. een bronzen schoteltje, middellijn 10.5 en hoog 1, gevuld met lijkasch vermengd met loovertjes, als bij het vorige nummer onder *d* beschreven;

b. een schildpad, een tjakra, een kruis (misschien een afwijkende vorm van de *swastika*?), een wadjra met drie punten en eene bloem, alles van goudblad;

c. verschillende steentjes, waaronder een agaat met een visch er in uitgesneden, 3 robijnen, 1 phenakiet en 3 van kunstmatig materiaal;

d. fragmenten van zilver en goudblad.

Not. 1886 pag. 102.

783^d. **Gouden spijkertje**, gevonden in den put onder het beeld in den Brahmâ-tempel te Prambanan. — Not. 1886 pag. 102.

Hoewel de voorwerpen hier in behandeling schijnbaar onbeduidend zijn, zal het den lezer gebleken zijn dat zij integendeel mits verklaard naar hunne juiste waarde een eigenaardig licht zullen kunnen verspreiden, en in vele gevallen een hoogst belangrijk antwoord zullen kunnen geven op de vragen die natuurlijkerwijze opkomen bij iemand wien Java's ruinen, oudheid en vroegere maatschappelijke toestand ter harte gaan.

Op het plaatje genoemd onder no. 787 beneden vindt men, wat niet minder vreemd is dan de boven vermelde onuitspreekbare legende [illegible], de syllabe [illegible], wat ook niet uit te spreken is.

B.

(1) Op dit plaatje leest men eveneens in oud-Javaansch schrift:

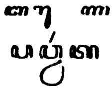

Op het plaatje is, zooals hier in druk zoo goed als dat ging is nagebootst, *parwwata* met groote letters geschreven, terwijl met kleine letters *baruṇa* ter weerszijde van den layar van het woord *parwwata* op de aangegeven wijze is ingekrast. *Baruṇa* is de bekende godennaam, *parwwata* beteekent »berg”.

B.

784. **Diverse voorwerpen**, vermoedelijk van gelijke herkomst en bestemming als die der nummers 783 — 783^{e}, als:

a. drie plaatjes van verguld bladzilver, hoog 4.6 en breed 2.7, waarop godenbeeldjes gekrast zijn; de figuren zijn zeer onduidelijk, alleen kan men om het hoofd van elk eene glorie onderscheiden en onder de voeten een dier, bij een de gans (dus Brahmâ), bij een de stier (dus Çiwa), terwijl het derde niet uit te maken is;

b. één zeer geschonden zilveren plaatje met inscriptie, hoog 7.3 en breed 2.6, van boven wat breeder en ogiefvormig, dus als de groote beschreven steenen der verzameling;

c. twee beschreven gouden plaatjes van gelijken vorm, hoog 5.7 en 4.3, breed 2.5 en 1.6; (1)

d. 18 fragmenten van gedeeltelijk verguld zilverblad, waaronder twee kleine zonneschermen en stukken van dierfiguren;

e. 6 verschillende steentjes, 1 rotskristal en 5 van kunstmatig materiaal (glas).

Notulen 1881 pag. 85. Desa Modjowandji, distr. Modjoagong (Soerabaja).

785. **Id.** Gevonden in eene ruïne bij de kampong Tandjong Medan, op den weg van Loeboe Sikaping naar Pantei, onderafdeeling Rau (Sumatra's Westkust). Volgens de beschrijving zijn van die ruïne vier muren van gebakken steenen over, in den vorm van een paralelopipedum, dat van binnen met aarde gevuld en wellicht eene begraafplaats is; op eene diepte van ± 5 $^{1}/_{2}$ M. werden de volgende voorwerpen aangetroffen:

a. het bovenste gedeelte eener flesch, zijnde een hals van goud en daaronder een rand van zilver, terwijl het verdere gedeelte blijk-

---

(1) De voorwerpen onder *b* en *c* genoemd zijn beschreven met oud-Javaansch schrift. De beschadigde toestand, de vele deuken, en het goud- en zilvervuil, waaraan zonder de legenden onleesbaar te maken niets te doen schijnt te zijn, verhinderen de legenden te lezen. Ik vermoed, de letters die ik onderscheiden kan in aanmerking genomen, dat die legenden meer in overeenstemming zijn met die van no. 786 en 787 dan met de voorafgaanden. Ik acht het overbodig hier het weinige dat ik met zekerheid (?) kan lezen mede te deelen, want zelfs daar waar ik meerdere letters achtereen kon ontcijferen schijnt mij de zin alles behalve duidelijk, wat mij doet twijfelen aan mijne lezing. B

Digitized by Google

baar van brons is geweest, maar door oxydatie geheel vergaan was; misschien heeft deze flesch gediend ter bewaring van lijkasch of reliquieën; het eigenaardige gebruik van verschillende metalen mag men veilig opnemen als eene poging om de 7 kostbaarheden aanwezig te doen zijn;

b. eene plaat van bladgoud, breed 22.1, hoog 7, beschreven zooals hieronder is aangegeven; (1)

c. drie ongeslepen robijntjes;

d. fragmenten van goudblad en gouddraad.

Not. 1876 pag. 18 en 1877 pag. 75.

786. **Gouden en zilveren plaatjes, namelijk:**

a. twee die aan weerskanten beschreven zijn, één van *goud* en één van *zilver*; het gouden lang 5.6 en breed 3.7 en het zilveren lang 8 en breed 3.8, beide loopen ogiefvormig toe, zooals die van 784 sub *b* en *c* (2);

---

(1) Zoowel op *b* als op *a* vindt men legenden in Nâgarî-schrift, dat in zijne trekken overeenkomt met het soort Nâgarî op Java gevonden, zie boven bij no. 63, 554, 640 en 656. De legende op het bovengedeelte van de flesch kan ik niet ontcijferen. Op de gouden plaat (*b*) staat midden in de figuur *hyam akṣobhya ——— phaṭ*; rechts daarvan *hyam amoghasidhi ——— phaṭ;* aan de zijde daaronder *hyam* (*am*)*i*(*tâbha* ——— *phaṭ*); links *hyam ratnasambhawa ——— phaṭ;* daarboven aan de zijde *hyam* (*wairocana ——— phaṭ*); dat zijn de namen der vijf Dhyânibuddha's (zie boven bl. 76 en vlgg.). Blijkbaar wordt hier *Akṣobhya* als de voornaamste beschouwd (zie boven bl. 81 en Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXI, 252 noot). Het schrift, dat zeer onduidelijk is, geeft mij geen aanleiding er iets naders omtrent den tijd van afkomst uit af te leiden. Met ——— zijn mystieke syllaben, zooals *phaṭ*, bedoeld, die ik niet met zekerheid kan lezen. Wat tusschen haakjes staat is mijne aanvullende gissing. Zoowel onder als boven deze gouden plaat, die aan de lange zijden een eindje omgebogen is, blijkbaar met opzet en door de hand van den werkman zoo netjes, dus op iets bevestigd is geweest, moet een strook van omstreeks dezelfde grootte van een andere of dezelfde stof ontbreken. Dit verondersteld krijgt men een oppervlak voldoende groot om de figuur, die onder en boven denkelijk denzelfden vorm zal hebben gehad als rechts en links, te completeeren en het ontbrekende te plaatsen. Misschien bevatte zij nog andere namen dan de hier genoemden. Met *hyam*, denk ik, is het Maleisch-Polynesische *hyang* bedoeld dat in beteekenis = *bhaṭâra* is. B.

(2) Op het gouden plaatje (*a*) leest men in oud-Javaansch schrift wat hier onder volgt in nieuw-Javaansche letter:

Digitized by Google

b. drie van goud, namelijk: een schildpad, een flesch (?) en een vierkant zonder letters of versiering. — Gevonden in de steenen

---

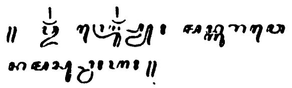

Op de keerzijde:

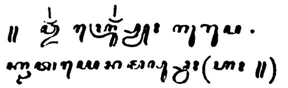

D. i. ‖ om *hsryom madgurawe namas swáhá* ‖ = »om, *hsryom*, hulde aan mijnen *guru*, *swáhá!*" en ‖ om *hsryom gurupa — krtaye namas swáhá* ‖. De laatste legende is, daar er iets aan ontbreekt doordat het plaatje aan de eene zijde is afgeknipt, ten gevolge waarvan ook de tweede syllabe van *swáhá* en de pada ontbreekt, zonder te weten hoe de lacune dient te worden aangevuld, — er schijnt nog een taling te staan, — niet te vertalen. Uit de eerste legende schijnt men af te moeten leiden dat dit plaatje door een leerling bij de asch van zijnen *guru* (zijn leeraar, zijn geestelijken vader, wellicht een kinderloos gestorven brahmaan) in de urn is gelegd om deze den hem toegedachten of toekomenden eer te bewijzen.

Op het zilveren plaatje staat:

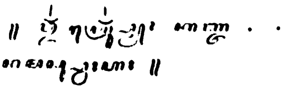

Op de keerzijde:

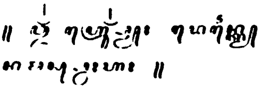

Deze legenden komen zooals men ziet overeen met de voorafgaanden met dit onderscheid dat tusschen *om hsryom* en *namas swáhá* andere woorden staan, nl. *kañja*... (er staat iets wat ik niet kan lezen, en denkelijk ook niet volledig is) en *dentyai*, een verbogen vorm van *dentí*, een vrouwelijk woord, misschien wel de naam van de vrouw van den op het gouden plaatje vermelden *guru*, die zich naar zich alsdan laat vermoeden met dezen heeft laten verbranden.

De streek waar de urn, waarin deze plaatjes lagen, gevonden is, nl. het dal van Batoe is rijk aan Hindumonumenten, terwijl met zekerheid kan worden vermeld dat iets westelijker dan de desa Poetjoeng (op de regeeringskaarten Poedjon) een *karáman* heeft bestaan, met uitgebreide onderhoorigheden, waaraan herhaalde malen verstrekkende privilegies zijn toegekend o. a. door den vorst die den bijnaam Jayabhaya heeft gedragen (Çaka 1057 = 1135 A. D.). Vele van die privilegies zijn, zooals gewoonlijk, dezelfde als men in het Pûrwâdhigama en het Çiwaçâsana vindt opgesomd als toekomende aan priesters en *krta*'s (brahmaansche priesters met de functie van rechters, als zoodanig den koning vertegenwoordigende, d. i. Skr. *prádwiwáka*, welk woord in het oud-Jav., zie bijv. Cohen Stuart, K. O., I, 3, 13, *prágwiwáka* wordt gespeld). B.

Digitized by Google

urn no. 377, in de desa Poetjong, distr. Ngantang, reg. Malang (Pasoeroean). Notulen I pag. 206.

787. **Gouden plaatje** als voren, aan den eenen kant beschreven (¹). Breed 5.4, hoog 3.8. — Modjokerto.

788. **Id.** 3 stuks, aan den eenen kant beschreven (²). Lang 4 en breed 1.1. -- Notulen 1869 pag. 53 no. 6. Desa Goendik, distr. Gemoelak, afd. Ponorogo (Madioen).

(¹) De legende in oud-Javaansch schrift op dit plaatje, aan de rechterzijde afgebroken, luidt:

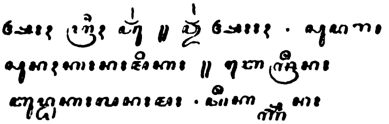

D. i. in latijnsche letters: *áh* *hrĭh* *hum* // *om* *áh* (met een tweede tarung, zoodat het onleesbaar is) *.sudará*..... *sunah*kánámik·i // *beçriná* . . . . *buddhakálanámá*, *tíkṣṇaná*..... Na eenige heilige syllaben, waaronder behalve *om* de syllabe *hum* een bekende is (zie Wilson, Essays t. a. p. in de noot bij no. 783), en *áh* ook gevonden wordt op een der plaatjes van no. 783*a*, volgen eenige vrouwen- en mansnamen, die voor een gedeelte verloren, voor een ander gedeelte onleesbaar zijn. *Rá* in *.sudará*, *ká* in *sunahká*, en *ká* in *buddhakála* zouden, zoo onduidelijk zijn de lijnen, indien zulks een beteren zin gaf, ook kunnen worden gelezen als volgde er op de akṣara in plaats van een tarung (*á*) een pateu (wirâma). Boven *ká* in het laatstgenoemde woord schijnt daarenboven nog een cĕcak (anuswâra) te staan. Of in deze namen levende personen d. w. z. de rouwdragers, dan wel de gestorvenen schuilen, weet ik niet. Aangezien zoowel *ọnámiká* als *onámá*, de legende als Sanskrit opgevat, grammaticaal juist zijn (nominatieven), verdient van de hier veronderstelde beteekenissen de eerste misschien de voorkeur. B.

(²) Ieder dezer plaatjes geeft een mansnaam te lezen (oud-Javaansch schrift), nl.:

1. *pu bali nama*
2. *pu kayuttan náma*
3. *pu bul*ah *náma*

D. w. z. baas of mijnheer (of soms zelfs Monseigneur, wat hier wel niet bedoeld is) Bali, Kayuttan en Bulah. Eene spelling als *kayuttan* met twee *t*'s vindt men vooral in stukken uit den oudsten tijd en in Midden-Java gevonden, evenals men daar veel meer dan in de jongere en oostelijker gevonden stukken de Sankrit-woorden, ze beschouwende van het standpunt der Sanskrit-grammatica, foutief gespeld vindt, zooals hier ook het geval is met *nama* naast *náma*. B.

Digitized by Google

789. **Gouden plaatjes**. Zes stuks, aan eene zijde beschreven ([1]). Alle ongeveer 3 in het vierkant. — Kadoe.

790. **Id.**, lang 4, breed 2.5. De oppervlakte is door horizontale lijnen in vierkante vakjes verdeeld.

791. **Id.** Een van goud (lang 6.3, breed 1.9) en een van zilver

---

([1]) Dit stel van zes plaatjes komt zeer overeen met dat van no. 783*a*, slechts bevatten zij eenige heilige syllaben meer. De legenden (oud-Javaansch schrift) zijn:

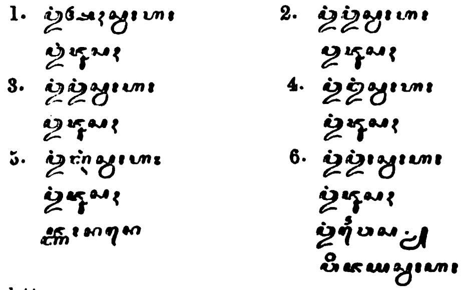

In latijnsche letters:

1. om *ah swâhâ*
   om *jû sah*
2. om om *swâhâ*
   om *jû sah*
3. om om *swâhâ*
   om *jû sah*
4. om *um swâhâ*
   om *jû sah*
5. om im *swâhâ*
   om *jû sah*
   jñânane
6. om om *swâhâ*
   om *jû sah*
   om *wais.ya*
   wijaya swâhâ

Ten opzichte van no. 5, waarin *jñâna* »kennen, kennis" beteekent, dat evenwel door het daarop volgende *ne*, wat niet het nieuw-Javaansche suffix kan zijn daar dit hier *nya* zou moeten luiden, weer onverstaanbaar is, wijs ik er op dat de *i* in im niet geschreven is op de gewone wijze nl. door middel van een *ba* waaronder een gebogen streepje, zooals in het nieuw-Javaansche schrift ( ), maar met een ander teeken hetwelk naast het genoemde, dat verreweg het frequentste is, nu en dan gebruikt is in zeer oude inscriptien uit Midden-Java. Dat teeken vindt men o. a. in een inscriptie van 848 Çaka, waarvan door Cohen Stuart (Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XVIII, 104) de eerste helft in transcriptie en facsimile is gepubliceerd, in den plaatsnaam *ehije*, die *ihijo* luiden moet, en verkeerd gelezen is. De waarde van dit teeken blijkt uit het gebruik ervan gemaakt in woorden als *ika* en *it̩ewamâdi*. In no. 6 staat tusschen de *sa* en de *ya* (pengkal) van het woord *wais.ya* nog een letter, die als pasangan aan de *sa* is verbonden en zelf de onder zich heeft. Ik kan haar niet onderscheiden en daardoor ook *waisya* niet verstaan. *Wijaya* is »overwinning, triumph". B.

Digitized by Google

(lang 10.1, breed 2.7), beide beschreven (¹). — Not 1878 pag. 36. Desa Pesindon, distr. Kalialang, afd. Ledok (Bagelen).

792. **Gouden plaatjes.** Een van goud (hoog 5, breed 2.3) en één van zilver (hoog 6.7, breed 2.8), beide beschreven (²). — Not. 1886 pag. 36. Desa Koenti, onderdistr. Sampoeng, afd. Ponorogo (Madioen).

793. **Vierkante bak** van brons, gevonden in de steenen urn no. 377 en toen bevattende eene gouden joni met lingga (no. 780), 5 gouden en zilveren plaatjes, gedeeltelijk beschreven (no. 786), eenige zilveren Hindoe-munten en wat asch, vermoedelijk van het lijk van een aanzienlijke of heilige. Hoog 9.8. — Not. 1 pag. 206.

(¹) De beide plaatjes geven met een zeer gering verschil hetzelfde te lezen. In Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXV, 464 kan men een door den Heer K. F. Holle vervaardigd facsimile vinden, vergezeld van een transcriptie in nieuw-Javaansche letter en een vertaling in het Hollandsch, de beide laatsten van de hand van Prof. Dr. H. Kern. Die vertaling vindt men hieronder, voorafgegaan door eene transcriptie in latijnsche letter van de legende op het gouden plaatje, waarbij zijn aangegeven de varianten die op het zilveren plaatje (B) voorkomen.

Swasti çakawarṣatita 826 *çrawanamasa tithi pa(ñ)cami kṛṣṇapakṣa tu po á, wara* (*a, wára* B, lees *á, wára*) *tatka* (lees *tatká*, — nl. verkorting voor *tatkála*) *ḍanghyang guru siwita sumoce awaknira, plat* (*plèt* B) *bwas* , *saharabi* (*sakalan sakalang* B)·*ḍukanya* (*ḍu, kanya* B). B.

Heil! Çakajaren verloopen 826, maand Çrâwaṇa, dag der maand (datum) de 5de van de donkere wederhelft, Tungle, Pon, Zondag, toen reinigde de eerwaarde leeraar Siwita zijn lichaam (van aardsche smetten, op den heiligen brandstapel) en ging henen (van deze aarde) met zijn vrouw (of vrouwen) en goeṇḍiks.

(²) Deze beide plaatjes dragen legenden in oud-Javaansch schrift, die ik tot mijn spijt niet heb kunnen ontcijferen. Dubbel is dit te betreuren daar zij gevonden zijn in gezelschap van eenige beeldjes, waarvan enkele ontegenzeggelijk Boeddhistisch zijn. Een dier beeldjes (nl. no. 657ᵃ) draagt in oud-Javaansch schrift achter op het ruggestuk de legende:

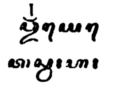

d. i. om *ye te swâhâ*, wat ik gegist heb dat een abbreviatuur zou zijn van de boven (noot bij no. 554) reeds vermelde Buddhistische geloofsbelijdenis *ye dharmmâ* enz, zie Not., XXIV, 37. B.

Digitized by Google

c. BEKERS EN POTTEN VOOR OFFERWATER, dat door de Hindoe's bij hunne godsdienstplechtigheden en gebeden voor plengen en besprenkelen van verschillende voorwerpen werd gebruikt.

795 — 802. **Bekers voor offerwater.** De zoogenaamde zodiakbekers, zijnde ronde bekers met platten bodem, die naar boven eenigszins breeder toeloopen en in hoogte van 12.5 tot 9.2 en in middellijn aan den bovenrand van 16.4 tot 11.5 varieeren. Op den bodem dezer bekers is een stervormig bloemversiersel; de drie eerste nummers hebben een eenigszins naar buiten gebogen rand; no. 797[a] is voorzien van een deksel met knop en de drie volgende hebben eveneens deksels gehad, die thans ontbreken. Van het laatste nummer is een gedeelte van den bovenkant weggesneden en een nieuwe rand er aan gezet, zoodat de beker veel lager is geworden dan de andere en de nader te beschrijven bovenste rij figuren grootendeels weggevallen is.

Om den buitenkant dezer bekers staan twee rijen, elk van twaalf figuren. De onderste rij stelt voor de oud-Javaansche teekens van den dierenriem en wel door de volgende figuren: 1. een geit met gebogen horens en baard (*aries*), 2. een stier (*taurus*), 3. de koningskrab (limulus moluccanus), waarvan mannetje en wijfje gewoonlijk bij elkaar zijn en dus een zeer goed symbool der tweelingen (*gemini*) opleveren, 4. een krab (*cancer*), 5. een gedrochtelijke leeuw (*leo*), staande op de achterpooten als no. 332, 6. eene zittende vrouw (*virgo*), 7. een balans met twee schalen (*libra*), 8. een schorpioen (*scorpio*), 9. een gespannen boog met pijl er op (*sagittarius*), 10. een garnaal met de twee groote voelhorens vooruitgestoken (*capricornus*), 11. een wijdbuikige pot (*aquarius*), 12. een visch met olifantskop (*pisces*).

De figuren der bovenste rij zijn alle meer of min gedrochtelijke voorstellingen van menschen, behalve die boven den *sagittarius*, waar altijd een vogel staat, op een raaf, soms op eene kip gelijkende. Ook de figuren dezer rij zijn op de verschillende bekers dezelfde, zij staan steeds in dezelfde volgorde en boven dezelfde figuren der onderste reeks. Welk verband zij daarmede hebben en

Digitized by Google

wat hunne beteekenis is, kan nog niet met zekerheid worden opgegeven, vermoedelijk echter zijn het paranatellons der teekenen van den dierenriem en dus de sterrebeelden, die dienden om telkens aan te wijzen, wanneer de zon de verschillende teekenen van den dierenriem intrad.

De nummers 796 en 797 vertoonen boven den vogel een jaartal in Oud-Javaansche letters, respectivelijk te lezen 1253 en 1252, of 1331 en 1330 A. D., terwijl bij de nummers 797[a], 800 en 801 boven den vogel iets meer dan de helft eener zon zichtbaar is (vergelijk het Chineesche astrologische begrip, dat de raaf het symbool der zon is en daarin wordt voorgesteld). — No. 797[a] is gevonden bij de desa Wonodjojo, distr. Soekoredjo (Kediri), zie Not. 1885 pag. 110.

No. 797 is beschreven en afgebeeld door Dr. Friederich in de Verhandelingen van het Genootschap, deel XXIII pag. 31 en plaat 19. Verder vindt men in de Verslagen en Mededeelingen der Kon. Akademie, afd. Letterkunde, deel VII, bijdragen over deze bekers van Dr. Friederich en van Prof. H. C. Millies.

803. **De figuren**, op de voorafgaande bekers voorkomende (met uitzondering van den limulus), vermoedelijk uit zulk een beker gesneden en platgedrukt. Vergelijk echter de door Prof. Millies medegedeelde bijzonderheid, dat bij de door hem bestudeerde bekers de figuren er op gesoldeerd waren, wat bij die onzer verzameling niet het geval is. — Collectie Scheepmaker.

804 en 805. **Bekers voor offerwater**. In vorm en grootte met de vorige overeenkomende en aan den buitenkant voorzien met een aantal figuren van menschen, dieren en boomen, waarschijnlijk met eene symbolische beteekenis. Bij no. 804 loopt even onder den rand eene lijst, gevormd door een dubbel koord, dat aan den eenen kant met een slangenkop versierd is. Middellijn 14.4 en 12, hoogte 10.2 en 9.

806. **Id.** Van dezelfde grootte en vorm als de beide vorige nummers; als eenige versiering een dubbel koord onder den rand als bij no. 804, aan den eenen kant een kunstigen knoop vormende.

Digitized by Google

Middellijn 12.8, hoogte 9.2. — Not. 1872. p. 128 *d.* Desa Toeren, District Gondanglegi, afd. Malang (Pasoeroean).

807. **Beker voor offerwater.** Ronde pot die zoowel boven als onder eenigszins kleiner toeloopt en met een zeer breeden, hollen en fraai versierden rand is omgeven, waarin een gedrochtelijke olifantskop als tuit is aangebracht. Hoog 8.5, middellijn over den rand 16.5.

808. **Id.** Alleen de bovenrand van een veel kleiner exemplaar met een slangenkop als tuit.

809. **Id.** Met grooten slangenkop als tuit, die van de zijde van den beker uitgaat; aan de tegenovergestelde zijde eene slangenstaart als handvat. Hoog 11. — Notulen 1882 pag. 62. Desa Kebonsari, distr Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean).

810 — 814a. **Id.** In vorm gelijk aan de vorige nummers, maar zonder tuit. Hoog van 12.7 — 9.5 en middellijn van 21.2 — 18. — Voor no. 811, zie Notulen 1875 pag. 90 *h*, bosch Tjokrogawong, desa Bengkeras, distr. Ngantang, afd. Malang (Pasoeroean) en voor no. 814, Notulen 1872 pag. 45 *c* 3, desa Bodjong, afd. Poerbolingo (Banjoemas).

815 en 816. **Id.** Van eenvoudiger vorm, kleiner en met enkelen, eenvoudig omgebogen rand. Het eerste nummer is afkomstig uit het gehucht Kenjaren, afd. Batang (Pasoeroean).

d. WIEROOKBRANDERS, zijnde ronde potten met voetstuk, breeden rand en kort hol handvat, bestemd om een langeren steel van hout op te nemen, waaraan ze, als ze met gloeiende kolen gevuld waren, in de hand konden worden genomen. Bij de nos. 628 en 629 vindt men voor hetzelfde doel een langen metalen steel en deze komen dan meer overeen met de hedendaagsche wierookbranders der Hindoes, onder den naam van *dhoopdan* afgebeeld op plaat 13 en 14 van "The daily prayers of the Brahmins", by Mrs. S. C. BELNOS.

817. **Wierookbrander.** Met vierkant handvat en vier spits toeloopende bloemversiersels op het lichaam van den pot; op den rand

Digitized by Google

verrijzen vier dergelijke versiersels, waarvan echter twee zijn weggebroken. Hoog 18.5.

818 en 819. **Wierookbranders**. Ronde steel en geene versiering. Hoog 14.5 en 14.6.

820. **Id.** Het lichaam van het voorwerp is door eene fraaie versiering verdeeld in vier boogvormige vakken, in elk waarvan een puntig (driepuntig?) bloemornament staat. Hoog 9.7 — Notulen 1877 pag. 2 *d*. Kediri.

821. **Id.** Fraai versierd, het handvat wordt door eene slang gevormd. Hoog 9.2.

822. **Id.** Als voren, met gewoon rond handvat. Hoog 9.7. — Notulen 1882 pag. 61. Desa Kebonsari, distr. Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean).

823—825. **Id.** Eenvoudiger vorm en zonder versiering. Hoog 11.5, 11.6 en 8.1. — De twee eerste nummers gevonden met no. 822.

826. **Id.** Fraai versierd, aan den onderrand van het voetstuk zijn naar beneden uitstekende versierselen, waaruit blijkt, dat dit vermoedelijk nog op iets anders bevestigd is geweest. Hoog 6.5. — Gevonden met no. 822.

827. **Id.** De steel wordt door een gebogen cilinder gesteund. Hoog 14.2. — Gevonden met no. 822.

828. **Id.** Met een langen metalen steel, waarvan het uiteinde naar beneden gebogen is, zoodat het den grond raakt. Hoog 10. — Gevonden met no. 822.

829. **Id.** Alleen het voetstuk met een steel als voren. — Gevonden met no. 822.

829[a]. **Handvat**. Wellicht eveneens van een wierookbrander, in den vorm eener fraai versierde nâga. — Not. 1883 p. 115. Desa Legok, afd. Tasik Melaja (Preanger).

Digitized by Google

e. DRIEVOETEN. Met en zonder daarop passende potten, vermoedelijk eveneens gebruikt bij den eeredienst, omdat ze meestal met daartoe dienend gereedschap zijn gevonden en bovendien voor huiselijk gebruik te fraai en te weinig soliede zijn; tot welk doeleinde ze overigens gediend hebben, kan niet worden aangegeven.

830. **Drievoet.** Bestaande uit een ring van 27 middellijn (buitenkants), met drie ronde naar buiten gebogen pooten, hoog 24.
Op den drievoet staat een platronde, wijdbuikige pot met rond ondervlak, van dun geslagen koper en met een los deksel, fraai met bloemwerk gedreven en aan den bovenkant voorzien van een keten met grooten haak ter ophanging. Op zij van de pot is eene hartvormige ongepolijste plek, waarop een tuit of oor moet bevestigd geweest zijn. Hoog 23. — Notulen 1881 pag. 114. Desa Sonorari, distr. Senggoroh, afd. Malang (Pasoeroean).

831. **Pot.** Als onder het vorige nummer beschreven, platrond, wijdbuikig en met ronde ondervlakte, aan weerskanten een oogje, dat op den pot bevestigd is door middel eener versierde ruitvormige plaat; het deksel is fraai uitgeslagen, hoog oploopend met vele spitse punten en door middel van een kettingje aan een der voornoemde oogjes verbonden. Hoog 19, middellijn van den buik 20.5.

832. **Drievoet.** De naar buiten gebogen pooten eindigen in vogelklauwen; middellijn 9.5, hoog 8.
Daarop een potje, overeenkomende met no. 807, maar aanmerkelijk kleiner en met een eenvoudige korte, ronde tuit in den rand. Het potje past op den drievoet en is daarmede gevonden, of het er bij hoort is waarschijnlijk, maar niet zeker. — Gevonden met no. 830.

833. **Id.** Iets kleiner, maar overigens ongeveer gelijk aan het vorige nummer. Op den drievoet, met hetzelfde voorbehoud als boven, een potje van grijs verglaasd aardewerk met wijden buik, smallen voet en enge opening. — Gevonden met no. 830.

834. **Id.** Middellijn 5, hoog 4.5, met een klein bronzen schoteltje er op.— Gevonden met no. 830.

Digitized by Google

835. **Drievoet.** Middellijn 12, hoog 8. Daarbij behoort een cilindervormig potje van fijn groenverglaasd aardewerk, met 3 kleine pooten en de Chineesche symbolische figuren, genaamd *pa-kwa* 八卦 aan den buitenkant er om heen; hoog 11, middellijn 16. — Not. 1882 pag. 62. Desa Kebonsari, dist. Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean).

836—838. **Id.** Drie stuks, middellijn 10.2, 7.2, en 4; hoog 8.5, 5.1, en 3.5.; zonder potjes er bij. — Gevonden met no 835.

f. Verschillende voorwerpen bij godsdienstoefeningen en processies gebruikt.

839. **Bidlampje**, om in de hand te houden bij de vereering van Soêrya (de zon), zie het op pag. 231 aangehaalde werk van Mrs. Belnos, plaat 20 en de daarbij behoorende volgende aanteekening: „The devotee stands upon one leg, the right foot against the left thigh, the heel turned outwards, and holding in his hands a brass cuttora (cup), containing a smaller one made of meal- dough, filled with ghee (melted butter), with a lighted wick placed in the middle." Dit lampje bestaat uit een rond bakje, met een knop van onder en van binnen met een half open pijpje voor de pit. Hoog 8, middellijn 7.5.

839[a]. **Id.** wat kleiner en op het pijpje voor de pit nog een verlengstuk.— Not. 1882 pag. 62. Desa Kebonsari, distr. Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean).

839[b]. **Tjakra** (rad) met vier spaken, breeden rand, van boven voorzien van eene breede punt en staande op een kleinen ronden voet; alles zeer faai versierd. Onder in den voet is een gat, vermoedelijk ter opname van een stok, om het voorwerp daarop bij processies te dragen. Middellijn 20, hoogte 31.— Notulen 1882 pag. 62. Desa Kebonsari, distr. Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean).

840. **Sprinkhaan** van zeer fraaije vormen, zittende op een cylindervormigen steel, van onder open, vermoedeljk voor hetzelfde doel als het vorige nummer. Hoog 18.5.

Digitized by Google

841. **Sprinkhaan**. Geheel gelijk aan het vorige nummer.

842. **Gans** met uitgeslagen vlerken, versiering op kop en nek, benevens halssnoer, staande op een steel als het vorige nummer. De gans wordt omgeven door een fraaien boog met zijstukken en op den top, zoowel van boog als zijstukken, is een vierkant gat, waarschijnlijk ter opname van weer andere versierselen. Hoog 23.

843 en 844. **Fragmenten** van voorwerpen in het genre van no. 842; holle, fraai versierde cilinders met aan weerskanten een fantastischen slangenkop met langen gebogen hals. Breed 20 en 19, hoog 18 en 17.5.— Gevonden met no. 839.

845. **Id.** als voren, maar eenvoudiger van bewerking. Breed 20, hoog 11.— Gevonden met no. 839.

846. **Rinkelaar**, bestaande uit een hollen metalen steel, die zich op het midden zijner lengte in drie bogen verdeelt, welke boven weer in een versierden knop samenloopen. In een dezer bogen hangen twee metalen ringen, in de tweede één, terwijl de derde ledig is. Hoog 25.

847. **Id.** **Fragment**, zijnde een holle versierde staaf, omzet met 5 kleine bellen, bijna den vorm van slangenkoppen hebbende, hol en met een los kogeltje er in; tusschen die bellen staat op de staaf een conisch uiteinde, eveneens hol en met een kogeltje er in. Hoog 12.

848. **Id.** Als voren, met vier bellen. Hoog 14. — Not. 1879 pag. 104. Desa Lebaksioelor, distr. Lebaksioe, afd. Brebes (Tagal).

849. **Id.** Als voren, met vier belletjes; het conische boveneinde ontbreekt. Hoog 11. — Gevonden met het vorige nummer.

850. **Drietand** (zonder steel), zooals die van Çiwa, en vermoedelijk afkomstig van den staf eens priesters van dien god. Hoog 17.8. — Not. 1876 pag. 3. Soemedang.

Digitized by Google

851. **Schelp** of hoorn om bij godsdienstoefeningen en processies op te blazen. Lang 33. — Gevonden met no. 839.

851[a]. **Id.** twee stuks, kleiner en zeer geschonden. — Gevonden met het vorige nummer.

852. **Staatsiewapen.** Boog of sikkel van dun koper met scherpen bovenrand; aan den binnenkant van den boog, op een derde der lengte, een korte holle steel, die breed en eenigszins plat uitloopt en vermoedelijk ter opname van een houten stok bestemd was. Een soortgelijk voorwerp, onder den naam van tjandrasa (halve maan), wordt in de wajang door de *bhoéta*'s gevoerd. Lengte van den boog 73. — Not. 1864 pag. 315. Bandong (Preanger).

853. **Id.** Wat kleiner en geschonden. — Notulen 1884 pag 42. Desa Lampadjang, distr. Kawali (Cheribon).

853[a]. **Id.** Fragment. — Notulen 1877 pag. 98 II *b*. Desa Polbajem, distr. Soelang (Rembang).

854. **Yzeren priem**, lang 143.5, van onder eene lange punt en boven een fraaie ronde knop, waaraan een ijzeren haakje met een keten van drie schakels bevestigd is; ruim een voet van het uiteinde, daar waar de punt begint, is een bloemvormig versiersel en tusschen dit versiersel en den knop aan het boveneinde liggen om de staaf twee losse ijzeren ringen, die bij beweging van het voorwerp rinkelen. Dit voorwerp werd vermoedelijk gebruikt om bij godsdienstige optochten offerkoeken daaraan te rijgen en rond te dragen, gelijk zulks thans nog bij de Hindoes geschiedt. — Tjaroeban (Kediri).

855. **Id.** Als voren, eenigszins kleiner en zonder haak en losse ringen er aan. Lang 127. — Trengalek (Kediri).

855[a]. **Fragmenten**, twee stuks, vermoedelijk van voorwerpen in het genre van no. 842.

855[b]. **Id.** In het algemeen tot deze groep hoorende; daaronder verscheidene stukken in den vorm van lanspunten, vermoedelijk

Digitized by Google

afkomstig van den door de priesters gedragen drietand. — Gevonden met no. 839*b*.

g. BIDSCHELLEN, die bij den tempeldienst door de priesters en bij den huisgodsdienst door de biddenden zelf werden gebruikt; ze hebben den vorm van gewone tafelschellen en onderscheiden zich van elkaar alleen door het handvat, dat bovenop verschillende figuren of ornamenten vertoont. Het lichaam der klok is in de meeste gevallen weinig of niet versierd en de ornamentatie voornamelijk op den steel aangebracht, soms echter is ook de klok zelve rijk aan versiering. De hoogte (met inbegrip van het handvat) varieert van 17.5 tot 10.3, alleen no. 856 en 918 zijn iets grooter dan gewoonlijk en meten respectievelijk 22.7 en 24. De klok en het handvat zijn elk afzonderlijk gegoten en ter bevestiging is de klok van boven doorboord en het handvat van onder voorzien met een langwerpig oog, dat door de opening boven in de klok naar binnen gaat en waarin door middel van een ring de klepel wordt bevestigd. Bij de meeste exemplaren ontbreekt de klepel thans.

Naar de ornamenten op het handvat kunnen deze schellen in de hieronder nader omschreven groepen verdeeld worden; die welke den stier (nandi) dragen zijn bij den Çiwa-dienst gebruikt, die met het rad door de Wishnoeïten en Boeddhisten en die met den enkelen of dubbelen drietand, beide de wadjra voorstellende, door Çiwaïten en Boeddhisten; de beteekenis der andere symbolen is niet bekend.

1e. Schellen met een min of meer versierden liggenden stier (nandi) boven op den steel; de stier is meestal gelegen op een rond of langwerpig plaatje, behalve waar dit anders is opgegeven.

856. **Bidschel.** De stier fraai met banden en kwasten versierd. Het plaatje waarop de stier gelegen is, heeft den vorm van een Grieksch kruis met vier uitspringende hoeken tusschen de armen van het kruis, hetgeen overeenkomt met den eenvoudigsten vorm van het grondvlak der tempels. De *schel zelve* is van *Europeesch maaksel* en later aan het Hindoe-handvat bevestigd.

857. **Id.** De stier als boven, maar gelegen op een rond plaatje. — Notulen 1877 pag. 111 II *b*. Desa Slarang, afd. Brebes (Tagal).

Digitized by Google

858—865. **Bidschellen.** Bij de nummers 859, 860 en 863 draagt de stier geenerlei versiering. Bij alle verrijst aan weerskanten van den stier een driepuntig bloemornament (triçoêla), waarvan geleidelijk de middelste punt zich ontwikkelt en de twee andere terugtreden; no. 859 heeft bovendien ook voor en achter zulk een ornament. De nummers 861 en 862 zijn afkomstig uit de desa Pendjalaban (Tagal).

867([1]). **Handvat** met klepel. De stier zonder versiering; een hoog vlamvormig ornament aan den linkerkant; rechts is waarschijnlijk een dergelijk ornament geweest, dat echter is afgebroken.

868. **Id.** Aan weerskanten van den stier een piramidaal versiersel, zijnde het triçoêla-ornament met zeer ontwikkeld middengedeelte —Not. 1868 p. 21 *c*. Desa Doglang, distr.. Karangkobar, afd. Bandjar Negara (Banjoemas.)

869. **Id.** De stier is gelegen op een lotuskussen.

870. **Id.** De stier heeft eenigszins gedrochtelijken vorm.

871. **Id.** Alleen de stier is aanwezig, de rest van het handvat ontbreekt. Eigenaardige versiering en ronde klok om den hals.

2°. Bidschellen met een drietand op het handvat, die vermoedelijk de *wadjra* (zie pag. 77) voorstelt, waarvan onder no 783^c een exemplaar met drie punten wordt gevonden. Veelal heeft de wadjra 5 punten, een in het midden en vier er om heen, en bij voorkeur den vorm, dien wij bij 897-908 vinden, namelijk dat de vier buitenpunten zich boven weer met de middelste vereenigen. — Schellen als deze, zoowel met 3 als met 5 punten, heeten op Bali *badjra* en worden daar zoowel door Boeddhisten als Çiwaïten gebruikt.

872. **Bidschel.** De zijpunten van den drietand zijn naar binnen gebogen; aan weerskanten van den drietand een slangvormig gebogen ornement (vlam?), dat tot de halve hoogte van den drietand gaat. —Not. 1882 pag. 61. Desa Kebonsari, distr. Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean).

([1]) No. 866 is door verschikking uitgevallen:

Digitized by Google

873. **Bidschel.** Op den steel alleen de drietand, zonder eenig ornament. — Not. 1875 pag 2. Desa Pinatah Depok, distr. Tjangkreb, afd. Poerworedjo (Bagelen).

874. **Id.** De zijpunten van den drietand naar buiten gebogen. — Not. 1877 pag. 137. Desa Slarang, afd. Brebes (Tegal).

875. **Id.** Van den drietand zijn alleen nog de buitenpunten over, die den vorm hebben van rechte lanspunten of korte breede zwaarden. Aan weerskanten van den drietand een spits bloemversiersel.

876. **Handvat**, overeenkomende met no. 874. De middenpunt weggebroken.

3°. Bidschellen met 5 punten op het handvat, één loodrecht in het midden en vier daaromheen, eenigszins naar buiten uitgebogen.

877 — 892. **Bidschellen** gelijk hierboven beschreven. — De nos. 878—880 en 884—888 zijn gevonden in de desa Kebonsari, distr. Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean), zie Not. 1882 pag. 61; no. 883 in de desa Sonorari, distr. Sengoroh, afd. Malang (Pasoeroean), zie Not. 1881 pag. 114; no. 889 in de desa Slarang, afd. Brebes (Tegal), zie Not. 1877 pag. 111 II*b*.

893. **Handvat** als voren.

894 en 895. **Bidschellen** als voren. Het middenstuk van den vijftand is niet meer een eenvoudige punt, maar is van boven ingesneden en eindigt in een knop. — No. 894 is gevonden met no. 878.

896. **Id.** De vier omstaande punten zijn van boven eenigszins naar elkaar toe gebogen, waardoor een overgang tot de volgende groep gevormd wordt.

4°. Bidschellen met vijf punten op het uiteinde van den steel, waarvan de buitenste vier van boven zoodanig zijn omgebogen, dat ze aan het uiteinde weer met den loodrechten punt van het midden worden vereenigd, welke laatste dan alleen nog iets hooger uitsteekt. Opmerking verdient het, dat

Digitized by Google

voornamelijk bij dezen vorm van handvat ook het lichaam der klokjes gewoonlijk zeer fraai versierd is, meestal met een gebloemden rand om het midden en daarvan afhangende guirlandes.

897—908. **Bidschellen** als zooeven beschreven.— No. 897 is gevonden met no. 878; no.901. is afkomstig van Soetji (Preanger), zie Not. 1869 pag. 66 en de no. 903-906 van Galoeh (Cheribon).

909. **Handvat** met klepel in de oorspronkelijke bevestiging.

910. **Bidschel** als boven, alleen wordt het ondergedeelte van den steel gevormd door een fraai *menschenhoofd*, met naar achter afhangend haar en daarom een band met driepuntige versierselen.

911. **Id.** Als voren, maar aan het uiteinde geschonden.

912. **Id.** Het onderste gedeelte van den steel wordt gevormd door 4 aan den achterkant met elkaar verbonden *hoofden*, geplaatst gelijk die van Brahmâ, zonder dat echter noodwendig aan dezen god behoeft te worden gedacht. Zoo vindt men b. v. in Nepal aan elke zijde van het vierkante bovenstuk der *tjaitya's* twee oogen aangebracht, waarvan Oldfield (deel II pag. 208) het volgende zegt: „The top of the hemisphere (forming the chaitya) is somewhat flattened, and is crowned by a square capital, the upper and lower edges of which are ornamented by a cornice. This capital is called the „toran", and on each of its four sides are always painted or sculptured, a pair of long, obliquely placed and half-closed eyes, these organs, as sources of light, being regarded as typical of the all-seeing omniscience of Adi-Buddha". Bij de Khmersche tempels van Kambodja hebben die oogen zich ontwikkeld tot reusachtige aangezichten, die elk eene geheele zijde van de daar veel voorkomende torenachtige gebouwen vormen.

913. **Id.** De punten aan het uiteinde van den steel ontbreken.

914. **Id.** Het boven gedeelte ontbreekt — Not. 1880 pag. 43. Desa Ngalek, distr. Sapoeran, afd. Ledok (Bagelen).

Digitized by Google

915. **Fragment** van id., alleen het stuk van den steel met de vier hoofden vertoonende.

916. **Bidschel.** Het versiersel op den steel bestaat uit vier naar elkaar toeloopende punten als boven, maar in plaats van de vijfde punt in het midden heeft men een hollen kogel, met vier gaten doorboord, die de geheele ruimte vult en boven in eene spits uitloopt.

917. **Id.** Het beneden gedeelte van het handvat wordt gevormd door een ring, het boven gedeelte door vier uitgebogen punten, die van boven elkaar naderen en waartusschen een korte ronde knop de plaats van de vijfde punt inneemt.

918. **Id.** Het uiteinde van het handvat wordt gevormd door vier menschelijke figuren, tot aan het midden afgebeeld en wat den vorm betreft tot de Polynesische type behoorend. Van uit elk hoofd gaat een gebogen punt omhoog, die zich boven vereenigen.

5ᵉ. Bidschellen waarvan het handvat op het uiteinde een staand rad draagt; soms heeft dit rad vier spaken en komt dan geheel met de gewone voorstelling van Wishnoe's tjakra overeen, andere exemplaren vertoonen zes en acht spaken; ik weet niet in hoeverre dit een verschil van beteekenis geeft. Deze schellen kunnen zoowel bij den Boeddhadienst als bij de vereering van Wishnoe gebruikt zijn.

919. **Bidschel** met vierspakig rad op het handvat; boven op het rad eene vlam en aan den voet er van vlammen en puntige bloemornamenten als versiering.

920 en 921. **Id.** als voren, maar de versieringen aan het rad minder duidelijk. — Not. 1882. pag. 61. Desa Kebonsari, distr. Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean).

922. **Id.** het rad op dezelfde wijze fraai versierd, maar de bovenhelft er van is weggebroken. — Gevonden met no. 920.

923. **Handvat,** als voren. — Gevonden met no. 920.

Digitized by Google

924. **Bidschel.** Het rad langs den geheelen omtrek fraai versierd; aan weerskanten er van verrijzen uit het bovenvlak van den steel twee lange ronde spitsen, die tot boven den as van het rad omhoog gaan. — Gevonden met no. 920.

925. **Id.** Als voren; bovenop en aan weerskanten van het rad eene drietandige vlam (?), van onder aan weerskanten een puntig (driepuntig) versiersel.

926. **Handvat.** Vierspakig rad met driepuntig versiersel aan weerskanten op den voet.

927. **Id.** met klepel en hoog vlammen-versiersel aan weerskanten op den voet.

928. **Bidschel.** Het rad zonder eenige versiering. — Gevonden met no. 920.

929. **Id.** Het rad heeft zes spaken en is langs den onderrand versierd met een slangvormig gewonden ornament, van boven en aan de zijden met vlammen. Op den steel, aan weerskanten van het rad, het driepuntige bloemornament als bij no. 858 vlg. — Not. 1877 pag. 137. Desa Slarang, afd. Brebes (Tagal).

930. **Id.** Gelijk aan het vorige nummer, behalve dat het driepuntige bloemornament ontbreekt. — Gevonden met no. 920.

931. **Id.** Tempelschel; op den steel een achtspakig rad, met grillige, vlamvormige versiersels van boven, op zij en aan den voet.

932. **Id.** Het rad zonder versiering, doch aan den voet door vier bloemvormige puntige versiersels omgeven.

933. **Id.** Het rad geheel met bloemwerk bedekt, zoodat de spaken niet meer zichtbaar zijn; aan weerskanten er naast eene driepuntige bloemversiering.

6°. Schellen met verschillende figuren op het einde van den steel, waarvan de beteekenis niet kan worden opgegeven.

Digitized by Google

934. **Bidschel.** Op het handvat een gedrochtelijk leeuwtje van den bekenden vorm, staande op de achterpooten tusschen twee groote en twee kleine puntige bloemversierselen.

935. **Id.** met leeuwtje op den steel gelijk het vorige nummer, maar zonder de puntige bloemfiguren. — Notulen 1883 pag. 128. Bosch Tjigareng, distr. Loeragoeng, afd. Koeningan (Cheribon).

936. Handvat met een gedrochtelijk leeuwtje in staande houding. —Gevonden met no. 920.

937. **Id.** Met dezelfde gedrochtelijke figuur als bij no. 755. Deze ligt hier op de rechterknie, heeft denzelfden monstersnuit als vroeger, zwaar, krullend hoofdhaar en vogelvlerken; versieringen zijn oorhangers, polsbanden, eene slang als oepawîta en een van het midden met een punt afhangende lap.

938. **Id.** Slangenkop (nâga) op het handvat.

939. **Id.** Op den steel een tweearmig onbekend godenbeeld in gewone zittende houding met achterstuk en afzonderlijke glorie achter het hoofd. Gewone versiering. De twee handen voor het lichaam, de rechter gesloten op de opene linker, schijnt iets te hebben vastgehouden, dat thans afgebroken is. — Notulen 1882 pag. 61 II g. Desa Kebonsari, distr. Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean).

940. **Id.** Op den steel een oud mannetje in hurkende houding tusschen vier puntige bloemversieringen, de armen over elkaar geslagen. — Gevonden met no. 939

941. **Bidschel.** Het handvat wordt gevormd door een liggenden vogel op welks rug eene vrouwelijke figuur staat. De vogel, waarvan de soort niet te bepalen is, ligt op den buik en heeft zijn staart en zijne pooten naar achter en de vleugels op zij omhoog geslagen, om den hals draagt hij twee versierde halssnoeren. De vrouwelijke figuur staat op zijn rug, het hoofdhaar hangt op den rug neer, maar

Digitized by Google

is aan het hoofd versierd met verschillende onduidelijke ornamenten; op het voorhoofd is het wratje duidelijk zichtbaar; verdere versierselen zijn oorhangers, halssnoer, band om het midden, bovenarm-, pols- en enkelbanden; het beeld is naakt en staat met de beenen eenigszins ver van elkaar, terwijl de handen aan den binnenkant der dijen zijn gelegd, alsom die van elkaar te houden. Dit stellig indecente beeld heeft wellicht gediend bij de orgiën, die door sommige secten ter eere van Doergâ gevierd worden. — Magelang (Kadoe).

942. **Bidschel.** Op het handvat een speerpunt met één weerhaak. — Notulen 1881 p. 114. Desa Sonorari, distr. Senggoroh, afd. Malang (Pasoeroean).

943. **Id.** het voorwerp, dat op het handvat gestaan heeft, is afgebroken. — Gevonden met no. 942.

XVI. KLOKKEN, BELLEN, TONGTONGS, BEKKENS EN ANDERE MUZIEKINSTRUMENTEN.

a. Hangklokken met ketting. Het lichaam dezer klokken heeft denzelfden vorm als de voorafgaande tempelschellen, maar is veel grooter, ook hebben ze geen handvat of steel, maar in plaats daarvan zit op een lotuskussen, waarmede de klok gedekt is, een leeuw op de achterpooten (alleen bij het eerste nummer is dit eene menschelijke figuur), met een ring of oog op het hoofd, waarin een ketting met grooten haak aan het einde bevestigd is. Deze klokken zijn meestal fraai versierd en alle keurig bewerkt, de afmetingen zijn als volgt: hoogte van het lichaam der klokken 19 tot 13.5; id. met de op de klok zittende figuur, 31 en minder. In geen dezer klokken is een klepel aanwezig en er zijn ook geen sporen, dat er vroeger een geweest is. — Voor welk doel deze klokken gediend hebben, is niet met zekerheid op te geven, uit de groote zorg die aan de vervaardiging besteed is en de groote overeenstemming tusschen de verschillende exemplaren, mag wellicht opgemaakt worden, dat ze bij den eeredienst gebruikt zijn.

944. **Hangklok.** Het bovenstuk vertoont eene daemonische figuur (râkshasa), die op de linkerknie ligt, terwijl de rechtervoet

Digitized by Google

op den grond rust; op het rustvlak staat voor en achter een driepuntig ornament. Het gelaat is dat der råkshasa's; het zware hoofdhaar hangt van achter in een punt naar omlaag en beneden het voorhoofd loopt een versierde band; verdere versierselen zijn een halssnoer, vlamachtige ornamenten aan de schouders en een kort kleedje, dat tusschen de beenen is opgenomen. De rechterhand ligt op de knie, de drie middelvingers gesloten en de duim en pink recht vooruit gestoken, in de linkerhand staat eene reukwaterflesch, geheel gelijk aan de nummers 1212 vlg. Op het hoofd is een ring of oog, waarin een fraaie ketting, die in een grooten haak eindigt; de geheele lengte van ketting en haak is 40.

945. **Hangklok.** Boven op de klok een leeuw in den bekenden gedrochtelijken vorm, gezeten op de achterpooten en de voorpooten opgeheven; de leeuw is omringd door vier spitse bloemfiguren, waarachter vóór het dier nog eene vlam verrijst. Ketting van ongeveer gelijke lengte als het vorige nummer, met geschonden haak. — Not. 1882 pag. 61. Desa Kebonsari, distr. Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean).

946. **Id.** De klok verzilverd en de ketting gebroken, maar de haak aanwezig. — Gevonden met no. 945.

947. **Id.** De leeuw zit op een onversierd vlak en de haak aan het uiteinde van den keten ontbreekt.

948. **Id.** Als voren. De ketting ontbreekt geheel en al.

949 — 952. **Id.** Bij deze drie nummers ontbreekt het bovenstuk, maar de klokken komen in vorm zoo geheel met de vorige overeen, dat omtrent hunne gelijksoortigheid geen twijfel kan bestaan. — No. 949 is gevonden met no. 946 en even als dat nummer *verzilverd.*

953 — 958. **Id.** Alleen de losse leeuwtjes met of zonder ketting. — No. 953 zie notulen 1877 pag. 98 II. *b*, desa Polbajem, distr. Soelang, afd. Rembang; nos. 955 en 956 zie notulen 1881 pag. 114, desa Sonorari, distr. Senggoroh, afd. Malang (Pasoeroean).

Digitized by Google

958^a. **Hangklok.** Het lichaam versierd met fraaie bloemguirlandes en aan den bovenkant daarvan vier opstaande triçoela-ornamenten. Op het lotuskussen een nandi (heilige stier) liggende onder een fraai versierden boog en omgeven door 6 ornamenten als boven; dit bovenstuk wijkt in vorm aanmerkelijk van dat der voorafgaande nummers af, maar de klok behoort overigens toch tot deze groep en werd vermoedelijk met den boog aan den haak van een ketting opgehangen. Hoogte der klok, zonder het (thans) losse bovenstuk 26.5, in het geheel 44. — Not. 1884 pag. 87; desa Poeloeng, afd. Ponorogo (Madioen).

b. Hangklokken zonder ketting. Deze klokken zijn van onder breed, loopen naar boven spits toe en eindigen in een korten dunnen knop, waarvan het bovenvlak doorboord is, waarschijnlijk ter doorlating van een koord of stang ter ophanging. De klokken zijn alle zonder eenige versiering en zeer verschillend in grootte; ze zijn vrij dun en hebben, even als die der vorige groep, geen klepel gehad; waarvoor ze gediend hebben, voor godsdienstig dan wel huiselijk gebruik, is geheel onzeker.

959 — 963. **Hangklokken** als boven beschreven, respectievelijk hoog 38, 35, 26.5, 26 en 24; middellijn van onder 33, 30, 31. 28 en 24. De nummers 959 en 961 zijn afkomstig uit Banjoemas; de nummers 960 en 963 uit de desa Sapoeran, afd. Wonosobo (Bagelen), zie notulen 1883 pag. 98.

964. **Id.** Veel kleiner. Hoog 12, middellijn 11.5.

965. **Id.** Het bovengedeelte weggebroken.

966. **Id.** Platter, van eenigszins afwijkenden vorm en met belangrijke metaaldikte. Hoog 6.9, middellijn 9.5.

967. **Id.** Van meer cylindervormige gedaante en van boven voorzien met een boogvormigen ring. Zeer dik metaal, versierd met horizontale lijnen en strepen. Hoog 21, middellijn 16.

c. Tongtongs. Ronde of achtkante cylinders, voorzien van een breede sleuf over bijna hunne geheele lengte. Aan het eene uiteinde is een hand-

Digitized by Google

vat of iets dergelijks aanwezig geweest, dat echter, met uitzondering van bij no. 968, is afgebroken.

968. Tongtong. Rond, de oppervlakte fraai versierd met bladvormige ornamenten en aan het eene uiteinde zit, op een rond kussen, de meer beschreven gedrochtelijke figuur met langen drakemuil; deze figuur heeft hier een hondestaart, geene vleugelen en schijnt in elke hand een kleine slang of draak te houden. Voor handvat kan deze figuur niet hebben gediend, omdat ze daartoe te veel scherpe punten heeft, en een ring of oog ter ophanging is ook niet aanwezig, zoodat het niet duidelijk is op welke wijze men zich van dit instrument heeft bediend. Lengte 32.7, doorsnede 7.1. — Not 1. p. 28. Modjokerto.

969. Id. Rond, maar eenigzins ovaal toeloopend aan den kant waar de gleuf is. De geheele oppervlakte is onversierd. Alleen aan het boveneinde is een rond lotuskussen met plat bovenvlak, waarop misschien een beeldje gestaan heeft, doch dat gaaf en zonder sporen van beschadiging is. Lengte 21.5, middellijn 6.9. — Modjokerto.

970. Id. Achthoekig, met versierde randen en inscripties in fraaie, groote letters. (¹) In het ondervlak eene kruisvormige ope-

(¹) Van de gefigureerde reliefletters (oud-Javaansch schrift) op dezen tongtong gaf de Heer K. F. Holle in Tijdschr. Ind. T., L. en Vk., XXIV, 584 facsimiles en de onderstaande lezing.

a. De legende die bovenaan rond om den tongtong te vinden is: *jasma ita sa rat*, wat als candrasangkala of in woorden uitgedrukt jaarcijfer beteekenen kan 1111 van Çaka = 1189 A. D. *Ita* zou dan het tegenwoordige Soendaneesche *eta* moeten zijn, dat = is aan Jav. *ika*. Deze lezing waarvoor de letters die nogal duidelijk zijn pleiten, zal wel de juiste zijn.

b. De letters naast de spleet geven meer moeite. Men moet ze lezen van onderen naar boven zoodat telkens de volgende letter staat boven de voorafgaande; eerst zoo komt de paten tot zijn recht, die blijkens zijnen vorm behoort bij de bovenste letter. Op die wijze gelezen komt het onderste karakter overeen met het derde van de andere legende, het tweede met het eerste en het bovenste met het tweede, wat dan *maja..n* geeft Het teeken boven de *ja* las de Heer Holle als *ka*. Daarmede kan ik mij niet vereenigen. Vergeleken met de overige letters mag men er niet aan twijfelen of ook dat teeken.

Digitized by Google

ning, aan den bovenkant een afgebroken knop. Lengte 41.3, middellijn 8.4. — Not. 1865 p. 25. Galoeh (Cheribon).

971. **Tongtong.** Achthoekig en met versierde randen. Aan den bovenkant een rond lotuskussen met ronde opening in het midden, waarin waarschijnlijk een beeld of knop is bevestigd geweest. Lengte 27.8, doorsnede 7.2. — Probolinggo.

972. **Id.**, geheel als het vorige nummer, maar bovendien nog eene inscriptie ([1]). Lengte 26, doorsnede 7.1. — Modjokerto.

d. Ronde dierklokken, aldus genoemd omdat de meeste, zoo niet alle, bestemd zijn geweest om aan den hals van olifanten, buffels en andere dieren te worden gedragen. Aan den bovenkant hebben ze een ring van verschillenden vorm en binnenin een kram, bestemd voor den klepel, die bij vele nog aanwezig en op de vroeger beschreven wijze bevestigd is.

973. **Ronde dierklok.** Bovenop is een stier, liggend op een lotuskussen en met een ring op den rug. Hoog 12, middellijn 9.

974. **Id.** De stier ligt dadelijk op de klok; zijn lichaam is doorboord met een klein gaatje, ter doorlating van een koord ter ophanging. Hoog 8.5. — Notulen 1883 pag. 128 II*d*. Bosch Tjigareng, distr. Loeragong, afd. Koeningan (Cheribon).

---

is juist, en niet zooals de Heer Holle veronderstelt, — dit zal wel zijne bedoeling zijn, — ondersteboven geschreven; men beschouwe de letters aan de voorzijde, en daarna aan de achterzijde onderling. Moet nu het teeken gelezen worden zooals het er staat, dan is het ongetwijfeld een *ya*, zoodat de legende luidt *majayan* ([illegible]). Wat dat *majayan* beteekent, en dus ook de bedoeling is mij niet bekend. De Heer Holle vertaalde naar zijne lezing, ze als Soendaneesch opvattende in overeenstemming met de legende op *a*, er bijvoegende dat eene lezing *ngajakan* (dat meer nieuw-Soendaneesch zou zijn) de verklaring gemakkelijker zou maken, deze tweede legende met »uitnoodigen" (uitnoodigend), dat wel past op een klok, die het volk hetzij naar den tempel hetzij tot iets anders »oproept". Anders lezende dan hij deed, verliest voor mij deze verklaring hare kracht.

B.

[1]) Een legende in reliefletters waarvan het laatste gedeelte luid *nimwan*. Het daaraan voorafgaande ziet er vreemd uit. Het eerste karakter schijnt te zijn [illegible] d. w. z. [illegible] (*çri*) dóch ondersteboven; de twee volgende *dewa* of *depa* of *deha* of iets dergelijks. De letters zijn oud-Javaansche, niet gefigureerd en zeer leelijk. B.

Digitized by Google

975. **Ronde dierklokken**, Met een bloemrand om het lichaam der klok en een dunnen ring er boven op. Hoog 9.6, middellijn 9.1.

976 — 985. **Id.** Alle van denzelfden vorm, maar verschillend in grootte: de hoogte varieert van 10.5 tot 5.5 en de middellijn van 6.9 tot 4 5. De klokken zijn fraai gepolijst, maar overigens zonder versiering; de ringen op den top hebben den vorm van een korten, liggenden cylinder, met twee of meer ringen omgeven. Bij no. 979 is in den ring nog een metalen ketting zonder einde bevestigd; dit nummer is afkomstig van Karang Kobar (Banjoemas); nos. 981 — 983 zijn gevonden in de desa Sonorari, distr. Senggoroh, afd. Malang (Pasoeroean), zie Not. 1881 pag. 114; no. 984 is afkomstig uit Kediri, zie Not. 1877 pag. 2 II*d*.

e. Ovale dierklokken. De horizontale doorsnede dezer klokken geeft een ovaal met spitse uiteinden; om den onderkant is een smalle, dikkere rand, die aan weerskanten eindigt in een eenigszins opwaarts gebogen punt. Aan den bovenkant en boven den onderrand meestal een smal versierd bandje en op de klok een ring in den vorm van een horizontalen cylinder, gelijk bij de vorige groep (no. 976 — 985), waarmede deze klokken, behoudens den vorm, geheel overeenkomen.

De twee eerste nummers dezer groep kunnen alleen door een olifant gedragen zijn, wij zien daarvan een voorbeeld bij no. 721; de volgende door buffels en de kleinste vermoedelijk door geiten.

In Oost-Java worden zulke klokken (klontang), slechts wat minder fraai bewerkt, ook thans nog voor buffels gebruikt, in andere deelen van het eiland (b. v. de Preanger-Regentschappen) maakt men ze van hout in ongeveer denzelfden vorm; het schijnt dat ook in den Hindoe-tijd deze ovale klokken de meest gebruikelijke dierklokken zijn geweest.

986—1007. **Ovale dierklokken** als boven beschreven, hoog 26—7, doorsnede over de uitstekende punten van den onderrand 29.5—7.5. Op no. 986ᵃ staat een woord in groote reliefletters ([1]); bij 997 is een bronzen ketting zonder einde. — No. 986 is afkomstig

([1]) Op deze klok staat in prachtige, gefigureerde, oud-Javaansche reliefletters *sakati*, d. w. z. (als het Sanskrit is) "hij overwint, hij zegeviert, hij komt te boven". B.

Digitized by Google

uit Rembang; no. 986*a* uit de desa Panoenggalan, distr. Tjahyana (Banjoemas), zie Not. 1884 pag. 96; nos. 989 en 990 uit de Preanger, zie Not. 1870 pag. 70 IX *b*; nos. 991, 993 en 1001 uit de desa Kalisapoe, distr. Doekoehwringin, afd. Tagal, zie Not. 1878 pag. 70 II*g*; nos. 997 — 998 uit het bosch Tjigareng, distr. Loeragong, afd. Koeningan (Cheribon), zie Not. 1883 pag. 128 II*d*; nos. 1003, 1006 en 1007 uit de desa Sonorari, distr. Senggoroh, afd. Malang (Pasoeroean), zie Not. 1881 pag. 114.

1008 en 1009. **Ovale dierklokken.** Wat smaller van vorm, niet gepolijst, maar aan den bovenkant der klokken met bladwerk versierd. Hoog 12.

1010 en 1011. **Id.** De uiteinden van den onderrand niet opwaarts gebogen, zoodat die geheel vlak is. Hoog 8, doorsnede 12.

1012 en 1013. **Id.** De onderkant als het ware gelijk afgesneden, zonder dikkeren rand of uitstekende punten. Hoog 6.3, doorsnede 5.7.

1013[a]. **Klepels van klokken** als onder de beide laatste groepen beschreven, bestaande uit een metalen staaf met een oog van boven en een ronden knop beneden, waaronder een puntig verlengde uitsteekt. In den regel zijn deze klepels zoodanig bevestigd, dat de ronde knop juist tegen den onderrand van de klok slaat, zoodat het uiteinde van den klepel iets lager neerhangt.

1013[b]. **Klok**, in vorm overeenkomende met no. 1008, maar wat kleiner; van boven geen vaste ring, maar een oog van een omgebogen ijzeren staafje, dat van binnen een tweede oog vormt, waaraan de klepel is opgehangen.— Not. 1886 pag. 2; onderafd. Boemiajoe (Tagal).

f. Gesloten ronde bellen met een lossen kogel er in ter vervanging van den klepel, eveneens door karbouwen en kleinere dieren om den hals en door olifanten, zie meerdere basreliefs van Boroboedoer, aan het tuig gedragen.

1014 en 1015. **Bellen**, aan den onderkant van uit het midden-

Digitized by Google

punt in drie richtingen ingesneden; de drie daardoor gevormde punten loopen uit in breede verlengingen, die te zamen een drievoet vormen Het lichaam der bellen is fraai versierd met banden en bloemwerk. Bovenop een spitse knop, die horizontaal doorboord is. Hoog 16 en 17.— No. 1014 is afkomstig van Galoeh in Cheribon.

1016. **Bel.** De knop is van boven plat. Hoog 16.

1017—1020. **Id.** De knop heeft den vorm van een ring of oog. Hoog 14—11.— Nos. 1019 en 1020 zijn gevonden in de desa Lebaksioelor, distr. Lebaksioe, afd. Brebes (Tagal).

1021. **Id.** Eenigszins grooter dan de vorige nummers; van boven open doordien de knop afgebroken is. Op den buik der bel een opschrift in gefigureerde letters (1).

1022 en 1023. **Id.** Aanmerkelijk kleiner en van boven een plat, rond plaatje als knop. Hoog 5.3 en 3.— No. 1023 is afkomstig uit de desa Kalisapoe, distr. Doekoehwringin, afd. Tagal, zie Not. 1878 pag. 70 II*g*.

1024. **Id.** Aan den bovenkant een ring of oog. Hoog 5.

1025 en 1026. **Id.** Ongeveer gelijkende op peervormige bloemknoppen. Hoog 5.5.— Notulen 1881 pag. 114. Desa Sonorari, distr. Senggoroh, afd. Malang (Pasoeroean).

1026a. **Id.** Twee stuks, bolvormig en met een vrij groot oog; van onder drie insnijdingen, zonder uitsteeksels als voet. Hoog 3.3.— Not. 1886 pag. 3; onderafd. Boemiajoe (Tagal).

1027. Id. Aan den onderkant *éène lange* insnijding met dikke opstaande randen, die in het midden puntig uitloopen; bovenop een doorboorde knop. Hoog 12.3.

1027a. **Id.** als boven, de punten van onder zwaar beschadigd. Hoog 9.— Herkomst als no. 1026a.

---

(1) In oud-Javaansche gefigureerde letters leest men op deze schel *śri*. B.

Digitized by Google

1028. Bel. Als voren, hoog 5.2. — Notulen 1882 pag. 84 IV *b*. Nabijheid van het land Sinagar, afd. Soekaboemi (Preanger-regentschappen).

1028ᵃ. Id. de punten van onder zwaar beschadigd. Hoog 3.5. — Herkomst als no. 1026ᵃ.

1029—1033. Id. De randen langs de insnijding zonder punten van onder. Hoog van 11—4.9. — No. 1029 is afkomstig uit de Preanger-regentschappen, zie Not. 1882 pag. 112 XIII 6°; no. 1032ᵃ is gevonden met 1026ᵃ en no. 1033 met 1028.

1034 en 1035. Id. De insnijding aan den onderkant zonder verhoogde randen; bij no. 1035 is de knop afgebroken. Hoog 11.7 en 6.5.

1036. Id. Bolvormig geheel gesloten belletje, waarvan het lichaam à jour bewerkt is. Boven op een ring of oog. Hoog 5.

1036ᵃ. Id. als voren, maar langwerpig en van onder plat; van boven een groote ring. Hoog 6.7. — Herkomst als no. 1026ᵃ.

g. Bekkens en klankstaven, zooals ook thans nog bij de Javaansche muziek gebruikt worden. Sommige bekkens zijn eenvoudig convex, andere in het midden bolvormig verhoogd. De meeste zijn in het midden doorboord ter doorlating van het koord, waarmede ze paarsgewijze verbonden waren; no. 1037, van buitengewone grootte, is ruw van oppervlak, de verdere, kleinere zijn meer of min fraai gepolijst.

1037. Bekkens, een paar, een weinig convex en ongepolijst, middellijn 41.

1038 — 1039ᵃ. Id. Drie paren; convex en fraai gepolijst. Middellijn 9.5, 7.5 en 11.6; het laatste paar is door oxydatie zwaar geschonden. — No. 1038 is afkomstig uit Patjitan, zie Not. 1883 pag. 59 II *k*; no. 1039 uit de desa Kebonsari, distr. Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean), zie Not. 1882 pag. 61; no. 1039ᵃ uit de desa Bebet, distr. Pĕlĕm, afd. Bodjonegoro (Rembang), zie Not. 1885 pag. 164.

Digitized by Google

1040—1045. **Bekkens**. 5 paren, alle in het midden meer of minder bolvormig verhoogd. Middellijn 12.3 tot 6.8.— No. 1040 is gevonden met no. 1039^f; no. 1041 is afkomstig uit de desa Ngembal Koelon, distr. Koedoes (Japara), Not. 1879 pag. 24 II *f*; no. 1042 uit de desa Glompong, distr. Bodja (Samarang), Not. 1868 pag. 20; nos. 1043—45 uit de desa Podjok Lor, afd. Berbek (Kediri), Not. 1869 pag. 36 II 3.

1045^a. **Id**. Een paar, middellijn 22.5.— Not. 1886 pag. 70. Desa Beget, distr. Ngoempak, afd. Bodjonegoro (Rembang).

1045^b. **Id**. Een exemplaar, middellijn 10.3.— Not. 1882 pag. 112 (Preanger).

1046—1050. **Id**. Niet doorboord; de bolvormige verhooging in het midden loopt eenigszins puntig toe; afkomstig van muziekinstrumenten als de tegenwoordige *kĕmpyoeng*. Middellijn 11—8.5. — No. 1050 is afkomstig van het gehucht Sinkel, desa Prambon, distr. Waroedjajeng, afd. Berbek (Kediri), zie Not. 1880 pag. 42.

1051. **Metalen platen** van een muziekinstrument als de tegenwoordige *saron*, 10 stuks, lang 20—15 en breed 5.4. — Collectie Scheepmaker.

1051^a. **Id**. 12 stuks. Gevonden met no. 1039^a.

h. Gongs van verschillende grootte en vorm, in het algemeen overeenkomende met die van den tegenwoordigen tijd. Het voorvlak eenigszins convex met eene bolvormige verhooging in het midden; aan den achterkant een opstaande rand, die eenigszins naar binnen staat, zoodat de diameter naar achteren geleidelijk vermindert; alleen bij de nummers 1057—59 is deze rand eenvoudig komvormig omgebogen. De oppervlakte der meeste van deze gongs is fraai gepolijst of geëmailleerd.

1052—1056. **Gongs** met twee gaten in den rand, dicht bij het voorvlak, bestemd ter doorlating van een koord om ze op te hangen middellijn van het voorvlak respectievelijk 58,48,40,36 en 19.— No. 1053 is afkomstig uit het bosch Tjokrogawong, desa Bengkeras, distr.

Digitized by Google

Ngantang afd. Malang (Pasoeroean); no. 1055 van de desa Ngembal Koelon, distr. Koedoes (Japara), Notulen 1879 pag. 24 II *f*; no. 1056 van Modjokerto, zie Notulen I. pag. 28.

1057—1059. Gongs, waarvan de achterrand niet opstaat, maar eenvoudig omgebogen is; dicht bij den buitenkant van den rand vier gaten, op gelijke afstanden van elkaar, ter bevestiging als klankbekkens in een muziekinstrument. Middellijn 29.2—25.2. — Djokjakarta.

1060—1061. **Id.** In vorm overeenkomende met no. 1056, maar met vier gaten tot hetzelfde doel als boven. Middellijn 18 en 17.— No. 1060 is afkomstig uit de desa Gĕnoeng Agong, distr. Lebaksioe (Tegal), Not. 1880 pag. 58.

1062—1065. **Id.** Van denzelfden vorm als boven, maar met zeer breeden achterrand, die op gelijke wijze met vier gaten doorboord is. Alle zeer fraai gepolijst of geëmailleerd. Middellijn 27—16.—Notulen 1871 pag. 56. Desa Goenong Pati, distr. Oengaran (Samarang).

1066—1067. **Id.** Middellijn 18.—Notulen 1878 pag. 13 II *r*. Desa Setoe, distr. Pangkah (Tegal).

1068. **Id.** (zes stuks), van verschillende grootte, te zamen gevonden met fragmenten en waarschijnlijk van één instrument afkomstig. Middellijn 28—21.—Notulen 1882 pag. 98. Desa Djambean Kidoel (Kediri).

1069 **Id.**, zonder gaten in den rand, die derhalve zonder bevestiging in het raam van het instrument is geplaatst geweest. Middellijn 20.5.—Notulen 1882 pag. 112 (Preanger).

i. BRONZEN TROMMEN; ronde tromachtige instrumenten, ongeveer 50 c. M. hoog en eenigszins grooter van middellijn; van uit het cirkelvormige bovenvlak loopt de zijwand eerst eenigszins naar buiten uit, buigt zich dan naar binnen, zoodat ongeveer ter halver hoogte de middellijn belangrijk minder is, terwijl de voet weer wat breeder, maar toch [illegible] afmeting is dan boven. Onder het breedere bovengedeelte bevin[illegible]

Digitized by Google

groote vertikale boogvormige ooren, vermoedelijk bestemd om het instrument op te hangen, wellicht ook tot het doorlaten van stokken, om het daaraan bij processies te dragen. In het midden van het bovenvlak bevindt zich een 12 stralige (no. 1071[a] heeft slechts 10 stralen) ster in zwak relief en daarom heen zijn concentrische ringen met verschillende figuren versierd.

Behalve de twee hieronder nader beschreven exemplaren, worden trommen als deze aangetroffen op Saleyer (Not. 1864 pag. 10, 1882 pag. 144 en 1883 pag. 114), Loeang (Not. 1881 pag. 16) en Letti (Not. 1881 pag. 18).

Soortgelijke trommen komen veelvuldig in Achter-Indië voor, zie de uitvoerige beschrijving van Dr. A B. Meijer in zijne Alterthümer des Ost-Indischen Archipel, pag. 15 vlg., en naar aanleiding daarvan is deze van meening, dat de in den archipel gevonden exemplaren van daar moeten zijn ingevoerd. Op grond van het ornament neemt hij zelfs aan, dat ze afkomstig zijn uit het binnenland van Siam en Birma, d. i. uit Laos, waar nog tegenwoordig soortgelijke trommen worden gemaakt.

Terwijl Dr. Meijer allen lof verdient voor den ijver, waarmede hij deze trommen tot in elken schuilhoek heeft opgezocht, moet zijne uitspraak over de herkomst er van nog als ontijdig beschouwd worden, omdat het geheel onverklaard blijft, waarom deze voorwerpen, welke waarschijnlijk eene religieuse beteekenis hebben gehad, zich over een zoo groot gebied zouden hebben verspreid; als curiosa toch zouden ze wel niet verder dan de naaste omgeving zijn gekomen en wanneer ze hier in den archipel worden gevonden, moet men ze hier ook gebruikt en begrepen hebben; de daaraan verbonden religieuse idee zou zich dan van uit Laos moeten verspreid hebben en als een centrum van dien aard staat die landstreek niet bekend en mag ze ook op grond van dit eene voorbeeld niet worden aangenomen.

De kikvorschen, die bij sommige dezer trommen aan den buitenrand van het bovenvlak voorkomen, acht Dr. Meijer de regenbrengende maan voor te stellen, wat wel mogelijk is; evenzeer is het mogelijk dat ze, terwijl de ster in het midden de zon in het zenith voorstelt, symbolen zijn van de ondergaande zon, die, aan den rand van den horizon gekomen, zich, als de kikvorschen des avonds, in het water stort (verg. Max Müller, Essays, 2er Band pag. 220). Beide verklaringen zijn ontleend aan Hindoe begrippen en hebben wellicht slechts in zoover waarde, als deze ook door andere volken overgenomen of zich bij deze zelfstandig gevormd hebben, want de ornamentatie dezer instrumenten lijkt niet Hindoesch. Opmerking verdient het evenwel, dat de twee laatste nummers op Java en in door Hindoe's druk bewoonde streken gevonden zijn.

Digitized by Google

1070. **Bronzen trom** van vorm als boven beschreven, hoog 62, middellijn van het bovenvlak 73. In het midden een 12 stralige ster en daarom heen concentrische ringen met diverse onduidelijke figuren, alles in zeer zwak relief. Aan den rand van het bovenvlak, op gelijke afstanden van elkaar, vier levensgroote kikvorschen. Aan het zijvlak vier ooren, elk bestaande uit twee bogen, en verschillende versierde randen, overeenkomende met die op het bovenvlak. Zeer beschadigd. — Gevonden op het eiland Rotti, bij de negory Lôlè, waar vroeger de kampong Ing-go-oi gelegen was. Terwijl de bevolking van Rotti geen bezwaar maakte dit instrument in 1871 aan den toenmaligen Inspecteur van het inlandsch onderwijs, Mr. J. A. van der Chijs af te staan, bleek het dat er hooge waarde aan gehecht werd door de bevolking der vervolgens door hem bezochte Solor- en Allor-eilanden, die hem daarvoor aanzienlijke aanbiedingen deden. Daaruit ware op te maken, dat de beteekenis van of ten minste de herinnering aan instrumenten van dien aard bij de bevolking dier eilanden bewaard is gebleven; zij noemden het *mokomalei* en het is niet onwaarschijnlijk dat bij hen nog exemplaren gevonden zouden worden. Ook die op Letti en Saleyer worden door de bevolking op grooten prijs gesteld, wat trouwens wel meer met oude en daardoor geheimzinnige voorwerpen geschiedt. — Not. 1871 Bijl. B. pag. V.

1071. **Id.** Hoog 48, middellijn aan het bovenvlak 59.7, id. aan den voet 54.5, grootste id. even beneden het bovenvlak 64.5. Wat dikker van metaal dan het vorige nummer en geheel ongeschonden. Op het bovenvlak een 12 stralige ster in zwak relief; daaromheen 24 concentrische ringen met diverse figuren, waaronder ook een met fantastische vogels, alles niet en relief maar met ondiepe lijnen geteekend. Geene kikvorschen en ook geene sporen, dat die er zouden geweest zijn. Aan de zijde vier dubbele ooren en versierde randen als boven. — Not. 1883 pag. 58, zuidzijde der stad Samarang.

1071[a]. **Fragment** van id., zijnde het middenstuk van het boven-

Digitized by Google

vlak, met eene ster met 10 punten, en daaromheen randen als bij no. 1071. Het verband, dat Dr. Meijer tusschen het gewone aantal van 12 punten der ster en de maanden van het jaar zoekt, gaat dus voor dit exemplaar niet door. — Gevonden bij den tempel genaamd Poento Dewa op het Diëng-plateau, zie Notulen 1865 pag. 25.

XVII. LAMPEN, SPIEGELS EN DIVERSE ANDERE VOORWERPEN VOOR HUISELIJK GEBRUIK.

a. Lampen. Deze bestaan uit een open oliebakje, waarvan de opstaande niet zeer hooge randen uitloopen in één of meer spitse punten voor het inleggen der pit; gewoonlijk is dat bakje verdeeld in zooveel vakken als er pitten kunnen worden aangebracht, door opstaande afscheidingen in den regel even hoog als de rand.

Uit het midden van den oliebak verrijst bij de grootere exemplaren een middenstuk, dat fraai met beelden, arabesken en lofwerk versierd is. Bij de eenvoudige vormen ziet men boven het oliebakje alleen een boog van twee of meer armen, die zich boven vereenigen. Bij beide heeft men gewoonlijk boven een beugel of knop, waaraan een ketting met een grooten haak aan het uiteinde; bij vele exemplaren zijn ketting en haak geheel of gedeeltelijk verloren gegaan.

Sommige lampen hebben den vorm van een vogel met vrouwenkop, visch of ander dier, waarbij dan het lichaam de plaats van het oliebakje vervult en van de boven gegeven beschrijving zeer afwijkende vormen vertoont.

De meeste dezer lampen, vooral die met ingewikkeld ornament en beeldwerk, zijn van slecht materiaal en gebrekkig bewerkt, dus vermoedelijk uit lateren tijd; daarentegen zijn die, welke de verschillende diervormen vertoonen, meestal van goed brons en blijkbaar van bekwame hand afkomstig.

1072. Lamp met vier pitten. Hoog middenstuk, eerst vierkant, dan rond. Op de helft van de hoogte loopt er een horizontale rand omheen, waarop vijf menschelijke figuren, een zittend met de beenen vooruit, een zittend met gekruiste beenen, een op den rug met het hoofd in den schoot van het vorige, een geknield en een voorover op den buik liggende; bovenop, omgeven door eene

Digitized by Google

boogvormige nis, staat een gedrochtelijk viervoetig dier met twee menschen op den rug. Daarboven een knop met kleinen beugel en vervolgens een zware ketting, eindigende in een grooten haak. Van uit de tusschenschotten in het oliebakje gaat fraai lofwerk naar boven, tot aan den bovenkant van de nis of boog. Langs het lofwerk, tusschen den boven vermelden horizontalen rand en den top, klimt nog eene menschelijke figuur naar boven. Schijnbaar stelt het geheel eene groep spelende kinderen voor, waarvan twee op het dier boven rijden en een daarheen klautert. Hoog, zonder den ketting, 42. — Tijdschrift Berichten VI. Bagelen.

1073. **Lamp** met vier pitten. Op het middenstuk staat een viervoetig dier, waarvan de staart door een grooten drakenkop wordt gevormd, en op den rug van dit dier zit eene monsterachtige menschelijke figuur, met drakenmuil en slagtanden zooals reeds herhaaldelijk beschreven en reusachtige vlindervleugels; in de rechterhand houdt het een wapen dat boven en onder wigvormig toeloopt (wadjra?) en in de linkerhand een schild. Van uit het hoofdtooisel gaat een gebogen stang naar boven, waaraan een zonnescherm is bevestigd; daarboven een kleine beugel, terwijl de ketting ontbreekt. Het dier heeft geen kop, maar de hals loopt dun toe en eindigt in den muil van den berijder (verg. v. d. Vlis, Monumenten van Tjetto, Verhandelingen Deel XIX. p. 83); onder het dier staat een as met twee raderen, alsof het werd voorgesteld een wagen trekkende. Hoog 38.

1074. **Id.** In het midden staat een monsterachtige vogel met groote vleugels, die, behalve twee pooten, ook twee handen heeft en in elke hand een slang houdt (waarschijnlijk Garoeda); op den vogel staat eene menschelijke figuur, zonder kenmerkende attributen (Wishnoe?). Deze figuren, die slecht van vormen zijn, staan tusschen een boog van zeer fraai lofwerk, terwijl boven en beneden versieringen in den vorm van menschelijke aangezichten (maskers) aangebracht zijn. De lamp is voorzien van ketting en haak. Hoog zonder den ketting 32. — Notulen 1878 pag. 81 III *a*. Berg Soetjo, afd. Bondowosso (Kediri).

Digitized by Google

1075. **Lamp** met vier pitten. Op het middenstuk, dat door fraai lofwerk is omgeven, staat eene vrouw met een sarong gekleed en aan elke hand twee polsbanden. In de rechterhand heeft zij een niet te bepalen voorwerp, met de linker houdt zij een ronden pot, die op haar hoofd staat. Aan den bovenrand van dien pot zijn twee kettingen bevestigd, die zich in een beugel vereenigen, en daarboven is een ketting met haak. Hoog 27 (zonder de kettingen).

1075ª. Id. Benedendeel als het vorige nummer; boven is eene figuur van slechte vormen, tusschen twee bogen gezeten. Ketting en haak. Hoog 24.

1076. Id. Op het middenstuk, omgeven door fraai lofwerk (dat echter aan eenen kant is weggebroken) en een versierden boog of nis, zit een man die bezig is lontarbladen te lezen. De boog of nis (glorie?) eindigt in een vierkant zonnescherm, waarboven knop, beugel en ketting met haak als boven. Hoog 24, lengte van den ketting met haak 43.

1077. Id. Zwaar geschonden. Om het hooge, ronde middenstuk loopt op een derde van de hoogte een horizontale rand, waarop aan den eenen kant een tafel of bank op vier gedraaide pooten en op die bank zitten een man en eene vrouw, met hun maal op een grooten schotel voor zich; op dezen rand zijn nog sporen van andere figuren, die thans ontbreken. De knop van boven is afgebroken. Hoog 24. — Not. I. p. 68. Desa Kandangan, distr. Bandjaran (Japara).

1078. Id. Op het midden der zijden van het oliebakje staan driepuntige en vlamvormige versierselen; in het midden van het bakje, tusschen gelijke versierselen, eene vrouw zittende in de gewone houding; vermoedelijk zat die figuur in een boog ter ophanging der lamp, die thans ontbreekt. Hoog 13. — Notulen 1882 pag. 62. Desa Kebonsari, distr. Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean).

1078ª. Id. Alleen het bovenstuk, zijnde eene menschelijke figuur

Digitized by Google

in zittende houding als een godenbeeld, tegen een achterstuk, waaraan boven een oog ter ophanging. Zeer slecht bewerkt. — Not. 1884 pag. 87. Desa Poeloeng, afd. Ponorogo (Madioen).

1079. **Lamp** met vier pitten. Het oliebakje is een rond mandje, met een versierden rand er om heen, waaruit vier van boven opene tuiten uitsteken. Uit den bovenrand van het mandje gaan vier gebogene armen omhoog, waarvan er twee gehoornde slangen voorstellen en die zich boven in een kleinen ring vereenigen. Hoog 10.5. — Not. 1869 p. 53. desa Tempoeran, distr. Sapoeran, afd. Ledok (Bagelen).

1080. **Id.** Plat, vierkant oliebakje, dat niet in vakken is afgedeeld en aan de hoeken in spitse tuiten uitloopt. Uit de zijden gaan vier gebogen armen omhoog, die zich boven vereenigen in een knop, waaraan een kleine beugel en een ketting die den haak mist. Hoog 18.2.

1081. **Id.** Ongeveer gelijk aan het vorige nummer. Hoog 14. — Notulen 1887 pag. 143 III *f*. Madioen

1082. **Id.** Geheel gelijk aan het vorige nummer, maar kleiner. Hoog 10.7.

1083. **Id.** als voren; het oliebakje in vier vakken verdeeld. Hoog 12. — Notulen 1882 pag. 62. Gevonden met no. 1078.

1084. **Id.** met twee pitten. Langwerpig oliebakje, dat aan weerskanten in eene puntige tuit uitloopt; in het midden een schot, waarop eene monsterachtige figuur met vleugels staat. Aan weerskanten dezer figuur verrijzen uit de zijden van het bakje gebogen armen, die zich boven in een knop vereenigen. Hoog 16.

1085. **Id.** Bijna geheel gelijk aan het vorige nummer. Hoog 16.6.

1086. **Id.** Het ornament op het middenschot is weggebroken. Hoog 13. — Desa Toeren, afd. Malang (Pasoeroean).

Digitized by Google

1087. **Lamp** met twee pitten, als voren. Op het middenschot een ogiefvormig ornament met twee kleinere punten er naast. Boven nog een stuk van den ketting. Hoog 14.— Notulen 1879 pag. 140 II *d*. Gehucht Singkal, desa Prambon, distr. Waroedjajeng, afd. Berbek (Kediri).

1088. **Id.** Op het middenschot eene trapvormige verhevenheid. Hoog 16.— Gevonden met het vorige nummer.

1089. **Id.** Op het middenschot een driehoekig versiersel met de punt naar boven. Hoog 12.5.— Notulen 1881 pag. 114. Desa Sonorari, distr. Senggoroh, afd. Malang (Pasoeroean).

1090. **Id.** Op het middenschot een boogvormig ornament met driepuntig versiersel van boven. Hoog 12. — Gevonden met no. 1089.

1090[a]. **Id.** Op het middenschot twee kleine opstaande krullen. Hoog 14.— Not. 1881 pag. 104. afd. Malang (Pasoeroean).

1091. **Id.** De armen ter ophanging en het ornament op het middenschot zijn afgebroken. — Gevonden met no. 1089.

1092. **Id.** Op het middenschot, waarin eene opening is die de twee vakken vereenigt, staat geene figuur.— Hoog 18.5.

1092[a]. **Id.** Iets kleiner.— Not. 1885 pag. 80. Land Kedawoeng (Pasoeroean).

1093. **Id.** Als voren. Het middenschot bijna geheel weggebroken. Hoog 11.

1094. **Id.** Bestaande uit een grooten beugel met een *zeshoekig* oliebakje er in; boven op den beugel een knop met oog, waarin een korte ketting van slechts zes schakels en vervolgens een veel langere haak; alles zeer eenvoudig en onversierd. Hoogte van beugel 30, ketting met haak 25.

Digitized by Google

1095. **Lamp**. In vorm gelijk aan het vorige nummer, maar kleiner en iets beter bewerkt; het oliebakje rond met twee uitloopende punten; ketting en haak als boven. Hoog 20, ketting met haak 22.

1096. **Id.** Beugel waarin het lampje ontbreekt; aan den onderkant van den beugel een versierde knop en bovenop een papegaai met uitgespreide vleugels en een oogje aan het achterhoofd, waarin nog een open ring ter ophanging. Hoog 25.

1097. **Id.** In den vorm van een vogel met vrouwenhoofd en borsten (verg. no. 717); het oliebakje wordt gevormd door het lichaam, dat van boven geheel open is en waaruit aan weerskanten, onder de uitgespreide vleugels, een tuit of arm uitsteekt, bestemd ter opneming van de pit. Het hoofdhaar is naar achter gestreken, om het voorhoofd een diadeem en verder oorringen en halssnoeren; aan het achterhoofd is een lange knop bevestigd, die in een oog eindigt. De pooten, met 3 teenen voor en 1 achter, zijn breed en plat, zoodat het voorwerp er op staan kan. De staart is afgebroken. Hoog 11.5.

1098. **Id.** Gelijk aan het vorige nummer, maar vleugels en achterlijf afgebroken. Hoogte 10.2.

1099. **Id.** Als voren, met korten, breeden staart en de pooten naar achter gebracht, als bij vliegen of zwemmen, de knop achter het hoofd is afgebroken.

1100. **Id.** Als voren, maar met slechts ééne tuit of arm voor de pit, die tusschen de borsten uit, recht naar voren steekt; onder de pooten is een driehoekig versiersel aangebracht, dat met de punt naar beneden gaat. Staart en vleugels afgebroken. Aan den knop achter het hoofd is nog een ketting van zes schakels. Hoog 18.— Not. I. p. 162. Kadoe.

1101. **Id.** Als voren; de tuit tusschen de borsten is bij het lichaam afgebroken; rechtervleugel en staart van fantastischen vorm,

Digitized by Google

de linkervleugel afgebroken en ook de pooten beschadigd. Aan den knop op het hoofd nog een stuk ketting. Hoog 10.2. — Bagelen.

1102. **Lamp.** In den vorm van een monsterachtig dier, als ware het een varken met gehoornden visschenkop en een fantastischen staart met veel krullen; vermoedelijk stelt dit voor de *makara*, een fabelachtig zeedier, drager van Waroena, den god der zee. Uit den geopenden muil steekt een kleine tuit ter opneming van de pit; het lichaam is van boven geheel gesloten, behalve het gedeelte van het hoofd waar de hoornen staan, dat met een scharnier opengaat tot het indoen van de olie. Bovenop den staart een knop met kleinen beugel ter ophanging. Hoog 14.

1103. **Id.** In den vorm van een visch, met fantastischen kop, staart en vinnen. Het lichaam is aan den bovenkant geheel open, terwijl de tuit gevormd wordt door de onderkaak. Van uit den bovenrand des lichaams gaat aan weerskanten een gebogen arm omhoog, die zich boven vereenigen en waarop een papegaai met uitgeslagen vleugels staat; deze papegaai draagt op den rug een langen knop met oog, waaraan een ketting met haak is bevestigd. Hoog 18.2, lengte van ketting en haak 45.5.

1104—1106. **Staande lampjes**, zijnde een rond oliebakje, dat aan den eenen kant in een spitse tuit uitloopt en aan de tegenovergestelde zijde met een plat uitsteeksel, dat waarschijnlijk als oor of handvatsel heeft gediend. Aan den onderkant een korte voet, in den vorm van een hollen cylinder, waarmede ze waarschijnlijk op een pen of puntig voetstuk werden geplaatst. Hoog van 9 tot 7.5.— No 1106 is afkomstig uit Toeren, reg. Malang (Pasoeroean). Not. 1872 pag. 128 *d*.

1106[a]. **Beugel** van een lamp, als die van no. 1073, maar grooter en fraaier.

b. Spiegels. Ronde schijven van brons, fraai gepolijst of geëmailleerd. De spiegelkant is bijna onmerkbaar bol en de keerzijde een weinig concaaf,

Digitized by Google

vaak met eene ronde, spits toeloopende verhevenheid in het midden; de rand van den spiegelkant en de geheele keerzijde is gewoonlijk met concentrische cirkels versierd.

Bij deze spiegels behooren handvatsels, die er aan vastgesoldeerd waren en door den tijd losgeraakt zijn. Alleen bij de nummers 1145-1149 zijn de spiegels met de handvatsels uit één stuk gegoten. Die handvatsels zijn platte stukken metaal, aan den bovenkant boogvormig, zoodat ze tegen den omtrek der spiegels passen en daarop konden gesoldeerd worden; de sporen dier bevestiging zijn nog bij de meeste spiegels zichtbaar. Van af het uiteinde van dien boog loopt zulk een handvat volgens eene gebogen lijn smaller toe, tot dicht bij het benedeneind, waar het zich naar beide kanten T- vormig verbreedt en eindigt in twee punten, die weer eenigszins naar bovengaan; de breedte dezer voorwerpen varieert: gemeten langs de koorde van den boog van 12,2 tot 5.2, langs den onderkant van 10.4 tot 4; de hoogte van 11.3 tot 5.4; enkele malen is de boog breeder dan de onderkant, meestal omgekeerd of ongeveer gelijk. Voor een deel zijn deze handvatsels effen en zonder eenige versiering, voor een deel vertoonen ze aan de eene zijde eene inscriptie in gefigureerde letters.

De bovenstaande beschrijving is in haar geheel slechts van toepassing op de gewone, meest voorkomende spiegelhandvatsels, die door volkomen geleidelijke overgangen met een aantal meer of min afwijkende vormen verbonden zijn. Zoo vertoonen de nummers 1166-69 verschillende versieringen, in plaats van het gefigureerde opschrift; bij de nummers 1170-77 verandert het handvat geleidelijk van vorm, door het wegvallen der uitsteeksels aan den onderkant; no. 1178 en 79 hebben als handvat eene vrijstaande menschelijke figuur; bij de nummers 1180-82[a] zijn de handvatsels niet meer plat, maar vierkant met à jour gewerkte zijden, terwijl eindelijk de handvatsels van no. 1183-86 uit verschillende groepen van beeldwerk bestaan.

De nummers 1187-1209 sluiten zich bij deze laatste aan, maar zijn zoo klein van afmetingen, dat ze moeielijk als handvatsels van metalen spiegels, tenzij zeer dunne en kleine, zooals we ze niet bezitten, kunnen gediend hebben, daarom is achter deze een vraagteeken gesteld.

De handvatsels van spiegels zijn langen tijd eene bron van onzekerheid geweest. Friederich noemde ze ex-voto's, omdat hij niet wist, wat er medet aan te vangen; anderen meenden, dat de boogvormige gleuf aan den bovenkant, die in werkelijkheid bestemd is om den spiegel op te nemen, gevuld werd met eene verfstof ten einde de horizontale sectestrepen op de voor-

Digitized by Google

hoofden der geloovigen te drukken; beide wilde hypothesen zonder eenigen grond. De nummers 1145—1149, bij welke spiegel en handvat in een stuk gegoten zijn, hadden dadelijk de ware bestemming dezer voorwerpen moeten aanwijzen en verder is de zaak geheel buiten twijfel gesteld door het bij elkaar vinden van spiegels en handvatten, bij welke het ongepolijste gedeelte van den rand geheel overeenkwam met den boog van het handvat, dat vroeger daaraan gesoldeerd was (zie notulen 1880 pag. 42).

Terwijl deze spiegels ook wel voor het gewone gebruik zullen gediend hebben, waarom ze dan ook onder deze afdeeling geplaatst zijn, moet ik er op wijzen, dat de spiegel in den Boeddhistischen eeredienst eene niet onbelangrijke rol speelt en dat de onze stellig ook daarbij gebruikt zijn. Bhagvanlâl geeft in zijne op pag. 215 vermelde bijdrage eene teekening van een spiegel, zooals die door hem met andere Boeddhistische symbolen in den rots uitgehouwen gevonden werd; die spiegel is rond als de onze en het handvat komt ongeveer met no. 1177 overeen; daarbij deelt hij ons mede, dat zulke spiegels nog tegenwoordig in Nepal bij Boeddhistische godsdienstplechtigheden worden gebruikt. Een modern Boeddha-beeld uit Siam, in het bezit van het genootschap, houdt een spiegel in de hand en omtrent het gebruik van den spiegel bij den eeredienst in Tibet deelt Klaproth (bij Koeppen, Religion des Boeddha II p. 308, zie ook Rhys Davids, Buddhism pag. 249) het volgende mede: „Gegen Nachmittag wird ein gewisses Zeichen gegeben, worauf sich Alles in und vor den Hallen zum Tempel niederlästt, um die hohe Messe oder das Einsegnungsgebet des heiligen Bades *Thussel jen Ukijahl* zu hören. Hier sitzt jeder mit entblösstem Haupte, flach zusammengefassten aufgehobenen Händen, zur Erde niederschauend. Eine Auswahl von Geistlichen, welche diese Messe verrichten, stehen auf; das Gebet und der Gesang für die eingebildete Gegenwart Gottes (d. h. des Buddha Çâkjamuni) hört man unter tactvoll klingendem Spiele. Die Vollziehung dieses ihres Sacraments besteht darin, dass unter kaum deutlich zu machenden Gebräuchen, der Spiegel, der die Bildnisse des heiligen Shigemunih von oben herab empfängt, hoch aufgehoben wird. Ein andrer hält das Sprenggefäss Bumba, ein dritter das Mandal (den Teller mit den fünf Erhöhungen, d. i. dem Berge Mêru und den vier Welttheilen), ein vierter das Becken und noch andere Heiligthümer in die Höhe. Während dieser Handlung geräth Alles durch das Gebet und klingende Spiel in Begeisterung. Periodenmässig giesst der eine Priester aus seiner Bumba Wasser über den Spiegel hinab, worin viel

Digitized by Google

Zucker und Safran aufgelöst ist, und von einem andern Priester wird der Spiegel jedesmal mit seidenem Flor am Rande abgewischt. Das über den Spiegel gegossene Wasser fliesst über das Mandal herab und wird unten in einem Becken aufgefangen. Alle und jede hierzu erforderlichen Gefässe werden besonders von einem Priester in die Höhe gehalten. Zuletzt wird diese geheiligte Kost in eine andere Bumba gesammelt und vom ersten Priester allem und jedem auf die Hand geträufelt, die es dann anbetend empfangen, mit der Zunge ablecken und Stirn, Scheitel und Brust damit bestreichen."

1107. Spiegel met bijbehoorend handvat; de spiegel heeft eene belangrijke verhevenheid aan de keerzijde; het handvat is geheel onversierd. Middellijn van den spiegel 11.1, lengte met handvat 17.5. — Notulen 1880 pag. 42, gehucht Singkal, desa Prambon, dist. Waroedjajeng, afd. Berbek (Kediri).

1108. Id. Als voren; op het handvat dezelfde teekens als bij no. 1150 — 60. Middellijn 12.7, lengte met handvat 18. — Desa Kenjaren, afd. Batang (Pekalongan).

1108[a]. Id. Als voren, middellijn 11.5, lengte met handvat 19.2, dit laatste als bij no. 1166 en 67. — Not. 1882 pag. 61. Desa Kebonsari, distr. Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean).

1108[b]. Id. Als voren; middellijn 9.5, lang met handvat 15; dit laatste als bij no. 1170. — Not. 1882 pag. 100; desa Kalisapoe, distr. Doekoehwringin (Tagal).

1108[c]. Id. Als voren; middellijn 10.2, lengte met handvat 16.8 het laatste in het genre van 1208 en 1209. — Not. 1886. pag. 2. Onderafd. Boemiajoe (Tagal).

1109 — 1125[b]. Id. Alle zonder het handvat en met eene ronde, spits toeloopende verhevenheid aan de keerzijde, die geleidelijk kleiner wordt. Middellijn van 13.7 — 5,2. Sommige hebben een eenigszins opstaanden achterrand, zoodat ze op zeer ondiepe bakjes gelijken, b. v. de nummers 1123 — 25. — No. 1115 — 17 zijn gevonden in de desa Toeren, afd. Malang (Pasoeroean); no. 1124 en 25 op het land Sinagar, afd. Soekaboemi (Preanger), zie Not. 1882

Digitized by Google

pag. 84 en no. 1125^{a-b} in de onderafd. Boemiajoe (Tagal), zie Notulen 1886 pag. 2.

1126. Spiegel zonder handvat; de keerzijde, met hooge verhevenheid, is bekleed met eene dunne, fraai gedreven *gouden plaat*. — Not. 1881 pag. 94 no. 4. Desa Moeteran, afd. Modjokerto (Soerabaja).

1127. Id. Met bijbehoorend handvat; de spiegel zonder verhevenheid op de keerzijde en het handvat zonder versiering. Middellijn 11.8, lengte met handvat 18.6. — Vindplaats en notulen als no. 1107.

1128 — 1143. Id. Zonder handvat en geene verhevenheid aan de keerzijde, middellijn van 19.5 tot 7. —Nos. 1133 — 1136 zijn gevonden te Toeren, reg. Malang (Pasoeroean).

1144. Id. Aan den voorkant geheel vlak en aan den achterkant versierd met een bloemrand, waarin twee vogels, geheel gelijkende op den fabelachtigen vogel der Chineezen; in het midden van de keerzijde een klein doorboord knopje.. Deze spiegel wijkt in vorm en versiering van al de andere af en komt geheel overeen met die, welke nog kort geleden in China gebruikt werden; is dus waarschijnlijk van Chineeschen oorsprong. Middellijn 24.4

1145 — 1149. Id. Vijf kleine spiegels met de gewone verhevenheid op de keerzijde en een vast handvat. Middellijn van 7.2 tot 6.8, lengte met handvat van 10.9 tot 10.6.

1150 — 1160. **Handvatsels van spiegels** van den gewonen vorm als boven omschreven, met inscriptie (¹) in gefigureerde letters

(¹) Op de spiegelhandvatten no. 1150—1160 staan of stonden vroeger gefigureerde oud-Javaansche reliefletters, die daarop in tevoren gemaakte verdiepingen zijn vastgesoldeerd. Dit blijkt uit no. 1151, 1154 en 1158 waarvan de letters los en verloren zijn geraakt, zoodat men thans alleen de gleuven vindt waarin zij eens bevestigd zaten. Ook bij de voorwerpen onder no. 970, 972, 986^{a}, 1021 boven reeds besproken en 1210 mag men veronderstellen dat de zich daarop bevindende reliefletters op een zelfde wijze vastgehecht zijn.

Afbeeldingen van zulk een handvat vindt men in Raffles, Hist. of Java (1817), II

Digitized by Google

op den eenen kant. — No. 1151 is gevonden te Kenjaren, afd. Batang (Pekalongan); no. 1155 bij de desa Kebon Sari, distr. Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean), Not. 1882 pag. 61.

1161 — 1165. **Handvatsel** zonder inscriptie. — No. 1164 gevonden met 1154.

1166 — 1167. **Id.** Vorm als voren; aan den eenen kant in basrelief een zeer onduidelijk vrouwenbeeld.

(From casts in copper found in the district of Kedu), van de legenden van drie nommers uit onze verzameling, — ongelukkig zijn zij onnauwkeurig, — in Tijdschs. Ind. T. L. en Vk., XXIV, 584 en K. F. Holle, Tabel van oud- en nieuw-Indische alphabetten, bl. 48, nl. aan no. 1150 beantwoordt Tijdschr. XXIV no. 4 = Tabel no. 2; aan no. 1153 Tijdschr. XXIV no. 3 = Tabel no. 1; en aan no. 1156 Tijdschr. XXIV no. 5 = Tabel no. 3.

De gefigureerde letters zijn van denzelfden vorm als die der voorwerpen onder no. 970, 986[a], 1 21, 1210, ook no. 157 en ten naastenbij ook no. 370, 371 en 372. Een fraai en zeer duidelijk voorbeeld van deze soort gefigureerde letters vindt men in Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXVIII, 494 (facsimile van een inscriptie uit de desa Sĕmen, Kediri); tot dezelfde soort letters behooren ook eenige der door Hoepermans (Tijdschr. Ind. T. L. en Vk. XXI) bekend gemaakte facsimiles uit Madioen; voorts vindt men ze gebruikt bij een praçâsti van Djayabhaya (Çaka 1047, Ngantang, Pasoeroehan) op steen, waar van de woorden *sang jalma wiyati* (?) de eerste drie lettergrepen links, de laatste rechts van het zegelmerk (*narasingha*) in dit schrift zijn uitgebeiteld.

De legenden op de drie genoemde nommers (1150, 1153 en 1156) zijn nog het duidelijkst, doch in de ontcijfering ook van deze is zelfs de Heer K. F. Holle, die de eerste was wien het gelukken mocht den weg in dit soort gefigureerde letters te vinden, nog niet geslaagd. Vreemd is het dat alle legenden op zulke handvatten eindigen met een paten en dat bij niet één, terwijl zij toch duidelijk verschillend zijn, nog een anderen sandangan wordt gevonden, hoewel dit louter toevallig zijn kan.

De legende van no. 1150 zou ik zeggen is *pangasawah* met 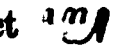 aan het einde, want ik lees, wat mij in overeenstemming met de boven reeds besproken legende in gefigureerde letters (no. 970) het waarschijnlijkst schijnt, van beneden naar boven; die van 1153 *tawasad*, en die van 1156 *pangawas*. De legende van 1155 komt overeen, schijnt het, met die van 1150; 1157 geeft te lezen *lata.ak*; 1159 en 1160 zijn onleesbaar, en dat is ook 1152 zoo lang althans als de meer duidelijke nog niet ontcijferd zijn.

Daar niet één dezer lezingen een gezonden zin geeft, — *pangawas* evenwel zou misschien "helder-, duidelijk-maker" kunnen beteekenen, — acht ik de juistheid mijner lezingen aan billijken twijfel onderhevig; toch heb ik mij bij mijne lezing bovenal laten leiden door de in andere legenden van dezen aard voorkomende en ontwijfelbaar juist gelezen lettervormen.

B.

Digitized by Google

1169. ([1]) **Handvatsels** van spiegels. Vorm als voren, op den eenen kant eene onduidelijke veervormige versiering.

1170 — 1173. **Id.** Van boven boogvormig als boven, van onder niet, gelijk de vorige, naar beide zijden T-vormig uitloopend, maar slechts een weinig verbreed. Geenerlei versiering of opschrift; hoog 10 — 5.5. — No. 1173 is afkomstig uit de onderafd. Boemiajoe (Tagal), zie Notulen 1886 pag. 2.

1174. **Id.** Dezelfde vorm, maar op beide vlakken met bloemranden versierd.

1175 — 1177. **Id.** Aan den bovenkant een boog als boven, het benedengedeelte loopt bij het eerste nummer nog iets breeder uit, bij het tweede reeds wat minder, terwijl het bij het derde dezelfde breedte behoudt en dus van af den boog langwerpig vierkant is. Deze handvatsels zijn met lange insneden opengewerkt. Hoog 8.2 — 9.5.

1178 — 1179. **Id.** Groote boog, die op beide handen gedragen wordt door eene menschelijke figuur met monsterachtigen kop. Tusschen beide voorwerpen is slechts zeer weinig verschil. Koorde van den boog 14.3 en 11, hoogte tot de uiteinden van den boog 12 en 11, breedte van onder 4.1 en 3.7. — No. 856 is gevonden in de desa Kalak, distr. Pringkoekoe (Madioen).

1180. **Id.** Vierkant, van binnen hol en met opengewerkte zijden, van boven een kleine inspringende boog met diepe gleuf; het ondervlak is een langwerpig vierkant, groot genoeg om te kunnen staan. De zijden zijn versierd met open lofwerk, behalve een der breede kant n waarop een godenbeeld op lotuskussen gezeten, het rechterbeen naar beneden hangende. Koorde van den boog 8.4; hoogte 9.8; breedte van onder 4.8.

1181. **Id.** Vorm en versiering als voren; aan den eenen kant een staand mannenbeeld. Boog geschonden, hoogte 9.5.

([1]) No. 1168 is door verschikking uitgevallen.

Digitized by Google

1182. **Handvatsel** van een spiegel. Als voren. Geheel met lofwerk versierd. Koorde van den boog 5.4, hoogte 6.9.

1182[a]. **Id.** Als voren; de boog en twee der zijden zijn afgebroken. Aan den eenen kant eene staande vrouw, aan den anderen kant alleen nog maar een hoofd zichtbaar. Hoog 7.8.

1183. **Id.** Van onder een rond voetstuk en daarop eenig lofwerk, waartegen aan den eenen kant een man met twee vogels aan zijne voeten en aan den anderen kant eene vrouw; beide figuren staan en dragen eene lange oepawîta, terwijl verdere attributen niet uit te maken zijn. Boven het hoofd van beide figuren ziet men een menschenhoofd met twee. bloemen er onder, geplaatst tusschen twee olifantskoppen met opgeheven naar buiten gekeerde snuiten. Daarboven een korte boog met nog al diepe gleuf. Koorde van den boog 7.2, hoog 13.3.

1184. **Id.** Vorm als boven. Rond voetstuk, waarop een rond bankje met vier pooten en wederom daarop, tegen eenig lofwerk, aan den eenen kant een zittend beeld, dat aan Koewera doet denken, en aan den anderen kant eene staande vrouw. Koorde van den boog 4.5, hoogte 10.

1185. **Id.** Als boven. Rond voetstuk met lofwerk, waartegen aan den eenen kant een zittend beeld, aan den anderen kant een spits toeloopende boom van conventioneelen vorm. Boog 5.3, hoogte 8.7.

1186. **Id.** Ovaal voetstuk en daarboven ovaal bloemwerk, dat boven in een boog eindigt; aan den eenen kant zit op een bankje zoo het schijnt Boeddha. Boog 5.5, hoogte 6.8.

1187. **Id.** (?). Als voren. Aan den eenen kant een paar en aan den anderen ééne staande menschenfiguur. De boog is afgebroken.

1188 — 1190. **Id.** (?). Van onder een ovaal voetstuk, daarop eenig lofwerk, aan weerskanten waarvan een zittend beeldje en daarboven de gewone boog. Alle drie onduidelijk. Hoog van 6.3 tot 6.8.

Digitized by Google

1191. **Handvatsel** van een spiegel (?). Ovaal maar platter dan de vorige. Aan weerskanten eene staande figuur. Hoog 8.

1192. **Id.** (?). Als voren. Aan den eenen kant eene staande figuur, aan den anderen kant een boom, om welks stam zich eene slang kronkelt. Hoogte 7.5.

1193—1207. **Id.** (?). Als voren. Aan den eenen kant eene staande of zittende figuur en aan den anderen kant een boom. Alle weinig duidelijk. Hoogte van 7.2 tot 5.

1208—1209. **Id.** (?). Als voren. Alleen met lofwerk versierd. Hoog 5.

c. Diverse voorwerpen voor huiselijk gebruik gedeeltelijk met onbekende bestemming.

1210. **Vaas of urn** met versierden rand en deksel. Op de vaas zelve als eenige versiering eene inscriptie van gefigureerde letters (1). Dicht bij den rand der vaas twee oogen, waarin waarschijnlijk een hengsel bevestigd is geweest. Hoog 29.8.

1211. **Id.** Van zeer dun geslagen koper en minder fraai bewerkt en versierd dan het vorige nummer. Eveneens twee oogen, waaraan een hengsel bevestigd is, dat van boven met een langen haak is voorzien. Hoog 31. — Notulen 1878 pag. 78. Soerabaja.

1212—1214. **Vazen voor reukwater**, zooals onder anderen een vorst of hoofd gebruikte, om daaruit eenige druppels te storten op de handen van een ondergeschikte, aan wien hij eene gunst bewees of eene belofte deed. Langwerpige, eivormige vazen, van onder voorzien van een voetstuk en boven uitloopende in een langen, nauwen hals, terwijl op zij een slangenkop als tuit is aangebracht. Al deze vazen of flesschen zijn ongemeen fraai van vorm,

(1) Deze fraaie gefigureerde oud-Javaansche letters, die eenigszins schuin staan, en naar het mij schijnt, van beneden naar boven moeten gelezen worden, zooals ook de volgorde is van de legende *b* op no. 970, zouden dan *çrî kata* of *çrî bhuta* luiden.

B.

Digitized by Google

bewerking en versiering. Respectievelijk hoog 33, 28 en 24; van no. 1213 is echter de punt van den hals afgebroken.

1215. **Vaas voor reukwater.** Alleen het lichaam der vaas en de tuit.— Not. 1882 pag. 62. Desa Kebonsari, district Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean).

1215[a]. **Id.** Alleen het lichaam der vaas zonder tuit.— Not 1886 pag. 70. Desa Boentoe, distr. Sawangan (Pekalongan).

1216. **Id.** Het lichaam der vaas met den voet.

1217. **Id.** Het lichaam der vaas is platrond; tuit en hals zijn afgebroken.

1218. **Id.** fragment van den hals.

1218[a]. **Chineesche bakjes** voor water bij het wrijven van inkt (een paar), in den vorm van gedrochtelijke menschelijke figuren van gebakken aarde, wit en bruin verglaasd. Beide figuren liggen geknield en hebben in de eene hand — de eene in de rechter, de andere in de linker — een waaier, terwijl met de andere hand een cylinder omhoog wordt gehouden, die de tuit van het bakje vormt. Verg. no. 742. Hoog 8 en 7. — Not. 1886 pag. 2. onderafd. Boemiajoe (Tagal).

1219. **Balans** met twee weegschaaltjes (middellijn 5) en drie gewichten, vierkant van vorm en met kleine insnijdingen op het midden der zijden, waarschijnlijk van lood en respectievelijk zwaar 26.6, 13.5 en 6.9 gram; nieuw, voordat ze afgesleten en geoxydeerd waren, hebben die dus waarschijnlijk gewogen 28, 14 en 7 gram. Dit alles is gevonden in een doosje (hoog 3, middellijn 7.8), waarvan de deksel met fraai bloemwerk versierd is.

1219[a]. **Id.** met doos, zonder schaaltjes of gewichten, op het deksel der doos een olifant tusschen hooge planten. Hoog 3.2, middellijn 7.3. — Not. 1885 pag. 75. Desa Tadjoeng (Japara).

1219[b]. **Id.** Iets grooter; gevonden met het vorige nummer.

Digitized by Google

1219^c. **Balans** met één schaaltje van 7.4 middellijn. — Not. 1886 pag. 2. onderafd. Boemiajoe (Tagal).

1220. **Weegschaaltjes**, een paar, gelijk aan die van het vorige nummer, middellijn 4.3.— Not. 1877 pag. 43, II *c*. Desa Wanar, distr. Keboemen (Pekalongan).

1221. **Balans** met 2 schalen, beide van aanmerkelijk grootere afmetingen.— Not. 1833 pag. 59. Patjitan.

1222. **Id.** zonder schalen. Gevonden met het vorige nummer.

1222^a. **Id.** als voren. — Herkomst als no. 1219*c*.

1222^b. **Gewicht** van steen, vierkant, naar boven wat smaller toeloopend en voorzien van een groot oog als handvat. Ondervlak 19 $\times$ 15, hoog 27, zwaar 10.6 K.G. — Not. 1882 pag. 17. Desa Tjandipari, distr. Rawapoeloe I, afd. Siddhoardjo (Soerabaja).

1223. **Pinangschaar** van ijzer, waarvan het boveneinde den vorm van een nâgakop heeft.— Notulen 1866 pag. 118. Galoeh (Cheribon).

1224. **Spaantje**, plat en met langen steel, de voorrand fijn gekarteld; heeft misschien gediend om kalk op de sirih te smeren. Lang 9.5.— Not. 1869 pag. 42*b*. Diëng.

1225. **Schop**, in vorm bijna gelijk aan een kolenschop, met korten, hollen steel, ter opneming van een steel van hout.

1226. **Klopper** voor de bereiding van boombast tot papier. Dit is een stuk metaal, lang 10.3 en breed 3.4, van bóven eenigszins rond en van onder plat en daar voorzien van vrij diepe groeven, die in de lengte loopen; over de geheele lengte doorboord met een groot vierkant gat, waarin een stok gestoken werd, die als handvat diende. Hetzelfde instrument is nog heden in Midden-Java in gebruik. — Notulen 1876 pag. 82*l*, westelijke helling van den berg Wilis.

Digitized by Google

1227. **Twee steenen**, geheel aan elkaar gelijk en van onbekende bestemming; aan den eenen kant hebben zij den vorm van een zwaren, langwerpig ronden knop en aan den anderen kant loopen ze in een scherpen beitelvorm uit. Grootste middellijn 9, hoog 11.2. De vorm herinnert eenigszins aan dien der krabbers (racloir), die in den steentijd gebruikt werden voor het bereiden van huiden en die in den tegenwoordigen tijd bij de Eskimo's nog daarvoor dienen (Zie Sir John Lubbock, l'homme avant l'histoire, traduit par M. E. Barbier, Paris, Germer Baillière, 1867. fig. no. 74—78 en 105—6). Het is echter geheel onzeker of deze voorwerpen ooit tot dit doel gediend hebben en vermoedelijk zijn ze veel later voor eenige andere bestemming vervaardigd. — Not. 1872 pag. 140. Koffietuin Tandjaknangsi, distr. Tjiawi (Preanger).

1228. **Gebroken trens** met punten voorzien.

1229. **Dregvormig voorwerp**, bestaande uit vier slangen met eene versiering op den kop, welker koppen van onder horizontaal naar buiten zijn gebogen, terwijl de lichamen tot een touw zijn gevlochten, dat van boven in een knoop met ronde opening eindigt. Heeft vermoedelijk gediend om voorwerpen aan te hangen, gelijk bij het zoogenaamde kroontje in Hollandsche keukens. Hoog 14. — Notulen 1878, pag. 45*c*. Desa Soesakan Wetan, distr. Karang Kobar, afd. Bandjar Negara (Banjoemas).

1230. **Ketting** van verzilverd koper, met kleine, nog al dikke schakels en aan elk uiteinde een S-vormigen haak. Lang 222.

1231. **Id.** Lang 252. — Not. 1883 pag. 36. Desa Pengaloesan, distr. Kertanegara, afd. Poerbolingo (Banjoemas).

1232. **Id.** Fragment, met eenigszins zwaardere schakels en haak aan het eene einde.

1233. **Id.** Vijf fragmenten. — Notulen 1878 pag. 70*g* 1°. Desa Kalisapoe, distr. Doekoehwringin, afd. Tagal.

Digitized by Google

1234. **Ketting** van brons; fragment bestaande uit eenige langwerpige dunne schakels met een haakje aan het eene uiteinde. — Not. 1878 pag. 71. Desa Kalisapoe, distr. Doekoehwringin (Tagal).

1235. **Id.** als voren. Fragment bestaande uit drie groote schakels. Gevonden met het vorige nummer.

1236. **Koker** met deksel, zonder eenige versiering. Middellijn 8, hoogte 19. — Notulen 1878 pag. 80*a*. Gebergte Soetjo, afd. Bondowosso (Bezoeki).

1237. **Id.** Ongeveer even groot als de vorige, maar zeer geschonden. Van buiten versierd met eén fantastisch leeuwtje en eene hagedis, beide en relief. — Gevonden met het vorige nummer.

1238. **Ronde doos** met fantastische dieren in zwak relief op het bovenvlak van het deksel. Middellijn 9.6. hoogte 4.2.

1239. **Id.** Van boven wat breeder toeloopende; middellijn boven 4.4, hoogte 4.8. — Not. 1868 p. 36*e*. Desa Kramat, distr. Srondol (Samarang).

1240. **Id.** Met een oogje op zij en een op het deksel, dat vroeger waarschijnlijk met een kettingje of koord aan het doosje was verbonden. Middellijn 4.4, hoogte 4.

1241. **Id.** Van *goud*, waarvan deksel en bodem à jour zijn gewerkt en inhoudende twee dunne gouden plaatjes, die juist in het doosje passen. Bestemming geheel onbekend. Hoogte 1.3, middellijn 5.4. — Not. 1869 p. 42*a*. Desa Boengoer, afd. Ngrowo (Kediri).

1242. **Twee doozen** in den vorm van langwerpig ronde vruchten, met een steel en vier bladeren aan den onderkant, de bladeren ontbreken bij het eene exemplaar. Vervaardigd van dun uitgeslagen *goud* met randen van vierkante bloempjes. Lengte 12, doorsnede 5.8. — Not. 1875. p. 104. Desa Slarang, distr. Doekoehwringin (Tegal).

1243. **Doos**, cylindervormig, middellijn 35, hoog 36. Aan weers-

Digitized by Google

kanten dezer doos zijn twee oogen, dicht bij elkaar aangebracht, en aan weerskanten van het deksel een; de oogen van het deksel vallen bij het sluiten tusschen die van de doos, zoodat men, door eene metalen pen daarin te steken, een scharnier heeft gevormd, terwijl aan den anderen kant vermoedelijk een slot is aangebracht geweest. Eene geheel gelijke sluiting komt voor aan een bronzen doos, gevonden in eene Boeddhistische ruïne bij Bombay en beschreven door BHAGVANLÂL in het Journal of the Bombay Branch of the R. A. S. Vol. XX pag. 273 vlg.—Not. 1881 pag. 98 no. 27. Desa Moeteran, afd. Modjokerto (Soerabaja).

1244. Doos. Veel kleiner, hoog 12.5, middellijn 16.—Not. 1879 pag. 155. Desa Soegih-koelon, distr. Girang-garing, afd. Magetan (Madioen).

1245. Id. Zeer geschonden. Het deksel is met een ketting aan de doos bevestigd geweest. Hoog 8.5, middellijn 11. — Not. 1884 pag. 60. Desa Timboean, distr. Goenoeng Kendeng, afd. Lamongan (Soerabaja).

1246. Id. met bolvormig deksel en sluiting als no. 1243. Middellijn 8, hoog 5.5. — Not. 1881 pag. 102. Desa Bedok, distr. Modjokerto (Soerabaja).

1247. Id. met voet, rond van vorm en op het deksel versierd met een bloem, die en relief is uitgeslagen. Hoog 12.7, middellijn 25. — Not. 1868. p. 20. Desa Glompong, distr. Bodja (Samarang).

1248. Id. als voren; zeer beschadigd. — Gevonden met het vorige nummer.

1249. Id. Ronde bak met platten bodem en rechtopstaanden rand; even onder den bovenrand versierd met een krans van naar buiten uitgeslagen knopjes. Hoog 6.4; middellijn 25.5.

1250. Id. met eenigszins hollen bodem en misschien vroeger een deksel; zonder eenige versiering. Hoog 9.4, middellijn 31. —

Digitized by Google

Notulen 1869 p. 13 *d* 2. Desa Bengle, distr. Bodja (Samarang).

XVIII. LIJFSIERADEN.

a. VOET- of ENKELRINGEN, BOVENARMRINGEN en POLSRINGEN of ARMBANDEN. Deze drie soorten van ringen zijn onderling niet verschillend van vorm, zoodat alleen de afmeting het onderscheid aangeeft en de grootere als voet- en bovenarmringen, de kleinere als polsringen moeten beschouwd worden.

De zes eerste nummers, afkomstig van het eiland Rotti, wijken geheel van de overige af in vorm, bewerking en buitengewone zwaarte, zoodat ze dan ook vermoedelijk niet van Hindoe-afkomst zijn, maar beschouwd moeten worden als producten der autochthone kunst der oostelijke streken van den archipel, waarvan de nummers 1653 — 56 ons nog enkele zeldzame voorbeelden bieden. De belangrijke zwaarte dezer ringen, die het dragen er van bijna als eene pijniging moet doen beschouwen, behoeft minder verbazing te wekken, als men let op wat men nog heden van dezen aard vindt, b. v. de schelpen, ringen en spiralen van dik koperdraad, die bij sommige Dajaksche stammen door de vrouwen worden gedragen.

1251. Voet- of bovenarmring van massief koper, met een sluitstuk, dat door twee pennetjes wordt vastgehouden; de buitenkant loopt uit in een scherpen rand en de buitenoppervlakte is met gegraveerde figuren en bloemwerk versierd. Zwaar 2.2 K. G.— Notulen 1875 pag. 44 en 64. Landoe in het noorden van Rotti.

1252. Id. Wat kleiner en met minder scherpen rand aan den buitenkant. — Gevonden met no. 1251.

1253 — 55. Id. Geheel afgerond aan den buitenkant. — Gevonden met no. 1251.

1256. Id. in vorm gelijk aan no. 1251, maar zonder sluitstuk en slechts met eene smalle opening op zij. De oppervlakte effen, zonder eenige versiering. — Gevonden met no. 1251.

1257. Id. Hol en op een punt van den omtrek eenigszins dikker; bestaat uit twee stukken van ongelijke grootte, die aan elkaar

Digitized by Google

passen en met pennen worden vastgehouden; thans wegens oxydatie niet meer te openen. — Djokjakarta.

1258. **Voet- of bovenarmring.** Geheel gelijk aan het vorige nummer. — Notulen 1869 pag. 66 *d.* Soekapoera (Preanger).

1259. **Id.** Uit een stuk gegoten en zonder opening; vorm als voren, maar wat dunner. — Notulen 1882 pag. 112. Preanger.

1260. **Id.** Een paar, als voren, maar aanmerkelijk dunner.

1261. **Id.** Een paar, hol, zonder opening en langs den buitenkant versierd met een rand van knoppen. — Not. 1868 pag. 20. Desa Glompong, distr. Bodja (Samarang).

1262. **Id.** Van dun *goud* en met klei opgevuld; eenvoudig bewerkt, bestaande de versiering uit eene rondloopende rij ovale knoppen. — Not. 1881 pag. 94 No. 6. Desa Moeteran, afd. Modjokerto (Soerabaja).

1263. **Id.** Van dun *goud*, omzet met eene rij groote en twee rijen kleine steenen, die thans alle ontbreken. — Gevonden met no. 1262.

1263ᵃ. **Armband** van geslagen *goud*, in vorm overeenkomende met no. 1251 maar zonder sluitstuk. — Not. 1881 pag. 103. Desa Bedok, distr. Modjokerto (Soerabaja).

1263ᵇ. **Id.** Vorm als no. 1253 en met een sluitstuk. *Goud.*

1264. **Id.** Een paar, massief en zonder versiering noch opening. — Not. 1881 pag. 114. Desa Sonorari, distr. Senggoroh, afd. Malang (Pasoeroean).

1264ᵃ. **Id.** als voren. — Not. 1886 pag. 2. Onderafd. Boemiajoe (Tagal).

1264ᵇ **Id.**, bestaande uit een dunnen, eenigszins hol gebogen band van koper, met een knop versierd. — Notulen 1883 pag. 128. Bosch Tjigareng, distr. Loeragong, afd. Koeningan (Cheribon).

Digitized by Google

1265. **Voet- of bovenarmring**, bestaande uit eene ronde koperen staaf, waarvan de *uiteinden tegen elkaar* aan zijn gebracht. — Djokjakarta.

1266. **Id.** als voren. Negen stuks, eenigszins kleiner en derhalve vermoedelijk *polsringen*. — Notulen 1878 pag. 70 II *g*. Desa Kalisapoe, distr. Doekoehwringin, afd. Tagal.

1266^a. **Id.** als voren, maar dunner, zeven stuks. — Not. 1879 pag. 156. Desa Gentan, distr. Singomerto, afd. Bandjarnegara (Banjoemas).

1266^b. **Id.** als voren. Twee stuks. — Not. 1882 pag. 110. Berg Nipotokka, regentschap Barang-barang, eiland Saleier.

1267. **Id.** een paar, in vorm overeenkomende met no. 1265, maar eenigszins kleiner en met *goudblad* bekleed. — Not. 1866 pag. 208 en 247. Badplaats Banjoe Biroe, distr. Winongan (Pasoeroean).

1268. **Id.** Een paar, elk bestaande uit eene holle *zilverstaaf*, waarvan de uiteinden, zijnde *gouden* slangenkoppen, over elkaar heen gebogen zijn. Binnen in zijn losse stukjes metaal, die bij beweging rinkelen. — Desa Ngaloeran, distr. Perboean (Samarang).

1269. **Id.** Een paar, bestaande uit eene ronde staaf van brons, waarvan de eenigszins *dikkere uiteinden langs elkaar* heen geslagen zijn. — Not. 1883 pag. 58. Soekaboemi (Preanger).

1270. **Id.** Als voren, vier stuks. — Not. 1878 pag. 70 II*g*. Desa Kalisapoe, distr. Doekoehwringin (Tagal).

1271. **Id.** Als voren; zes paar, waaronder ook kleinere, dus polsringen. — Not. 1878 pag. 45*c*. Desa Soesakan-wetan, distr. Karang Kobar, afd. Bandjar Negara (Banjoemas).

1272. **Id.** Vijf paar, als voren. — Notulen 1882 pag. 100. Desa Kalisapoe, distr. Doekoehwringin (Tagal).

1273. **Id.** 35 stuks als voren, van verschillende grootte.

Digitized by Google

1274. **Armband**, in vorm gelijk aan de vorige nummers, maar van massief *goud* en met gegraveerde arabesken op de uiteinden. — Not. I pag. 179. Rembang.

1274[a]. **Id.** Een paar van *zilver*, overigens gelijk aan het vorige nummer. — Not. 1884 pag. 60. Desa Timboean, distr. Goenoeng Kendeng, afd. Lamongan (Soerabaja).

1274[b]. **Id.** Een paar, van dun *goud*, hol en met gedreven bloemwerk. — Not. 1883 pag. 29. Desa Tjideres, distr. Tjiawi, afd. Tasik Malaja (Preanger).

1275. **Id.** Zes stuks, van *ijzer*, in vorm overeenkomende met de nummers 1269 tot 1274. — Not. 1878 pag. 45 *c*. Desa Soesakan-wetan, distr. Karang Kobar, afd. Bandjar-negara (Banjoemas).

1276. **Voet- of bovenarmring**, even als de vorige bestaande uit éene ronde koperstaaf, waarvan de *uiteinden*, die hier echter *niet dikker* worde langs elkaar heen gebogen zijn. — Gevonden met no. 1266[b].

1277. **Id.** Een paar. — Notulen 1873 pag. 27. Desa Asemdjadjar, distr. Wangkal (Pasoeroean).

1278. **Id.** 3 stuks, zeer dun, maar overigens gelijk aan de beide vorige nummers. — Notulen 1878, pag. 70 II *g*. Desa Kalisapoe, distr. Doekoehwringin, afd. Tagal.

1279. **Polsringen**, 2 stuks, geheel overeenkomende met het vorige nummer, maar kleiner. — Daarmede te zamen gevonden.

1280. **Id.** Als voren, 3 stuks. — Notulen 1877 pag. 43. Desa Wanar, distr. Keboemen (Pekalongan).

1281. **Id.** Als voren, 3 stuks. — Notulen 1878 pag. 45 III*c*. Desa Soesakan-wetan, distr. Karang Kobar, afd. Bandjar Negara (Banjoemas).

1282. **Id.** Ook voet- en bovenarmringen als voren, 27 stuks van verschillende grootte.

Digitized by Google

1282ª. **Polsringen.** Van als touw gewrongen koperdraad. — Not. 1886 pag. 2. Onderafd. Boemiajoe (Tagal).

1282ᵇ. **Id.** Vier stuks, als voren maar veel dunner. — Herkomst als no. 1282ª.

1283. **Id.** als voren, 8 stuks, *zilver*.

1284. **Id.** Bestaande uit een ring als boven, die voor het grootste deel *omwonden* is *met* in verschillende richtingen loopend *draadwerk;* het omwonden gedeelte is in het midden het dikst en loopt aan weerskanten geleidelijk dunner toe; *zilver*. — Not. 1878 pag. 70*e*. Kediri.

1285. **Id.** Een paar als voren. — Notulen 1881 pag. 115. Desa Boeloeredjo, distr. Karanglo, afd. Malang (Pasoeroean).

1285ª. **Id.** Een paar, op eenvoudiger wijze omwonden en van *goud*. — Notulen 1884 pag. 60. Desa Timboean, distr. Goenoeng Kendeng, afd. Lamongan (Soerabaja).

1286 en 1287. **Armbanden** van *agaat*, de eerste donker, de tweede licht gekleurd. — Afkomstig uit Cheribon.

1288 en 89. **Id.** als voren. — Tijdschrift IV pag. 459. Madjalengka (Cheribon).

1289ᵃ⁻ᶜ. **Id.** drie stuks. — Not. 1886 pag. 2. Onderafd. Boemiajoe (Tagal).

1290. **Id.** als boven, nog slechts ruw bekapt en niet afgewerkt, waaruit het waarschijnlijk wordt, dat deze armbanden op Java zelf werden vervaardigd en niet alleen van buiten aangevoerd, b. v. uit China, waar ze thans nog worden gebruikt. — Soekapoera (Preanger).

1291. **Id.** 3 stuks, van groen glas, gelijk thans nog in China gedragen worden. — Desa Waroe Goenong, distr. Goenong Kendeng (Soerabaja).

Digitized by Google

1291[a]. **Armbanden** van groen glas, 5 stuks. — Herkomst als no. 1289[a].

1292. **Id.**, een paar, uit *schelpen* gesneden.

1293. **Id.** 5 stuks, als voren. — Notulen 1882 pag. 110. Berg Nipotokka, regentschap Barang-barang (Saleier).

b. VINGERRINGEN, van *goud*, voor zoover geen ander metaal is aangegeven (¹).

(¹) Op vele dezer ringen staan legenden, op andere figuren die vaak eene mystieke beteekenis hebben; enkele malen is de figuur blijkbaar ontstaan uit de legende *çrî* (in oud-Javaansch schrift), doordat de lijnen steeds meer verfraaid langzamerhand ten naastebij onkenbaar zijn geworden. Slechts die waarop men duidelijk leesbare legenden aantreft, en de ringen van de laatste soort worden door mij in de hierachter te vinden betrekkelijke noten besproken; de overigen liggen buiten het kader dezer aanteekeningen waarin ik getracht heb den lezer duidelijk te maken wat er aan geschreven schrift voorkomt op enkele voorwerpen in onze oudheidkundige verzameling. Toch kan het zijn dat mijne opmerkingen niet in alle deelen als uitsluitend van kracht voor de beschreven ringen alleen zouden moeten gelden.

Verreweg de meeste der beschreven ringen dragen, zooals natuurlijk is, legenden in oud-Javaansch schrift. De legende van no. 1374 is in zeer posterieur Nâgarî-schrift (zie Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXI, 244 noot); die van no. 1376 vermoedelijk in een gefigureerd Arabisch schrift; no. 1345, 1346 en 1347 (die een legende dragen in één schriftsoort) in een lettersoort mij niet duidelijk, of laat ik liever zeggen mij nog onbekend; no. 1375 in nieuw-Javaansch schrift, doch met zekerheid durf ik dit niet beweren, daar ik de legende niet lezen kan. De no.'s hier afzonderlijk vermeld, behoudens no. 1375, zijn denkelijk producten van hier niet inheemsche kunst.

Uitgezonderd no. 1376, waarop de letters achter een stuk phenakit en relief op de plaat van den ring zijn ingelegd, zijn de letters aangebracht door verdieping, dieper of minder diep naarmate de letter fijner of zwaarder is.

Verscheidene ringen bepaaldelijk no. 1360 — 1374 dragen een legende in negatief, van anderen kan dit worden verondersteld daar de figuur in afdruk dezelfde zijn zou als zij op den ring te zien is, op weer anderen vindt men een legende waarvan de afdruk negatief zou zijn.

Mag men met het oog op deze gesteldheid van de legende op de eerste soort (negatief) met vrij veel zekerheid aannemen dat zij eigenlijk gezegde zegelringen zijn, de laatste soort ringen beantwoordt meer aan onze gelegenheidsringen (trouwringen, ringen ter herinnering aan een afgestorvene enz.), of ook wel aan ringen zooals men er bij ons zoo vele vindt, waarop men „bonheur", „à revoir", „souvenir" of iets dergelijks leest. Daarmede wil ik evenwel niet zeggen dat men deze oud-Javaansche ringen zou behooren in te deelen in overeenstemming met de categorien die wij zouden aannemen. Ook moet ik opmerken dat de legenden op de — laat mij nu maar zeggen — zegelringen nu en dan schijnen overeen te komen met legenden als de juist genoemden.

Digitized by Google

1294. **Ringen** van *koper*, negen stuks, bestaande uit een dun rond staafje metaal, waarvan de *uiteinden tegen elkaar* aan gebogen zijn. — Notulen 1878 pag. 70 II*g*. Desa Kalisapoe, distr. Doekoewringin, afd. Tagal.

Daar de hier besproken ringen dagteekenen uit ouden tijd dient hier gewezen te worden op een gebruik dat op Java althans gedurende de Hinduperiode vermoedelijk regelmatig gangbaar was. Veel meer nog namelijk dan in Europa het geval was plegt men en pleegde men in het oosten, in casu op Java, iedere gewichtige handeling vergezeld te doen gaan van eenige symbolische plechtigheden. Als zoodanig vindt men, zooals Prof. KERN reeds heeft opgemerkt, vermeld het uitgieten, schenken van water waar een schenking van land bijv. plaats greep, en zoo bestond ook de gewoonte om de personen, die tegenwoordig, getuigen waren bij de plechtigheid van het inwijden van een tempel, of van het onthullen zouden wij zeggen van den vrij-desa-steen, d. w. z. de steen waarop gebeiteld was geworden de schenkbrief van den vorst, die zooals menigmaal uitdrukkelijk in de oorkonden staat op een steen gecopieerd en van een afbeelding van het zegel van den vorst voorzien moest worden, te beschenken met een daarvoor vaststaande som gelds in goud of in zilver, een stel kleederen of een stuk kleed, dat natuurlijk varieerde naar den stand van den begiftigde, voorts ook met een ring (oud-Jav. *simsim*, nieuw-Jav. in de gelichten *singsim*), van welk feit ook in de reeds gedrukte bescheiden de voorbeelden niet ontbreken. Deze ringen, die voor zoover ik mij herinner steeds van goud waren, worden in eenige oorkonden, — in zulk soort van kleinigheden zijn de praçâsti's van Midden-Java veel leerrijker dan de andere, — *simsim prâsâda* genoemd (in COHEN STUART's K. O., XV, echter *simsim pisâda*), hetgeen vertaald beteekenen kan òf paleis-ring òf tempel-ring. Waar het blijkt dat de schenking geschiedt bepaaldelijk ten voordeele van een heiligdom of klooster, zooals bijv. bij de *kabikuan ning dewasabhâ* (het klooster te Dewasabhâ, zie Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXVII, 544), daar ligt de veronderstelling voor de hand dat het laatste is bedoeld, doch met zekerheid evenwel is dit niet uit te maken. Maar een ieder begrijpt dat er mogelijkheid bestaat dat onder onze ringen er zich eenige bevinden die als zoodanig dienst hebben gedaan.

Van enkele onzer ringen bestaat een in druk bekend gemaakte afbeelding. No. 1360, 1363, 1368 en misschien ook no. 1370 vindt men in Tijdsch. Ind. T. L. en Vk., V, 471 (FRIEDERICH, Verklaring van inscriptien op gouden ringen van Java) als no. 2, 11, 9, en 1; no. III t. a. p. (waarvan de legende op zijde ligt) is misschien no. 1324 van onze verzameling; terwijl no. I en II ibid. overeenkomen met categorie *d* van de noot bij no. 1316 beneden. Ook no. 1376 is afgebeeld, en wel in K. F. HOLLE, Tabel van oud- en nieuw-Indische alphabetten, bl. 48 (inscriptie op ring).

Ten opzichte van de ringen behandeld in de noot bij no. 1316 dient te worden opgemerkt dat wat op den ring te zien is (nl. een figuur, vermoedelijk ontstaan uit de syllabe *çrî* in oud-Javaansch schrift) meer dan eens van terzijde moet worden beschouwd zooals reeds is aangegeven voor no. 1324; men vergl. ook no. 1323.

Was ik reeds eenmaal genoodzaakt (zie de noot bij no. 783) er op te wijzen dat de lezingen van FRIEDERICH, en dus ook zijne verklaringen geen volstrekt vertrouwen ver-

Digitized by Google

1295. Ringen als voren, acht stuks. — Not. 1875 pag. 2*e*. Desa Pinatah-depok, distr. Tjangkreb, afd. Poerworedjo Bagelen).

1295[a] Id. als voren, 15 stuks, de *uiteinden langs elkaar* heen gebogen. — Not. 1886 pag. 2. Onderafd. Boemiajoe (Tagal).

1296. Id. van goud, gevormd door een dun staafje, waarvan de uiteinden langs elkaar heengebogen zijn.

1297. Id. in vorm gelijk aan het vorige nummer, maar wat kleiner.

1297*a*. Id. gevormd door een vierkant staafje, dat in het midden gewrongen en tweemaal rond gebogen is.

1298. Id. twee stuks, *geheel gesloten.* — Notulen 1878 pag. 17. Desa Mendak, distr. Poelong, afd. Ponorogo (Madioen).

1299. Id. als voren, met eene inscriptie er in gegraveerd. (1)

1300. Id. *plat* of *cylindervormig*, zonder eenige versiering. — Not. 1868 pag. 21*d*. Berg Tjaplang bij de desa Sadang, district Soka, regentschap Karang Anjer (Bagelen).

1300[a]. Id. van *koper* met zilver bekleed, maar waarvan het zilver meestal is afgesleten. — Prambanan (Djokjakarta).

---

dienen, ook ten opzichte van zijne verklaringen en lezingen der legenden op ringen zal dit moeten gelden, hoewel in dit geval in het oog moet worden gehouden, dat de kortheid der legenden het met zekerheid lezen van nu en dan zeer onduidelijke, of gebrekkige geteekende letters zeer bezwaarlijk maakt, en men zich zoo licht laat verleiden tot het doen van gissingen. In zoo'n geval moet men zijne kracht echter zoeken in onthouding, liever te weinig dan te veel zeggen. Tot staving van mijn oordeel ten opzichte van Friederich's verklaringen hier meer bepaaldelijk bedoeld wijs ik er op, en bijvoegende dat ik de afbeeldingen t. a. p. te vinden niet in alle deelen vertrouw, dat zijn no. 6 bijv. veeleer *dĕnda* dan *dinna* te lezen geeft.

B.

(1) Oud-Javaansch schrift (positief). *Çrî indra.* Voor den op zich zelf staanden vokaal in *indra* is het teeken gebruikt, waarop boven in de noot bij no. 789 de aandacht is gevestigd. Hier heeft het de gedaante van een niet gesloten gelijkzijdigen driehoek.

B.

Digitized by Google

1301 en 1302. Ringen van *zilver*, in vorm gelijk aan het vorige nummer.

1302^a. Id. van *koper*. — Herkomst als no. 1295^a.

1303. Id. bestaande uit aan elkaar vastgehechte korrels of kogeltjes. — Desa Tandjong Koelon, reg. Poerwodadi (Bagelen).

1304. Id. bestaande uit aan elkaar gehechte vaasvormige stukjes.— Not. 1878 pag. 35*c*. District Probolinggo (Kadoe).

1305. Id. bestaande uit een eenvoudig ringetje, met tegen elkaar aangebrachte uiteinden, dat voor het grootste gedeelte met in verschillende richtingen gebogen draadwerk omwoeld is. -- Notulen 1866 pag. 248. Desa Geboed (Banjoewangi).

1306. Id. als voren, iets kleiner — Not. 1878 pag. 70 *e*. Kediri.

1307. Id. als voren, maar de ring gesloten.

1308. Id. als voren, *koper*. — Not. 1864 pag. 241. Desa Singosari, afd. Bandjar-negara (Banjoemas).

1309. Id. van vorm als de vorige en eveneens van *koper*, maar grooter en breeder. — Notulen 1864 pag. 241. Desa Singosari, afd. Bandjar-negara (Banjoemas).

1310. Id., plat of cylindervormig en als het vorige nummer met opgelegd draadwerk versierd. — Notulen 1881 pag 115. Desa Sonorari, distr. Senggoroh, afd. Malang (Pasoeroean).

1310^a. Id. vorm als voren, versierd met 5 er om heen loopende gekorrelde randen. — Not. 1877 pag. 77 en 108. Desa Kedoengsoko, distr. Ngandjoek, afd. Berbek (Kediri).

1311. Id. bestaande uit een rond, vrij dik staafje, waarvan de uiteinden als ornament om den ring gedraaid zijn. — Not. 1881 pag. 80. Bosch Pilang Bango, desa Plagri (Kediri).

Digitized by Google

1312. **Ring** van *koper*, aan eenen kant eenigszins verbreed en zonder eenige versiering.— Not. 1864 pag. 241. Desa Singosari, afd. Bandjar-negara (Banjoemas).

1312[a]. **Id.** van *verzilverd koper.*— Not. 1886 pag. 2. Onder-afd. Boemiajoe. (Tagal).

1312[b]. **Id.** Zeer zwaar, met een grooten ronden knop en daaromheen een krans van 8 kleinere knoppen. *Koper.*— Notulen 1886 pag. 65. Desa Tjandi Roto (Kadoe).

1313—1320. Id. aan eenen kant bolvormig verbreed en aldaar versierd met arabesken, die op de nos. 1316 — 1320, volgens de hieronder voorkomende noot van Dr. Brandes, eene gefigureerde voorstelling van het woord *çrî* zijn. (1) No. 1315 en 1316 zijn

---

(1) De ringen no. 1316 — 1332, 1333[a], 1343, 1348, en misschien 1351 dragen alle de legende *çrî* d. i. „geluk, voorspoed, heil" in oud-Javaansch schrift in positieven vorm. Op enkele ringen zijn de letters volkomen duidelijk, op andere meer of minder gefigureerd, bij eenige tot onkenbaarheid toe. Dat evenwel alle de legende *crî* te lezen geven blijkt als men deze ringen groepeert in afdeelingen en ze vergelijkt in de hieronder opgegeven volgorde. Bij enkelen moet men de figuur van terzijde lezien, of anders gezegd ligt zij op zijde.

a. no. 1322, 1330, 1331. Volkomen duidelijk.

b. no. 1348, 1332, 1333[a]. De streep in de *ça* ontbreekt, ook die van de *î*, welke trouwens ook niet te zien is bij no. 1331, zoals vaak in inscripties die minder nauwkeurig geschreven zijn.

c. no. 1316, 1323, 1324. Meer uitgebreid. Aan de rechterzijde der letter *ça* vindt men een gebogen ophaal als weerga van den cakra (*r*) of deze is getrokken als een gebogen lijn die zoowel rechts als links de letter van onderen omvat houdt. Boven en onder dit geheel een sierkrul. Een vraag is het of dit aanbrengen van een weerga van den cakra geschied is om den ring als zegelring bruikbaar te maken. Door dien tweeden cakra heeft men eene figuur gekregen waarvan de negatieve afdruk volkomen gelijk is aan het positief. Dit is het geval met *c*, ook met *d*, *e*, *f* en *g*.

d. no. 1326, 1329, 1343, en 1351. Nog fraaier gemaakt, en in gebogen lijnen opgelost. No. 1351 is misteekend.

e. no. 1320, 1321, 1325, 1327, en 1328. Onherkenbaar zonder de voorafgaande groep.

f. no. 1317, 1318. Variaties van *e*.

g. no. 1319. Dubbel *çrî* (?)

B.

Digitized by Google

afkomstig uit de afd. Ledok (Bagelen), zie Not. 1871 pag 5 *b*; no. 1318 uit de desa Pesalakan, distr. Karang-anjer (Bagelen), zie Not. 1868 pag. 75 3°; no. 1320 uit de desa Sered, distr. Singomerto, afd. Bandjar-negara (Banjoemas), zie Not. 1877 pag. 108.

1321. **Ring,** van *zilver*; vorm en versiering als voren.— Not. 1869 pag. 53 4°. Desa Siwalan, distr. Kaliwoengoe (Semarang).

1322. **Id.** met ruitvormige zegelplaat, waarop in gefigureerden vorm het woord *çrî*.

1323. **Id.** met ruitvormige zegelplaat, waarop het woord *çrî* als boven.— Notulen 1876 pag. 98*d*. Rivier Doelang bij de desa Samben, afd. Poerworedjo (Bagelen).

1324 **Id.** als voren. Ovale zegelplaat.

1325. **Id.** als voren. Zeshoekige zegelplaat.

1326. **Id.** als voren. Ronde zegelplaat.— Notulen 1877 pag. 108. Desa Sered, distr. Singomerto, afd. Bandjarnegara (Banjoemas).

1327—1329. **Id.** als voren; de zegelplaat rond met vier uitspringende bogen; de ring bestaat uit aaneensluitende korrels.— De twee eerste nummers gevonden met nummer 1326; het laatste afkomstig uit de desa Krian, distr. Loano (Bagelen), zie Not. 1882 pag. 77.

1330—1333. **Id.** Vier stuks, boogvormig, d. i. bestaande uit een boog als ring, met een verbreed plat gedeelte als koorde; op dit platte gedeelte bij de drie eerste nummers *çrî* en bij no. 1333 eene afbeelding van den olifantshaak (angkoeça).

1333ª. **Id.** als voren; alleen het verbreede platte gedeelte, de ring zelf afgebroken.

1334. **Id.** met een kleine, ronde zegelplaat, waarop een arabesk

Digitized by Google

of bloemfiguur gegraveerd is. — Notulen 1876 pag. 11. Soengei Berambang (Wester-afd. van Borneo).

1335. **Ring**, als voren. — Not. 1878 pag. 62. Desa Walahartjager, distr. Loeragoeng, afd. Koeningan (Cheribon).

1336. **Id.** hol en zeer groot; ronde zegelplaat, met bloembladen omgeven en waarop een aantal kleine kringetjes gegraveerd zijn.

1337. **Id.** ongeveer gelijk aan het vorige nummer.— Notulen 1880 pag. 99.

1338. **Id.** in vorm en bewerking gelijk aan de twee vorige nummers en met eene zon of ster op de zegelplaat.— Notulen 1882 pag. 147. Desa Goeranting, distr. Tjiawi, afd. Tasikmalaja (Preanger).

1339. **Id.** met vierkante zegelplaat, waarop eene versiering van gevlochten gouddraad is aangebracht.

1340. **Id.** de vierkante zegelplaat versierd met gevlochten draad en twee rijen elk van drie ronde knopjes. — Notulen 1881 pag. 80. Bosch Pilang-bango, desa Plagri (Kediri).

1341. **Id.** met ronde zegelplaat, versierd met doolhofachtig verwarde lijnen. — Not. 1877 pag 108. Gehucht Sidarasa, distr. Bandjar (Banjoemas).

1342. **Id.** gewone ringvorm, met een uitstekend kruisvormig bloemversiersel aan eenen kant.

1343. **Id.** met een bloemversiersel, op dezelfde wijze aangebrach als bij het vorige nummer en daarop het woord *çrî.*

1344. **Id.** als voren, met een knopvormig versiersel van bloembladeren.

1345. **Id.** met een ovale zegelplaat, die aan weerskanten zeer

Digitized by Google

spits toeloopt en daarop eene gefigureerde inscriptie of missohien kabbalistische teekens ([1]). — Desa Srepeng, distr. Karang Anjer (Bagelen).

1346. Ring, bijna geheel gelijk aan het vorige nummer.— Not. 1869 pag. 43 4°. Desa Siwalan, distr. Kaliwoengoe, afd. Kendal (Samarang).

1347. Id. ongeveer gelijk aan het vorige nummer.

1348. Id. vorm als voren. Inscriptie van eenigzins anderen vorm.

1349. Id. met kleine zegelplaat, waarop de *swastika*, in den vorm van een Grieksch kruis met geleidelijk omgebogen armen en niet, zooals gewoonlijk, rechthoekig gebogen uiteinden; het eenige maal dat dit symbool in de verzameling voorkomt.

1350. Id. Dun en met eene schildpad aan eenen kant tegen den ring aangelegd.— Not. 1868 pag. 3. Preanger.

1351. Id. Zwaar en met ronde zegelplaat, omgeven met een rand van bloembladen en versierd met eene in de plaat gegraveerde gevleugelde schelp, zoodanig geteekend, dat zij Dr. Brandes, zie de noot op pag. 286, weder aan *çrî* doet denken.— Not. 1881 pag. 55. Afkomst onbekend.

1352. Id. Met een olifant en relief op de ronde zegelplaat.— Gehucht Kenjaren, afd. Batang (Pekalongan).

1353. Id. Op de zegelplaat en relief een visch boven eene geopende bloem (lotus?).— Gevonden in de rivier Tjimanoek in het Melambongsche (Preanger).

1354—1358. Id. als voren; op de zegelplaat en creux dezelfde

([1]) No. 1345, 1346 en 1347 dragen een (vermoedelijk negatieve) legende in één schriftsoort, welke mij nog onbekend is. Op de nommers 1346 en 1347 staan tusschen verticale streepen vier teekens, op no. 1345 dito vijf, die alle van boven voorzien zijn van een V. De laatste bijzonderheid doet mij vermoeden dat men hier het een of andere soort nâgarî vindt.

B.

Digitized by Google

figuren als bij het vorige nummer.— No. 1354 is gevonden in het district Probolinggo (Kadoe), zie Not. 1878 pag. 35 en no. 1357 is afkomstig uit de desa Krassak, distr. Kalialang (Bagelen).

1359. Ring als voren, maar de figuren minder duidelijk.

1360—1371. Id. Massief en vrij zwaar, met ronde eenigszins ovale en vrij dikke zegelplaat, waarop in diepe letters verschillende woorden zijn uitgesneden ([1]). No. 1363 is afkomstig uit Patjitan, zie Not. 1875 pag. 53; no. 1364 uit het gehucht Siderasa, desa Sambong, afd. Bandjarnegara (Banjoemas), zie Not. 1877 pag. 108; no. .1365 uit de desa Tjiboenar, district Boemiajoe (Tagal), zie Not. 1877 pag. 99 en 118; nos. 1366 en 1367 uit het gehucht Karangdjati, desa Sambong, afd. Bandjarnegara (Banjoemas), zie

([1]) No. 1360 — 1373 zijn ringen van ééne soort. De oud-Javaansche letters, die bij alle in negatief in den ring verdiept zijn, zijn door den bank breed van trekken en zwaar van lijnen, doch fraai, hoewel klein. No. 1373 is sterk afgesleten; misschien wordt hij — hij is van brons, — door mij ten onrechte tot dezen groep gerekend. No. 1373, die van zilver is, is buiten kijf inauthentiek; de rechthoekige lijnen moeten zooals men zien kan *çri hana* voorstellen, wat de legende is die gevonden wordt op ongeveer de helft der ringen van deze soort die in onze verzameling voorkomen; bij Friederich, Tijdschr. Ind. T. L. en Vk. V, 471 vind men er nog eenige. Onecht acht ik ook no. 1361. Zeker onecht is nog 1362, waarop de legende positief (!) is. De lettervorm van no. 1361 en 1362 is dezelfde, en vrij kinderachtig en onvast trouwens.

Wat nu de legenden aangaat, no. 1360, 1361 (Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., V, no. 2) 1362, 1365, 1366, en 1372 geven *çri hana* te lezen; op eenzelfde wijze 1371 *çri tka* waarvan men een tegenhanger vindt in no. 7 t. a. p. *çri tĕka*; no. 1368 *çri labha*, (= *labhâ*, t. a. p. no. 9); no. 1363 (t. a. p. no. 11) draagt de legende *pralina* (d. i. *pralîna* = opgegaan in het niet, overleden (?)); no. 1364 *sutawan* (d. i, *sutawân* = in het bezit van een zoon); no, 1367 *prawaga* (d. i. = *plawaga*, aap); no. 1370 *saran* (Tijdschr. Ind. T. L. en Vk. V, no. 1 vindt men *sarat*, ik vermoed dat dit laatste aan onzen ring ontleend is).

Het meerendeel dezer legenden begrijp ik niet goed, hoewel de woorden behalve *saran*, voldoende duidelijk zijn. *Hana* beteekent »er is", *tka* (*tĕka*) „komen" en *labha* (*labhâ*) »winst". Was met *çri hana* en *çri tĕka* bedoeld »er is heil, komt heil" dan zou men veeleer verwachten *hana çri* en *tĕka çri*. Nu *çri* vóór deze woorden staat is de moeielijkheid om den juisten zin aan te geven niet gering; men vgl. het gewone gebruik van het woord *çri* in het oud-Javaansch en het Sanskrit.

Ook versta ik de legende van no. 1369, die *dara* is, niet. Ik noem dezen ring het laatst en afzonderlijk, omdat de letters, die zeer fraai zijn en typisch tevens (voor oostelijker Java), van een anderen vorm zijn dan de overige hier genoemde ringen. B

Digitized by Google

Not. 1880 pag. 44; no. 1368 uit de desa Tjemeng, district Pringkoekoe (Madioen), zie Not. 1883 pag. 106; no. 1369 uit het bosch Pilang Bango, desa Plagri (Kediri), zie Not. 1881 pag. 80; nos. 1370 en 1371 uit Pekalongan, zie Not. 1880 pag. 124.

1372. **Ring**, als voren, van *zilver.* — Banjoemas.

1373. **Id.** van *brons* met vierkante zegelplaat, waarop eene onduidelijke inscriptie.— Not. 1864 pag. 241. Desa Singosari, afd. Bandjarnegara (Banjoemas).

1374. **Id.** In vorm overeenkomende met de nummers 1330-33 maar grooter en met eene ronde zegelplaat, waarin eene ondiepe inscriptie (¹). Not. 1879 pag. 89. Desa Madoekoro, distr. Singomerto, afd. Bandjarnegara (Banjoemas).

1375. **Id.** met eene kleine vierkante zegelplaat en daarin gekraste onduidelijke letters (²).

(¹) Op dezen ring leest men in negatieve Nâgarîletters van jongere dagteekening (zooals reeds werd medegedeeld in Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXI, 244 noot) het woord *jaṁgî*, geschreven met anunâsika. Niet wetende tot welke taal dit woord behoort, daar Nâgari-schrift gebruikt wordt ook om andere talen dan het Sanskrit te schrijven, kan ik niet nagaan wat de beteekenis zou moeten zijn. Als Sanskrit is mij geen woord *janggî* bekend; in het Marathi beteekent *janggî* »schietgat"; in het Hindustani (overgenomen uit het Perzisch) is *janggî* »soldaat, krijgsman". In het Oud-Javaansch in de oorkonden komt verder een woord *jěnggî* (en *jěnggi* of *janggî* en *janggi*) voor dat door Prof. Kern (in Med. Kon. Akad v. Wet., afd. letterk., 2 Rks., X,91) = is gesteld aan het Perzische *zanggi* (iemand van Zang of Zanzibar, Aethiopiër, neger), welke *jěnggi* in die oorkonden genoemd wordt naast andere woorden die evenzoo »neger" of »papoe" schijnen te beteekenen. Ook worden volgens een der oude Chineesche berichten over onzen archipel, die door den Heer Groeneveldt (zie Verh. Bat. Gen., XXXIX, 14) bekend zijn gemaakt, in A. D. 813 door een vorst van Java te gelijk met andere geschenken aan den keizer van China aangeboden *Singchi*-slaven (a name which occurs often and seems to denote negroes), buiten twijfel hetzelfde als het *jěnggi* der oorkonden. Doch ook of nu dit woord, dat in de uitdrukking *poh jěnggi* (hier te Batavia *kalapa laut*; bij v. d. Wall, Wdb. *pauh janggi*; men zie de ethnographische Verzameling no. 1116) hier in den archipel nog leeft, bedoeld is durf ik evenmin beslissen. De ring schijnt mij afkomstig uit Engelsch-Indië. B.

(²) De positieve legende op dezen ring dunkt mij nieuw-Javaansch schrift, doch ik ben niet in staat ze te lezen. B.

Digitized by Google

1376. **Ring**, met een platten, kleurloozen steen (phenakit), waaronder, in het goud, eene tweeregelige inscriptie. ([1]) — Loeboe Toea, Baros (Sumatra's Westkust).

1377. **Id.** in den vorm der nummers 1360 — 1375, met zeshoekige zegelplaat, zonder inscriptie. — Not. 1877 pag. 108. Gehucht Sidarasa, desa Sambong, afd. Bandjarnegara (Banjoemas).

1378. **Id.** van *koper* met vierkante zegelplaat, zonder eenige versiering of inscriptie. — Not. 1864 pag. 241. Desa Singosari, afd. Bandjarnegara (Banjoemas).

1379. **Id.** met eene platte donkergroene glasplaat, waarin een liggende nandi (stier) is uitgesneden. — Notulen 1882 pag. 172. Desa Kepasong, distr. Tjangkrep, afd. Poerworedjo (Bagelen).

1380. **Id.** met een agaat, waarin een koeienkop. — Not. 1875 pag. 91 *m*. Gehucht Boenting, desa Tjandi, afd. Ledok (Bagelen).

1381. **Id.** met een agaat, waarin een paard van nog al primitieven vorm. — Notulen 1880 pag. 147. Preanger.

1382. **Id.** met een agaat, waarin een schorpioen. — Not. 1882 pag. 64. Kampong Nangkaberit, desa Gegerbitoeng, afd. Soekaboemi (Preanger).

1383. **Id.** met een agaat, waarin een onduidelijk dier, zoo het schijnt een otter. — Not. 1882 pag. 147. Desa Goeranting, distr. Tjiawi, afd. Tasikmalaja (Preanger).

1384. **Id.** met een zwarten steen (?), waarin eene geheel onduidelijke figuur. — Gevonden met No. 1383.

([1]) Van de (positieve) legende op dezen ring vindt men een afbeelding in K. F. Holle, Tabel van oud- en nieuw-indische alphabetten (bl. 48). Ik houd het schrift voor een gefigureerd arabisch, denk dat de ring van het vasteland hier naar den archipel verdwaald geraakt is, en meen dientengevolge dat wij tot verklaring hulp zullen moeten zoeken bij andere onderzoekers, dan die zich met studie der talen en schriften van onzen archipel bezighouden.
B.

Digitized by Google

1385. **Ring**, met een agaat, waarin eene onduidelijke figuur, misschien een vogel met een mensch er op.

1386—90. **Id.** groot, hol en met drijfwerk versierd, voorzien van een ronden kleurloozen steen (de vier eerste nummers bergkristal en no. 1390 amethyst) die in verhouding tot den ring vrij groot is. — No. 1386 is gevonden te Madjalaja (Preanger), zie Not. 1868 pag. 3 *g*; no. 1387 in Bagelen; no. 1388 in het distr. Kawali, afd. Galoeh (Cheribon).

1391. **Id.** als voren, met een donker, doorschijnend, blauw stuk glas er in. — Not. 1879 p. 89. Desa Madoekoro, distr. Singomerto, afd. Bandjarnegara (Banjoemas).

1392. **Id.** als voren, met een platten, ondoorschijnenden, lichtblauwen steen (turkis of glas).

1393. **Id.** met een platten vierkanten steen, zijnde zwarte serpentijn met groenachtig witte vlammen. — Not. 1879 pag. 105. Desa Pagersampang, distr. Wonosobo (Bagelen).

1394—1399. **Id.** van gewonen eenvoudigen vorm en met verschillende ongeslepen steenen er in (1394 glas, 1395 granaat, 1396 turkis of glas, 1397 bergkristal, 1398 malachiet, 1399 vermoedelijk een kunstproduct). —No. 1395 is afkomstig van het Diëng-plateau; no. 1398 uit het distr. Probolinggo (Kadoe), zie Not. 1878 pag. 35 *c*; no. 1399 uit Tjatjaban (Tagal), zie Not. 1878 pag. 13*r*.

1400. **Id.** van *zilver*, met lichtblauwen steen (vermoedelijk een kunstproduct). — Not. 1869 pag. 53 no. 4. Desa Siwalan, distr. Kaliwoengoe, afd. Kendal (Samarang).

1401. **Id.** zeer groot en zwaar, met een rozet van donkerbruine robijnen. — Desa Krassak, distr. Kalialang (Bagelen).

1402. **Id.** in vorm overeenkomende met het vorige nummer maar van *brons*. Vroeger met een rozet van 7 steenen, die thans

Digitized by Google

alle ontbreken. — Not. 1868 pag. 21. Desa Soekaradja, distr. Karang Kobar (Banjoemas).

1403 en 1404. **Ringen**, die elk vroeger met een thans ontbrekenden steen versierd waren. — No. 1404 is afkomstig uit Bagelen.

1405. **Id.** bestaande uit een rond staafje, waarvan de uiteinden langs elkaar heen gebogen zijn; die uiteinden zijn elk versierd met bloemwerk en met een blauwen steen (turkis of glas), waarvan er een ontbreekt. — Not. 1879 pag. 168 *j*. Desa Kedawoeng, afd. Banjoemas (Banjoemas).

1406. **Id.** van *koper*, met eene ver uitstekende versiering, gelijkende op een menschenhoofd. — Not. 1864 pag. 241. Desa Singosari, afd. Bandjar Negara (Banjoemas).

c. **Oorversierselen, neusringen** enz. alle van *goud*, tenzij een ander metaal wordt aangegeven.

1407. **Oorhanger.** Zware langwerpige hanger met een lossen open ring ter bevestiging in de oorlel. — Not. 28 Juli 1860 (Tijdschrift X pag. 449), Lingga (Riouw).

1408. **Id.** eenigszins den vorm eener *koe* nabootsende. — Not. 1883 pag. 115. Desa Legok, afd. Tasikmelaja (Preanger).

1409. **Id.** zijnde een aan eenen kant open ring van ongelijke dikte met vijf groote uitstekende punten. — Not. 1868 pag. 34 *a*. Desa Soepeng. distr. Karang Anjer (Bagelen).

1410. **Id.** als voren, met kortere en eenigszins omgebogen punten. — Not. 1879 pag. 156 *d*. Desa Kroewool, distr. Keniten, afd. Magetan (Madioen).

1411. **Id.** als voren, van eenigszins anderen vorm. — Not. 1869 pag. 2 *e*. Desa Kedawoeng, distr. Keboemen (Bagelen).

1412. **Id.** als voren, maar bestaande uit twee helften, die met een scharnier in elkaar sluiten.

Digitized by Google

1413. **Oorknop.** Knopvormig ornament met een open boog aan den achterkant. — Not. 1879 pag. 4. Desa Semen Kidoel, distr. Wirosari, afd. Grobogan (Samarang).

1414. **Id.** een paar, zijnde vijfhoekige plaatjes met een open boog aan den achterkant. — Not. 1880 pag. 124. Pekalongan.

1415. **Id.** een paar; de voorkant is een lang en smal versiersel. — Banjoemas.

1416. **Id.** als voren; de voorkant is een kleine vierkante rozet.

De nummers 1417-1429 zijn kleine ringen met eene smalle opening aan eene zijde en met eene loodrecht op den ring staande versiering van verschillenden aard. Enkele dezer ringen, met name no. 1422, zijn zoo dik in vergelijking der grootte, dat het niet geheel duidelijk is hoe ze in het oor gehouden hebben.

1417. **Oorknop** als boven omschreven; op den ring eene bloem met een rood steentje (robijn) er in.

1418. **Id.** Het steentje ontbreekt.— Not. 1871 pag. 5 *b*. Ledok (Bagelen).

1419. **Id.** met een langwerpig zwart steentje (robijn) tusschen vier klauwtjes gevat.

1420 en 1421. **Id.** De steentjes ontbreken.

1421[a]. **Id.** Gelijk aan de twee vorige nummers, maar de ring bestaat uit drie op elkaar liggende ringetjes, gelijk de nummers 1470—1479, en komt geheel overeen met no. 1474, behalve dat hij nog iets kleiner is.— Not. 1886 pag. 38 *h*. Desa Poetjang Ombo, distr. Tegal Ombo, afd. Patjitan (Madioen).

1422. **Id.** met een bloemvormig versiersel, waarin op zij een thans ontbrekend steentje gezeten heeft.— Not. 1872 pag. 2 no. 5. Desa Keboetoek, distr. Soekaradja (Banjoemas).

Digitized by Google

1423. **Oorknop**, met twee robijntjes bezet.— Not. 1877 pag. 108. Desa Sered, distr. Singomerto, afd. Bandjarnegara (Banjoemas).

1424. **Id.** een paar, geheel gelijk aan het vorige nummer maar iets grooter.— Not. 1878 pag. 34 *b*. Kadoe.

1425. **Id.** een paar, elk met een robijn versierd.— Not. 1877 pag. 108. Gehucht Sidarasa, desa Sambong, afd. Bandjarnegara (Banjoemas).

1426. **Id.** in plaats van een steen versierd met een gouden knop of vrucht, die eveneens door vier klaauwtjes in den vorm van bloembladeren wordt vastgehouden.

1427. **Id.** het versiersel bestaat uit een vogel (eend) met uitgeslagen vleugels. — Not. 1872 p. 94. Desa Bogaren Kidoel, distr. Pangka (Bagelen).

1428. **Id.** versierd met een rond en een vierkant gouden knopje.— Not. 1877 pag 108. Desa Sered, distr. Singomerto, afd. Bandjarnegara (Banjoemas).

1429. **Id.** Het op den ring staande versiersel, dat hier bijzonder lang moet geweest zijn, is geschonden en onkenbaar.

De nummers 1430—1439 zijn oorhangers, bestaande uit twee tegenover elkaar staande meestal zeer fraai bewerkte deelen, die aan den bovenkant met een boog verbonden zijn. Hoe ze in de ooren bevestigd werden, is niet duidelijk; is dit rechtstreeks geschied, dan moeten de gaten daarvoor zeer groot geweest zijn. Wanneer het ketentje aan no. 1437[a] inderdaad daarbij behoort, hetgeen zeer waarschijnlijk, maar niet geheel zeker is, dan zou daaruit blijken dat deze versierselen niet zelve in de ooren bevestigd, maar met zulk, een ketentje of oog daaraan gehangen werden.

1434—1435. **Oorhangers** als hierboven beschreven; vier verschillende paren.

1434 en 1435. **Id.** twee verschillende exemplaren. In no. 1435 heeft aan den eenen kant een ronde steen gezeten, die thans ontbreekt.

Digitized by Google

1436. **Oorhangers** als voren. Aan den eenen kant versierd met een gekroonden monsterkop met uithangende tong. — Not. 1876 pag. 112. Desa Losari, distr. Singosari (Pasoeroean).

1437. **Id.** Een zeer groot en fraai exemplaar. — Not. 1879 pag. 5. Desa Doewel, distr. Gemenggeng, afd. Berbek (Kediri).

1437[a]. **Id.** wat kleiner en voorzien van een keten van drie kleine ringetjes, die, als ze inderdaad er bij behooren, wat zeer waarschijnlijk maar niet geheel zeker is, aanwijzen dat dit versiersel daarmede aan het oor werd gehangen.

1438 en 1439. **Id.** Twee verschillende exemplaren van zilver, dat na het vinden der voorwerpen verguld is. — Not. 1872 pag. 95 *k*. Desa Wonosari (Probolinggo).

Bij de nummers 1440-1447 doet zich de vraag voor, of dit wel oorversierselen zijn, omdat het hier in het geheel niet duidelijk is, hoe ze kunnen bevestigd geweest zijn. Eene andere bestemming kan echter zelfs niet gegist worden.

1440. **Oorhangers** (een paar), van buitengewoon fraai drijf- en kantillewerk; de voorkant is een hoog opgewerkte, kwistig versierde knop, die van onder in een schuine punt of staart uitloopt; de achterkant is een eveneens fraai versierde rechthoekige boog, die met een scharnier aan het voorstuk is bevestigd.

1441. **Id.** (een paar), als voren. — Not. 1875 pag. 105 *k*. Desa Kampak, afd. Ngrowo (Kediri).

1442. **Oorhanger** als voren.

1443. **Id.** (een paar); het voorstuk komt overeen met de vorige nummers; het achterstuk is gelijk aan het voorstuk, alleen zonder het schuin uitloopende ondereinde; aan den achterkant van het voorstuk zijn twee versierde zijstukken bevestigd, waarin het achterstuk past met twee uitstekende oogen, die aan elken kant door een pennetje worden vastgehouden. *Zilver*, dat later verguld is. — Not. 1872 p. 95 *k*. Desa Wonosari (Probolinggo).

Digitized by Google

1466. **Oorsieraad**, *één* exemplaar, aanmerkelijk grooter. — Not. 1884 pag. 80. Doekoeh Karangsari, desa Serang, distr. Sapoeran, afd. Ledok (Bagelen).

1467 — 1469. **Id.** Ongeveer gelijk aan het vorige nummer.

De nummers 1470 — 1479 vormen weder eene groep, die zich in enkele opzichten aan de oorsieraden aansluit en in de verzameling steeds als zoodanig bekend gestaan heeft; ook komen ze in paren voor. Daar ik niet weet wat anders er mede aan te vangen, laat ik ze hier volgen, hoewel het mij weder in het geheel niet duidelijk is, hoe ze in de ooren zijn kunnen bevestigd worden.

Ze bestaan in hoofdzaak uit 3 soms ook 2 of 4 op elkaar liggende ringen, die naar boven telkens kleiner worden en zoodoende aan den binnenkant een cylinder, aan den buitenkant een afgeknotten kegel vormen. Aan eenen kant over de geheele hoogte open. De grootste (no. 1470) zijn 3.5 c. M. hoog, de kleinste (no. 1477) slechts 0.7.

1470. **Oorsieraad** (?) als boven omschreven. Een paar; de ringen versierd met schuine ribben. — Not. 1882 pag. 123. Desa Slarang distr. Doekoehwringin (Tagal).

1471. **Id.** een exemplaar, als voren. — Not. 1876 pag. 81 *f*. Desa Mlaran, distr. Loano (Bagelen).

1472. **Id.** als voren, tusschen de ribben op de ringen nog met bloemwerk versierd. — Not. 1877 pag. 152 *j*. Gehucht Tjiledok, desa Sered, distr. Singomerto, afd. Bandjarnegara (Banjoemas.)

1473 en 1474. **Id.** als no. 1471, maar kleiner.

1475 — 1477. **Id.** bestaande uit gladde ringen. — De twee eerste nummers zijn gevonden in de desa Proemben, distr. Loano (Bagelen), zie Notulen 1872 pag. 45 *c* 1.

1478. **Id.** als voren. Een paar, gevormd door vier gladde ringen. — Not. 1880 pag. 59. Desa Patoegoeran, distr. Bandjar, afd. Bandjarnegara (Banjoemas).

Digitized by Google

1479. **Oorsieraad** als voren, gevormd door twee bijna even groote ringen, welker oppervlakte fraai met bloemwerk gedreven is.

d. Diverse lijfsieraden, alle van *goud*, tenzij een ander metaal is aangegeven.

1480. **Kraag** of **halsband** van geslagen goud, aan den buitenkant versierd met gedreven bloemwerk, waarin een aantal steenen, die thans ontbreken.

1481. **Armplaat**, bestaande uit een masker van gedreven goud, zoodanig gebogen, dat het om den bovenarm past.

1482. **Id.** 3 stuks, verschillend in grootte en vorm; één is geschonden Het zijn hartvormige gebogen platen van dun gedreven goud, met een bandvormig zijstuk aan weerskanten, waaraan een oogje ter bevestiging. — Not. 1881 pag. 96 no. 15. Desa Moeteran, afd. Modjokerto (Soerabaja).

1483. **Hals- of borstsnoer**, bestaande uit een versierden phallus als middenstuk, met 10 palmvormige en 9 priemvormige stukken, alle van dun gedreven goud en aan den bovenkant voorzien van een loodrecht op het voorwerp geplaatst horizontaal kokertje ter aanrijging; plaatst men den phallus in het midden, dan krijgt men verder afwisselend een palm en een priem. — Notulen 1882 pag. 64. Kampong Nangkaberit, desa Gegerbitoeng, afd. Soekaboemi (Preanger).

1483[a]. **Phallus**, van voren omgeven met een krans van 3 knoppen, de vierde aan den onderkant ontbreekt (verg. no. 357) en daar is eene langwerpige snede aangebracht, alles strevende naar natuurlijke voorstelling. Vermoedelijk *middenstuk van een borstnoer* als het vorige nummer. *Brons.*—Notulen 1883 pag. 59 (Patjitan).

1484. **Hals- of borstsnoer** (gedeelte er van), bestaande uit een breed van onder puntig toeloopend middenstuk en vier palmen als boven.

Digitized by Google

1485. **Hals- of borstsnoer**, middenstuk en zes palmen als voren, het eerste is versierd geweest met drie steenen, waarvan er nog één (robijn) aanwezig is.

1486. **Id.** middenstuk (lang 10 c. M.) en vier palmen (lang 7—4.8), die blijkens de buiging der punten ([1]) aan den linkerkant van het middenstuk behooren.—Not. 1881 pag. 95 no. 12. Gevonden met no. 1482.

1487. **Id.** Vier priemvormige voorwerpen van geslagen goud met kokertjes ter aanrijging van boven, bijna zonder eenige versiering; behooren wellicht hij het vorige nummer, waarmede ze te zamen gevonden zijn. Verg. no. 1483. — Not. 1881 pag. 96 no. 13.

1487[a]. **Id.** Priemvormig gouden voorwerp, aan den bovenkant geen kokertje, maar dicht hij het breede uiteinde tweemaal doorboord; massief en de voorzijde met bloemwerk en lijnen versierd. Vermoedelijk ook een stuk van een halssnoer.

1488. **Id.** middenstuk als van no. 1486; in het midden versierd met een grooten blauwen steen (amethyst) en in het drijfwerk met eene koe, een papegaai en eene schildpad. — Preanger.

1489. **Id.** als voren. In het drijfwerk een fantastisch varken.—Preanger.

1490. **Id.** (gedeelte), zijnde 9 fraai gedreven kegelvormige versierselen, aan de punt eenigszins omgebogen (tanden); van boven een vierkant kokertje ter aanrijging. — Not. 1879 pag. 104. Desa Singodjojo, distr. Sapoeran, afd. Ledok (Bagelen).

1491. **Drie zilveren mesjes**, lang ± 3 c. M. met een oogje aan den bovenkant. Wellicht deel van een halssnoer.— Not. 1882 pag. 147. Desa Goeranting, distr. Tjiawi, afd. Tasikmalaja (Preanger).

([1]) Sommige dezer palmen, hier en bij enkele andere nummers, doen denken aan gebogen tanden (slagtanden) en zonden dan eene ontwikkeling kunnen zijn van de colliers van de houwers van wilde zwijnen, in vroegeren tijd (en thans nog bijvoorbeeld door de Dajaks op Borneo) gedragen.

Digitized by Google

1492. **Hals of borstsnoer** (gedeelte), zijnde een hartvormig sieraad van dun gedreven goud, hoog 8.5, breed 9.5, waarop eene hurkende vrouw tusschen bloemwerk; aan den eenen kant voorzien van een gedeelte van den keten, bestaande uit 5 plaatjes van dun gedreven goud, die met oogjes aan elkaar verbonden zijn. — Not. 1879 pag. 155. Desa Soegih Koelon, distr. Girang-garing, afd. Magetan (Madioen).

1493. **Id.** alleen het hartvormige middenstuk, voorstellende eene staande menschelijke figuur tusschen bloemwerk en iets grooter dan het vorige nummer.—Not. 1878 pag. 12. Madioen.

1494. **Id.** als voren, weer wat grooter en voorstellende een zittenden man, die door twee vrouwen omhelsd wordt (verg. no. 893).— Tijdschrift X pag. 449. Japara.

1495. **Id.** als voren. Bladvormig versiersel van gedreven goud, lang 10.5, grootste breedte 6.7. — Not. 1881 pag. 96 no. 14. Desa Moeteran, afd. Modjokerto (Soerabaja).

1496. **Id.** als voren. Iets kleiner.

1497. **Id.** als voren; heeft vermoedelijk vroeger den vorm van een schildpad gehad, zooals blijkt uit een poot die nog aan eene zijde uitsteekt. — Notulen 1868 pag. 3. Distr. Madjalala, afd. Soekapoera (Preanger).

1498. **Id.** (?) Schildpad met bloemvormige versiering op den rug en ter plaatse, waar de staart moest zijn, een klein ringetje ter ophanging. Lang 4.2. — Not. 1868 pag. 3. Distr. Madjalala, afd. Soekapoera (Preanger).

1499. **Id.** (?) Schildpad van goudblad met klei opgevuld; aan elken hoek een oogje ter ophanging of bevestiging. — Not. 1882 pag. 147. Desa Goeranting, distr. Tjiawi, afd. Tasikmelaja (Preanger).

1500. **Id.** (middenstuk ?). Een kikvorsch, maaksel als het vorige nummer en daarmede gevonden.

Digitized by Google

1501. **Hals- of borstsnoer.** (?) Rond bloemvormig ornament, met een kokertje ter ophanging aan den bovenkant. — Not. 1868 pag. 3. Distr. Madjalala, afd. Soekapoera (Preanger).

1502. **Id.** (?) Sieraad in een aantal vertakkingen opengewerkt en met ruwe steenen (?) bezet, die op de meeste plaatsen echter uitgevallen zijn. — Not. 1881 pag. 103. Desa Bedok, afd. Modjokerto (Soerabaja).

1503 en 1504. **Id.** (?) Kleine gouden versierselen in den vorm van een blad, met een steen (1503 bergkristal, 1504 dichroït) van onregelmatigen vorm in het midden en een oogje ter ophanging boven. Hoog 2. 8.

1505. **Id.** (?) als voren, in den vorm eener rozet met 4 punten, met een oogje aan een daarvan. De steen in het midden is er uit gevallen.

1506. **Gesp** met tong, geheel moderne vorm.

1507. **Sluitstuk** voor een gordel, bestaande uit eene langwerpige rozet met een groot gebogen oog aan elk uiteinde.

1508. Id. in den vorm eener langwerpige ruit, met een ronden steen (kristal) in het midden en aan elk uiteinde een klein rond oog.

1509. **Id.** van hout, met een klein metalen leeuwtje versierd.

1510. **Keten** van gevlochten gouddraad, lang 68; aan het eene eind een knop in den vorm van een vogelkop, aan het andere een ronde versierde knop, waarin een steen heeft gezeten.—Djokjokarta.

1511. **Id.** Met twee fraai versierde knoppen, de een rond en vroeger met een steentje, de ander spits toeloopend (beschadigd).— Tijdschrift IV pag. 107. Banjoemas.

1511[a]. **Id.** met twee vierkante knoppen, in een waarvan nog een roode steen. — Wonosobo.

1512. **Id.** fragment. — Ledok (Bagelen).

Digitized by Google

1513. **Keten** van verguld zilverdraad, lang 32, aan weerskanten eindigende in een zilveren staafje, aan den eenen kant met een oog en aan den anderen kant met een haakje. Aan den keten bevindt zich een klein langwerpig versiersel, daar er aan heen en weer schuiven kan. — Not. 1872 pag. 129 *e*. Gehucht Kanjaran, desa Simpar, distr. Bandar Sidajoe (Pekalongan).

1514. **Id.** van gevlochten zilverdraad, lang 152 en aan weerskanten eindigende in een klein *s*-vormig haakje (verg. no. 1230).— Banjoemas.

1515. **Id.** bestaande uit 16 groote schalmen van goudblad met een haak aan elk uiteinde. — Not. 1882 pag. 147. Desa Goeranting, district Tjiawi, afd. Tasikmalaja (Preanger).

1516. **Hals- of bidsnoer?** Steenen koralen van verschillende groote en kleur, benevens eenige ronde en ovale doorboorde knopjes met bladgoud bekleed.— Not. 1878 pag. 16. Desa Mantjon, distr. Gemenggeng, afd. Berbek (Kediri).

1517. **Id.** 26 kleine gouden koralen. — Not. 1872 pag. 95 *k*. Desa Wonosari (Probolinggo).

1518. **Id.** 94 koralen van goudblad, met klei gevuld.— Not. 1882 pag. 147. Desa Goeranting. distr. Tjiawi, afd. Tasikmalaja (Preanger).

1519. **Id.** koralen van agaat van verschillende grootte en daartusschen enkelen van geel-groen glas.— Not. 1879 pag. 183. afd. Tjitjalengka (Preanger).

1520. **Id.** koralen van verschillende grootte van een rooden, ondoorschijnenden steen, vermoedelijk kunstproduct.

1521. **Id.** diverse koralen, van verschillende stof, vorm en grootte; de roode agaat, de kleurlooze bergkristal en de groene en zwarte vermoedelijk kunstproducten.

Digitized by Google

1522. **Hals- of bidsnoer.** 3 koralen van lichtgekleurde agaat, 2 ronde en 1 langwerpige. — Not. 1872 pag. 81 *m.* afd. Loeboe Toewa, afd. Baros, residentie Tapanoeli (Sumatra's westkust).

1523. **Id.** 2 groote zeshoekige koralen, bestaande uit roode klei, waarin ter versiering stukjes agaat (?) zijn gezet, die geheel het aanzien van afgeslepen tanden hebben.— Not. 1879 pag. 104. Desa Singodjojo, district Sapoeran, afd. Ledok (Bagelen.)

1524. **Versiering van een gordel** (?) Acht ruitvormige platen van gedreven goud, met naar achter omgeslagen randen, die met kleine gaatjes doorboord zijn, wellicht om deze voorwerpen met draden ergens op te bevestigen. Diagonalen 7 en 5. Aan den voorkant draagt elk stuk eene groote rozet, bestaande uit een platten steen van 0.8 vierkant in het midden en daar om heen 8 kleinere ronde steentjes. Het meerendeel dezer steenen ontbreken; voor zoover aanwezig zijn die in het midden groen, terwijl de kleinere afwisselend groen en wit schijnen geweest te zijn. De steentjes zijn vermoedelijk een kunstmatig product.— Not. 1881 pag. 95 no. 9. Desa Moeteran, afd. Modjokerto (Soerabaja).

1525. **Knoop**, zijnde een gouden staafje, dun in het midden en dik aan de uiteinden, in het midden met eene winding als oog gedraaid.— Not. 1879 pag. 168. Desa Kedawong, afd. Banjoemas.

1526. Id. van *brons*, zes stuks, grooter en grover dan het vorige nummer.

1527. **Ringetjes** voor het vastmaken van kleedingstukken (?), drie elastische ringetjes van gouddraad gevlochten en aan den eenen kant open.

1528 **Id.** 4 stuks, iets kleiner.

1529. **Versiering** (top) **van een hoofddeksel**, in den vorm eener kleine ronde muts van 12.7 middellijn van onder.

De onderrand is effen en vertoont cp vier plaatsen telkens twee

Digitized by Google

gaatjes dicht bij elkaar, die tot bevestiging aan het eigenlijke hoofddeksel hebben gediend.

Boven dien rand heeft men vier rijen krullen als de haarkrullen der Boeddhakoppen, alle even groot, en vervolgens, na eene binnenwaartsche buiging van het oppervlak, waardoor de diameter aanmerkelijk afneemt, nog vijf zulke rijen kleinere krullen.

Hierboven, op minder dan de halve hoogte van het geheel, eindigt het mutsvormige gedeelte door bijna horizontale vernauwing en begint de zeer gecompliceerde spits, van onder af achtereenvolgens bestaande uit:

een uitspringenden achthoekigen rand, op welks zijden vier gebloemde schilden en vier aan den eeredienst ontleende figuren, namelijk een tjakra, een lotus, een groep van drie drietanden en een eivormig voorwerp (beteekenis onbekend) met eene kleine triçoêla er op, zijn aangebracht;

een lotuskussen;

vier klauwvormige punten, waartusschen een kogel van glas van 5.2 middellijn gevat is;

op dien kogel eene gouden versiering met vier naar beneden loopenden punten, die met gouddraad verbonden zijn aan de uiteinden der den kogel omsluitende klauwen en zoo den kogel op zijne plaats houden; dit versiersel eindigt van boven in vier naar elkaar toe gebogen klauwen met eene uitstekende spits in het midden, gelijk aan den dubbelen drietand van sommige tempelschellen. Het geheel is 20 hoog.— Not. 1881 pag. 93 no. 2. Desa Moeteran, afd. Modjokerto (Soerabaja).

1530. **Top van een hoofddeksel**, alleen het beneden gedeelte, middellijn 12, hoog 7. Versierd met randen van uitgeslagen bloemwerk.

1531. **Id.** (?) alleen het bovengedeelte, zijnde een ovale dop met fraai puntig drijfwerk en spits toeloopende.— Not. 1866 pag. 122. Desa Grending, distr. Poerwokerto (Banjoemas).

1532. **Id.** (?) de uiterste spits. — Notulen 1881 pag. 96 no. 16. Gevonden met 1529.

Digitized by Google

1533. **Top van een hoofddeksel** (?), versiersel van dun gedreven goud. Op een ronde basis van 5.2 middellijn verheft zich een onder een hoek van circa 45 naar achter gekeerde en wijd uitloopende trechter, misschien bestemd tot houden van bloemen of pluimen. Hoog 9. — Not. 1881 pag. 96 no. 18. Gevonden met het vorige nummer.

1534. **Id.** (?) klokje van dun gedreven goud, met een oogje in het midden van het bovenvlak. Middellijn 4.2, hoog 3.5.

1535. **Id.** (?) als voren, middellijn 3.2, hoog 5.2. —Not. 1883 pag. 128 *e*. Desa Pakelen, distr. Singomerto, afd. Bandjarnegara (Banjoemas).

1536. **Id.** (?) als voren. Aan het oogje bovenop nog een stuk van een gouden keten van gevlochten draad. Middellijn 3, hoog 5.—Not. 1881 pag. 115 *i*. Desa Petambakan, afd. Bandjarnegara (Banjoemas).

1537. **Diadeem**, zijnde:

a. een band van dun zilver, 1 cM breed, waaraan rechtopstaande stukken van zilver- en goudblad bevestigd zijn; de 8 zilveren stukken zijn hoog 12, van onder ± 1 cM breed, naar boven toe geleidelijk breeder tot 4 en 5 toe en daar met bogen en punten uitgeschulpt; de 2 gouden stukken zijn gelijk aan de zilveren, maar slechts 9 hoog; van de zilveren platen zijn er meer geweest, daar er nog 2 gebroken stukken bij zijn;

b. de middenversiering van den diadeem, namelijk eene bloem van goudblad, waarin een kristallen kogel van 3 middellijn en daarachter eerst 2 gouden en dan 2 zilveren plaatjes als sub *a*, naar achter toe telkens langer en waarvan het achterste, dat van zilver is, 15 hoog is;

c. fragmenten van vier bloemen van goud en zilverblad.

Deze verschillende stukken zijn door mij tot een geheel vereenigd, waarbij fouten kunnen zijn begaan; ik vertrouw echter niet ver van de waarheid te zijn gebleven.— Not. 1880 pag. 89. Desa Samběng-koelon, distr. Soekaradja (Banjoemas).

Digitized by Google

1538. **Diadeem.** 8 zilveren en één gouden plaatje, als voren.

1538[a]. **Id.** Alleen de glazen kogel als van no. 1537 met een daaraan sluitenden halven bol van dun zilver. — Not. 1878 pag. 36. Desa Pesindon, distr. Kalialang, afd. Ledok (Bagelen).

1539. **Id.** Bestaande uit de volgende gedeelten:

a. een dunne golvende band van bladkoper, met twee nog daaraan bevestigde ornamenten van hetzelfde metaal, die met bloemen zijn uitgeslagen;

b. vier ornamenten van idem, zijnde twee stervormige bloemen en twee langwerpige versierselen van verschillende grootte, alle van bladkoper;

c. hoornen van bladkoper met klei opgevuld, van verschillende grootte en vorm; de oppervlakte met bloemwerk of schroefvormige lijnen versierd; aan het ondereinde is een haak of oog ter bevestiging in het voorhoofdsband.

Diademen als deze worden gedragen door krijgslieden op de basreliefs van Panataran in Kediri, zie de fotografieën van Kinsbergen no. 255 en 256. — Not. 1868 pag. 20. Desa Glompong, distr. Bodja (Samarang).

1540. **Hoorn** van een diadeem als voren, lang 12, schroefvormig oppervlak en van boven open, vermoedelijk om daarin nog veeren of eenig ander sieraad te steken. *Goud.* — Not. 1881 pag. 103. Desa Bedok, afd. Modjokerto (Soerabaja).

1540[a]. **Haarversierselen** bestaande uit:

2 lange haarnaalden van brons met kegelvormige knoppen van dun goud, met klei opgevuld;

2 bloemen van goudblad met lintvormige afhangsels;

2 id. elk op een langen hollen steel. — Not. 1881 pag. 97 no. 20. Desa Moeteran, afd. Modjokerto (Soerabaja).

1540[b]. **Haarnaald**, bestaande uit een bloem van goudblad, met een hart van een groene glaskoraal en spiraalvormige gouddraden, bevestigd op een lange gouden pen. — Not. 1885 pag. 110, desa Wonodjojo, distr. Soekoredjo (Kediri).

Digitized by Google

e. SIERADEN VAN ONZEKERE OF ONBEKENDE BESTEMMING.

1541. **Gouden staafjes**, rond en hol, met fraai gedreven oppervlakte, lang 5.1, grootste middellijn 1, aan den eenen kant iets kleiner dan aan den anderen en op de uiteinden met spitse punten bezet. Misschien bestemd om in de ooren te worden gedragen. — Not 1875 p. 2 *f*. Desa Wirosobo, distr. Wonosobo (Bagelen).

1542. **Oorhangers** (?) Een paar voorwerpen van zilver met fraai gedreven oppervlakte, in den vorm van groote holle pijlpunten; aan den binnenkant is een boogvormige arm. Hoog 3. — Banjoemas.

1543. **Knop** van zwaar gedreven goud, rond en van onder en van achter open, vroeger aan den achterkant gedeeltelijk gesloten door een sluitstuk, dat thans ontbreekt. De oppervlakte vertoont in haut relief vier menschelijke figuren. Hoog 3.6. — Tijds. X. p. 449. Probolinggo.

1544. **Gouden ring** omzet met 8 steenen, beurtelings rose (ongeslepen robijnen) en groen (glas). Misschien van het gevest van een kris. — Notulen 1881 pag. 115. Desa Boeberedjo, distr. Karanglo afd. Malang (Pasoeroean).

1545. **Versiersel** van goud, cilindervormig en daardoor eenigszins met het vorige nummer overeenkomende, maar toch vermoedelijk voor eenig ander doel bestemd geweest.

De benedenrand is omzet met 12 ongeslepen, maar zeer gelijke donkerroode robijntjes. Daarboven, om het lichaam van den cilinder, twee natuurlijke herten en twee fantastische leeuwen of andere dieren tusschen fraai lofwerk, waarin ook een klein tempeltje voorkomt.

De bovenrand bestaat uit vier hoog opgaande spitse ornamenten, waartusschen twee tempeltjes, een pauw en een niet te herkennen voorwerp. Alles zeer fraai geciseleerd en volkomen goed bewaard, zoodat dit voorwerp behoort tot het fraaiste, wat in het museum aanwezig is. Middellijn 2.4. hoog 3. — Not. 1881 pag. 103. Desa Bedok, afd. Modjokerto (Soerabaja).

Digitized by Google

1546. **Ring** van verguld zilver, cilindervormig, met opstaande randen en zonder versiering. — Not. 1868. p. 36 *e*. Desa Kramat, distr. Srondol (Samarang).

1546ᵃ. **Sieraad** van gedreven goudblad, cilindervormig, aan beide kanten afgerond, gevuld met klei en in de lengte doorboord; wellicht gedeelte van een snoer als sieraad. — Not. 1885 pag. 25. Desa Penamoer, distr. Melambong, afd. Tasik-melaja (Preanger).

1547. **Gouden doosje** met fraai gedreven oppervlakte, bestaande uit twee geheel gelijke bekervornige stukken met smal uitloopende, doorboorde einden. Lang 5.7, middellijn 2.4. Vermoedelijk een gelijk sieraad als het vorige nummer. — Not. 1868 pag. 21. Desa Modjo Tengeh, distr. Karangkobar (Banjoemas).

1548. **Stervormige bloem** van uitgeslagen goudblik. Middellijn 7.

1549. **Id.** Concaaf. Middellijn 6.9.

1550. **Gouden voorwerp**, bestaande uit een onderstuk als een holle afgeknotte kegel en daarop een cilinder, dubbel zoo lang als het voetstuk en van minderen diameter. Doorsnede van onder 1.5, hoog 2. Aan den bovenrand van den cilinder is een afgebroken uitsteeksel. — Not. 1868 pag. 36. Desa Kramat, distr. Srondol (Samarang).

1551. **Stukje goudbald** in den vorm van een blad met spitse punt; aan het breede uiteinde zijn drie gaatjes. Lang 3.7.

1552. **Stukjes bladgoud** (twee) in den vorm van schaaltjes, het eene heeft twee, het andere een gaatje in den rand. Middellijn 2. 8.

1553. **Kogel**, hol, van zilver en eivormig. Grootste middellijn 3.

1554. **Holle kegel** van goudblik. Hoog 4.5.

1555. **Top van een statiepajong** (?), van gedreven goud en met klei opgevuld, hoog 23. Van onder eene opening ter bevesti-

Digitized by Google

ging (op het zonnescherm?); van boven eene kleinere opening, misschien om daarin nog veeren of andere versierselen te steken. — **Not.** 1880 pag. 154. Cheribon.

1556. **Top van een statiepajong** (?), zeer fraai gedreven en van boven eindigende in een veervormig versiersel. Gevonden met no. 1555.

1556[a]. **Id.** (?) Alleen het veervormig bovenstuk. — Not. 1885 pag. 75. Desa Soedjopoera, distr. Kalialang, afd. Ledok (Bagelen).

1557. **Gouden staafje,** hol, lang 14, met fraai gedreven oppervlakte. Waarschijnlijk versiersel bovén op het zonnescherm van een afgodsbeeld. — Not. 1870 p. 72. Desa Dagan (Banjoemas).

1558. **Id.** van zilver, lang 12.

1558[a]. **Versiersel** van het borststuk van een paardentuig (?), dun goud met klei opgevuld. Aan den voorkant versierd met gedreven bloemwerk en met vier steenen bezet (robijn en bergkristal). Aan elk uiteinde een oog tot bevestiging. Lang 15.5, grootste breedte in he midden 5. — Not. 1885 pag. 75. Desa Soedjopoero, distr. Kalialang, afd. Ledok (Bagelen).

XIX. GEREEDSCHAPPEN EN WAPENS,

van *ijzer* behalve waar een ander metaal is aangegeven. Dat deze gereedschappen en wapens inderdaad uit den Hindoetijd afkomstig zijn, valt meestal moeielijk rechtstreeks te bewijzen. Het mag echter worden aangenomen op grond dat gewoonlijk de vormen niet meer gebruikelijk zijn, of dat ze met andere voorwerpen van onbetwiste oudheid gevonden werden. Het houtwerk kan van later tijd zijn, maar het is niet onmogelijk dat ook dit uit den Hindoe-tijd stamt, omdat deze wapens vaak als familiestukken met zorg bewaard werden.

1559—1561. **Bronzen bijlen,** hol, aan den achterkant open en aldaar in twee punten als een zwaluwstaart uitloopend; de snede is half cirkelvormig. Het eerste nummer is aan den eenen kant versierd met een band van bloemwerk. Lang van 25 tot 22. Voor

Digitized by Google

zoover deze bronzen bijlen door de Hindoe's gebruikt zijn, wat waarschijnlijk is, hebben ze vermoedelijk gediend bij godsdienstige plechtigheden, waarbij men overal conservatief is en dus ook hier wellicht vastgehouden heeft aan het oudere materiaal, wat in het dagelijksch leven door ijzer was vervangen. — Not. 1871 pag. 72. Land Moendjoel, distr. Tjiheulang (Preanger).

1561[b]. **Bronzen bijlen** onversierd, lang 13. — Not. 1886 pag. 2. Onderafd. Boemiajoe (Tagal).

1562. **Id.** fragment met fraaije versiering over de geheele oppervlakte.

1563—1565. **Id.** twee stuks, ongeschonden (lang 25 en 19), en een fragment; de snede is eenigszins spits. — Not. 1872 p. 96 *l*. Desa Tjigowong (Buitenzorg).

1565[a]. **Id.** de achterkant beschadigd. — Not. 1884 pag. 118. Gevonden bij het graven van het Serang-kanaal in Demak (Samarang).

1566. **Id.** in den vorm van een wig, die van achter puntig toeloopt. Lang 14.

1567—1570[a]. **Id:** vorm als voren. Yzer. Lang van 24 tot 17. — No. 1570 is afkomstig van het Diëng-plateau en 1570 uit de onderafd. Boemiajoe (Tagal), zie Notulen 1886 pag. 3.

1571 — 1574[b]. **Id.** in den vorm van beitels met dunnen, langen steel. Lang van 28 tot 23. — Omtrent de herkomst is het volgende bekend: no. 1571 en 1572, Not. 1873 p. 74*e*. Desa Dajoe, distr. Pandaän (Pasoeroean); no. 1573, Not. 1872. p. 117*d*. Desa Menoengal, distr. Goenong Kendang (Soerabaja); no. 1574, Not. 1881 pag. 104*k*. Desa Peniwen, afd. Malang (Pasoeroean); nos. 1574[a en b]. Not. 1886 pag. 3. Onderafd. Boemiajoe (Tagal).

1575 — 1575[b]. **Houweelen** (?), met een oog aan den achterkant ter inlating van den steel. Lang 27, 24 en 17. — De twee laatste

Digitized by Google

nummers afkomstig uit de Onderafd. Boemiajoe (Tagal), zie Not. 1886 pag. 3.

1576. **Koperen hamer**, met vierkant gat voor den steel op ongeveer een derde der lengte. Lang 8.

1577. Id. Lang 7.3, breed gemiddeld 2, dik gemiddeld 1. Aan den eenen kant vierkant, aan den anderen kant scherp, in het midden een langwerpig vierkant gat. — Not. 1880 pag. 124c. Pekalongan.

1578. Id. aan weerskanten vierkant. Het langwerpig vierkante gat dicht bij het eene uiteinde. Lang 8.5. — Gevonden met no. 1577.

1579. Id. aan den eenen kant vierkant, aan den anderen rond; het gat aan het vierkante einde. Lang 5.4. — Gevonden met no. 1577.

1580. Id. vier stuks, dunner dan de vorige nummers, aan den eenen kant stomp, aan den anderen scherp en eenigszins gebogen; lang van 8.5 tot 11. Gevonden met no. 1577.

1581. Id. lang 8.6. Een kant scherp en de andere met eene hartvormige punt. — Not. 1883 pag. 59. Patjitan.

1582. **Koperen staafje** in vorm gelijk aan den evenbeschreven hamer, maar zonder opening voor den steel. Lang 10.5. (1)

1583. **Schoen** van het houten ploegkouter, in den vorm van een wigvormig hol stuk ijzer. — Not. 1882 pag. 112. Preanger.

1583a. Id. Geen schoen, maar slechts een pijlvormige punt met een band aan den achterkant ter bevestiging. — Not. 1872. p. 117. Desa Menoengal, distr. Goenong Kendang (Soerabaja).

(1) De nummers 1577 — 1582 hebben wel is waar voor het meerendeel den vorm van hamers, maar kunnen daarvoor door hunne geringe afmeting en door de plaatsing van het gat moeielijk gediend hebben; wellicht waren het hamers om op de bronzen klokken zonder klepels te slaan.

Digitized by Google

1583^{b}. **Schoen** als voren. — Not. 1886 pag. 3. Onderafd. Boemiajoe (Tagal).

1583^{c}. **Id.** grooter, plat en van boven voorzien met drie punten ter bevestiging. — Not. 1883 pag. 128. Bosch Tjigareng, distr. Loeragoeng, afd. Koeningan (Cheribon).

1583^{d}. **Id.** twee stuks, als voren — Herkomst als no. 1583^{b}.

1584. **Patjol-ijzers**, twee stuks, namelijk de ijzeren onderrand van zulk een werktuig van hout. — Not. 1878 pag. 45. Desa Soesakan Wetan, distr. Karangkobar, afd. Bandjar-negara (Banjoemas).

1585. **Id.** wat grooter. — Not. 1882 pag. 112. Preanger.

1585^{a}. **Id.** fragment. Gevonden met het vorige nummer.

1586. **Wiedmessen**, twee stuks, korte breede messen bijna haaks aan den ijzeren steel. — Not. 1882 pag. 100. Desa Kalisapoe distr. Doekoehwringin (Tagal).

1587. **Ellipsvormig stuk ijzer** met twee gaten er in, het eene grooter dan het andere. Vermoedelijk de verbinding tusschen eenig werktuig en een steel, het eerste in het groote, de laatste in het kleinere gat bevestigd. — Gevonden met no. 1586.

1588. **Mes** met bronzen hecht; het hecht is 8 lang, rond en met evenwijdige cirkelvormige groeven versierd. — Not. 1885 pag. 106. Kinaland Tjikapoendoeng, distr. Oedjoeng Broeng wetan, afd. Bandoeng (Preanger).

1589 — 1592. **Id.** zonder hecht. — Voor het eerste nummer zie Not. 1881 pag. 104 *k*. Desa Peniwen (Malang).

1593 — 95. **Bronzen** wapens, twee stuks en één fragment, waarschijnlijk bestemd om bij vuistgevechten in de hand te worden genomen om met den cirkelvormigen buitenkant de tegenpartij te snijden. Hoog 11. — Not. 1872 pag. 96 *l*. Dess Tjigowong (Buitenzorg).

Digitized by Google

1596 — 1606. **Krissen** van verschillende lengte en vorm. Het lemmet meer of min fraai gedamasceerd; het gevest bestaat uit eene neergehurkte menschelijke figuur, die steeds slecht bewerkt is. Bij de twee laatste nummers eene scheede van modern maaksel. Lang 25 — 41. — No. 1605 is gevonden in de Ampat Lawang (Sumatra) en no. 1606^{a}. in de Onderafd. Boemiajoe (Tagal), zie Not. 1836 pag. 3.

1606^{a}. **Kris** met een lemmer van staal, dat voor het grootste gedeelte met bladkoper bekleed is, zoodanig dat aan den eenen kant slechts de punt en een smalle rand der snede onbedekt zijn gebleven, aan de keerzijde nog een stuk tegenover de snede dicht bij het gevest. Op deze laatste plaats staan vier oud-Javaansche cijfers tusschen twee kringetjes, de gewone wijze om een jaartal aan te geven; de twee eerste cijfers zijn duidelijk 1 en 2, de twee laatste zijn onleesbaar, maar kunnen, naar de breedte te oordeelen, niet anders dan vieren, vijven of zessen zijn. In het laatste geval krijgt men dus het jaartal 1266 van Çaka, overeenkomende met ons jaar 1344. Men mag aannemen, dat dit het jaar is, waarin de kris vervaardigd werd.

In het bekleedsel van geel koper zijn tal van figuren uitgeslagen, die kortelijk als volgt kunnen worden beschreven:

a. aan de zijde van het jaartal;

op het breedere gedeelte, bij het gevest, links een hert (kop en voorpooten), rechts eene gekroonde slang of nâga (kop en hals); daartusschen eene groote menschelijke figuur met twee veel kleinere, waarschijnlijk een vorst met twee dienaren; deze figuren staan in de richting van het lemmer, terwijl de volgende loodrecht op die richting staan;

de nu volgende figuur is eene slang of nâga, zwemmende met opgeheven kop en in een afzonderlijk vakje geplaatst, dat door twee pilaster-vormige versierselen wordt afgescheiden;

hierna komt eene groote groep, die tot aan de punt doorloopt, voorstellende een tuin met boomen en een aantal menschelijke figuren daarin; in een der boomen zit een groote aap, op wien een daaronder staande man een pijl aanlegt, terwijl twee kleinere figuren

Digitized by Google

(bedienden) toesnellen om hem in de jagt te helpen; een dier bedienden voert twee honden aan den leiband. Wellicht is dit eene voorstelling uit de Ramâjana, namelijk Hanoemân (de apenvorst) in den tuin van Râwana.

b. keerzijde:

aan het breedere gedeelte bij het gevest links de slang of nâga als boven en rechts, aan den achterkant van den hertenkop, de gevleugelde schelp van Wishnoe; daartusschen eene kleine figuur van een staanden Ganeça (menschelijke gedaante met olifantskop), deze staat aan den voet van den rug, die hier de twee op krissen vaak voorkomende lange gleuven van elkaar scheidt;

bij het uiteinde dezer gleuven volgt eene voorstelling uit een veldslag; rechts voorop een strijder te paard met opgeheven zwaard, daarachter een strijdwagen met twee paarden, waarop een zittende wagenmenner en een staande strijder (vorst of aanvoerder) met een boog gewapend; naast de paarden loopt een olifant en achter den wagen twee kleinere figuren, waarvan de eerste een vaandel met drie punten draagt. De tegenpartij links is te voet en bestaat uit vier personen, waarvan een reeds verslagen neerligt, twee zitten (wellicht reeds gewond) en alleen de vierde den strijd voortzet. Vermoedelijk is ook dit weder eene scène uit de Ramâjana, een der zegevierende gevechten van Rama;

aan de punt, achter de partij die het onderspit delft, twee afzonderlijke vakjes, in elk waarvan een korte ronde zuil op vierkant voetstuk, waarschijnlijk lingga's, de eerste tusschen twee menschelijke figuren; wellicht moet dit aanduiden het land der overwonnenen en dat daar de lingga-dienst bestond. Deze gissing wordt ook gesteund door de welbekende omstandigheid, dat Râwana een ijverig dienaar van Çiwa en vereerder van den lingga was.

De menschelijke figuren naderen in voorstelling tot de tegenwoordige wajang-beelden en komen overeen met de vormen, die men in Oost-Java op basreliefs vindt, b. v. te Panataran. Het wapen zal dan ook wel uit Oost-Java afkomstig zijn.

Ons exemplaar is een *afgietsel in gips*, het origineel is in het bezit van den Heer Ch. Knaud te Batavia.

Digitized by Google

1607 en 8. **Krissen** met een dunne pen aan den bovenkant, ter bevestiging in een handvat. Lengte van lemmer 28.5 en 33.

1609. Id. zeer beschadigd; lengte van het lemmet 23. — Pasoeroean.

1610 en 1611. Id. klein en slangvormig gebogen; het handvat wordt gevormd door eene voortzetting van het wapen zelve. Lang 28.

1612. **Gollok**, in den vorm van een kort, breed en tweesnijdend zwaard. Lang 48. — Modjokerto.

1613 — 1620[d]. **Kodei**, wapenen van grillig gebogen vorm, uitloopende in een menschenkop (wajang-type) of vogelkop. De oppervlakte is meer of min fraai gedamasceerd en doorboord met een aantal ronde gaatjes, die gedeeltelijk weer met koperen pennetjes zijn opgevuld. Het gevest is een kortere of langere holle steel, waarin een houten verlengstuk is ingelaten. Lengte van het wapen zonder den steel 25 — 29. — No. 1614 zie Not. 1864. p. 313 *p.*, Kadoe; nos. 1620[a–d] zie Not. 1886 pag. 3, onderafd. Boemiajoe (Tegal).

Waarvoor wapens als deze kunnen gediend hebben is niet duidelijk; op de basreliefs van Boroboedoer ziet men ze in de handen van kluizenaars en de moderne Javanen meenen eveneens, dat ze alleen door zulke personen werden gebruikt.

1621. Id. als voren; zeer geschonden.

1622 — 1627. Id. maar zonder eenige versiering en alleen gebogen op de wijze der vorige nummers. Lengte zonder steel 21. — No. 1623 is afkomstig van het Diëng-plateau; no. 1624 van de dessa Menoengal, distr. Goenong Kendang (Soerabaija), z. Not. 1872 p. 117*d;* nos. 1626 en 27 van de desa Peniwen, afd. Malang (Pasoeroean), zie not. 1881 pag. 104 *k.*

1628—29. Id. als voren; veel kleiner en zeer geschonden.

Digitized by Google

1630. **Wapen** in den vorm van een *sikkel*, die aan den buitenkant scherp is. Zonder den steel lang 25.

1631. **Klewang** (sabel) van zeer groote afmetingen, zonder het gevest lang 82. Loopt recht en naar beneden breed toe en eindigt in eene schuin afgesneden punt; het houten gevest is zeer geschonden.— Tijd. IX. p. 246. Bantam.

1631[a]. **Id.** als voren; het lemmer lang 68 en met de ijzeren punt voor het gevest 76.— Not. 1886 pag. 3. onderafd. Boemiajoe (Tagal).

1632. **Id.** als voren, maar kleiner en zonder gevest. Lang 75.5.

1633. **Zwaard**, lang, krom en van eigenaardigen vorm. Van boven eene lange punt ter bevestiging in een handvat. Geheele lengte 125.

1634. **Kort zwaard** met golvende punt, fraai gedamasceerd en met een *s*-vormigen beugel als stootplaat; van boven een ijzeren punt ter bevestiging in een handvat. Langte van het lemmer 47.5.

1635. **Hakmes**, dat naar onder breeder toeloopt en naar achter omgebogen is. Holle ijzeren steel, met houten verlengstuk. Met het houten handvat lang 60.—Bangkallan (Madura).

1636. **Sikkel** (*arit*, mes om gras te snijden), sikkelvormig gebogen met langen steel, de laatste gedeeltelijk van ijzer en verder van hout. Lang 63 met den steel.

1637—38. **Zwaarden** (parang), 2 stuks, waarvan het lemmet met het hecht een stompen hoek maakt en gelijk tegenwoordig nog in enkele streken der Westkust van Borneo worden gebruikt. Beide zeer geschonden.

1639—1647[b]. **Lanspunten** van verschillende grootte, met korte ijzeren pen aan den achterkant van het lemmet ter bevestiging in den steel; alleen no. 1644 en 1644[a] hebben in plaats daarvan

Digitized by Google

eene korte holle verlenging, waarin de steel is gestoken geweest. Lengte van het lemmet van 20—56. — De nummers 1642 en 43 zijn afkomstig uit de desa Menoengal, distr. Goenong Kendang (Soerabaja), zie Notulen 1872 pag. 117 *d*; de nummers 1644[a], 1647 [a en b] uit de onderafd. Boemiajoe (Tagal), zie Not. 1886 pag 3.

1648. **Drietand**; de middelste punt aanmerkelijk korter dan de buitenpunten, met lange pen ter bevestiging in een steel. Lang, zonder deze pen, 24.

1648[a]. **Yzeren schijf**, middellijn 9.2 en dik 3.8, in het midden een vierkant handvat; hoog 8.5. Bestemming zelfs niet te gissen. — Not. 1882 pag. 109. Desa Kedoengsoewoei, distr. Rawapoeloe I, afd. Siddhoardjo (Soerabaja).

1649—1652. **Diverse voorwerpen** van geheel onbekende bestemming, alle zeer beschadigd. — No. 1650 is afkomstig van het Diëng-plateau en no. 1651 uit Trogong, afd. Bandong (Preanger).

1653—55. **Staatsiewapens**? Groote platte bijlen van koper in zeer eigenaardigen vorm en met een steel, die eveneens plat is; over de geheele oppervlakte versierd met verschillende randen en figuren (waaronder fantastisch menschelijke), die met Polynesische (Nieuw-Zeelandsche) ornamentatie overeenkomen. Deze voorwerpen, die geen Hindoe-werk zijn, kunnen onmogelijk als wapenen hebben gediend, maar werden misschien als staatsiewapenen achter den vorst aangedragen. Lengte 77.— Not. 1875 pag. 44 en 64. Landoe, noordelijkst gedeelte van het eiland Rotti.

1656. Id. fragment van het achterstuk van zulk een bijl.— Gevonden met de drie vorige nummers.

1656[a]. **Schild** van brons, rond en van voren gewelfd, middellijn 41. Aan den voorkant rondom een rand van zware, rechthoekig gebroken lijnen en in het midden een vooruitspringende bloemknop, die uit eene versiering van bladeren ontspringt. Tusschen rand en knop vier medaillons, middellijn 9.6, twee aan twee aan elkaar gelijk en geheel overeenkomende met de voor- en keerzijde

Digitized by Google

van de zoogenaamde tempelmedaille no. 54 (zie Catalogus der numismatische verzameling pag. 35). Twee dezer medaillons vertoonen in zwak relief elk twee personen, geteekend in den stijl der wajang-figuren en in staande houding naar elkaar toe gekeerd; tusschen die beide ziet men verschillende symbolen, waarvan kenbaar zijn een rad, een schelp, een voorwerp in den vorm van een zandlooper (handtrom?) en een wierookvat, verder komen ook nog eenige onleesbare teekens, vermoedelijk letters, van onder en rechts er op voor. De twee andere medaillons geven elk twee personen, achter elkaar staande en gekeerd naar een pot met vlammen en een tak er in, waarboven een kring (de zon?); aan den anderen kant van die pot loopt eene koe. Wat de beteekenis dezer medaillons wezen mag, is nog geheel onbekend. — Collectie Scheepmaker.

XX. VAATWERK.

1657—59. **Potten** (dandang), groot en diep, van dun metaal, met bijna platten bodem en een weinig naar buiten omgebogen bovenrand, hoog van 27.2 tot 26.6, middellijn aan den bovenrand van 44.5 tot 34.— Not. 1873 pag. 74 *e*. Desa Dajoe, distr. Pandaän (Pasoeroean).

1660—63. **Id.** vier stuks, naar boven iets enger toeloopend en met breeden bovenrand. Hoog van 40 tot 38, middellijn aan den bovenrand 26 tot 24.— No. 1661 is gevonden met de nos. 1657-59.

1664—1666. **Id.** drie stuks, naar boven aanmerkelijk enger toeloopend en met breeden rand als boven. Hoog 29, 28 en 31, middellijn aan den bovenrand 32, 31 en 34.

1667. **Id.** als voren, wat lager en zeer beschadigd.— Gevonden met no. 1661.

1668. **Id.** 2 stuks, in den trant der vorige, met geheel platten bodem en boven en onder eenigszins breeder uitloopende, hoog 22 en 20, grootste middellijn 17.5.

1669. **Id.** van aanmerkelijk dikker metaal, met bijna platten

Digitized by Google

bodem, breeden platten bovenrand en half bolvormig deksel, dat een weinig versierd en met een knopje er boven op voorzien is. Hoog met deksel 34, zonder 22; middellijn aan den bovenrand 25. — Not. 1865 pag. 4 no. 2. District Gondang Legi (Pasoeroean).

1670. **Pot**, die naar beneden wijder toeloopt, met ronden bodem, engeren hals en schuin opstaanden rand (kendel). Hoog 18.5, middellijn aan den bovenrand 21.5.— Gevonden met no. 1669.

1671. **Id.** van bijna cylindrischen vorm, met ronden bodem en om den bovenrand een kring van naar buiten uitgeslagen knoppen (misschien eene maat). Hoog 18.5, middellijn van boven 21.

1672. **Id.** zonder versiering en van boven iets enger toeloopend. Hoog 12, grootste middellijn 17.5.

1673. **Id.** met ronden bodem, wijden buik en enge opening; aan den bovenkant versierd met twee randen van knopjes. Hoog 15, grootste middellijn 26.— Not. 1878 pag. 81*a*. Berg Soetjo, afd. Bondowosso (Besoeki).

1674—76. **Pannen** (kwali) met bollen bodem, de eerste met vier, de tweede en derde met twee oogen of ringen aan den buitenkant, dienende tot ophangen. Hoog 15.5 — 13.6; middellijn 36 — 32.

1677. **Id.** met twee grootere ooren, die boven den rand uitsteken. Hoog 12, middellijn 28. — Not. 1878 pag. 81*a*. Berg Soetjo afd. Bondowosso (Besoeki).

1678. **Id.** met bijna platten bodem, geene oogen, eerst recht oploopend en dan naar boven breeder wordend. Hoog 11, middellijn 28. — Not. 1869 pag. 13 *d* 2. Desa Bengle, distr. Bodja (Samarang).

1679—81. **Id.** met engen bodem en naar boven wijd toeloopende; no. 1679 hoog 8.5, middellijn aan den voet 15 en aan den bovenrand 24.5; de twee volgende iets kleiner.

Digitized by Google

1682—86. **Potten**, met platten bodem en eveneens naar boven wijder toeloopend. Hoog van 16 — 11; middellijn 23— 20. — De vie eerste nummers zijn afkomstig uit Banjoemas.

1687—89. **Id.** met wijden buik, engere opening en ook van onder smal toeloopend. Hoog 10.5, 9.8, en 10.5; middellijn aan den buik 16.6, 18 en 15.7. — No. 1688 zie Not. 1881 pag. 42 en no. 1689 Not. 1879. pag. 141 *d* 2, desa Prambon distr. Waroedjajeng, afd. Berbek (Kediri).

1690—94[b]. **Schaaltjes.** Ondiep, rond, zonder voet en met bijna platten bodem, middellijn van 25 — 13.5. No. 1691 is van een wit, zeer ligt metaal (*verzilverd brons?*) en gevonden in de desa Dajoe, distr. Pandaän (Pasoeroean) zie Not. 1873 pag. 74 *e*; no. 1694 [a en b] zijn afkomstig uit de onderafd. Boemiajoe (Tagal), zie Not 1886 pag. 2.

1695. **Id.** als voren, zeer klein en van *verzilverd brons.* Middellijn 7.5.

1696—1696[e]. **Id.** vorm als voren, met arabesken als versiering van den buitenrand. Middellijn 14.2 — 13. — Behalve het eerste nummer afkomstig uit de onderafd. Boemiajoe (Tagal), zie Not. 1886 pag. 2.

1697—1700. **Id.** met ronderen bodem en van *verzilverd brons* (?). Middellijn 17.7 — 13.3. — Not. 1872 pag. 129 *e*. Gehucht Kanjaran, desa Simpar, distr. Bandar Sidajoe (Pekalongan).

1701. **Id.** brons, middellijn 20.3. — Not. 1880 pag. 42. Gehucht Singkal, desa Prambon, distr. Waroedjajeng, afd. Berbek Kediri).

1702—5. **Id.** middellijn 13.

1705 [a—e]. **Bakjes**, ovaal, lang 19.5, 15.5 en 15, breed 10, 9.2 en 7.2. (1)

---

(1) De schaaltjes nos. 1690 — 1705, alle van zeer dun brons en enkele daarvan ver-

1706—8. **Kommen** zonder voet en met platten bodem, hoog van 6.8 — 5.3; middellijn aan den bovenrand 16.7 — 12.5. — Het eerste nummer is afkomstig van Tjaroeban (Madioen).

1709. **Id.** van *zilver*. Hoog 4.2, middellijn 12.9.

1710—11. **Bekers** met platten bodem en met een gegraveerden rand van bloemwerk om den bovenkant. Hoog 7.3, middellijn 10.3. — No. 1710 zie Not. 1883 pag. 11, afd. Limbangan (Preanger).

1712—14. **Bekers** of **kopjes**, ondieper dan de vorige; de eerste — hoog 4.1, middellijn 10.5 — heeft een ring als voetstuk; van de beide anderen is de voet afgebroken. *Zilver*. — No. 1712 is afkomstig uit Kadoe.

1715. **Bekers** in den vorm van een afgeknotten kegel, aan den buitenkant met eenig drijfwerk versierd; vroeger voorzien van een voet, die thans ontbreekt. *Zilver*. Hoog 6.9; middellijn 10.2.

1715ª. **Beker** of **kom**, van buiten versierd met staande banden van gedreven bloemwerk. Hoog 8, middellijn 10.3. *Goud*. — Not. 1885 pag. 75. Desa Soedjopoero, distr. Kalialang, afd. Ledok (Bagelen).

1715ᵇ. **Id.** van koper, bijna cylindervormig, van boven wat breeder toeloopend. Hoog 9.5; middellijn van boven 9. — Not. 1881 pag. 104. Malang.

---

zilverd, hebben waarschijnlijk meestal, zoo niet uitsluitend, gediend als offergereedschap. In het op pag. 231 aangehaalde werk van Mrs. Belnos worden op plaat 14 zulke schaaltjes afgebeeld, een grooter onder den naam van »*kuttora*, a copper vessel to give offerings of flowers", en een kleiner als »*laghupatra*, a small brass cup to mix sandal in."

Hetzelfde is het geval met de nos. 1705 *a-c*, waaromtrent Colebrooke, Miscellaneous Essays, Vol. I pag. 135 b. v. het volgende zegt: »The oblation to the sun consists of tila, flowers, barley and water, and red sandalwood, in a clean copper vessel, made in the shape of a boat, this the priest places on his head etc." Vergelijk ook plaat 18 van Mrs. Belnos, waar we onder den naam »*urgha*, a copper vessel used in the ablutions of the images", een langwerpig bakje, echter van eenigszins anderen vorm aantreffen.

Digitized by Google

1716. **Schelpvormige bakjes** zonder voet. *Zilver.* — Not. 1879 pag. 156 *e.* Desa Gentan, distr. Singomerto, afd. Bandjarnegara (Banjoemas).

1717—23[c]. **Kommen of bekers** met rondem boden en eenigszins naar buiten loopenden rand; schijnen alle voorzien geweest te zijn van een voet, die thans ontbreekt. Hoog 9—7.5; middellijn 13.3 — 10.8. — De nos. 1722 en 23 zijn afkomstig van Soetji (Preanger), zie Not. 1869 pag. 66 *e*; no. 1723 [a—c] uit de onderafdeeling Boemiajoe (Tagal), zie Not. 1886 pag. 2.

1724. **Id.** ondiep met rechtopgaanden rand en bijna platten bodem, eveneens vroeger met een voet. Hoog 6, middellijn 11.7.

1724[a]. **Id.** met breed uitstekenden rand van knoppen; om de opening vier oogjes ter ophanging of ter bevestiging van het deksel. Is vroeger van een voet voorzien geweest. Hoog 11. — Herkomst als no. 1723[a].

1724[b]. **Id.** de rand horizontaal omgebogen en de buitenkant door fraaie arabesken van gedreven lijnen in 8 vakken verdeeld. Voet eveneens afgebroken. Hoog 21; middellijn met den rand 24. — Gevonden met het vorige nummer.

1725 en 26. **Schaaltjes**, rond, met platten bodem, geschubden bovenrand en vertikale strepen in den rand naar binnen gedrukt. Het eerste schijnt vroeger op een voet bevestigd te zijn geweest. Middellijn 18 en 12.

1727. **Schotel** met deksel, zeer geschonden. Middellijn 31. — Not. 1868 pag. 20. Desa Glompong, distr. Bodja (Samarang).

1728. **Bak** in den vorm van een halven bol met vierkanten voet. De bak is bewerkt, alsof het bamboe vlechtwerk ware. Middellijn 31.5 — Gevonden met no. 1727.

1729 en 1730. **Bovenranden** van bakken, die op dezelfde wijze bewerkt waren als het vorige nummer.

Digitized by Google

1731—1734. **Schalen** met vasten voet in den vorm van moderne vruchtenschalen. Hoog 9.5 — 6; middellijn 26 — 12. 2.

Deze schalen komen geheel overeen met eene afbeelding op plaat 14 van het op pag. 231 aangehaalde werk van MRS. BELNOS, waarvan gezegd wordt: "*sumputnee*, a copper vessel also used in presenting offerings." Vermoedelijk hebben ook wel enkele der volgende nummers gelijke bestemming gehad.

1735. **Id.** met lossen, daaraan gesoldeerden voet, op het binnenvlak versierd met eene ster in den vorm eener kompasroos en randen. Hoog 6.5, middellijn 27.5.

1735a. **Id.** een paar, de voet afgebroken; van binnen versierd met gegraveerd bloemwerk. Middellijn 29.5. — Not. 1886 pag. 2. Onderafd. Boemiajoe (Tagal).

1736. **Id.** van *zilver*, met twee visschen in hoog relief in het midden en daarom heen versierde randen in fijn graveerwerk, waarvan de breedste twee ganzen en twee reeën tusschen bloemwerk vertoont; de visschen en de randen zijn *verguld*. De onderkant is plat, maar draagt de sporen van een voet, die daaronder bevestigd moet geweest zijn. Hoog 4, middellijn 25.

1737. **Id.** Van binnen versierd met een fijn gegraveerd medaillon, waarin eene menschelijke figuur in peinzende (slapende?) houding onder een boom gezeten. Het ondervlak draagt de sporen van op een voet bevestigd te zijn geweest Middellijn 19. *Zilver*. — Not. 1879 pag. 156*e*. Desa Gentan, distr. Singomerto, afd. Bandjarnegara (Banjoemas).

1738. **Id.** Als voren. Van binnen zonder versiering, middellijn 25.7. *Zilver*. Aan den onderkant eene inscriptie(1). — Not. 1881 pag. 97 no. 23. Desa Moeteran, afd. Modjokerto (Soerabaja).

---

(1) Op den achterkant of liever aan den onderkant van dit bord, dat zooals een ringvormige moet schijnt aan te duiden eens op een (ringvormigen gouden ?) voet heeft gestaan, leest men in oud-Javaansche letters: *bhaṭâra kakingabhaya brat dhâ* 11 *brat ning masya* (lees: *mâsnya*) *su* 1 *mâ* 15, d. w. z. »Bhaṭâra Bestevaar te Abhaya.

Digitized by Google

1739—1739[k]. Schaaltjes met bolvormigen onderkant, waaraan vroeger een voet bevestigd is geweest. Hoog 4.6, middellijn 15.5 —13.5. — Behalve het eerste nummer afkomstig uit de onderafd. Boemiajoe (Tagal), zie Not. 1886 pag. 2.

Zwaar (aan zilver, dit blijkt uit den gebruikten metrischen term) *dhā* 11; de zwaarte van het goud eraan (van den verloren geganen voet ?) is *su* 1 *mā* 15".

Mijne lezing verschilt zooals men zien kan (vgl. Not. Bat. Gen., XX, 50) eenigzins met die van Prof. Kern, die moest afgaan op een deokelijk niet geheel nauwkeurige afteekening; ook meen ik geleid door de legende op een soortgelijk bord, aan Prof. Kern onbekend, van zijne verklaring te moeten afwijken.

Dat tweede bord is in het bezit van den tegenwoordigen Regent van Soerabaja.

Bij een bezoek te zijnent, gedurende een kort verblijf te Soerabaja in het voorjaar van 1885 op mijn terugreis van Bali naar hier, stelde genoemde Regent mij in de gelegenheid die legende af te schrijven. Zij luidt als volgt : *brat kā* 1 *pamujā* (lees: *pamūjā*) *rakryan* (lees : *rakryān*) *manambi* (lees: *manambah*) *i bhaṭāra kaki i abhayamukha* d. i. »Zwaar (aan zilver) *ka* 1. Eerbewijs van den rakryan zich buigende voor (dus: in ootmoed aangeboden aan) den Bhaṭâra Bestevaar te Abhayamukha". Mogelijk is het dat in *manambi* de naam van den rakryan schuilt; alsdan zou mijne vertaling eenigzins gewijzigd dienen te worden; trouwens *pamūjā i bhaṭāra* zou, hoewel het niet zoo alus is, reeds voldoende zijn.

In verband met deze laatste legende meen ik te mogen aannemen dat de legende op het eerste bord (no. 1738) op te vatten is als beteekent zij: »(Aangeboden aan) Bhaṭâra Kaki te Abhaya", — het in het midden latende of deze *Bhaṭāra Kaki ing Abhaya* dezelfde zou kunnen zijn als die *Bhaṭara Kaki i Abhayamukha*.

Uit dezelfde streek (Madjakerta, of elders uit het Soerabajasche) is verder, naar ik vermoed, ook afkomstig een beschreven steentje in het Museum (no. 13, wit cijfer). De eigenlijke plaats van afkomst is niet meer bekend, maar de letters van het korte opschrift hebben zulk een karakteristiek eigenaardigen oost-Javaanschen vorm dat dit vermoeden niet geheel onwaarschijnlijk kan heeten. En in het oog houdende wat dit kleine opschrift te lezen geeft, meen ik er hier melding van te moeten maken, niettegenstaande de verklaring van het slot, waarom het hier eigenlijk te doen is, zeer bezwaarlijk is. Op dat steentje staat het volgende:

// ᵘ // dhana pakṣa rūpa janma
// ᵒ // sira sang makapūrbha-tarukan, māngatake-
n sigi, tunwanira i-
ki // ᵒ // = ᵒ // ᵘ
pangrakṣanira sangapa-
ñji harṣanngah isi-
rahyang kaki // ᵒ //

D. w. z.: »(Çaka) 1125 (want *dhana* = *artha*, dus = A. D. 1203). Hij die een begin gemaakt heeft met de ontginning, heeft het nog ongeweven gedeelte van de schering (*sigi*) afgesneden (van den kain, dien hij, even als een wever dat doet als hij meent dat

Digitized by Google

1739^{l}. **Schaaltjes**, een paar, eenigszins zwaarder. Middellijn 14.— Herkomst als 1739^{a}.

1740. **Schaal** zonder versiering, dan alleen een rand van knopjes om den bovenkant, van onder. een smalle ring als voet. Hoog 4.5, middellijn 26.

Op den rand staat eene Arabische inscriptie, omtrent welke Mr. L. W. C. Van den Berg het volgende aanteekent:

„De inscriptie luidt: السيد عثمان باشا سنة ١١٨٨م

---

zijn weefsel geheel gereed is, beschouwde als afgewerkt). Dit is de plaats waar hij verbrand werd. Enz."

Bij deze vertaling moet worden opgemerkt dat in het oorspronkelijk de zin even onduidelijk is, want welke *tarukan*, of wat hier eigenlijk met *tarukan* bedoeld is blijkt niet; evenmin als het zeker is of *mămgatoken sigi*, zooals het door mij is verklaard, wel op de juiste wijze is opgevat. Mogelijk mag men het achten, daar dit in het verband past en vandaar mijne toelichting tusschen haakjes, dat deze uitdrukking, die mij van elders niet bekend is, iets beteekenen moet als ons „zijn levensdraad afsnijden", doch met een anderen metaphoor, — in het nieuw-Javaansch zegt men *mĕgat ñawa*, — en deze zou met het oog op de Hindu voorstellingen van het verband tusschen leven en dood, ontstaan en vergaan zeer juist zijn, in zoover als hier sprake schijnt een van persoon (men vgl. de plaatjes onder no. 791) die na vrijwillig den dood boven het leven (bij hem een weefsel, dat nog verder kan worden voortgezet) te hebben verkozen, te niet heeft gedaan wat hem menschelijker wijze gesproken van het leven nog restte (de nog overschietende einden van de draden der schering, waarin de inslag nog niet was aangebracht), waarna hij verbrand is ter plaatse waar deze verbrandingsteen (naar ons taaleigen grafsteen) is opgesteld.

Het laatste gedeelte is door mij onvertaald gelaten, want de bedoeling is geenszins duidelijk. De woorden kunnen op verschillende wijzen gescheiden en met elkander verbonden worden. Indien er evenwel, wat misschien later blijken kan, als ons een soortgelijk legende waarvan de zin van zelf spreekt bekend zal zijn geworden, het *hyang kaki* (of *rahyang kaki*) beantwoordt aan het *bhaṭâra kaki* van de beide borden, dan zouden wij in dit opschrift een derde voorbeeld hebben van dezen uitdrukking, en als zoodanig behoort het in éénen adem met deze genoemd te worden.

Wat de namen der zilver- en goud-gewichten aangaat, die in abbreviaturen zijn aangegeven, hier is het de plaats niet daarover uitvoeriger te worden.

De misspellingen in de legenden zijn tusschen haakjes verbeterd. Den vorm *brat*, in plaats van oud-Jav. *bwat* of *wwat*, nieuw-Jav. *bot* en *wrat*, ontmoet men ook in andere oud-Javaansche oorkonden.

B

d. i. De Sajjid 'Othmân Bâsjâ Jaar 1188 der H. = 4 Maart 1774 — 3 Maart 1775 van onze jaartelling. De Kapitein der Arabieren alhier Mohammad bin Hasan Bâbahîr en Sajjid 'Othmân bin 'Abd Allâh bin Jahjâ deelen mij mede, dat men dergelijke schotels te Mekka dagelijks gebruikt om het eten in op te brengen, doch dat er nog een metalen deksel aan ontbreekt."

1740ª. Id. met eene kegelvormige verhevenheid in het midden, hoog 5, middellijn 16. Bijna geheel bedekt met Arabische inscripties, waarover Mr. L. W. C. van den Berg mij het volgende mededeelt:

„Rand: Koran XXXVI: 1 — 5.

Binnenkant: (a) langs den rand: het eerste gedeelte van de Mohammedaansche geloofsbelijdenis: „Er is geen god dan Allâh", vele malen herhaald, (b) medaillons: de drie laatste hoofdstukken van den Koran, (c) bodem: onleesbaar.

Buitenkant: (a) langs den boven rand = den binnenkant sub (a), (b) medaillons: Koran I en XVII: 83, (c) langs den benedenrand = (a).

Door de Mohammedanen wordt aan het eten of drinken uit een aldus beschreven schotel wonderdadige geneeskracht toegeschreven. Sajjid 'Othmân bin 'Abd Allâh bin Jahjâ deelt mij mede, dat hij eenige jaren geleden een dergelijken schotel heeft gezien, die uit Atjeh afkomstig was, en ik onderstel op grond van dien dat dit ook wel met dezen het geval zal zijn. De vorm althans is op Java ongewoon. Het slechte schrift en de taalfouten in de inscripties doen mij vermoeden, dat bedoelde inscripties niet het werk van een Arabier zijn."

1741. Bord met platten bodem en breeden rand. Middellijn aan den rand 27.5. — Not. 1882 pag. 84*b*. Land Sinagar, afd. Soekaboemi (Preanger).

1741ª. Id. 2 stuks. Het grootste onversierd; het tweede van binnen met banden van concentrische cirkels, beide fraai groen geëmailleerd. Middellijn 35 en 34.

Digitized by Google

1742. **Potje**, rond, van *zilver* en staande op een lotuskussen als voet, met een à jour gewerkt deksel, dat aan den binnenkant een kettingje draagt en daarmede verbonden is aan twee oogjes binnen in het potje. Hoog 10.8, middellijn 11.

1743. **Id.** met voet, zonder versiering en met een plat deksel met vier gaatjes er in. Hoog 9.4, middellijn 8.1. *Zilver.*

1744 en 45. **Deksels** van potjes. Middellijn 10. *Zilver.*

1746—1748. **Waterkruiken** (gendi van zeer dun metaal, met lossen deksel en tuit; alle zeer beschadigd en bij no. 1748 ontbreekt het deksel. Hoog 32.2 — 24.2.

1749. **Id.** Van dikker metaal en zonder deksel. Hoog 20.

1750. **Vaas** of pot met wijden buik en nauwen hals, waarom een breede rand; de bodem is weggebroken. Hoog 14.2, middellijn van den buik 11.3.

1751. **Waterschepper** van dun *verzilverd metaal*, bestaande uit een platrond buikig potje met langen steel, die met eene groote, zeer fraai gedreven plaat op het potje is bevestigd. Middellijn van den schepper 13, geheele lengte 26.
Deze scheppers werden bij den eeredienst gebruikt, om plengwater over beelden en andere voorwerpen te gieten. Vergelijk het meer aangehaalde werk van Mrs. Belnos, plaat 14.

1752. **Id.** als voren; het plaatje, waaruit de steel voorkomt, is eenvoudig en onversierd. Middellijn 11, lengte 18.

1753 en 54. **Id.** steel en bevestigingsplaat afgebroken.

1755 en 56. **Id.** van eenvoudiger vorm; ronde metalen bakjes met steel, die bij het eerste nummer in een haak eindigt. Middellijn 8 5 en 9.5; lang 26 en 21.6. (Kadoe).

1757—62[d]. **Scheppers**, zijnde ronde bijna platte pannetjes met een plat sterk gebogen handvat. Met uitzondering van het eerste

Digitized by Google

nummer alle op de binnenvlakte en steel met lijnen en bloemwerk versierd. Middellijn 13—10.5; lang 23—19.5.

Het laat zich niet gissen waartoe deze voorwerpen gediend hebben.

1763. **Steel** van idem.

1764—65. **Lepels**, langwerpig en plat, met sterk gebogen steel. Lang 15.5 en 18.

1766—67. **Id.** rond en van *zilver*. Lang 12.9 en 13.6.

1768. **Id.** zeer dun, iets grooter en platter, met nog slechts een klein stuk van den steel.

1769. **Emmer** om mede te putten, van onder rond en boven ovaal, over den kortsten middellijn zijn de wanden verbonden met een metalen dwarsstaaf, waarin een groote ring. Hoog 17.5; grootste middellijn 26.

1770. **Id.**, als voren, de dwarsstaaf is weggebroken en alleen zijn nog de gaten zichtbaar, waarin die bevestigd is geweest.

1771 en 1772. **Blaadjes**, rond en met meer of min opstaanden rand, van onder eenigszins bol en zonder eenige versierring. Middellijn 21.

1773 en 1774. **Id.** als voren. Middellijn 13.5; op elk is in het midden het woord *çrî* gegraveerd.

1775—1802[e]. **Groote metalen bladen**(¹), van onder plat en met een recht of schuin opstaanden rand zonder eenige versiering. Middellijn 50-28. — No. 1778 is afkomstig uit de Preanger-regentschappen; nos. 1779 en 1780 van Gondang, afd. Klatten (Soerakarta), zie Not. 1876 pag. 12 *m*; no. 1794 uit Soetji (Preanger), zie Not. 1869 pag. 66 *e*; no. 1802[a—e] uit de onderafd. Boemiajoe (Tagal), zie Not. 1886 pag. 2.

(¹) Deze bladen of borden, die vermoedelijk ook voor gewone huiselijke doeleinden gediend hebben, werden onder anderen gebruikt bij den huisgodsdienst, waarbij de als offeranden aangeboden bloemen en gebak daarop gelegd werden. Zie Mrs. S. C. Belnos, The daily prayers of the Brahmins, plaat 14.

Digitized by Google

1803 — 1819[b]. **Groote metalen bladen** als voren, op het binnenvlak versierd met eene wijdbuikige bloemenvaas met verschillende bloemen en randen er omheen, alles in ondiepe lijnen gegraveerd. Middellijn 56-35. — Nos. 1803 en 1804 gevonden in de desa Kebonsari, distr. Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean), zie not. 1882 pag. 62; nos. 1808 en 1809 te Gondang, afd. Klatten (Soerakarta), zie Not. 1876 pag. 12; no. 1810 bij de desa Kedoeng-dowo, distr. Loano, afd. Poerworedjo (Bagelen); no. 1819[a en b] in de onderafd. Boemiajoe (Tagal), zie Not. 1886 pag. 2.

1820 — 21. **Id.** als voren, op het binnenvlak eene slanke vaas of standaard met bloemen en randen als boven. Gevonden met no. 1809.

1822, 1824 — 1837. **Id.** als voren. Op het binnenvlak versierd met bloemen, randen enz. van verschillende grootte en vorm. Middellijn 48—24.— Nos. 1824 en 1830 zijn gevonden in de desa Kemantren, distr. Djenggolo II, afd. Siddhoardjo (Soerabaja).

1838 — 1850[b]. **Id.** als voren. Op het binnenvlak de schelp (sangka) tusschen verschillend bloemwerk. Middellijn 55— 42.— De nummers 1850[a en b] zijn afkomstig uit de onderafd. Boemiajoe (Tagal), zie Not. 1886 pag. 2.

1851. **Id.** als voren, versierd met een symbolischen boom. Middellijn 45.

1852. **Id.** als voren, versierd met eene vaas, waarboven een zonnescherm. Middellijn 42.4.

1853. **Id.** als voren, op het binnenvlak eene ster van bloemwerk met versierde randen en daarom heen een breede rand, waarin verschillende dieren tusschen bloemen, namelijk eene koe, een bok, eene tijgerkat (?), een onzeker dier, een hond, een ree, een linx en een hert; sommige door slechte teekening onzeker. Middellijn 45. — Not. 1873 pag. 74 *e*. Desa Dajoe, distr. Pandaän (Pasoeroean).

1854. **Id.** als voren. Op het binnenvlak twee groote mensch

Digitized by Google

lijke figuren, de een zittende onder een afdak met bamboe stijlen, de ander daarbuiten staande. Daarom heen een rand met verschillende dieren en vogels als: eene koe, eene slang die gedeeltelijk achter de koe ligt, twee vogels met lange bekken en hooge kuiven (reigers?), die zoo het schijnt een jongen vogel zonder veeren opvreten, een varken, een linx, een hert, een pauw tusschen eene mantis religiosa, een sprinkhaan en een glazenmaker, welke laatste juist door den vogel gegrepen wordt, en een ree. Middellijn 41. — Diëng.

1855. **Groot metalen blad** als voren, versierd met een olifant en daarop eene menschelijke figuur met een werpspies in de hand, alles zeer slecht geteekend. Middellijn 31.5.

1856. **Id.** als voren, versierd met een pauw, door bloemwerk omgeven. Middellijn 23.5. — Not. 1880 pag. 42. Gehucht Singkal, desa Prambon, distr. Waroedjajeng, afd. Berbek (Kediri).

Digitized by Google

C.

Aardewerk.

De oudheid van menig stuk dezer afdeeling is wederom niet rechtstreeks te bewijzen, maar mag worden aangenomen op grond dat de vormen verschillen van wat thans in gebruik is, of dat de voorwerpen gevonden zijn met andere van onbetwiste oudheid. Verder wordt opgemerkt, dat het aardewerk voor een groot deel uit China is aangevoerd; dit blijkt met zekerheid uit een aantal der voorwerpen zelve en wordt verder bevestigd door meerdere passages mijner Notes on the Malay archipelago and Malacca (Verh. deel XXXIX), waarin telkens aardewerk als een handelsartikel wordt vermeld en op pag. 75 bepaaldelijk „green and white crockery, large and small earthen jars „worden genoemd.

I. TEMPAJANS.

Potten met nauwen hals, wijden buik en naar beneden smal toeloopend.

1857. **Tempajan**, bruingeel verglaasd, even beneden den hals 6 kleine verticale ooren in een kring, juist groot genoeg om er een koord door te scheren, en daaronder twee draken in zwak relief. Geheel gelijk aan de door de Dajaks op Borneo zoo hoog geschatte tadjau's. Hoog 64. — Not. 1882 pag. 26. Desa Kebonsari, distr. Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean).

1857[a]. **Id.** geelbruin en met ooren en draken als het vorige nummer. Hoog 65. — Not. 1886 pag. 40. Menado.

1858. **Id.** als voren, donkerbruin, 4 horizontale ooren en twee draken. Hoog 34.5. — Collectie Scheepmaker.

1859. **Id.** geelbruin en verder gelijk het vorige nummer. Hoog 32.

Digitized by Google

1860. **Tempajan**, niet verglaasd en verder als het vorige nummer. Hoog 28.5.— Not. 1864 pag. 307. Besoeki.

1861. **Id.** donkerbruin verglaasd, vier verticale ooren en twee draken, aanmerkelijk grooter dan bij de vorige nummers. Hoog 28.2. — Gevonden met no. 1860.

1862. **Id.** geelbruin, met 2 groote draken en 5 verticale ooren, die langenkoppen voorstellen. Hoog 25.3.

1863. **Id.** vier horizontale ooren en daaronder eenig bloemwerk in ondiepe lijnen. Hoog 29. — Not. 1883 pag. 58. afd. Soekaboemi (Preanger).

1864. **Id.** geelgrauw en onverglaasd; vier horizontale ooren, waarvan 3 afgebroken, en zonder eenige versiering. Hoog 53. — Collectie Scheepmaker.

1865. **Id.** geel verglaasd, 5 ooren en in denzelfden kring een kleine tuit. Hoog 38. — Kalialang (Bagelen).

1866. **Id.** bruin en wijder van buik dan de vorige nummers. Vier horizontale ooren, waartusschen aan den eenen kant een vertikaal oor en daartegenover aan den anderen kant een onleesbaar Chineesch fabriekmerk in een langwerpig vierkant vakje. Hoog 36.5.

1867. **Id.** als het vorige nummer, maar in het vierkante vakje geen Chineesche letters. Hoog 35.5. — Not. 1872 pag. 95 *i*. Desa Tjidadap, distr. Goenong Parang, afd. Tjiandjoer (Preanger).

1868. **Id.** als voren, zonder eenig merk. Hoog 36. — Malang.

1869. **Id.** 4 horizontale ooren op ongelijke afstanden en daartusschen tweemaal als fabriekmerk het Chineesche teeken 初. Hoog 34.5. — Collectie Scheepmaker.

1870 en 1871. **Id.** donkerbruin, vier horizontale ooren. Hoog 44 en 38. — Not. 1882 pag. 17 *f*. Desa Kemantren, afd. Sidhoardjo (Soerabaja).

Digitized by Google

1871[a]. **Tempajan** als voren. Hoog 28. — Not. 1886 pag. 3, onderafd. Boemiajoe (Tagal).

1871[b]. Id. als voren, maar geelrood en onverglaasd. Hoog 36. — Gevonden met 1871[a].

1872. Id. als voren van onverglaasd rood aardewerk. Hoog 35.7. — Collectie Scheepmaker.

1873. Id. paarschbruin verglaasd, hoog 36. — Als voren.

1874. Id. zwart verglaasd, hoog 28.4. — Als voren.

1875. Id. eivormig en zwartbruin verglaasd, hoog 45. — Als voren.

1876 — 78. Id. donkerbruin verglaasd, van boven bijna plat. Hoog 43.2, 42 en 29. — Als voren.

1878[a]. Id. versierd met bruin en witachtig bloemwerk, waarin een draak en iets wat op de schelp van Wishnoe lijkt. Geene ooren. Hoog 30.—Notulen 1886 pag. 40. Menado.

II. KRUIKEN EN GENDI'S.

1879. **Kruik** van bruin verglaasd aardewerk met nauwe opening en twee daarboven uitstekende groote ooren. Hoog 52.5, grootste middellijn 33, voet 20. — Collectie Scheepmaker.

1880. Id. met een hals als een flesch en één groot oor. Hoog 42.5. — Als voren.

1881. Id. (gendi) van bruin onverglaasd aardewerk met langen hals. Hoog 28.5. — Als voren.

1882. Id. grijs verglaasd, met drie kleine ooren en een dierkop (slangenkop?) als tuit. Hoog 23. — Als voren.

1883 en 1884. Id. twee stuks van fijn, geelwit en onverglaasd aardewerk, met langen cylindervormigen hals, wijden buik en zeer

Digitized by Google

lange conische tuit. Hoog 19 5. — Not. 1883 pag. 1. Grissee (Soerabaja).

1885 en 1886. Gendi's, twee stuks als voren, van fijn rood aardewerk met peervormige tuit en deksel op den hals. Hoog 20 en 16. — Not. 1884 pag. 111, desa Semboeng, afd. Modjokerto (Soerabaja).

1887. Id. vorm als voren maar zonder deksel; lichtgroen verglaasd met twee geele draken in een versierden kring beneden den hals. Het lichaam der gendi en de tuit versierd met opstaande ribben; op het bovenvlak van den hals om de opening wolkachtige versiering. Hoog 16.5. Stellig Chineesch maaksel. — Not. 1882 pag. 109*b*. Berg Nipotokka, regentschap Barang-barang op het eiland Saleier.

1888. Id. als voren, bruin met witte bloemen; hoog 11. — Gevonden met het vorige nummer.

III. POTTEN,

waarvan de grootste in vorm veel met de tempajans overeenkomen.

1889. Pot, in vorm gelijk aan de tempajans, met nauwe opening of hals en daaronder in een kring vier horizontale ooren. Lichtbruin verglaasd en onder de ooren een krans van wolkachtige versierselen. Hoog 24.5. — Collectie Scheepmaker.

1890 en 1891. Id. twee stuks als voren, maar wat meer gedrongen, donkerbruin verglaasd met metaalglans; vermoedelijk Chineesche wijnkruikjes. Hoog 16.5 en 15. — Het tweede nummer behoort tot de collectie Scheepmaker.

1892. Id. grauw en onverglaasd, met twee horizontale ooren. Hoog 7.7. — Not. 1876 pag. 90 *f* en 101. Desa Djepang, distr. Tengeles, afd. Pati (Japara), gevonden met een inhoud van 10 gouden en 193 zilveren Hindoe-munten.

1893. Id. als voren, slechts het bovengedeelte geelbriun verglaasd; vier horizontale ooren. Hoog 6.5. — Collectie Scheepmaker.

Digitized by Google

1894. **Pot** zonder ooreu en overigens gelijk aan no. 1889. Rood aardewerk, niet verglaasd. Hoog 25. — Not. 1883 pag. 1. Land Petoeng-ombo, afd. Malang (Pasoeroean).

1895. **Id.** als het vorige nummer; hoog 9. — Not. 1882 pag. 162. Kasteelplein te Batavia.

1896. **Id.** als voren, onverglaasd, van boven grijs, van onder donkerbruin; hoog 26. — Collectie Scheepmaker.

1896^a. **Id.** met vier horizontale ooren, geelachtig en verglaasd. Hoog 27.5. — Not. 1886 pag. 3. Onderafd. Boemiajoe (Tagal).

1896^b. **Id.** als voren, hoog 27. — Gevonden met 1896^a.

1897. **Id.** met niet zeer wijden buik, groote opening en vier horizontale ooren; geel en onverglaasd. Hoog 18.5. — Not. 1877 pag. 43. Gehucht Pagandiau, desa Wanar, distr. Keboemen (Pakalongan); gevonden met twee weegschaaltjes (1220) en drie bronzen armbanden (1280).

1898. **Id.** gelijk aan het vorige nummer maar kleiner, hoog 13. — Gevonden met 67 zilveren Hindoe-munten.

1899. **Id.** als voren; geel verglaasd en wat wijder van buik dan de vorige. Hoog 15.5. — Collectie Scheepmaker.

1900. **Potje**, gelijk aan het vorige nummer, doch bruin en hoog 11. — Als voren.

1901. **Id.** grauw-wit verglaasd, van boven bijna plat en met vier opstaande ooren. Hoog 11. — Als boven.

1902. **Id.** grauw verglaasd, in vorm gelijk aan no. 1898 maar kleiner en met twee ooren; hoog 9. — Not. 1878 pag. 34 *c*. Desa Ketep, distr. Probolinggo (Kadoe). Gevonden met diverse gouden voorwerpen, waaronder de ringen 1304, 1354 en 1398.

1903. **Id.** vuilwit verglaasd en zonder ooren. Hoog 13. — Not. 1882 pag. 110. Gevonden met no. 1887.

Digitized by Google

1904. **Pot**, met den vorm der tempajans, geel en onverglaasd, hoog 7.5. — Gevonden in Banjoemas met een zilveren ketting (1514), een zilveren ring (1372) en een paar gouden oorknoppen (1415).

1905. Id. met hoogen rand om de opening, bruin verglaasd. Hoog 9. — Collectie Scheepmaker.

1905^{a}. Id. dezelfde vorm, onverglaasd. Hoog 8.

1906. Id. donkerbruin verglaasd, zeer wijde opening en om den hals een krans van knoppen. Hoog 13. — Als voren.

1906^{a}. Id. onverglaasd en zeer ruw bewerkt. Hoog 6.

1907. Id. als voren, grijs en onverglaasd, met 3 verticale ooren en een tuit op de plaats van het vierde. Hoog 20.2. — Als voren.

1908. Id. groenachtig grijs verglaasd, met een kleinen voet, wijd van buik en enge opening; vier verticale oogjes of ooren en een plat deksel. Hoog 12.5. — Gevonden met 6 zilveren Hindoemunten er in.

1909. Id. van grijs porselein, in vorm overeenkomende met het vorige nummer, maar zonder oogjes of deksel. Hoog 8.5.

1910. Id. van fijn, donkergroen, verglaasd aardewerk, met wijden buik en korten hals met opstaanden rand; beneden den hals een krans van gepunte bladeren. Op den bodem staat in negatieve Chineesche letters het fabrieksmerk 雨正 來記. Hoog 14.5, grootste middellijn 19, hals 7.5. — Collectie Scheepmaker.

1911. Id. grijsgroen verglaasd, versierd met opstaande ribben. Hoog 10, middellijn 14. — Not. 1882 pag. 110. Gehucht Singkal, desa Prambon, distr. Waroedjajeng, afd. Berbek (Kediri).

1912. Id. grauw en zonder versiering, hoog 7.5. — Not. 1882 pag. 110. Berg Nipotokka, regentschap Barang-barang, eiland Saleier.

Digitized by Google

1912a. Pot, gelijk aan het vorige; hoog 5.5.

1913. Id. met deksel, wit met blauwe bloemen. Hoog 10.—Not. 1878 pag. 81. Desa Serang (Tagal).

1914. Id. als voren, geel en onverglaasd, hoog 7.--Not. 1879 pag. 141 *f*. Desa Djatinom, afd. Blitar (Kediri).

1915. Id. van groen aardewerk en achthoekig; het deksel versierd met geele bloemen langs den rand en een geele kring bovenop, waarin een kikvorsch zit. Hoog 7.2.—Not 1881 pag. 10 *b*. Bandoeng?

1916. Id. fijn aardewerk, olijfkleurig. Hoog. 7. — Not. 1878 pag. 71. Desa Kalisapoe, distr. Doekoehwringin (Tagal).

1917. Id. als voren, van wit porselein met blauwe bloemen, nauwen hals en vrij wijden buik. Hoog 7.3.

1918. Id. als voren. Hoog 7.2. —Gevonden met no. 1913.

1919. Id. grijsachtig wit, zonder bloemen. Hoog 7. — Gevonden met no. 1918.

1920. Id. olijfkleurig; zoo het schijnt beneden den hals een draak in zeer zwakke lijnen. Hoog 7.

1921. Id. fijn grauw aardewerk, niet zeer wijd en met vrij groote opening. Hoog 6. — Ardjowinangon, afd. Ponorogo (Madioen).

1922. Id. van vuilwit porselein, plat en met nauwe opening; de omtrek door loodrechte insnijdingen verdeeld in 6 vakken. Hoog 5. — Blitar (Kediri).

1923. Id. als voren, zonder eenige versiering. Hoog 5. — Gevonden met no. 1916.

1924 en 1925. Id. twee stuks van fijn aardewerk, het eene groen en het andere bruin, met zeer wijd uitstekenden en aan den

Digitized by Google

omtrek bijna scherpen buik en zeer kleine opening. Hoog 4.7 en 3.1. — Berbek (Kediri).

1926. **Potje of kopje**, groenachtig grijs en met twee ooren. Hoog 6.5. — Ardjowinangon, afd. Ponorogo (Madioen).

1927. **Id.** met één oor, grijs verglaasd en kruikvormig, bijna gelijk aan no. 1880. Hoog 12. — Not. 1882 pag. 162. Kasteelplein te Batavia.

1928 en 1929. **Id.** twee stuks, met wijden buik, engen hals en twee opstaande ooren, groengrijs en fijn verglaasd, onder den hals een draak in zwak relief. Hoog 7. 5. — Not. 1883 pag. 1. Desa Pamottan, afd. Malang (Pasoeroean).

IV. POTTEN MET DEKSELS.

1930. **Pot of kom** van vuilwit aardewerk met blauwzwarte strepen. Is, blijkens den rand, voorzien geweest van een deksel, dat thans ontbreekt. Hoog 8.3. — Soerabaja.

1931—1933. **Id.** plat en van grof wit porselein met een deksel, dat ongeveer even hoog en gelijk aan de kom is; kom en deksel zijn versierd met opstaande ribben en het deksel in het midden met blauwe bloemen. Middellijn 14—10.5; hoog 7.2—6.2.— Not. 1881 pag. 10*b*. Preanger.

1934 en 1935. **Id.** als voren, kleiner, van fijner porselein, zonder opstaande ribben en geheel met blauwe bloemen versierd. Middellijn 9 en 7.3.— Gevonden met no. 1931—33.

1936. **Id.** geheel wit en met opstaande ribben; op het deksel bloemwerk in zwak relief. Middellijn 14, hoog 7.

1937—46. **Id.** alleen de potten, waaraan de deksels ontbreken, middellijn 13.5—4.5. De nos. 1937—42 wit met opstaande ribben, die de volgende nummers missen; 1943 wit met roode bloemen, 1943ª en 1946 wit met blaauw bloemwerk, 1944 lichtgroen met

lintvormige versiering, 1945 wit met bladeren in zwakke teekening. — Nos. 1937—39 zijn afkomstig uit Madioen, zie Not. 1877 pag. 143; nos. 1943, 45 en 46 zijn gevonden met 1935; no. 1943ª zie Not. 1882 pag. 110, berg Nipotokka, regentschap Barang-barang, eiland Saleier.

1947—48. **Deksels**, behoorende bij potten als voren, middellijn 13.4 en 11.7; het eerste geheel wit, het tweede met blauwe bloemen.

1949. **Id.** Plat, van fijn lichtgroen aardewerk, middellijn 13.5. — Not. 1880 pag. 42. gehucht Singkal, desa Prambon, distr. Waroedjajeng, afd. Berbek (Kediri).

1950. **Id.** van grof, vuilgroen aardewerk met eene ronde verhevenheid in het midden. — Gevonden met 1943ª.

1951. **Pot** van onverglaasd aardewerk, cylindervormig, met platten bodem en weinig gewelfd deksel, het laatste dicht. bij den rand versierd met eene golvende lijn tusschen twee concentrische cirkels; hoog 29.5, middellijn 37. Naar vorm en versiering te oordeelen niet Chineesch en dus waarschijnlijk Hindoe-Javaansch werk. — Not. 1880 pag. 42. Gehucht Singkal, desa Prambon, distr. Waroedjajeng, afd. Berbek (Kediri).

V. VAZEN EN VAASVORMIGE POTTEN.

1952. **Vaas** van lichtgroen fijn verglaasd aardewerk met groote bloemtakken in zwak relief versierd; de bovenrand is afgebroken. Tegenwoordige hoogte 48. — Not. 1881 pag. 114. Desa Sonorari, distr. Senggoroh, afd. Malang (Pasoeroean).

1953. **Vaas** als voren, met peervormig verwijden hals, de bovenrand eveneens afgebroken. Hoog 39.—Gevonden met het vorige nummer.

1954 en 55. **Vaasvormige potten** van donkerbruin verglaasd aardewerk, met smallen voet en enge opening, hoog 22.5 en 20.5.

— Not. 1882 pag. 13. In de Benedenstad van Batavia bij het graven van het Tandjoeng Priok kanaal gevonden.

1956. **Vaasvormige potten**, wat slanker, hoog 22. — Gevonden als voren.

1957—58. **Id.** twee stuks, veel kleiner en smaller, hoog 15.5. — Tandjoeng Priok bij Batavia.

1959—61. **Id.** drie stuks, onverglaasd en zeer slecht bewerkt; de voet zoo smal dat ze niet kunnen staan; vermoedelijk mislukte exemplaren. — No. 1959 gevonden als boven; nos. 1960 en 61 gevonden bij het graven van het Tandjoeng Priok kanaal, één bij het Heemraden-plein en één bij het kanaal van Goenoeng-Saharie, zie notulen 1880 pag. 62.

VI. KOMMEN.

1962. **Kom** van geelbruin aardewerk, zonder eenige versiering; hoog 5.6, middellijn 16.2.

1963. **Id.** geel en iets kleiner. — Not. 1882. pag. 162. Kasteelplein (Batavia).

1964. **Id.** vuilwit en nog wat kleiner. — Gevonden met het vorige nummer.

1965. **Id.** van grof bruin aardewerk met geele vlekken, hoog 6, middellijn 15.5. — Not. 1880 pag. 42; gehucht Singkal, desa Prambon, afd. Berbek (Kediri).

1965ᵃ. **Id.** zeer grof, onverglaasd en weinig gebakken. — Not. 1882 pag. 162. Tandjoeng Priok (Batavia).

1965ᵇ. **Id.** als voren, kleiner en geheel zonder versiering. — Not. 1883 pag. 1. Grissee (Soerabaja).

1966—68. **Id.** aan den buitenrand versierd met een opstaanden

Digitized by Google

rand van bladeren in zeer zwak relief; de twee eerste nummers grauw, het derde grijsachtig groen. Hoog 6.8—4.7; middellijn 17—12.2.

1969. Kom, als voren, grijsachtig groen en zeer geschonden; hoog 7.5, middellijn 18.—Not. 1872 pag. 129, gehucht Kanjaran, desa Siempar, distr. Bandar Sidajoe (Pekalongan).

1970. Id. als voren, hoog 8.2, middellijn 19.5.

1971. Id. als voren, grauw geel; hoog 6.5. middellijn 16.2. — Not. 1875 pag. 85. Billiton.

1972. Id. grauwgeel en verglaasd, van buiten versierd met opstaande strepen in zeer zwak relief. Hoog 6, middellijn 16.

1973. Id. van verglaasd aardewerk, van binnen wit en versierd met kleine krulletjes, van buiten roodachtig wit. Hoog 6.3, middelijn 17. — Gevonden met 1969.

1974. Id. vuilwit met blauwen rand aan den bovenkant, binnen en buiten, en verder versierd buiten met stengels en bladeren, binnen met het Chineesche karakter 福 geluk. Hoog 6.5, middellijn 16. — Gevonden met 1969.

1975. Id. van binnen en buiten met blauwe bloemen. — Not 1882 pag. 110. Berg Nipotokka, regentschap Barang-barang (Saleier).

1976. Id. vuilwit, van binnen versierd met onduidelijke zwakke lijnen. Middellijn 16.5. — Collectie Scheepmaker.

1976a. Id. bijna wit, van binnen bloemwerk in flauwe teekening. Hoog 6, middellijn 18.

1977. Id. wit, van binnen met bloemwerk in zwak relief. Middellijn 18. — Not. 1886 pag. 3, onderafd. Boemiajoe (Tagal.)

1978. Id. grauw, aan den binnenkant bloemen in zeer zwak relief. Hoog 9.5, middellijn 20.

Digitized by Google

1978[a]. **Kom**, als voren, van binnen met gelijke versiering als het vorige nummer, van buiten met schuin opstaande ribben. Middellijn 18.5. — Herkomst als no. 1977.

1979. **Id.** grijsachtig en iets kleiner, bloemen als voren.

1980 en 1981. **Id.** wit met blauwe bloemen; het eerste heeft onder op den bodem vier niet geheele duidelijke Chineesche letters, zoo het schijnt 万福倫同 een gelukwensch ongeveer luidende: „moge allerlei geluk gelijkelijk worden genoten." Hoog 8.9 en 7.1; middellijn 18.2 en 17.

1982. **Id.** wit met blauwe versiering, waaronder menschelijke figuren in de kleeding der Chineesche Ming-dynastie; iets kleiner dan het vorige nummer. — Gevonden met no. 1975.

1983. **Id.** van lichtgroen porselein; van binnen op den bodem eene bloemfiguur; van buiten versierd met rechthoekig omgebogen lijnen en drakenkoppen (ongetwijfeld Chineesch). Hoog 8; middellijn 13.8.

1984. **Id.** van vuilgroen aardewerk, naar boven wat enger wordende (vorm van een gewoon vingerglas); hoog 10.4, middellijn 14.2. — Not. 1875 pag. 90 *h*. Bosch Tjokrogawong, desa Bengkaras, distr. Ngantang, afd. Malang (Pasoeroean).

1985 — 87. **Id.** ondiep en bijna cylindervormig, respectievelijk van grauw, vuilwit en wit fijn aardewerk. Middellijn 12.2, 12 en 10. — Collectie Scheepmaker.

VII. SCHOTELS EN BORDEN.

1988. **Schotel** van wit porselein met rood en groen bloemwerk aan den binnenkant. Middellijn 37. — Modjokerto (Soerabaja).

1989. **Id.** wit met blauwe versiering aan den binnenkant, langs den geschulpten rand fantastische visschen tusschen bloemwerk, in het midden een landschap met twee reeën. Middellijn 29.6. — Not.

Digitized by Google

1882 pag. 110. Berg Nipotokka, regentschap Barang-barang (Saleier).

1990. **Schotel**, wit met blauwe versiering, langs den rand zwemmende eenden tusschen bloemen en in het midden lotussen. Middellijn 22. — Gevonden met no. 1989.

1991. **Id.** wit, van binnen versierd met een groot rond medaillon in het midden en daaromheen tegen den kant acht kleinere; zoowel in de medaillons, als rondom het grootere, tusschen de kleinere en boven deze langs den rand, Arabische inscripties, alles in groen en zwart; alleen boven de inscripties dicht aan den rand twee dunne rondgaande roode lijnen.

Omtrent deze inscripties ben ik de volgende mededeeling aan Mr. L. W. C. Van den Berg verschuldigd:

„Langs den rand: Koran II: 256, het bekende „Vers van den Troon", 1e gedeelte.

Medaillon in het midden: het 2e gedeelte van hetzelfde vers.

Kleinere medaillons:

(a) سبحان الله وبحمده d. i. „Eere zij Allâh en Hij zij geloofd".

(b) Het laatste hoofdstuk van den Koran; de verzen 5 en 6 zijn afgebroken.

(c) De Mohamedaansche geloofsbelijdenis: „Er is geen God dan Allâh en Moḥammad is Zijn gezant".

(d) Onleesbaar, op een paar woorden na.

(e) = (a).

(f) Koran CXII.

(g) = (c).

(h) Onleesbaar, op een paar woorden na.

Tusschen de kleinere medaillons: 8 maal het woord „Allâh".

De Kapitein der Arabieren alhier, Moḥammad bin Ḥasan Bâbahîr en Sajjid 'Othmân bin 'Abd Allâh bin Jaḥjâ deelen mij mede, dat zij op hunne vele reizen door de Mohamedaansche wereld nergens zulk een schotel hebben gezien. Uit het slechte schrift en de taalfouten in de inscripties maak ik op, dat bedoelde inscrip-

Digitized by Google

ties niet het werk van een Arabier zijn, terwijl het porselein mij aan Chineesch maaksel doet denken. De bestemming van den schotel is blijkbaar als die van den kleinen metalen schotel No. 1740 *."

Een Chineesche schotel met Arabisch schrift behoeft ons niet te bevreemden, als wij denken aan de oude Arabische kolonie te Canton, waar deze schotel wellicht vervaardigd is.

1992. **Schotel** van aardewerk, vuilwit met blauwe bloemen. Middellijn 28. — Gevonden met no. 1989.

1993. Id. als voren, middellijn 23 — Not 1884 pag. 112. Desa Babadan-ageng, distr. Keboemen (Pekalongan).

1994. Id. als voren; van binnen op den bodem de Chineesche letters 合 興 als fabrieksmerk. Middellijn 29.5. — Collectie Scheepmaker.

1995. Id. van wit porselein met blauwe bloemen aan den binnenkant. Middellijn 16.4.

1996. Id. als voren, de bloemen zoowel buiten als binnen; middellijn 19. — Not. 1875 pag. 90 *h*. Bosch Tjokrogawong, desa Bengkaras, afd. Malang (Pasoeroean).

1997. Id. van grijs-groen aardewerk, zonder eenige versiering. Middellijn 34.

1998. Id. grijs-bruin, middellijn 27. — Not. 1876 pag. 4. Eiland. Pengoedjang in de Bintang-baai (Riouw).

1999. Id. met naar buiten omgebogen horizontalen rand; groenachtig grauw aardewerk en van binnen versierd met bloemtakken, die als door zeer zachten druk slechts even zijn aangegeven. Middellijn 30.

2000. Id. als voren, groenachtig wit en zonder versiering. Middellijn 30.7.

2001. Id. grijsachtig groen, van buiten versierd met opstaande

Digitized by Google

ribben, van binnen met een bloemvormig medaillon en een geslingerden rand. Middellijn 32.5.

2002. **Schotel**, grijsachtig, van buiten als boven, van binnen beneden den rand een golfachtige krans tusschen twee lijnen; middellijn 27. — Collectie Scheepmaker.

2003. **Id.** grijsachtig groen, van binnen langs den kant een kring van opstaande ribben en op den bodem een onduidelijk medaillon. Middellijn 33.

2004. **Id.** olijfkleurig, de rand golfvormig uitgesneden en van binnen opstaande ribben als voren; middellijn 34. — Not. 1880 pag. 153. Bondowosso (Bezoeki).

2005. **Id.** lichtgroen, van binnen langs den rand opstaande ribben en op den bodem bloemwerk in zachte lijnen, middellijn 35. — Not. 1881 pag. 114. Desa Sonorari, distr. Senggoroh, afd. Malang (Pasoeroean).

2006. **Id.** middellijn 32.5. — Collectie Scheepmaker.

2007. **Id.** — Gevonden met no. 1989.

2008—2013. **Id.** als voren, van verschillende grootte, middellijn 29 tot 12.5; groenachtig en olijfkleurig aardewerk, van buiten versierd met opstaande ribben (behalve no. 2010) en van binnen met twee visschen in zwak relief. — Nos. 2008 en 2011, zie Not. 1880 pag. 42, gehucht Singkal, desa Prambom, distr. Waroedjajeng, afd. Berbek (Kediri); nos. 2009 en 2013 Kediri; no. 2012 zie Not. 1877 pag. 143 *f*, Madioen.

2014. **Schoteltje** van bruingeel aardewerk, van binnen versierd met gebogen lijnen, die als het ware door schuine insnijdingen zijn aangebracht en in het midden met twee visschen als boven, waartusschen een paar onleesbare teekens; middellijn 20. — Not. 1868 pag. 38 en 53. Pilolodaä, distr. Gorontalo (Menado).

Digitized by Google

2015. **Schoteltje** als voren, groenachtig, van binnen versierd met opstaande ribben in zwak relief; middellijn 15.5. — Not. 1882 pag. 62. Desa Kebonsari, distr. Gemping, afd. Bangil (Pasoeroean).

2016. Id. geelwit fijn aardewerk met gegolfden rand en zonder versiering, middellijn 15.5. — Collectie Scheepmaker.

2017. Id. groengrijs, zonder versiering, middellijn 21.5. — Not. 1875 pag. 85. Billiton.

2018. **Schotel of bord** van grijswit aardewerk, zeer ondiep, het verglaassel in alle richtingen gebarsten, middellijn 26.5. — Gevonden met no. 2017.

2019. **Schoteltje** (voetstuk van een pot?) met rechtopstaanden rand en drie kleine pooten, fijn groen aardewerk, aan den buitenkant versierd met twee rijen uitstekende knoppen; middellijn 17.

VIII. DIVERSEN.

2020. **Ketel.** Het lichaam van dezen ketel, van donkerbruin aardewerk, heeft den vorm van een bol; bovenop staat een boogvormig handvat en uit het midden van den bovenkant des ketels verrijst eene vertikale buis, die zich met het handvat vereenigt en met eene kleine opening aan den bovenkant er van uitkomt. Het handvat en de buis zijn versierd met witte slangen, waarvan de koppen aan den eenen kant de tuit vormen, die thans is afgebroken. Op de zijden des ketels staan in zwak relief en wit gekleurd twee visschen en een garnaal. Hoog 24.2. — Galoeh (Cheribon).

2021. **Trekpotje** van fijn rood aardewerk met peervormige tuit. Hoog 10. — Collectie Scheepmaker.

2022. Id. grijsgroen met een oor en zwak geribde zijden; hoog 7. — Not. 1877 pag. 143 *f.* Madioen.

Digitized by Google

2023. **Theekopje** van wit porselein, hoog 3,5; middellijn aan den rand 6. — Not. 1881 pag. 10. Preanger.

2024. **Buis** van fijn grijs onverglaasd aardewerk, cilindervormig en naar boven eenigszins dunner toeloopend; misschien voetstuk eener lamp. — Not. 1882 pag. 13. Tandjong Priok (Batavia).

Digitized by Google

D.

Beschreven steenen [1].

De in het Museum voorhanden beschreven steenen zijn behoudens een paar uitzonderingen alle van Java afkomstig. Die uitzonderingen zijn no. 2 ᵈ en 41 en 42. No. 2ᵃ⁻ᵈ zijn gevonden op Borneo, no. 41 en 42 van Sumatra afkomstig.

Deze beschreven steenen vertegenwoordigen van de varieteiten van oud schrift, welke op Java in gebruik zijn geweest gedurende de zoogenaamde Hindoeperiode (waarvan het einde gewoonlijk op Çaka 1400, doch te vroeg wordt gesteld), de meeste soorten.

Men vindt namelijk:

1o. de Câlukya- of Venggi- type (no. 2ᵃ⁻ᵈ en no 4); —

2o. een zeer ouderwetsch Nâgarî-type (no. 28, 44 en 50, ook vertegenwoordigd in de verzameling beelden enz, zie boven no. 63, 554 640, 656 en 785); —

3o. oud-Javaansch schrift van Midden-Java (tot op ± 850 Çaka); —

4o. oud-Javaansch schrift van Oostelijker Java (Kĕdiri, Soerabaja Pasoeroehan enz). Sints ± 850 Çaka. Er zijn eenige beschreven stukken hiertoe behoorende van een iets anterieure dagteekening, ook staat het schrift van de oudere stukken van deze groep iets nader aan dat van de vorige; deze schriftsoort wordt voorts gevonden op Bali (grot te Sangsit, en oorkonden op koper, Tijdschr. Ind. T. L en Vk., XXX). en op Sumatra

---

[1] Bij de hier volgende voorafgaande opmerkingen dient in het oog te worden gehouden dat tot toelichting gebruik is gemaakt ook van gegevens te vinden in inscripties niet in de verzameling van het Genootschap voorhanden. Daardoor zijn zij zoo veel vollediger dan wanneer deze alleen geraadpleegd waren, maar aan de andere zijde kon van het g e h e e l der voorhanden stof tot op heden niet veel meer dan ongeveer de helft slechts worden onderzocht. Door deze laatste omstandigheid mag hetgeen zal worden opgemerkt voor niet meer dan een voorloopig resultaat van een nog onvolledig en veel tijd eischend onderzoek worden aangemerkt.

Digitized by Google

(no. 41), misschien ook op Borneo (rotsopschrift te Sanggau, Indische Bij, I, 194); —

5o. het Soekoe-schrift, waarover men vergelijke de noot bij no. 357 boven (no. 3 en 32; zie ook van de verzameling beelden, enz. no. 295, 357, en 422). Nader aan het Oostelijk oud-Javaansch schrift staan no. 8 en 47 van de steenen; —

6o. oud-Javaansch schrift in een vorm in het bijzonder eigen aan de Soendalanden (no. 26). Van deze soort schrift kan als type gelden het opschrift van Buitenzorg; —

en 7o. een vermoedelijk nog later uit het onder no. 6 genoemde schrift ontwikkeld type, evenzoo uitsluitend in Soendasche landen aangetroffen, en reeds bekend door de door den Heer VAN KINSBERGEN (Indische oudheden No. 56-59) photographisch afgebeelde opschriften van Kawali, no. 29.

Van de West-Sumatraansche variatie van het Oostelijk oud-Javaansche type voorkomende bijv. op den steen van Pagar Roejoeng (Verh. Bat. Gen. XXVI; Bijdr. T. L en Vk., IV, 98; 3e Volgr. VIII, 16, 188; 4e Vlgr, I, 160: Not. Bat. Gen. XVII, 125; XVIII 85) is geen vertegenwoordiger voorhanden.

Gefigureerde oud-Javaansche letters, waarvan de oudste ons bekende voorbeelden dagteekenen uit de 10e Çaka-eeuw, vindt men op no. 12, zooals reeds boven in de noot bij no. 1150 is opgemerkt.

Het schrift van no. 24 is een fraai ouderwetsch nieuw-Javaansch, dat van no. 42 is Tamil-Schrift.

Gewoonlijk is het schrift in den steen verdiept, alleen bij een paar steenen (no. 3 en 32) en relief. Waar men een enkel jaartal vindt, is dit laatste haast altijd het geval, zooals dan ook bij no. 48 en 49 beneden, en bij vele stukken in de beeldenverzameling.

Slechts enkele steenen zijn weinig geschonden, het meerendeel erg, andere zijn slechts fragmentarisch voorhanden.

Van eenige is de plaats van afkomst niet bekend, bij andere twijfelachtig. In de eerste jaren na de oprichting van het Genootschap heeft men verzuimd geregeld aanteekening te houden van de nu zoo zeer verlangde, maar ontbrekende gegevens. Eerst nadat FRIEDERICH en zijne tweede hand de Heer H. HOEPERMANS hunne aandacht aan Java's oudheid hebben geschonken is daarin verbetering gekomen. Bij de straks bij ieder nommer te vermelden opgaven van dezen aard is gebruik gemaakt van al wat door

Digitized by Google

de beide genoemde personen, en verder door Dr. J. VAN LIMBURG BROUWER, den Heer W. P. GROENEVELDT en Dr. A B. COHEN STUART meerendeels in geschreven stukken te mijner kennisse is gekomen. Daarbij zijn tevens geraadpleegd de gedrukte Notulen van de algemeene en bestuursvergaderingen van het Bat. Gen. van K. en W. en zoover mij dit reeds mogelijk was de verdere betrekkelijke gedrukte literatuur. Ook verschaften mij nu en dan oude papieren van andere personen dan de genoemde Heeren afkomstig, doch handelende over oudheden en opschriften, en in de bibliotheek van het Genootschap bewaard, belangrijk licht. De geschreven notulen, een zeer volumineuse en onhandelbare literatuur, konden door mij met dit doel nog niet worden geraadpleegd.

De meeste der beschreven steenen van Java hebben een vorm dien wij, onbekend met de bedoeling ervan en niet wetende wat de legenden te lezen geven, onwillekeurig grafsteenen zouden noemen.

Het zijn groote platte, doch vrij dikke vierkante steenen met spits dakvormig boveneinde, van boven gewoonlijk iets breeder dan beneden, soms staande op een voetstuk dat enkele malen met den steen één stuk uitmaakt, in andere gevallen een stuk steen op zich zelf is. In het laatste geval is dan dat onderstuk aan de bovenzijde in het midden tot eene gewoonlijk vierkante, vrij diepe kuil uitgehold, in welk gat de steen, die dan van onderen zoo behouwen is dat het ondereinde als het ware een breede, dikke, stevige pen vormt, met dat uitstekende gedeelte geplaatst staat, evenals dit geschied is bij vele goden- en godinnenbeelden, die in tempels op de zoogenaamde *yoni*'s zijn opgesteld (¹). Zulk een voetstuk schijnt in de

(¹) Een *yoni* (dit is de gangbare naam hier in Ned. Indië) is een gewoonlijk vierkant voetstuk met een opstaanden rand (zie boven pag. 113). Aan een der zijden bevindt zich een holle tuit, waardoor het offerwater afvloeien kan, dat als een huldebewijs gesprenkeld of gegoten wordt tegen of op het als personificatie of symbool den god of godin vertegenwoordigende voorwerp van aanbidding, hetwelk op dat voetstuk geplaatst is, zoo dat het zich onder aan dat voorwerp bevindende uitstekende penvormige gedeelte steekt in de daarvoor gemaakte kuil of gat in het midden van het bovenvlak van dat voetstuk (*yoni*). Op zulk een voetstuk staan behalve *lingga*'s godenbeelden en ook godinnenbeelden, zelfs (in onzen archipel echter nog niet gevonden) kleine steenen afbeeldingen van *caitya*'s. Soms vindt men zulke voetstukken ingericht om er twee beelden naast elkander op te plaatsen, dus met twee kuilen. Voorts kan zulk een voetstuk geplaatst zijn tegen of bevestigd in den muur van een tempelkamer, en alsdan is het natuurlijkerwijze meer langwerpig, dan zuiver vierkant, zooals het geval is als zulk een voetstuk moet dienen om een beeld te dragen, ergens in het midden van een vertrek geplaatst. Het ligt voor de hand dat in de verzameling van het Genootschap (zie boven bl. 112 vlgg.) bepaaldelijk de vierkante vorm vertegenwoordigd is, want de *yoni*'s met twee kuilen zijn

Digitized by Google

inscripties *kalumpang* (vgl. nieuw-Jav. *lumpang*, steenen vijzel) genoemd te worden.

Naast een dakvormig hoofd vindt men ook ovaal rondloopende en daarnaast accoladevormige boveneinden.

Een der steenen, een betrekkelijk klein steentje, no. 11, dat ook van onderen pyramidaal van vorm is, heeft een pyramidaal boveneinde.

Twee steenen zijn gekroond met een roset of opengaanden lotusklok.

Nu en dan is de voorzijde aan den bovenkant tot lofwerk uitgebeiteld, en waar een afbeelding van een zegelmerk wordt aangetroffen (no. 1 afgesleten, no. 8 niet bewerkt, no. 12 en 16) is zij steeds daar aangebracht.

Bij enkele steenen staat de legende in een laag verheven rand, d. w. z. is het vlak van den steen waarop de legende is uitgehouwen gelijkmatig glad verdiept (no. 3, 8, 11, 20, 28 en 32); in één geval (no. 13) heeft men den steen integendeel zoo behouwen dat een vierkante reliefplaat als het ware op den voorkant van den steen bevestigd schijnt.

Meestal zijn de breede vlakken recht, men vindt echter ook steenen waarvan zij bolvormig gebogen zijn.

No. 45 en 46 zijn korte ronde zuiltjes met bolvormigen kop, staande op een vierkant, met de zuiltjes één stuk uitmakend, voetstuk, waaraan zich onderaan het boven besproken penvormige steenen uitsteeksel bevindt.

Uit het voorafgaande blijkt dat aan vele steenen bij de bewerking groote zorg is besteed. Met de steenen no. 2^{a-d} (die van Borneo afkomstig zijn en zeer oude legenden dragen), ook met no. 26 en 29 (beide uit de Preanger) en met no. 42 (Tamil-inscriptie van Sumatra) is dit niet het geval. Die uit de Soendalanden zijn gewone riviersteenen, de andere ruw bekapte langwerpige steenblokken, waarbij men zich slechts de moeite gegeven heeft den steen, die als zuiltje overeind staan moest, aan de langere zijden zoover te bewerken, dat de kanten der steenen eenigszins vlak werden. De steenen van Borneo dragen ieder slechts aan ééne zijde eenig schrift, die van Sumatra, die vijf vlakken heeft, is op drie der vlakken beschreven. Ook no. 39 is een ruwe steen, doch met een groot vrij glad voorvlak. De steen met nieuw-Jav. schrift (no. 24) is een platte, gladde plaat, die vermoedelijk ergens tegen of in een muur bevestigd heeft gezeten.

Vergelijkt men de steenen van Java, na er eenige te hebben uitgezonderd,— nl. die waarop Venggi-schrift (no. 4), en die waarop Nâgarî-schrift

---

schaarsch, terwijl die welke aan of in een muur bevestigd zijn òf niet uit één stuk zijn, òf wel slechts door braak van hunne plaats zouden zijn te krijgen.

Digitized by Google

(no. 44 en 50) die ouder zijn, zoomede die uit de Soendalanden (no. 26 en 29), die met Soekoe-schrift of wat daar door mij toe gerekend wordt (no. 3, 8, 32 en 47), en no. 24 (nieuw-Javaansch schrift), die jonger zijn dan de overigen,—oordeelende naar den uiterlijken vorm en de afmetingen, dan bespeurt men, in het oog vattende wat bekend is ten opzichte der vindplaatsen, een hoewel niet in alle deelen streng aan te toonen, toch sterk sprekend onderscheid tusschen de steenen die van Midden-Java naar hier zijn gevoerd, en die welke vroeger ergens op Oostelijker Java hebben gestaan, een onderscheid dat zich ook laat opmerken, zoover althans de in het Museum voorhanden afdrukken hier licht over verspreiden, tusschen de beschreven steenen nog ter plaatse in Midden-Java en andere in Oostelijker Java.

De steenen van Midden-Java blijken nl. kleiner, dunner, variabeler van vorm te zijn dan die van Oostelijker Java, die gewoonlijk veel grootere afmetingen en den typischen vorm hebben, soms evenwel met ovaalrond of accoladevormig boveneinde.

Het is van hoog belang dit betrekkelijk onbeduidend verschil, dat men allicht aan toeval zou wijten, in het oog te houden. Een onderzoek van den inhoud der opschriften toch toont aan dat de twee groepen zich ook onderscheiden 1° naar den tijd, waarin de opschriften op de steenen moeten zijn gebeiteld, en 2° naar het karakter van het schrift dat bij het schrijven der opschriften is gebezigd, en dat bij beide groepen wel eigenlijk oud-Javaansch schrift is, maar toch een belangrijk verschil vertoont, met eigenaardige vormen voor elk der beide groepen, die zich kenmerken zelfs door bepaalde, bij de andere groep niet gevonden, letterteekens ([1]), en wat de vormen der letters aangaat wel zóó, dat wat men cursief-Kawi heeft genoemd eigen is aan de steenen van Midden-Java, terwijl staand-Kawi slechts voorkomt op steenen van Oostelijker Java afkomstig. Deze vroeger gebruikelijke term is echter te verwerpen, want zij is nauwkeurig toegezien niet juist, daar van dat zoogenaamde cursief-Kawi een staande vorm wordt aangetroffen, evenals ook dat zoogenaamde staand-Kawi nu en dan cursief geschreven is. 3° Onderscheiden de beide groepen zich ook naar spelling en taalvormen, zooals ik later elders zal aantoonen, en naar afwijkingen in de

([1]) Hetzelfde laat zich opmerken ten opzichte van de koperen platen, die naar de plaats van afkomst niet minder dan naar den uiterlijken vorm, en ook naar den tijd van afkomst en den inhoud der legenden (zie beneden bl. 365 vlgg.) onderscheiden zijn. Ook zijn de letters op zich zelf genomen voor zoo ver mijne ondervinding strekt op Midden Java gewoonlijk veel kleiner dan de op Oost Java voorkomenden.

Digitized by Google

formuleering der stukken, die voor het meerendeel handelen over dezelfde zaken, waarvoor ik verwijs naar hetgeen later volgt.

Er zijn ten deze, zooals reeds gezegd werd, een paar uitzonderingen. Deze zijn no.' 13 en 40. Niettegenstaande de eerste zeer klein, en de laatste betrekkelijk klein is, vermoed ik toch, mij hierin latende leiden door den schriftvorm, en bij no. 13 ook door het jaarcijfer (Çaka 1125 = A. D. 1203), dat deze beide steenen, waarvan de vindplaats niet meer bekend is, van oostelijk Java afkomstig zijn. Beneden kom ik hierop terug.

Ook ten opzichte van de enkele steenen gevonden in de residentie Madioen, waar oudheden zeer schaarsch zijn ([1]), moet worden opgemerkt dat er naast een paar zeer groote, die naar schrift, inhoud en tijd van opstelling tot de oostelijke groep moeten worden gerekend (bijv. no. 37), een tweetal kleinere gevonden zijn (no. 31 en 33), waarvan echter de eene om het jaarcijfer (Çaka 1065 = 1143 A. D.), en niet minder om het schrift gegroepeerd moet worden bij het oosten, en de tweede, die eene schier onleesbare legende draagt in letters zeer gelijk aan die van het opschrift van den berg Merbaboe (Desa Adoman, zie COHEN STUART, K. O, XXVII, welk opschrift dagteekent van Çaka 1371 = A. D. 1449), zich door de woorden *tinulad* en *drwya haji*, die zonder meer op de achterzijde staan, doet kennen als een copie van eene (als de legende op de voorzijde eenig vertrouwen verdient) in Çaka 1126 = A. D. 1204 uitgereikte praçâsti, die in dat jaar, naar menschelijke berekening, onmogelijk in eene taal als de gebruikte kan zijn opgesteld.

Hiermede is reeds eenigzins vooruitgeloopen op hetgeen, in verband met de zooeven geopperde verdeeling der meeste met oud-Javaansch schrift beschreven steenen van Java in twee hoofdgroepen, thans moet worden geconstateerd nl. dat de groep van Midden-Java bestaat uit steenen die alle

([1]) Zooals bekend is worden oude bouwwerken, en hetzelfde geldt van de beschreven steenen, niet overal even talrijk aangetroffen. Ik veroorloof mij hier over te nemen wat Prof. VETH. in zijn Java (II. 49) heeft gezegd: „Zij zijn niet gelijkelijk over alle residentien verbreid, maar worden hoofdzakelijk in twee groote gordels aangetroffen waarvan de eene tot Midden-, de ander tot Oost-Java behoort. De Midden Javaansche gordel begint met het Dieng-plateau in den oostelijksten hoek van Banjoemas, en omvat verder de residentien Bagalen, Kadoe, Jogjakarta, Soerakarta en Samarang. Westwaarts van dien gordel mist men de tjandi's in Pekalongan, Tagal en 't overige van Banjoemas; oostwaarts in Djapara, Rembang en Madioen met Patjitan. Voor Oost Java vormen Soerabaja, Kediri Pasoeroean en Probolinggo den gordel van gewesten, waarin de Hindoe monumenten overvloedig zijn. Maar zij worden weder gemist op Madoera, en zijn althans zeer schaarsch in den uitersten Oosthoek".

Digitized by Google

van oudere dagteekening zijn dan de beschreven steenen van oostelijker Java. Als scheidspunt, zoo meen ik, zal men ± 850 Çaka hebben te stellen.

Inscriptien met een hooger jaarcijfer, tenzij uit een zeer veel lateren tijd (Çaka 1307—1383) zijn van Midden Java niet bekend; ook zijn de steenen met een jaarcijfer dat ± 850 Çaka nabij komt zeer schaarsch.

Het in grooter getale voorkomen van beschreven steenen in de Kĕdoe, en de beide Vorstenlanden (of in de gewesten, welke verder nog tot Midden Java behooren te worden gerekend) begint in het einde der 8ste Çaka-eeuw. Hieruit volgt dat de Midden-Javaansche groep van de met oud-Javaansch schrift beschreven steenen zich uitstrekt van ± 775 — ± 850 Çaka. Aan de oudste representanten van deze groep gaan vooraf eenige inscriptien in Nâgarî-schrift uit dezelfde streken (Çaka 700 en 704 (?)), waaraan wederom anterieur is de jongste Venggi-schrift-inscriptie (no. 4, die dagteekent uit Çaka 654). Na ± 850 laat om zoo te zeggen Midden Java voor een zeer langen tijd (circa vijf eeuwen) niets meer van zich hooren, terwijl Oostelijker Java het woord krijgt. De steenen, waarop de genoemde Nâgarî- en Venggi-schrift- opschriften gebeiteld zijn, sluiten zich naar den vorm aan bij de Midden-Javaansche groep (1).

De tweede oud-Javaansche groep, die aan andere zijde met ± 850 Çaka zou beginnen, neemt eerst een einde in den tijd van Majapahit, welk rijk naar traditie in Çaka 1400 = A. D. 1478 gevallen is (2). Bij deze groep doet zich evenwel het geval voor dat er, zooals reeds boven werd aangegeven, eenige stukken, beschreven steenen en koperen platen, toebehooren die van iets oudere dagteekening zijn (3). Hoewel niet alle deze oudere stuk-

(1) Men zie voor de Nâgarî-inscripties Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXI, 240. Çaka 704 (?) is het jaarcijfer van no. 44 van onze verzameling. De oud-Javaansche legende van no. 28 (aan de keerzijde waarvan een uitgesleten Nâgarî-inscriptie heeft gestaan, zooals enkele op zich zelf staande nog te herkennen karakters ons leeren) geeft het jaarcijfer 778 van Çaka (*wualung gunung sang wiku*) Voor de inscriptie in Venggi-schrift zie men Bijdr. T. L. en Vk., 4e Vlgr., X, 125 en Not. XXIV, 31 noot.

(2) Dat daarmede de Hindoe-periode eigenlijk gezegd nog geen einde heeft genomen, zal elders worden aangetoond. Hier, waar wij slechts spreken over inscripties, behoeft er niet nader over te worden gehandeld.

(3) Wellicht is het niet overbodig hier den lezer te doen opmerken dat waar zooals hier zulke algemeene bijzonderheden worden geconstateerd, het resultaat verkregen is door in eerster instantie slechts datgene te raadplegen, waaromtrent ten opzichte van jaartallen, en vindplaatsen volkomen zekerheid bestaat. Aan de hand van de op deze wijze verkregen uitkomsten werd eerst daarna het overige beschouwd, waarvan òf het jaartal vernield of onleesbaar is, òf de vindplaats niet meer bekend is. Alsdan moest ook de uiterlijke vorm en niet minder de inhoud, die beide zooals uit de in eerster instantie gebruikte stukken

Digitized by Google

ken in 's Genootschaps verzameling voorhanden zijn, acht ik het van belang, ze hier voor zoover zij mij bekend zijn op te sommen, te eer daar eenige dezer stukken slechts twijfelachtige getuigen zijn van het voorkomen van beschreven stukken, zooals hier worden besproken, in Oostelijker Java vóór ± 850. Zij zijn:

a. Een oorkonde op koper van Çaka 762 (Cohen Stuart, K. O., II). Deze oorkonde is inauthentiek. Uitte ik in Not. XXIV, 45 deze opinie nog als voorwaardelijk, behalve het t. a. p. reeds aangevoerde, bezit ik thans daarvoor overtuigend bewijs, zooals later elders den lezer blijken zal.

b. Een oorkonde op koper van Çaka 782 (platen van van Lansberge, uitgegeven door den Heer K. F. Holle in Verh. XXXIX, en door Prof. Dr. H. Kern in Med. Kon. Akad. van Wetenschappen, afd. Letterk., 2de Rks, X, 77). Zooals wij dit stuk bezitten dagteekent het uit Çaka 1295 (zie t. a. p. bl. 89 en 102). In hoeverre dit stuk dus in rekening kan worden gebracht, vereischt nader onderzoek. Naar den uiterlijken vorm en het schrift sluiten dit stuk en het onder *a.* genoemde zich aan bij de, doch uit veel lateren tijd dagteekenende, van Oostelijker Java.

c. Een oorkonde op koper van Çaka 791 (Tijdschr. Ind. T. L. en Vk. XXVIII, 484) in twee bladen, waarvan blad 1 het begin en het einde van een praçâsti, en blad 2 het midden en het einde van dezelfde praçâst te lezen geeft (op eenzelfde wijze als zoo iets ook het geval is met de Bandjar Nĕgara'sche platen, zie Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXV en Verh. XXXIX; iets soortgelijks ziet men ook bij Cohen Stuart, K. O, XVI en XIX). Het schrift van deze oorkonde, en ook het uiterlijk is midden-Javaansch, ook komt de inhoud ervan meer, doch niet in alle deelen, overeen met dien van een midden-Javaansch stuk. Daar zij van Oost-Java afkomstig heet, wordt zij hier genoemd, onder opmerking dat een stuk als een oud-Javaansche oorkonde op koper, gemakkelijk vervoerbaar is, en het dus zeer wel mogelijk zou kunnen zijn dat het door den een of ander naar een streek is overgebracht, waar het oorspronkelijk niet thuis behoorde. Het tegenovergestelde bijv. is geschied met de platen van Kĕṇḍal (Tijdsch. Ind. T. L. en Vk., XXVII, 541), die van Oost-Java afkomstig moeten zijn.

d. Een oorkonde op steen van Çaka 829 (Cohen Stuart, K. O., XXVI). Çaka 829 is namelijk het jaartal van de inscriptie op de achterzijde van het Gaṇeça-beeld staande bij den Regent van Blitar (Kĕḍiri). Zware steenen als dit beeld zijn minder gemakkelijk te vervoeren; ook

---

bleek naar tijd en plaats belangrijke verschilpunten aangeven, de ter classificatie noodige nadere gegevens aan de hand doen.

Digitized by Google

doet de inhoud, in verband met eenige op andere beschreven steenen (in of van Oostelijker Java) voorkomende feiten, ons zien dat de streek, waar het beeld thans wordt gevonden, zeer wel de oorspronkelijke vindplaats kan zijn.

e. Een oorkonde op een betrekkelijk kleinen steen in het Museum (no. 40) met een legende in oostelijk Javaansch schrift. Het jaartal, waarvan de lezing onzeker is, schijnt Çaka 840 (?) te zijn. De praçâsti is afkomstig van koning Dharmmodaya Mahâçambhu, die, daar tijdens zijne regeering Dakṣottamabâhubajrapratipakṣakṣaya *mahâmantri i hino* was, iets vóór 887 Çaka moet hebben geleefd. Zijn naam wordt ook genoemd in de onder *a* genoemde inauthentieke oorkonde, naast dien van zijnen *mahâmantri i hino*, doch de bewoordingen van het begin van die praçâsti in aanmerking genomen onder zeer verdachte omstandigheden.

f. Dharmmodaya Mahâçambhu komt verder voor in een afdruk (facsimile) van een oorkonde afkomstig van Djĕḍoeng, die naar een afschrift van den Panĕmbahan van Sumĕnĕp in Raffles's tijd moet zijn vervaardigd, in het Museum is bewaard gebleven, en evenals eenige andere soortgelijke stukken nooit is gepubliceerd geworden. Het jaartal, dat misteekend is, is ook hier niet met zekerheid te lezen.

g. Een oorkonde op een steen te Singasari van den jare 837 Çaka. Een praçâsti van koning Dakṣottamabâhubajrapratipakṣakṣaya, een vorst die ook in de Vorstenlanden bekend is geweest, zooals blijkt uit Cohen Stuart, K. O. XVII en XX, welke laatste oorkonde het jaartal 841 Çaka geeft. Ook in Cohen Stuart, K. O., VII vindt men hem, doch niet op zijne plaats, blijkbaar ten gevolge van een vergissing, in een stuk, dat uit een eenigzins lateren tijd dan die van zijne regeering moet dagteekenen, zooals blijkt uit de tabel in Not. XXIV bl. 146. Verder komt dezelfde naam voor als de naam van den regeerenden vorst in de legende van No. 36 der steenen van het Museum (afgebeeld in van Kinsbergen, Oudheden, No. 237), in welk opschrift het jaartal echter is gegeven in een jaartelling waarvan de sleutel nog niet is gevonden, terwijl Dakṣottama° als *mahâmantri i hino*, dus nog niet als koning, maar als tweede persoon in den Javaanschen staat vermeld wordt in de reeds genoemde plaat van Djĕḍoeng (jaartal onzeker), op No. 40 van onze verzameling steenen mede reeds genoemd (jaartal onzeker), in Cohen Staurt, K. O. II (inauthentiek), en in de legende op het ruggestuk van het Gaṇeça-beeld te Blitar (boven genoemd onder *d*), welke laatste inscriptie het jaartal 829 Çaka draagt, wat tegenover Çaka 837 van den hier genoemden Singasari steen

Digitized by Google

juist datgene is wat men kan verwachten, nl. de tweede persoon in den staat in 829, de eerste in 837 en in de jaren daarna, bijv. 841 Çaka.

Deze Singasari-steen is ook in een ander opzicht van hoog belang. Er zijn namelijk nog drie oorkonden, die hier genoemd moeten worden daar zij van oostelijk Java afkomstig zijn en vermoedelijk dagteekenen van vóór 850 Çaka. Bij twee dezer ontbreekt het jaartal doordat wij de oorkonden slechts gedeeltelijk bezitten, bij de derde kon het nog niet met zekerheid gelezen worden. Deze drie oorkonden komen, in gezelschap van een koperen plaat (in de Vorstenlanden gevonden en vermeld in Not. XXIV, 27), die vermoedelijk dagteekent uit de eerste helft der 9e Çaka-eeuw, zooals ik meende te moeten veronderstellen afgaande op geheel andere gegevens, nl. uitsluitend van taalkundigen aard (zie t. a. p), met dezen Singosari steen, en dat in tegenstelling met alle andere mij reeds bekende oud-Javaansche oorkonden, daarin overeen dat zij melding maken van een rijk van (of in) Mataram (1), een rijk dat eeuwen vóór het nieuwe rijk van Mataram, hetwelk eerst veel later en sedert de komst der Hollanders op Java is ontstaan, te zelfder plaatse nl. in de Vorstenlanden, bestaan moet hebben, en wel in dier voege dat zooals schijnt oostelijk Java daaraan onderhoorig was. Aangezien na 850 Çaka Midden-Java geheel op den achtergrond geraakt, en juist omtrent dien tijd Mpu Sinḍok, çrî Içânawikramadharmmotunggadewa als heerscher over Java optreedt, bepaaldelijk in oostelijker streken (Kĕḍiri, Pasoeroehan, Soerabaja), en deze vorst, die in Çaka 841 nog als derde persoon in den Javaanschen staat in een praçâsti uit de Vorstenlanden (zie Not. XXIV, 144) genoemd wordt, Mĕḍang in Mataram niet meer noemt, zoo schijnt het dat de boven bedoelde drie oorkonden, waarvan mij twee slechts fragmentarisch bekend zijn, dagteekenen uit den tijd vóór Mpu Sinḍok, en ongeveer gelijktijdig zijn met de praçâsti van 837 Çaka (die van Dhakpattamabâhubajrapratipakṣakṣaya, Singasari-steen) en die andere uit de Vorstenlanden, die vermoedelijk uit denzelfden tijd dagteekent (nl. 1e helft der 9e Çaka-eeuw).

In de laatstgenoemde oorkonde vindt men in het eedformulier, nadat verschillende goden zijn aangeroepen, wellicht ook om te voorkomen dat een niet met name genoemde godheid zich veronachtzaamd zou gevoelen, en om die reden ontstemd, in plaats van gunstig, nadeelig inwerken zou op den gang van zaken en het in dat formulier afgesmeekte, — men denke aan de soortgelijke gewoonte bij de oude Romeinen, —

(1) Dat den naam Mḍang droeg, zooals beneden zal blijken.

Digitized by Google

alle goden nog eens saamgevat in een korte formule. Die formule luidt: *tuwi sakwehta dewata prasiddha rumakṣa ng kadatwan çrî mahârâja i mataram*, d. i. „voorts alle gij goden die steeds het rijk van Z. M. den koning van Mataram bewaakt". Met een kleine wijziging, die haar ontstaan wel daaraan te danken hebben zal dat die andere praçâsti's niet in het land Mataram zelf, maar in een streek daarbuiten gelegen, zijn uitgevaardigd, geeft 1° de Singasari-steen te lezen: *sakwehta dewata prasiddha mangrakṣa ng kadatwan çrî mahârâja i bhûmi matarâm*, terwijl de drie overige stukken hetzelfde doen doch nog iets meer uitgebreid, zij nl. vermelden bovendien den naam van de residentie, Mĕḍang, een naam waaronder in de traditie der Javanen, die zooveel van hunne oude geschiedenis niet meer weten, dat oude rijk van Mataram nog bekend is, en die door hen niet alleen beschouwd wordt als de naam van het oudste echt-Javaansche, maar ook als die van het belangrijkste rijk dat ooit op Java heeft bestaan. In een overeenkomstig zinsverband geeft nl.

h. de van Oost Java afkomstige zeer groote Minto-steen, — waarvan de legende mij bekend is uit een gebrekkig door COHEN STUART vervaardigd afschrift, verder uit een photographische afbeelding op zeer kleine schaal, en een tweede dito op eenigzins grootere schaal van die eerste genomen; welke photographische afbeeldingen wij aan COHEN STUART's ijver te danken hebben, en op grond van welke afbeeldingen ik vermoed dat de Minto steen dagteekent van Çaka 846, — *mangrakṣa kadatwan çrî mahârâja i mdang i bhûmi matarâm*;—

i. een fragment van een zeer grooten steen in 't Museum (no. 21) van Oost Java afkomstig: (*mang*)*rakṣa kadatwan çrî mahâ*(*râja*) *i mdang i bhû*-(*mi*) *mataram*; —

k. een der bladen uit den bundel van den Panĕmbahan van Sumĕnĕp (1), waarop slechts een klein fragment van een vermoedelijk vrij lange oorkonde (op koper?), en dat nog wel dooreenverward op eenzelfde wijze als geschied is met het afschrift der platen, die Not XXIV, 141 vlg. besproken zijn: *angrakṣa kadatwan rahyangta ri mdang* [*ra gumi*], waarvoor men te lezen heeft *i bhûmi* (*mataram*). Naar het schrift te oordeelen is ook deze laatste oorkonde, die ik om de opgegeven reden uit denzelfden tijd afkomstig acht als de overige hier afzonderlijk genoemde echte oost-Javaansche stukken, als een in Oost Java uitgevaardigde praçâsti te beschouwen.

---

(1) Over dezen bundel zie men Not. XXIV. 46.

Digitized by Google

Na deze opsomming thans terugkeerende tot het onderwerp in behandeling, dient er op gewezen te worden dat no. 40 (boven onder *d* genoemd) wat den vorm betreft meer overeenkomt met de steenen van Midden Java, dat dit ook het geval is met den Singasari steen, hoewel deze wel beschouwd reeds van grooteren omvang is, en dat dus de opgesomde gegevens voor de splitsing niet in alle deelen juist zijn, doch tevens dat de afwijkingen slechts zeer weinige zijn, daarenboven dateeren uit een tijd die iets anterieur is aan 850 Çaka en dat zelfs bij die weinigen, en zoo ook bij dien Singasari-steen ten deele, datzelfde in 't oog loopende verschil kan worden geconstateerd. Want wees ik boven nog op no. 13 als zou ook dat steentje afwijkend van vorm zijn, dit laatste steentje kan eigenlijk niet wel in rekening worden gebracht. Immers de inhoud van de legende op dit steentje, die in de noot bij no. 1738 van de verzameling beelden enz. (zie boven bl. 327) reeds is medegedeeld, wijkt geheel af van den inhoud der meeste overige opschriften, en het ligt voor de hand dat men tot plaatsing van een zoodanige inscriptie van een kleineren steen gebruik heeft gemaakt. Bij de gewone lengte der meeste oude oorkonden, wier inhoud behoudens eenige verschilpunten vrijwel overeenkomt, dit zij hier ter loops nog opgemerkt, heeft het gebruiken van kleinere steenen op Midden Java ten gevolge gehad dat men vergelijkender wijze zeer kleine letters heeft gebruikt en zeer ineengedrongen geschreven heeft.

Er dient nog vermeld te worden dat de steenen met het Soekoe-schrift en wat daarbij gerekend werd, Çaka 1307, 1348, 1360—66, 1370, 1371, 1381 en 1383 als jaartallen geven, dat het oud-Javaansche schrift van de Soenda-landen, zoo ook het schrift dat zich uit dit laatste heeft ontwikkeld, dagteekent uit nog lateren tijd, hetgeen zooals ik geloof gemakkelijk zou kunnen worden aangetoond, — doch daarvoor is het hier de plaats niet, daar de gegevens voornamelijk geput moeten worden uit de oude handschriften op nipah- en tal-blad (vgl. noot bij no. 357), die tot een ander onderdeel van 's Genootschaps rijke verzamelingen behooren, — en dat gedurende deze latere periode het verval zich zoowel kond doet in het schrift, als in de overige bewerking der steenen. Zij zijn ook later weder verschillend van vorm, vaak zeer klein, ruw, genomen zooals men ze vond, en onafgewerkt.

Zooals te verwachten is zijn de opschriften der hier besproken steenen meestal opgesteld in de Javaansche taal, nl. oud-Javaansch van Midden-Java, oud-Javaansch van oostelijker streken, en nieuwer oud-Javaansch, dat ten

Digitized by Google

naastebij met nieuw-Javaansch overeenkomt en soms Soendaneesch gekleurd is. Ook zijn er die in het Sanskrit zijn opgesteld (no. 2 en no. 4, Venggi-schrift, en 44 en 50, Nâgarîschrift), weer andere zijn gedeeltelijk in (dikwijls zeer corrupt) Sanskrit en gedeeltelijk oud-Javaansch (no. 38). No. 26 en 29 zijn Soendaasch, en no. 24, die ik nog niet lezen kan, is waarschijnlijk nieuw-Javaansch. De legende van no. 42. is, evenals het schrift een ouderwetsch Tamil-schrift is, in een iet of wat ouderwetsch gekleurd Tamil opgesteld. Van de weinige nog niet ontcijferden laat zich vermoeden dat de taal òf eigenlijk oud-Javaansch òf wel een overgangstaal wezen zal, die meer overeenkomt met die der oudere handschriften in onze verzameling.

Waar Sanskrit is gebruikt is het opschrift of het Sanskritsche gedeelte van het opschrift steeds in maat, no. 2 $^{a-d}$, 4, 44 en 50 (?); hetzelfde ziet men ook bij de inscripties in Venggi-schrift van Djamboe, Tjaroentĕn en Bĕkasih; bij de Nâgarî-inscriptie van Kalasan (Tijdschr. XXXI); de inscriptie ter eere van Airlangga (uitgegeven door Prof. Kern, Bijdr. T. L. en Vk., 4e Vgr., X); de inscripties van Pagar Roejoeng en Batoe Bĕragoeng; de inscriptie op den Djaka Dolok te Simpang; Cohen Stuart, K. O. XXXII; de oorkonde van van Lansberge (Kern in Med. Kon. Ak., afd. lett., 2e Reeks., X); no. 38 beneden; den Minto-steen; den Singasari-steen van Dakṣottama°; de inscriptie op het Manjuçrîbeeld (z. boven no. 247, en Z. D. M. G. XVIII, 494)

Omgekeerd wordt in oud-Javaansche inscriptien of in de oud-Javaansche gedeelten slechts bij groote uitzondering een metrisch stuk aangetroffen. Mij zijn tot op heden slechts bekend één strophe in een bij de Sanskritisten onbekende varieteit van Wikṛti voorkomende op no. 33, waarin een zekere Çrî Çâstraprabhu vergeleken wordt met Wiṣṇu, en no. 28, waarvan het met oud-Javaansche letter beschreven gedeelte voor zoo ver dit nog te ontcijferen is, want ook deze zijde heeft veel geleden, uit strophen bestaat (Narkuṭaka, Pṛthwî en Çikhariṇî).

De gebruikte maten zijn steeds oude Hindu maten, waartoe ook de boven genoemde bij de Sanskritisten onbekende Wikṛti-varieteit behoort.

Als het opschrift geringen omvang heeft en de steen voldoende groot is om het opschrift (waarvoor in Midden-Java, zooals gezegd is, dikwijls zeer kleine letters zijn gebruikt) op ééne zijde te dragen, vindt men de legende op één kant gebeiteld, bijv. no. 2^{a-d} 4, 7, 10, 15, 18, 19, 30, 33 — 36, 39, 44, 50, behoudens no. 2^{a-d} alle steenen van Midden-Java;

hetzelfde is ook het geval met no. 8, 18, 32, 47, 48, 49, en 52, die van Oostelijk Java afkomstig zijn en meerendeels slechts enkele woorden te lezen geven; voorts met no. 24 (nieuw-Javaansch), en 26 en 29 die uit de Soenda-landen zijn.

Was de steen te klein dan beschreef men ook den achterkant, bijv. no. 17 en 20, of wel het voetstuk no. 30. Bij no. 6, evenals de drie laatstgenoemden uit Midden Java, heeft men, daar er nog iets aan de legende ontbrak, en voor- en achterkant reeds beschreven waren, ook de smalle zijden van den steen beschreven, in dit geval overlangs van boven naar beneden. Op no. 11, die pyramidaal is, vindt men het opschrift op twee der opstaande zijden, en bij no. 31 heeft men de reeds geciteerde woorden *tinulad* en *drwya haji* blijkbaar met opzet op den achterkant geplaatst, want aan de voorzijde was nog ruimte in overvloed.

Ook bij de zooveel grootere steenen van Oost Java pleegde men in den aanvang althans, doch ook later, op dezelfde wijze te werk te gaan. Na de voorzijde volgde de achterkant, en eerst als ook deze volgeschreven was de zijden, die evenwel alsdan regel voor regel beschreven werden, wat, daar die zijvlakken daar zooveel breeder zijn dan bij de steenen van Midden-Java, gevoegelijk ging (no. 14, 21, 33, 38, 40). Eerst wanneer alle opstaande vlakken geen ruimte meer aanboden, is gebruik gemaakt van het voetstuk, soms ook wel van de platte vlakken boven op den steen, als deze dakvormig is, en daar dit laatste bij gebrek aan ruimte algemeen de regel is, wijs ik er hier verder niet meer op.

In iets lateren tijd evenwel schijnt het meer de gewoonte te zijn geworden om de lange regels van een voor- of van een achtervlak telkens te vervolgen op de resp. smalle rechter zijvlakken (no. 9, 16, 25), zoodat men telkens na iederen langen regel een korteren lezen moet, waarna dan weder een langere, gevolgd door een korteren, volgt; daarnaast vindt men er dan verder voorbeelden van dat men de zooeven genoemde wijze van schrijven heeft doorgezet over alle vlakken, ten gevolge waarvan men, als men van den steen het opschrift zou willen lezen, den steen om en om zou moeten loopen, daar in dit geval iedere regel bestaat uit één regel voorvlak, één regel rechter zijvlak, één regel achtervlak, en één regel tweede zijvlak, waarna dan op het voorvlak de tweede regel weer begint, die op dezelfde wijze (voorvlak, rechter zijvlak, achtervlak, tweede zijvlak) is aangebracht, enz. (no. 12 en 37). ([1]) Deze vreemdsoortige wijze van een inscriptie op

---

([1]) Wat hiervan de oorzaak kan zijn geweest, is niet duidelijk, moeielijk toch kan het zijn oorsprong vinden in den *pradakṣiṇa*. Ik weet niet of hiervan voorbeelden in Engelsch Indië zijn aangetroffen.

Digitized by Google

een steen aan te brengen bezwaart, vooral als de steen beschadigd is, het ontcijferen niet weinig.

Op no 45, 46 en 53, zoomede op den steen van Bĕkasih, die cylinder- of kegelvormig zijn, is de legende in een spiraalvormigen regel aangebracht.

Dat er spel- en ook schrijffouten in de inscripties voorkomen werd door anderen reeds elders meer dan eens aangetoond, boven bedektelijk reeds te kennen gegeven, en wordt hier nogmaals geconstateerd. Vele dier fouten zijn evenwel constant. Nu en dan vindt men de fouten verbeterd, overgeslagen letters onder of boven den regel er bij geplaatst, en soms met een kruisje de plaats waar zij behoorden te staan aangewezen. Op no. 33 vindt men, behalve meer, het begin van het woord *praçâsti* verbeiteld tot het begin van het woord *anugraha*, op een plaats waar dit laatste woord moest worden gebezigd, maar men begonnen was met het eerste. Soms vindt men een letter doorgekrast, maar ik ontmoette geen enkel voorbeeld, waaruit zou kunnen blijken dat in den ouden tijd de tegenwoordige wijze van deleeren van een Javaansche letter, zooals de schrijvers dat thans in de handschriften doen, nl. door ze door bijvoeging van een ulu en een suku te gelijkertijd (bijv. [illegible]) onleesbaar te maken, reeds bekend of in toepassing was. Ook in de oude Hss. op nipah- en tal-blad zijn zij gewoonlijk doorgeslagen. Waar groote putten of gaten in den steen waren op het oogenblik dat men er de inscriptie op inbeitelde, werden deze overgeslagen, zooals natuurlijk is, en het zou hier niet vermeld worden als het niet van belang geacht kan worden dit te weten als men de een of andere beschadigde inscriptie tot voorwerp van onderzoek zal willen maken.

Verreweg de meeste inscripties (zoowel op steen als op koper) zijn schenkingsoorkonden (*praçâsti* 's, *piagĕm*'s)

Om het een of andere feit heeft een persoon die daartoe de macht bezat, in de meeste gevallen de koning zelf, aan één of aan meerdere personen, zoowel aan hooggeplaatsten als menschen van minderen stand, aan geheele desa's, aan een heiligdom, een tempel, een klooster, ook aan een begraafplaats d. w. z. aan de daarbij behoorende personen, grond of gronden in eigendom of in geheelen of gedeeltelijken vrijdom, voor langer of korter, ook wel erfelijk afgestaan of geschonken. Nu en dan ook vindt men zulke reeds vroeger geschonken rechten door een later regeerend vorst vernieuwd

Digitized by Google

en vermeerderd. Van die geschonken rechten werd aanteekening gehouden, zij werden officieel in acte, en gegrift in koper of op steen in afschrift ter kennisse van de belanghebbenden gebracht, die zulk een afschrift zorgvuldig, bijv. in een naburigen tempel bewaarden, en den steen onder veel plechtigheid opstelden ter plaatse waar zulks het meest geeigend was, bijv. waar het een desa gold onder den desa-waringin, waar hij kerkelijk en officieel gewijd werd.

De meeste dezer bijzonderheden leert men uit de stukken zelf. Deze zijn, in het oog houdende dat ten deze een verschil kan worden geconstateerd in de stukken uit verschillende tijden en uit verschillende streken afkomstig, als volgt ingericht.

Na hulde te hebben gebracht aan de een of andere godheid (Çiwa, Buddha, ook met Çiwa en Buddha, aan Rudra (= Çiwa) en Durga, aan de heilige syllabe *om*, aan Gaṇeça, aan de Triratna, aan Târâ (çakti van den Dhyânibuddha Amoghasiddha)) begint het stuk gewoonlijk met een opgave van den datum, waarop het stuk is uitgereikt. Deze wordt uitvoerig en in bijzonderheden opgegeven, uitvoeriger en met vermelding van meer bijzonderheden naar mate de stukken jonger zijn; bij verscheidene wordt tot zelfs het uur van den dag vermeld. Gewoonlijk vindt men het jaartal in Çaka-jaren, — slechts in twee inscripties no. 6 en 36 in Çrî-Sañjayawarṣa, waarvan de waarde nog niet duidelijk is, — den maand, het dagcijfer (nl. dat van de lichte of dat van de donkere helft van den maand, waarnaar de Hindu's en in navolging van dezen de Javanen in vroegeren tijd pleegden te tellen), den naam van den dag der zes-, der vijf- en der zevendaagsche week in de hier gegeven volgorde, van den wuku, van den nakṣatra (het maanhuis), van den god van den dag, den heerschenden yoga, den stand van de zon enz. aangegeven. Later ook den maṇḍala, den parwweça, den muhûrtta en het râçî- (of dierenriems-) teeken.

Dan volgt de naam van den schenker, den vorst. In den beginne eenvoudig aangeduid, gewoonlijk *rakryân* (*rakarayân*), *rakai*, of *rake* met den daarbij behoorenden eigennaam, later met al zijne honorifieke titels, die, zooals men bijv. zien kan in de oorkonde van Çaka 1216 (Cohen Stuart, K. O., XXVIII), steeds in aantal zijn toegenomen. Soms vindt men daarbij ook aangegeven over welk gebied de toenmalige vorst den scepter zwaaide, nu en dan blijkt hier ook welke godsdienstige secte hem onder zijne aanhangers telde, en uit dit gedeelte leert men gewoonlijk het een of andere bijzondere historische feit kennen.

Daar evenwel een Indisch vorst zich nooit rechtstreeks met zijne onder-

Digitized by Google

danen bemoeit, spreekt hij tot hen door zijn hoogste onderhoorigen (waar. onder de kroonprins, die vaak naast hem geregeerd moet hebben in overeenstemming met de Hindu gewoonte), die op hunne beurt weder andere hoogste onderhoorigen hebben, zoodat een lange reeks van beambten, die gedeeltelijk gelijkgradige schijnen te zijn, staan tusschen hem en de betrokken begiftigde persoon of personen. 's Vorsten bevel op zulk eene wijze nedergedaald, — de woorden in de stukken gebruikt schilderen dit op sprekende wijze, want hier is geen sprake van metaphoor, in werkelijkheid geschiedt dit nog zoo, daar ieder hooger geplaatste met de daad iets hooger staat of zit, — wordt alsdan aangegeven.

Hij beveelt dat voor en aan die of die persoon enz. een praçâsti (schenkingsbrief) zal worden gemaakt en uitgereikt, in lateren tijd daarbij voegende dat die oorkonde gegrifd worde op steen, gewaarmerkt moet worden met zijn zegelmerk, ook wel dat zij gegrifd worden op koper en op steen (no. 16), welke acte trouw zal moeten worden bewaard door den begiftigde of de begiftigden, die met naam en toenaam vermeld plegen te worden. In de jongere stukken vindt men dan ook, bijv. in het geval dat een desa beschonken wordt, geheele lijsten van de bewoners.

In de latere stukken wordt daarna gewoonlijk aangegeven wat de oorzaak is geweest dat de koning zich geroepen, neen! genoopt heeft gevoeld tot die bevoorrechting over te gaan. Nu eens is het een dapper krijger wiens daden bevorderlijk zijn geweest aan de macht en den roem van 's konings heerschappij, dan weer een vroom geestelijke wiens voorbidding niet zonder gevolg is gebleven, ook is het soms een persoon die met de opvoeding van een prinses belast geweest was, dan weer zijn het desa-bewoners die den koning in benarde omstandigheden zijn trouw gebleven, en hem in moeielijke omstandigheden hebben gered, enz.

Nauwkeurig wordt opgegeven welk stuk grond geschonken wordt, waar het gelegen is, wat de grenzen zijn, ook wel op welke wijze het 's konings eigendom geworden is (door koop bijv. nu en dan), en welke rechten de begiftigde zal genieten.

De geschonken privilegien zijn gewoonlijk van tweerlei aard, nl. positieve, waarbij rechten worden toegekend waarop een ander geen aanspraak heeft, en negatieve, waarbij de begiftigde ontslagen wordt van verplichtingen waaraan overigens een iegelijk onderworpen is, of wel er voor gevrijwaard wordt dat ook op hem enkele wetsregels worden toegepast, die in het oud-Javaansche recht, al schijnen zij ons eenigzins vreemd, als dogma's vaststaan en voor een deel in solidaire verantwoordelijkheid hun reden van ontstaan hebben. Zoo bijv. om enkele voorbeelden te noemen zich beter te kleeden dan

Digitized by Google

anderen, bepaalde voor anderen verboden patronen te dragen, een bepaald soort dienaren te houden enz, wordt hij vrij gesteld van belasting, van heerendienstplichtigheid, en zal op hem bijv. den wetsregel van het bukti, althans gedeeltelijk, niet meer mogen worden toegepast. Zulke bevoorrechten verkeerden dus in een benijdenswaardigen toestand, maar het laat zich denken dat zulke verstrekkende privilegien wel nooit geschonken zouden zijn als ook hier op Java in ouden tijd het noblesse oblige niet had gegolden.

Naarmate men dichter bij den nieuweren tijd komt worden de privilegien uitgebreider en nauwkeuriger opgegeven, meer gequalificeerd, en tegenover de soberheid, die in dit opzicht de oudere stukken kenmerkt, steekt de uitvoerigheid van behandeling van dit gedeelte van een praçâsti in lateren tijd sterk af (¹).

De tegenovergestelde verhouding ziet men ten opzichte van een ander onderdeel. Zulk een schenking geschiedt in het openbaar. De steen wordt plechtig gewijd onder vele ceremonien, en in het bijzijn van vele, ook van elders opgeroepen getuigen, terwijl naar het schijnt de plaatsing van zulk een steen opgeluisterd wordt door het aanwezig zijn van vele grooten, die den koning wel zullen hebben vertegenwoordigd en dus in functie zijn. Voorts hebben er verschillende plechtigheden en festiviteiten plaats. Vóór de wijding van den steen eet men en drinkt men, danst men (*igĕl dua tanḍak*) onder de begeleiding van muziek, en ieder gezeten en geplaatst naar zijnen rang. Ieder der getuigen wordt naar zijnen stand beschonken met een stel kleeren of een stuk goed, een grootere of kleinere som gelds, een ring, door welke symbolische formaliteiten men bukti verkrijgt, ten gevolge waarvan de schenking een feit is geworden. Alle getuigen worden met name genoemd, hunne bijnamen worden vermeld, hunne titels en rangen opgegeven, ook de naam van hunne respect. woonplaatsen wordt niet vergeten, en telkens wordt aangegeven wat ieder voor zijn deel als getuigengift heeft ontvangen. Ook van de gerechten en de dranken, het reukwerk, dat bij de feestviering wordt opgezet en verbruikt, vindt men eene nauwkeurige opgave.

(¹) Zeer uitvoerig vooral vindt men ze opgesomd in twee thans nog op Bali bekende oud-Javaansche wetboeken nl. het Çiwaçâsana en het Pûrwâdhigama, die met de daad *praçasti's* zijn, geschonken aan geheele klassen van personen, nl. de hoogste kaste, de Brahmanen. Het Çiwaçâsana schijnt ouder te zijn dan Çaka 913, en is bij lange na niet zoo uitvoerig als het Pûrwâdhigama, dat van jongere dagteekening is, en wel, zooals eenige bijzonderheden doen vermoeden, uit de eerste helft van de Majapahitsche periode. Beide deze wetboeken zullen moeten worden opgenomen in een later uit te geven verzameling van oud-Javaansche inscripties, daar deze en die beide wetboeken van één zelfden aard zijn.

Digitized by Google

Deze bijzonderheden vindt men evenwel slechts opgesomd in stukken uit Midden-Java, in de oudere stukken dus. Wel ontbreekt de opsomming in de stukken van oostelijker Java niet geheel, doch daarin wordt gewoonlijk alleen melding gemaakt van de eigenlijke plechtigheid, terwijl de feestviering minder op den voorgrond treedt; voorts kan men opmerken dat tusschen deze beide uitersten de oudere stukken van Oost-Java (zie boven bl. 357 vlgg.) zoowat in het midden staan.

Na den feestmaaltijd 's avonds te zes ure (*sorai ping nam tabĕh*, Cohen Stuart, K. O., II, 3, 12) heeft de eigenlijke plechtigheid plaats. Terwijl de getuigen, mannen en vrouwen, in breede rijen om hem heen geschaard staan, werpt de dienstdoende priester, staande onder een tent waarin al het benoodigde o. a. ook de offeranden enz. is bijeengebracht, een ei te pletter tegen den steen, ook snijdt hij een kip den hals af, zoodat het bloed op den steen afdruipt, vóór of na het uitspreken van het lang niet malsche eedformulier, dat men de stukken naar tijdsorde vergelijkende gaandeweg verschrikkelijker ziet worden, en waaraan men in lateren tijd, terwijl het in de oudste stukken ontbreekt, een belangrijke plaats schijnt te hebben moeten toekennen (1). Dit eedformulier (2) roept alle goden en geesten op om dengene te straffen die op eenigerlei wijze te kort doen zal aan het luid van het geschonken privilegie, door hem te treffen bij leven en in den dood, hem te doen herboren worden in ellende.

Nu en dan vindt men in dit eedformulier melding gemaakt van het rijk of den rijkszetel van den vorst, van wien de praçâsti is uitgegaan, op een wijze als dit boven reeds is aangegeven (bl. 360), en alsdan doet dit gedeelte van deze oorkonden ons niet minder belangrijke historische bijzonderheden kennen.

Een enkele maal wordt ons na dit alles nog bericht dat een ieder na de plechtigheid en de feestviering zijns weegs is gegaan, als het ware om aan

---

(1) Men vindt het vrij eenvoudig in de latere stukken van Midden-Java, maar zeer uitgebreid in de oudste stukken van Oost-Java, waar het evenwel in de stukken uit de periode van Airlangga weer slinkt tot op een korte formule, om daarna weer te zwellen tot een buitengewonen omvang.

(2) Een proeve van vertaling van enkele der redacties vindt men in Bijdr. T. L. en Vk., 3e Vlgr., VIII, 211; IX, 197; Tijdschr. Ind. T. L. en Vk, XXIII, 140. Het eedformulier zooals het door P. L. van Bloemen Waanders wordt gegeven in „Aanteekeningen omtrent de zeden en gebruiken der Balinezen, inzonderheid die van Boeleleng", Batavia 1859, bl. 117 (ook in Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., VIII) als nog op Bali in gebruik, is eigenlijk de redactie van dit formulier, zooals men die vindt in het Purwâdhigama, en wordt dus, als ze onveranderd pleegt te worden gebruikt, wel beschouwd, verkeerdelijk toegepast.

Digitized by Google

te toonen dat alles naar den eisch is afgeloopen, terwijl aan het slot bijwijlen de persoon die het stuk geschreven heeft, ter waarmerking van de echtheid ervan, zich met name noemt.

Slechts éénmaal (zie de verzameling beelden no. 357, een stuk dat uit Çaka 1365 dagteekent) trof ik, zooals t. a. p. werd aangegeven, een symbolische voorstelling aan van de schier altijd in woorden uitgedrukte formule „zooals als zon en maan het aardrijk verlichten" enz.

Behoudens inscriptien op steen (en op koper) van een inhoud als juist is aangegeven, vindt men er nog eenige, doch weinige, waarvan de legende van anderen aard is. No. 2^{a-d} en no. 4 bijv. zijn inscriptien gemaakt en opgesteld ter eere van den een of den anderen vorst; no. 11 geeft een kleine tempelinventaris, en no. 13 is een eigenlijk gezegd brandsteentje, zooals boven bl. 327 noot reeds is duidelijk gemaakt. Een paar steenen zijn zoo zeer beschadigd dat ik ze, zelfs gedeeltelijk, niet meer kan ontcijferen; bij anderen is dit mij door de onduidelijkheid van het schrift of de onverstaanbaarheid van de taal nog niet gelukt, bijv. no. 3, 8, 19, 24 en 53. De no. 48, 49 en 32 geven een enkel jaartal, of een jaartal met slechts eenige weinige woorden; dat doet ook no. 47. No. 52 draagt een geheimzinnige legende, waarover gehandeld is in Not. Bat. Gen. XXIV, 114 waarnaar verwezen wordt, en no. 31 ten slotte houd ik voor een copie-namaak uit jongeren Hindu-tijd, zooals almede reeds is aangestipt.

In den thans volgenden inventaris zijn de steenen, die gedeeltelijk in den grond staan en zeer groot zijn, genommerd naar hun standplaatsen. Verplaatsing is zonder groote kosten niet mogelijk, en het geringe aantal nommers maakt na de hier voorafgaande inleiding sorteering bij de opsomming overbodig. Telkens is aangegeven de soort van schrift, en waar bekend de plaats van afkomst. Voorzijde wordt genoemd dat gedeelte van den steen waarop het begin of een voorafgaand gedeelte van een opschrift wordt gevonden, en van hier uitgaande zijn de smaller zijden rechter- en linkerzijde genoemd. Eenige steenen staan achterstevoren nl. no. 1, 9, 14, 16, 22, 23, en 40; wat bij eenigen toeval is, bij no. 1, 22 en 23 zijn oorzaak hierin vindt, dat de (eigenlijke) voorzijde zoo goed als geheel vernield is. De opgegeven maten, waarbij men in oog moet houden dat het voetstuk, waar dat voorhanden is, ook als het met den steen één stuk uitmaakt, steeds afzonderlijk gemeten is, zijn: de hoogste hoogte, de hoogte der smalle zijden, de grootste en de kleinste breedte zoowel van de breede vlak-

Digitized by Google

ken als van de smalle zijden. Waar de steen, zooals op Midden-Java gewoonlijk het geval is, van onderen even breed is als van boven, wordt slechts één cijfer genoemd. Het jaarcijfer is steeds vermeld zooals het op den steen staat; en de equatie met de jaren onzer jaartelling is verkregen door daar 78 jaren bij te tellen; men vergete echter niet dat Çaka-jaren gewoonlijk geteld worden naar het voorafgaande, reeds afgeloopen jaar, en dus de nadere, hier niet vermelde datum valt in het jaar daaraanvolgende, naar onze jaartelling gerekend telkens in een jonger jaar. Ook bij de opschriften waar niet uitdrukkelijk gesproken wordt van *çakawarṣâtîta*, maar slechts van *saka̍kala* of iets dergelijks, zal dit moeten gelden. De reden waarom niet bij alle no.'s een kleine inhoudsopgave te vinden is, is dat zij nog niet alle zijn onderzocht of ontcijferd.

De opgave van de steensoort heb ik te danken aan Dr. R. D. M. Verbeek, die tevens de welwillendheid had de thans nog volgende opmerkingen van algemeenen aard te verstrekken.

„De beelden en beschreven steenen uit de Hinduperiode op Java zijn bijna uitsluitend vervaardigd van jonge en oudere vulkanische gesteenten. Slechts zelden is van kalksteen of zandsteen gebruik gemaakt.

„Voor sommige beelden, vooral voor de fraaie Buddha-beelden, heeft men dikwijls zeer fijne, harde, onverweerde soorten uitgekozen; maar voor het grootste aantal der beelden, en vooral voor de beschreven steenen, heeft men bij voorkeur die soorten uitgezocht, welke door de een of andere oorzaak zachter waren, dan de zooeven genoemde onverweerde soorten, omdat zij zooveel makkelijker te bewerken zijn. De poreuse en de half verweerde soorten van andesiet en bazalt, benevens de brecciën en tuffen dezer gesteenten, spelen daarom de hoofdrol.

„De naam „andesiet" is voor de Javaansche gesteenten te verkiezen boven den anderen van „trachiet", en is door de geologen ook reeds lang voor hen in gebruik. De familie der trachietgesteenten wordt namelijk in twee hoofdgroepen verdeeld, naar de veldspaatsoort, die zij bevatten. De sanidien-bevattende, of sanidien-trachieten zijn de *eigenlijke trachieten*, de plagioklaas-bevattende, of plagioklaas-trachieten, worden tegenwoordig algemeen *andesieten* genoemd; en deze laatste vindt men bijna overal op Java, terwijl de echte trachieten nagenoeg ontbreken. Treedt in een andesiet belangrijke hoeveelheid van het mineraal „olivien" op, dan wordt het gesteente *bazalt* genoemd.

„Zonder mikroskopisch onderzoek is het dikwijls moeielijk uit te maken,

Digitized by Google

of een gesteente andesiet of bazalt genoemd moet worden; en daar het materiaal der beschreven steenen niet mikroskopisch is onderzocht, kan hier of daar in de ondervolgende opgaaf een verwisseling van die twee benamingen zijn voorgekomen".

1. Boveneinde in den vorm eener accolade. Blaauw. Andesiet. Zeer afgesleten. Aan vier zijden beschreven. Van de legende in oostelijk oud-Javaansch schrift is slechts een klein gedeelte aan de achterzijde en aan de smalle zijden bovenaan, nog leesbaar. Het zegelmerk op de voorzijde is onherkenbaar. Afkomst onbekend. — Hoog in het midden 152, aan de smalle zijden 144; breed van boven 84, van onderen 60; breedte van de smalle zijden van boven 25, beneden 20. — Achterstevoren.

Fragmenten van een oud-Javaanschen praçâsti. Schenkingsbrief van koning Çrngga aan de bewoners van Biri. Aangezien de naam van dezen vorst, voluit genaamd çrî Sarwweçwara triwikramâwatârânindita Çrnggalañcana digwijayotunggadewa voorkomt op nog drie andere steenen afkomstig uit het zuiden van de residentie Kĕḍiri, waarvan er twee de jaartallen Çaka 1116 en 1119 (= A. D. 1194 en 1197) geven, mag men vermoeden dat ook deze steen van die streek naar hier is overgebracht, en dat het opschrift uit omstreeks denzelfden tijd dagteekent.

2[a-d]. Vier langwerpige ruw behouwen steenen van onregelmatigen vorm. Fijne andesiet. Lett. *a*, *b* en *c* dragen ieder op ééne zijde bovenaan een korte legende in Venggi-schrift, resp. 12, 8, en 8 regels; de legende van *d* (oorspronkelijk 11 regels) is op eenige onzamenhangende letters na geheel uitgesleten. Gevonden te Moeara Kaman, drie dagreizen boven Pelarang, in Koetei (oostkust van Borneo), Not. XVII, 98, 142; XVIII, 98, 138, 143; 168. — Hoog *a* 169, *b* 187, *c* 155 en *d* 121; breed 27 — 38.

Behandeld door Prof. Dr. H. Kern in Med. Kon. Akad. v. Wet., afd. Letterk., 2 Rks, XI, 182 vlgg., waar men ook facsimiles vinden kan. "De drie (leesbare) opschriften hebben alle betrekking op zekeren koning Mûlawarman, wiens mildheid jegens de brahmanen verheerlijkt wordt in onbeduidende, maar onberispelijke verzen in de Sanskritsche taal".

Digitized by Google

3. Een vierkant steentje dat oorspronkelijk in een muur bevestigd heeft gezeten. Zeer verweerde poreuse andesiet. Twee regels Soekoe-schrift en relief op de voorzijde. Afkomstig van Sineh, op de noordoostelijke helling van den berg Lawoe, Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., II, 335. — Hoog 17, breed 54, dik 21.

Jaartal Çaka 1381 (= A. D. 1459). De verklaring van FRIEDERICH t. a. p. verdient geen vertrouwen. Het schrift is vooralsnog een struikelblok bij de ontcijfering. Een facsimile vindt men t. a. p. Tijdschr. Ind. T. L. en Vk.

4. Bruingeele steen, met boveneinde in den vorm eener accolade. Boven aan de voorzijde met lofwerk voorzien. Hoornblende-andesiet. Aan ééne, de voorzijde, beschreven met 25 regels Venggi-schrift. De rechter benedenhoek is afgebroken. Door een inlander van de ḍoekoehan Tjanggal, district Remame, regentschap Magelang (Kadoe), gevonden bij het terrasseeren van een tĕgalveld, Not. XVII, 42, 90. — Hoog 126, breed 82, dik 24.

Çaka 654 (= A. D. 732). De oudste vooralsnog bekende gedateerde inscriptie uit den archipel. 12 Strophen in de Sanskritsche taal. Inscriptie ter eere van Çrî Sañjaya, den zoon van Sannâha (Sanna), heerscher over het eiland Java, KERN in Bijdr. T. L en Vk., 4e Vlgr., X, 125 vlgg., waar een fraai facsimile. — Voor de lezing Sañjaya in plaats van Srñjaya vgl. men Not. XXIV, 31.

5. Vermeld onder no. 357, boven bladzijde 114 vlgg.

6. Dakvormig boveneinde en eenigszins gewelfde vlakken. Zwartblaauw. Hoornblende-andesiet. Weinig beschadigd. Vier zijden beschreven met oud-Javaansch schrift van Midden-Java. Voorzijde leesbaar 38 regels, achterzijde 31; op ieder der beide smalle zijden één regel overlangs. Aan de voorzijde bovenaan vindt men tusschen de syllabe *om*, die het stuk als het ware kroont, en het eigenlijke opschrift nog eenige woorden, die echter veel geleden hebben. Afkomst onbekend. — Hoog in het midden 102, aan den smalle zijden 89; breed van boven 50, van onderen 42; breedte der smalle zijden 8.

Digitized by Google

Çrî Sañjaya-warṣâ 694. Het stuk is in een zeer onduidelijke taal en eigenaardig gespeld. Oorkonde waarbij, zooals het schijnt, door Rakryan i Sigaḍiri (?) de banua ni Taji gunung tot sîma wordt verheven, omdat daar vroeger Çrî Sañjaya gelegerd was geweest (*sang hyang wungkal sîma susuk kulumpang çiniwi ri tarub nguni çrî Sañjaya naranāttha haji bali tua çrî Lowanna*). De steen schijnt oorspronkelijk te zijn opgesteld op een sawah (*dû ni sawah*).

De volgorde is vermoedelijk voorzijde regel 1-35, achterzijde 1-30. In de overige gedeelten op de voor- en achterzijde, en op de beide zijvlakken wordt verhaald welke kosten er gemaakt zijn voor het feest, wie getanḍakt heeft, welke getuigengiften en geschonken zijn enz., doch dit alles zeer beknopt. Dat de Ḍihyang (Dieng) vermeld wordt, werd reeds medegedeeld in Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXXI, 250.

7. Van boven rond, doch van voren eenigszins gespitst. De inscriptie staat op een verdiept vlak in een rand. Zwart. Poreuse verweerde andesiet. Een zijde beschreven met oud-Javaansch schrift van Midden-Java. Van de 37 regels zijn de onderste rechts en links beschadigd. Afkomst onbekend. — Hoog in het midden 111, aan de zijden 91, breed van boven 60, beneden 59; dit van boven 25, van onderen 23.

Çaka 773 (= A. D. 851). Oorkonde, waarbij Rakai patapan pu Manukû tot sîma (*ṣema*) verklaart de desa Tulang air ratu.

8. Van boven fraai gehouwen in den vorm eener tweemaal verlengde accolade. Rechts en links ligt op de verlengden van dat bovengedeelte een dubbel blad. Grijs-bruin. Zeer verweerde andesiet. Schrift: overgangstype naar het Soekoe-schrift. Op één zijde beschreven. 19 Regels. Afkomst onbekend; vermoedelijk de steen van Pĕnampihan (Penampikan) genoemd in Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., V, 430 noot. — Hoog in het midden 169, aan de zijden 85, breed 54, dik 22.

Çrî çakakala 1383 (= A. D. 1461). Nog niet ontcijferd.

9. Groote steen met los voetstuk, en ovaalrond boveneinde. Vuil geel-bruin. Andesiet-breccie. Onderaan eenigzins beschadigd. Oostelijk oud-Javaansch schrift op voorzijde en rechterkant (26 regels),

Digitized by Google

op achterzijde en linkerkant (29 regels), en op het voetstuk. Zegelmerk: een menschelijke figuur met wayang-popvormen en relief. Afkomstig uit desa Ngantang (Pasoeroehan), Not. XIII, 70, 94, 114; XIV, 81, 107. — Hoog in het midden 159, aan de smalle zijden 145; breed van boven 89, beneden 68; breedte van de smalle zij, den boven 30, beneden 29; hoogte van het voetstuk 14, breedte 87 en 58. — Staat achterstevoren.

Çaka 1057 (= A. D. 1135). Praçâsti waarbij door Çrî mahârâja sang mapañji Jayabhaya, Çrî Warmmeçwara madhusûdanâwatârânindita sukṛtsingha parakrama digjayotunggadewa ten opzichte van het gebied van Hantang (*wiṣaya ri Hantang*, bestaande uit 12 *thâni*), de vroeger reeds door een vorst die te Gajapâda, en een anderen die te Nagapuspa begraven ligt, geschonken voorrechten worden bevestigd en vermeerderd, aangezien zij hem (Jayabhaya) zijn trouw gebleven op een voor dezen vorst hachelijk oogenblik. Uit het zegelmerk (*narasingha*) blijkt dat Jayabhaya een Waiṣṇawa was.

De volgorde der legende, waarbij telkens een regel van de smalle zijde bij die der breede vlakken gelezen worden moet, is voorzijde regel 1-22, achterzijde 1-28, voorzijde 23-26, achterzijde 29 en daarna het voetstuk.

Aan de voorzijde bevinden zich terweerszijde van het zegelmerk een zestal gefigureerde letterteekens (*sung jalma wiyati*).

10. Spits boveneinde. Bruingeel. Verweerde andesiet. Op éénе zijde zes regels oud-Javaansch schrift van Midden Java. Afkomst onbekend. — Hoog in het midden 97; aan de zij den 83; breed 46; dik 11.

Çaka 779 (= A. D. 857). Korte oorkonde waarin wordt aangegeven dat zekere sawah door Rakai sisair pu Wirâjâ tot vrijgebied bij het klooster te Abhayananda is gemaakt. In facsimile uitgegeven en behandeld door Dr. A. B. Cohen Stuart in Tijdsch. Ind. T. L. en Vk., XVIII, 108.

11. Pyramidaalvormig steentje, met dito boveneinde, gekroond met een bloemknop. Licht bruin-geel. Poreuse bazalt. Op twee der opstaande vlakken resp. in 10 en 9 regels met oud-Javaansch schrift van Midden Java beschreven. Afkomst onbekend. — Hoog

Digitized by Google

in het midden 79, aan de zijden 62; de opstaande vlakken breed van boven 33, van onderen 37.

Tempelinventaris. Begint *namaççiwâya dewadrawya*. Naar het schrift te oordeelen behoort het tot de oudere inscriptien onder de opschriften van Midden-Java.

12. Typische oost-Javaansche vorm met dakvormig boveneinde, eenigzins gewelfde vlakken, en voetstuk, uit één steen. Vuil bruin-geel. Hoornblende-andesiet verweerd. Vrij erg beschadigd. Aan vier zijden beschreven met telkens 27 regels oud-Javaansch schrift van oostelijk Java. Zegelmerk vrij beschadigd. Afkomstig uit het Soerabaja'sche, Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XII, 585. — Hoog in het midden 126, aan de zijden 98; breed van boven 82 van onderen 64; breedte der smalle zijden 24 boven en 23 beneden; hoogte van het voetstuk 24, breedte 75 en 38.

Jaarcijfer onleesbaar. Praçâsti waarbij Çrî mahârâja rake halu pu Juru (?) (çrî) Samarotsâha karṇnakeçana dharmmawangça kîrttisingha jayântaka tunggadewa de desa Sumĕngka tot vrij gebied verheft, aangezien de desabewoners zijne trouwe dienaren zijn, en er door hun gebied een *kantĕn* (krama-vorm van *kali*, in het opschrift blijkbaar gebruikt in den zin van „waterleiding") loopt, die haar water ontleend aan de groote rivier, welke waterleiding eene stichting (*yasa*) is van ˏpâduka mpungku bhaṭâra guru sang lumâh ri Tîrtha (dus een vroegeren vorst die te Tîrtha begraven ligt). De bewoners nu van Sumĕngka hebben in de natte moeson veel van het banjir-water te lijden, terwijl zij in den droogen tijd watergebrek hebben. Dientengevolge wordt hun behalve de gewone privilegien het recht toegekend die waterleiding in den regentijd te bezigen tot afvoer van het overtollige water en in den droogen tijd daaruit water te tappen. De desa zal ophouden te behooren tot de desa's *watĕk tĕrusan*.

Het opschrift staat in omloopende regels op den steen, en kan slechts fragmentarisch gelezen worden ten gevolge van den beschadigden toestand der voorzijde. Het zegel-merk is de *garuḍamukha* (een figuur met een garuḍa-gezicht), dat ook gevonden wordt op eenige inscriptien van Airlangga afkomstig, vgl. no. 16 en 25.

Van ééne zijde bestaat er een ijzeren afgietsel te Soerabaya vervaardigd.

Digitized by Google

13. Klein bladvormig steentje met gespitste top, en voetstuk uit één stuk. Licht bruin-geel. Hoornblende-andesiet. Op ééne zijde op een verheven vlak 8 regels schrift van typische Oost-Javaansche vormen. Afkomst onbekend. — Hoog in het midden 55, aan de zijden 47, breed van boven 39, van onderen 30; dik van boven 11, van onderen 13; hoogte van den voet 10, breed 31 en 17.

Çaka 1125 (*dhana pakṣa rûpa janma* = A. D. 1203). Naar ons taaleigen een echt "grafsteentje". Het opschrift is in zijn geheel, met een gedeeltelijke vertaling, boven bl. 327 noot medegedeeld.

14. Met een boveneinde gewelfd in den vorm een pajong, zooals die op de oude basreliefs wordt afgebeeld, bovenop een bloemknop. Zwart. Andesiet-tuf. Eenigzins beschadigd. Mist een schuin stuk beneden aan de linkerzijde. Aan vier zijden beschreven, nl. voorzijde leesbaar 33 regels, eenige fragmentarisch; achterzijde dito 35; rechterzijde boven 8, en op de staande zijde 5 regels (fragmentarisch); linkerzijde boven 9, en op de staande zijde 30 (slechts gedeeltelijk leesbaar). Uit de kaboepaten van Madjakerta, Not, IX, 65, 82, 153. — Hoog in het midden 138, aan de zijden 93; breed van boven 82, beneden 74; breedte der smalle zijden 17. — Staat achterstevoren.

Çaka 851 (= A. D. 929). Schenkingsbrief van Çrî mahârâja rake hino pu Sîṇḍok çrî Içanawikrama dharmmotunggadewa (over wien men zie Not. XXIV. 144) aan de wanua i Sarangan.
Volgorde: voorzijde, achterzijde, rechterzijde en linkerzijde.

15. Fragment van een kleinen steen. Rechter benedenhoek. Zwart. Zeer verweerde andesiet. 13 Fragmentarisch leesbare regels in oud-Javaansch schrift van Midden-Java. Volgens Tijdschr. Ind., T, L. en Vk., X, 307; Not., II, 182 afkomstig uit de Banjoemas, blijkens brieven en afteekening van de Pangonan op den Diëng. Vgl. Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXIII, 43. — Hoog 51, breed 40.

Rechter fragmenten van de laatste regels van een praçâsti.

Digitized by Google

16. Typische Oost-Javaansche vorm met dakvormig boveneinde en voetstuk, uit één steen. Zwart. Andesiet. Beschreven met oud-Javaansch schrift van oost-Java op de vier zijden en de beide vlakken bovenop, nl. voorzijde 29, achterzijde 40, rechter zijvlak 26, linker zijvlak 31; bovenvlakken ieder 9 regels. Zegelmerk. Afkomstig van Simpang (Soerabaja), Tijdschr. Ind. T. L. en Vk. XII, 585.— Hoog in het midden 161, aan de zijden 116; breed van boven 96, van anderen 73; breedte van de smalle zijden 33 boven en 31 beneden; hoogte van het voetstuk 20, breedte 86, en 41. — Staat achterstevoren.

Çaka 956(= A. D. 1034). Praçâsti van Çrî mahârâja rakai halu çrî lokeçwara dharmmawangça Airlanggânanta wikramottunggadewa aan de karâmân i Baru, die hem een nacht onderkomen hebben verleend, en hem trouw zijn gebleven op een hachelijk oogenblik gedurende den oorlog met den vorst van Mahasin (vgl. Not. XIV, 27). Het zegelmerk is de *garuḍamukha.*

De volgorde van de legende is: voorvlak waarvan de regels telkens vervolgd worden in de 3 onderste regels rechter bovenzijvlak, en het staande rechter zijvlak; achtervlak waarvan de zes eerste regels beginnen met de korte zes eerste regels op het rechter bovenzijvlak en vervolgd worden op het linker bovenzijvlak; en bij de overige regels de overige op het linker bovenzijvlak, en die van het staande linker zijvlak behooren. Beneden op het voorvlak vindt men nog eenige woorden die met de inscriptie zelf in geen verband schijnen te staan.

Deze inscriptie is te Soerabaja in ijzeren platen afgegoten.

17. Steentje van den typischen vorm, met spits hoofd. Zwart. Hoornblende-andesiet. Oud-Javaansch schrift van Midden-Java, aan twee zijden beschreven (voorzijde 13, achterzijde 16 regels eenigzins beschadigd). Afkomstig uit het residentiehuis te Jogjakarta, Not. XVII, 83, 106. — Hoog in het midden 82, aan de zijden 67; breed van boven 44, van onderen 34; dik 9.

Çaka 828 (= A. D. 906). Oorkonde waarbij door Rakryan i wungkal tihang pu Wirawikraman de wanua i Kaṇḍangan en de daarbij behoorende ḍukuhan wanua i Hijo, als vrijgebied behoorende bij de parhyangan i Prasâja (nader omschreven als *patapân mangasö i lumku*) als zoodanig gecontinueerd worden (*pinagĕhhakan parnahnya n çima*). In facsimile is van deze

Digitized by Google

inscriptie de eerste helft bekend gemaakt door Dr. A. B. Cohen Stuart in Tijdschr. Ind. T., L. en Vk. XVIII, 104. Photographisch afgebeeld in van Kinsbergen's Oudheden no. 180 en 181.

18. Pajongvormig boveneinde. Vuil bruin. Zeer verweerde andesiet. Op eenige oud-Javaansch letters van Midden-Java na geheel onleesbaar. Afkomstig van den Dieng, Not. IX, 64, 79; X, 32. — Hoog in het midden 70, aan de zijden 66; breed 45; dik 10.

19. Fragment van een steen, waarvan het boveneinde (dat rond was) verloren is gegaan. Vaal bruin. Fijne bazalt. Op den steen stonden 11 regels, op dit fragment vindt men 7 ½ regel, in zeer onvast schrift van Midden-Javaansch type. Afkomstig uit het residentiehuis te Jogjakarta, Not., XIII, 106. — Hoog 73 en 73 aan weerszijde; breed 42 en dik 10.

Photographisch in zijn geheel afgebeeld in van Kinsbergen's Oudheden no. 183.

20. Van boven pajongvormig. Grijs. Zeer verweerde andesiet. De legenden op een verdiept vlak in een rand, van boven lofwerk, en op de zijden rozetten. Oud-Javaansch schrift van Midden Java op de voor- en op de achterzijde beiden, 16 regels. Vooral aan de voorzijde zeer beschadigd. Afkomstig van Kĕṇḍal. — Hoog in het midden 116, aan de zijden 105; breed 49; dik van boven 12, van onderen 11.

Çaka 783 (= A. D. 861). Praçasti. Noch de naam van den schenker, noch die van den begiftigde, die een sawah in vrijdom erlangt, is meer te herkennen.

21. Fragment van een zeer grooten steen (boveneinde), met rond hoofd, en gewelfde vlakken. Grijs. Andesiet-breccie. Zeer beschadigd. Beschreven op vier zijden met oostelijk oud-Javaansch schrift. Op de voorzijde, doch hier en daar onleesbaar, 15 regels, op de achterzijde dito 13 en één regel halve letters; op het linker zijvlak slechts 3 regels leesbaar, en op het rechter dito slechts 2

Digitized by Google

(einde van de inscriptie). Uit het Soerabaja'sche, Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XII, 585. — Hoog 89, breed 93 en dik 22.

Schenkingsoorkonde handelende over in vrijdom en onder de gewone privilegien geschonken gronden. De begiftigde is Bhaṭâra i sang hyang prâsâda kabhaktyan i pangurumbigyan i Kampak. Daar in dit opschrift de formule *(mang)rakṣa kadaṭwan çrî mahâ(râja) i mdang i bhu(mi) mataram* wordt aangetroffen mag men veronderstellen dat het dagteekent van vóór 850 Çaka (= A. D. 928).

22. Groote steen met dakvormig hoofd, gewelfde vlakken, en voetstuk, uit één steen. Zwart met een donker rooden tint. Zeer verweerde bazalt. Zeer beschadigd. Aan vier zijden, en op één bovenvlak beschreven met oostelijk oud-Javaansch schrift. Aan de voorzijde slechts van het onderste gedeelte eenige regels, en dat nog fragmentarisch, te lezen, ook van de achterzijde en vooral de beide zijvlakken is bovenaan veel onleesbaar. De achterzijde, waarbij de regels van het linker zijvlak behooren, draagt 29 regels schrift. Afkomst onzeker (Soerabaja?), Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XII, 585; vgl. No. 25. — Hoog in het midden 140, aan de zijden 104; breed van boven 90, van onderen 80; breedte van de smalle zijden 24 boven en 26 beneden; voetstuk hoog 24, breed 100 en 57. — Staat achterstevoren.

Praçâsti van het verheffen van de desa Pâtakan tot sîma, voornamelijk ten behoeve van sang hyang Patahunan.

23. Groote steen met rond hoofd, eenigzins gewelfde vlakken en voetstuk, uit één steen. Licht geel bruin. Zanderige kalksteen. De voorzijde is geheel vernield. Daar de steen niet dik is en de regels op de achterzijde onmiddelijk aan elkander sluiten, mag men vermoeden dat hij slechts aan twee zijden beschreven is geweest. Op die achterzijde staan 31 regels in cursief oostelijk oud-Javaansch schrift. Afkomstig van Toeban, Not. IX, 57, 65, 82; X. 154. — Hoog in het midden 144, aan de zijden 109; breed van boven 95, beneden 80; dik van boven 18, van onderen 15; voetstuk hoog 14, breed 102 en 15. — Staat achterstevoren.

Digitized by Google

Praçâsti van een vorst, wiens zegelmerk de *garuḍamukha* was, aan de desa Kambang putih. In dezen praçâsti worden eenige privilegien verleend met het oog op den handel over zee.

24. Twee fragmenten van een dunne steenen plaat. Vuil donker bruin. Plaatvormige andesiet. Op één zijde beschreven met fraai nieuw Javaansch schrift, doch slechts gedeeltelijk te lezen doordat het stuk te fragmentarisch is. Afkomstig van den berg Rogo Manik en een tijd lang bewaard geweest in de kaboepaten van Pekalongan, Not. VI, 64. — Hoog 50, breed te zamen 110, dik 4.

25. Dakvormig boveneinde, met voetstuk uit één stuk. Zwart. Poreuse bazalt. Buitengemeen gaaf. Beschreven met oostelijk oud-Javaansch schrift (voorzijde 33, achterzijde 31, rechter zijkant 30, linker zijkant 25 regels); ook op het rechter bovenvlak eenige woorden. Vermoedelijk van Soerabaja (?), Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XII, 585; vgl. No. 22. — Hoog in het midden 121, aan de smalle zijden 103; breed van boven 84, van onderen 71; breedte van de smalle zijden 26 van boven en 31 van onderen; voetstuk hoog 19, breed 80 en 37.

Çaka 943 (= A. D. 1021). Praçâsti van Çrî mahârâja rake halu çrî lokeçwara dharmmawangça Airlanggânanta wikramotunggadewa uitgereikt aan de karâmân i Cane, om reden zij fungeeren als *panepi kulwan*. De desa Cane, die vroeger een desa *watĕk tinghal pinghai* was, wordt door dezen vrijbrief een *sîma râma swatantra*. Het zegelmerk (waarvan geen afbeelding voorhanden is) heet in het opschrift *garuḍamukha*. Als residentie van den vorst wordt genoemd Wwatan mas.

De volgorde der legende is: voorzijde met vervolgen op den rechter zijkant, behoudens den ondersten regel; achterzijde regel 1 — 29 met vervolgen op de linker zijde; regel 30 achterzijde, de laatste regel op den rechter zijkant, regel 31 achterzijde. Het gedeelte op het rechter bovenvlak staat, schijnt het, op zichzelf. Boven het begin van het opschrift op de voorzijde leest men *maniçrih*.

26. Onregelmatig stuk steen, van onderen in een punt uitloopende. Donker bruin. Andesiet. Drie regels oud-Javaansch schrift uit de Soendalanden (type: steen van Buitenzorg). Afkomstig van den berg-

Digitized by Google

rug Geger Handjoewang, Tasik Malaja (Preanger Regentschappen), Not. XV, 111, 142, 150. — Hoog 83, breed 58, dik 13.

Facsimile met gedeeltelijke verklaring door den Heer K. F. HOLLE, Tijdschr. Ind. T. L. en Vk., XXIV, 586. De taal van het opschrift is blijkbaar Soendaneesch.

27. Fragment (rechter bovenhoek) van een kleinen steen. Vaal bruin. Verweerde andesiet. 10 Fragmentarische regels zeer klein oud-Javaansch schrift van Midden-Java, hier en daar afgesleten. Afkomst onbekend. — Hoog 44, breed 37, dik 13.

Nog niet ontcijferd, vermoedelijk een gedeelte van een praçâsti.

28. Langwerpige opstaande steen met gewelfd boveneinde, waarop grootendeels afgesleten lofwerk, en voetstuk, uit één steen. Licht vaal bruin. Hoornblende-andesiet. Aan de eene zijde, die zoo goed als geheel afgesleten is, sporen van een zeer lange inscriptie in Nâgarî-letters, waarvan slechts enkele op zich zelf staande karakters niet zijn uitgewischt. Aan de andere zijde een legende in Oud-Javaansche letters van Midden-Java, 50 regels. Ook op deze zijde heeft de steen zeer geleden, ten gevolge waarvan het bovenste gedeelte van het opschrift zoo goed als geheel onleesbaar is, en van het middelste gedeelte slechts fragmenten zijn te ontcijferen. Afkomst onbekend. — Hoog in het midden 112, aan de zijden 100; breed van boven 51, van onderen 49; dik 19; voetstuk hoog 40, breed 60 en 29.

Het opschrift in oud-Javaansche letters is opgesteld in zeer duister oud-Javaansch, en geheel op maat, met talrijke fouten tegen de maat en de juiste spelling, wellicht ook tegen de grammatica. Van enkele gedeelten is vooralsnog zoo goed als niets te begrijpen. Naar het schijnt is het gedeeltelijk een inscriptie ter eere van een vorst, gedeeltelijk een praçâsti die ten bate van een Çiwa-tempel (*Çiwagrha*) in Çaka 778 (*wualung gunung sangwiku* = A. D. 856) is uitgereikt.

29 Riviersteen. Vaal grijs. Andesiet. Eenigzins beschadigd. Drie

Digitized by Google

korte regels schrift van de type: opschriften van Astana (Kawali). Afkomst onbekend. — Hoog 51, breed 33, dik 16.

De taal is jong Javaansch, want het opschrift geeft te lezen *(g) abut mahisa hir'ĕng*, waarin *mahisa* een titel is, men vergelijke *lĕmbu*, *munding* enz.

30 Klein fraai gebeeldhouwd steentje met voetstuk, uit één steen. Aan de zijden lofwerk van bloemen. Vaal. Andesiet tuf. Zeer beschadigd. Oud-Javaansch schrift van Midden-Java op ééne zijde, 18 regels, waarvan schier niets meer te ontcijferen is, en dito drie op de voorzijde van het voetstuk. Volgens Tijdschr. Ind. T., L. en Vk., X, 307; Not., II, 185 afkomstig uit de Banjoemas, blijkens brieven en afteekening van de Pangonan op den Dieng. Vgl. Tijdschr. Ind. T.. L. en Vk., XXIII, 43. — Hoog in het midden 53, aan de zijde 47; breed 32; dik van boven 10, van onderen 11; voetstuk hoog 26, breed 42 en 23.

Begint om *namaççiwâya.*

31. Klein steentje met dakvormig boveneinde, van onderen sterk inspringend, met voetstuk. uit één stuk steen. Donker vaal. 11 Regels schrift overeenkomend met dat van den steen van Adoman (Merbaboe) op de voorzijde, en eenige worden op de achterzijde. Afkomstig van den Lawoe (Tadji, Poerwadadi, Madioen), een tijdlang bewaard geweest in de controleurswoning te Poerwadadi. — Hoog in het midden 76, aan de zijden 58; breed van boven 69, van onderen 43; dik van boven 11, van onderen 11; voetstuk hoog 9, breed 65 en 26.

Geeft het jaartal Çaka 1126 (= A. D. 1204), doch taal en spelling beletten te gelooven dat dit opschrift met de daad van dien tijd, in dezen vorm, kan dagteekenen. Op de ruggezijde leest men *tinulad* („gecopieerd") en *drwya hadji* („koningsgoed").

32. Kleine vierkant opstaande steen, aan de voorzijde van boven met ronde hoeken. Vaal grijs. Andesiet-tuf. Op de voorzijde drie korte regels in Soekoe-schrift, reliefletters op een verdiept vlak in een verheven rand. Afkomstig uit Soerabaja.— Hoog 55, breed 35, dik 18.

Digitized by Google

Sakakala 1307 (= A. D. 1385). Tusschen *sakakala* (bovenste regel) en 1307 (onderste regel) leest men *janggala.*

33. Accoladevormig hoofd, doorgebroken, en van onderen aan de eene zijde zwaar beschadigd. Licht vaal grijs. Andesiet-tuf. Aan vier zijden beschreven met oostelijke oud-Javaansche letters. Voorzijde 14 en linker zijde 12 regels leesbaar, enkele gedeeltelijk. Onderaan moet zoowel aan de voor- en de achterzijde als aan den rechterkant iets ontbreken. Afkomstig van Siraketing (Panaraga, Madioen), een tijdlang bewaard geweest in de Kaboepaten te Madioen.— Hoog in de midden 97 aan de zijden 93, breed 35, dik 18.

Çaka 1026(= A. D. 1104). Begint om *swasthâ dirghâyûrâstu*, waarop een strophe in de oud-Javaansche taal volgt ter eere van Çrî Çâstraprabhu, den uitvaardiger van den op dezen steen medegedeelden praçâsti ten bate van den *atitih* Marjaya.

Volgorde: voorzijde, achterzijde, rechterzijde, linkerzijde (slot).

34. Fragment van een steen, benedengedeelte. Vaal grijs. Verweerde andesiet. 17 Regels zeer klein oud-Javaansch schrift van Midden-Java. Afkomst onbekend.— Hoog 39, breed 58, dik 10.

Bevat slechts namen van getuigen, met hunne titels en de hun geschonken getuigengiften.

35. Eenigzins gefatsoeneerde steen, van onderen beschadigd en afgebroken. Zwart. Verweerde andesiet. 24 Fragmentarische regels oud-Javaansch schrift van Midden-Java. Afkomst onbekend.— Hoog in het midden 102, aan de zijden 90; breed 47; dik van boven 13, beneden 17.

Çaka 809 (= A. D. 887). Nog niet afgeschreven.

36. Fragment van een steen, van onderen schuin afgebroken, met rond hoofd. In overdwarsche doorsnede is de steen van achteren in het midden dikker dan aan de zijden, daar de achterzijde in een uitstekenden stompen hoek is gehouwen. Zwart. Poreuse bazalt.— Op de voorzijde 32 regels (waarvan de ondersten slecht half te lezen) in oud-Javaansch schrift van Midden Java. In 1864 door N. W.

Digitized by Google

Hoepermans gevonden in een moeras bij de desa Gata (zuidelijk Prambanan), van daar overgebracht naar Tandjong Tirta, en later door Raden Saleh aan het Museum geschonken, Not. VI, 60.— Hoog in het midden 60, aan de zijden 52; breed van boven 43, beneden 47; dik 22.

Begint *swastha sa(m)wat çrî sañjaya warṣâçîla* 69. (?). Praçâsti van Çrî mahârâja Dakṣottamabâhubajrapratipakṣakṣaya çrî ... nggawijaya. De begunstigde is de dharmma kawikuan i Timbanan wungkal, waarvan de rechten bevestigd en vermeerderd worden. Genoemde *kawikuan* schijnt een klooster te zijn geweest, waar voornamelijk een godin (*bhaṭâ i*) vereerd werd. Eigenaardig is dat het woord *swatantra*, alsof het nog vreemd klonk, in dit opschrift verklaard wordt, nl. *swatantra ngaranya tan pinarabyâpâra deni* enz. Boven het opschrift leest men *om namo rudradurggebhyah swâhâ*.

37. Zeer groote steen met gewelfd boveneinde, gewelfde vlakken en voetstuk (uit één steen). Donker grijs met een rooden tint. Hoornblende-andesiet (breccie). Aan vier zijden in omloopende regels beschreven. Oud-Javaansch schrift van Oostelijk Java. Afkomstig van Sinḍang Kamil, Maospati (Madioen), Not. XIII, 41, 99.— Hoog in het midden 161, aan de zijden 144; breed van boven 108, beneden 93; dik 31; voetstuk hoog 27, breed 95 en 54.

Çaka 913 (= A. D. 991). Praçâsti. Nog niet afgeschreven. Op dezen steen wordt melding gemaakt van het wetboek Çiwaçâsana.

38. Fragment van een grooten steen. Aan de bovenzijde ontbreekt een klein stuk, aan de benedenzijde vermoedelijk het grootste gedeelte van den steen. Dwars over de voorzijde, van boven naar beneden, is een breed stuk uitgeslagen. Licht blaauw-grijs. Verweerde andesiet-breccie. Typisch oud-Javaansch schrift van oostelijk Java, op de voorzijde 16 onderbroken of fragmentarische regels, op de achterzijde 15 regels, die meerendeels slechts gedeeltelijk te lezen zijn, op de rechterzijde 12 en op de linkerzijde 13 regels. Afkomstig uit het Soerabaja'sche, uit den boedel van den Heer Wardenaar.— Hoog. 78; breed van boven 88, van onderen 79; dik 23.

Digitized by Google

Dit fragment van eene inscriptie is, zelfs in den beschadigden en afgebroken toestand waarin men het van den steen kan leeren kennen, voor de oude geschiedenis van Java, in den tijd van Majapahit (± 1200-1400 Çaka), van hoog belang. Het is een gedeelte van een praçâsti uitgevaardigd door Hare Majesteit Jayawiṣṇuwarddhanî; alleenheerscheresse over Yawa, Bali en andere eilanden, ten bate van pâduka çrî Brahmarâja, woonachtig in het vrijgebied Prapañcasârapura. Hoewel het jaartal door afbreken van den steen verloren is, geeft dit fragment toch voldoende gegevens om den tijd van uitvaardiging eenigzins te bepalen. Genoemde vorstin toch heet de kleindochter van Wiṣṇuwarddhana (Kṛtanagara), en de (naar waarschijnlijkheid ten gevolge van de ontstentenis van een zoon aangenomen) dochter (*putrikâ*) van Kṛtarâjasa Jayawarddhana. Deze laatste is de officieele naam waaronder Sanggrâma Wijaya, de eerste Bra Wijaya van Majapahit, als koning is gezalfd geworden, zooals blijkt uit de oorkonde van 1216 Çaka (= A. D. 1294), waarover Not. XXIV, 43 vlgg. gehandeld is. De hier besproken praçâsti moet dus dagteekenen uit lateren tijd. Verder vermeldt dit fragment dat deze praçâsti, waartoe in de eerste plaats de koninginmoeder, de echtgenoote van Kṛtarâjasa, een volgster van het geloof der Buddhisten, den stoot schijnt gegeven te hebben, uitgereikt is onder goedkeuring zoowel Dyah Wiyat, een prinses die de chef van het rijk Daha heet, als van Dyah Hayam wuruk, chef van het rijk Jiwana. Daar van dezen laatste een oorkonde bekend is van Çaka 1295 (= A. D. 1373), uit een tijd dat hij heerscher was, moet men verder veronderstellen dat het hier behandelde opschrift antérieur is aan het laatstgenoemde stuk, zoodat de tijd van uitvaardiging liggen moet tusschen Çaka 1216 en Çaka 1295.

Nu is uit het opschrift op het Mañjuçrî-beeld (zie boven no. 246, bl. 87) bekend, dat in 1265 Çaka (= A. D. 1343) over Java een koningin geregeerd heeft, en geheel onmogelijk mag men het niet achten dat die vorstin en Jayawiṣṇuwarddhanî dezelfde persoon zou zijn, en men schijnt dat te moeten aannemen aangezien in de Javaansche traditie, die omtrent dezen tijd meer betrouwbaar schijnt te zijn, gesproken wordt van slechts één prabhu kĕnya (d. w. z. prinses, die koningin is geworden, doch nog niet gehuwd was). Is deze veronderstelling juist dan mag men verder stellen, dat zij na 1245 Çaka (= A. D. 1323) aan de regeering gekomen is, want blijkens de platen gevonden te Sidatĕka (Soerabaya, zie Not. XXI, 111; XXIII, 1 en XXIV, 43) regeerde te dien tijde over Java Çrî Sundarapâṇḍya, die afgaande op een praçâsti van hem op steen, in het Bli-

Digitized by Google

tarsche te vinden, reeds in 1236 Çaka (= A. D. 1314) koning was. Alsdan moet de tijd van de uitvaardiging van ons edict liggen tusschen 1245 en 1295 Çaka. Geheel zeker is dit evenwel niet. Immers zij heet de (aangenomen) dochter van Kṛtarâjasa Jayawarddhana (Çaka 1216) en de kleindochter van Wiṣṇuwarddhana Kṛtanagara en moet dus reeds een vrij gevorderden leeftijd hebben bereikt, zal zij de koningin zijn die in 1265 Çaka (of tusschen ± 1245 en 1295 Çaka) den scepter over Java heeft gezwaaid, en ook tusschen 1216 en 1236 Çaka zou zij hare plaats kunnen vinden. Daar in dit laatste geval Hayam wuruk in 1295 Caka den bezadigden leeftijd van ongeveer negentig jaren zou moeten hebben bereikt meen ik evenwel dat, zoolang als niet kan worden aangetoond dat de bedoelde praçâsti van Hayam wuruk (de platen van VAN LANSBERGE) inathentiek is, waarvoor de taal geene aanwijzing geeft, men veeleer genegen zal zijn hare regeering te stellen tusschen ± Çaka 1245-1295, dan wel tusschen ± Çaka 1216—1236. Alsdan dateert de aan Brahmarâja uitgereikte schenkingsbrief uit het derde vierendeel der 13e Çaka-eeuw.

Evenals de koninginmoeder schijnt de heerschende vorstin een aanhangster van het Buddhisme te zijn geweest, wat in verband met andere feiten de verklaring geeft van de nieuwe vlucht, die het Buddhisme, maar thans op Oost Java, juist in den tijd van Majapahit, moet hebben genomen, nadat het een geruimen tijd op den achtergrond was geraakt, wat vooral in het oog springt als men denkt aan den toestand van Midden-Java vóór 850 Çaka.

Behalve Daha en Jiwana wordt ook Kahuripan genoemd, terwijl de naam van den mapatih ring Majapahit Gajahmada is.

De volgorde is voorzijde, rechterzijde, achterzijde, linkerzijde, waar het opschrift eindigt met dezelfde Sanskrit strophen als men aantreft in den praçâsti van Hayam wuruk (Çaka 1295) en aan het einde van het wetboek Purwâdhigama.

39. Groote ruwe, weinig behouwen, vormlooze steen. Zwart. Andesiet. Aan ééne zijde 33 slechts gedeeltelijk te lezen regels in Oud-Javaansch schrift van Midden Java. Afkomst onbekend. — Hoog 127, breed 64 en dik 30.

Çaka 806 (= A. D. 884). Schenkingsoorkonde uitgereikt door Çrî Kahulunnan. De naam van de plaats, het blijkt namelijk dat er een wanwa tot sîma wordt verheven, is nergens voldoende duidelijk te lezen. Bevat,

Digitized by Google

behalve getuigennamen met vermelding van het hun geschonkene, een kort beëedigingsformulier.

40. Van boven gewelfd, doormidden gebroken, en met een voetstuk met den steen uit één stuk. Zwart. Verweerde andesiet. Vrij erg beschadigd. Aan twee zijden met groote oostelijke oud-Javaansche letters beschreven, resp. 17 en 18 regels. Afkomst onbekend. — Hoog in het midden 77, aan de zijden 61, breed 57; en dik 15; voetstuk hoog 15, breed 57 en 30.

Jaartal niet met zekerheid te lezen, het schijnt Çaka 840 (?), doch men zie boven bl. 359. Praçâsti van Mâharâja rake watu kurang dyah — — — çrî Dharmmodaya Mahâçambhû geldende de wanua i Mantyasih met bijbehooren, die alle *patapân*'s zijn *susuk sima kapatihan*. Het schijnt dat de bedoeling van dit stuk is, dat de verwanten van den patih van Mantyasih om beurten, ieder gedurende den tijd van drie jaren (?), als patih zullen moeten optreden.

41. Fragment van een steen. Grijs. Andesiet. Aan twee zijden beschreven met kleine letters oostelijk oud-Javaansch type (9 en 11 fragmentarische regels), grootendeels onleesbaar. Afkomstig uit denabijheid van Loboe Toewa, Baros, Sumatra, Not. XI. 80. — Hoog 25, breed 28, dik 14.

42. Een zesvlakkige, ruw behouwen, langwerpige opstaande steen, gebroken in drie stukken. Vaal. Verweerde andesiet. Beschreven met 18 regels oud-Tamil-schrift op twee naast elkander liggende vlakken, en op een derde met 7 overlangsche regels in het zelfde schrift. Afkomstig van Loboe Toewa, Baros, Sumatra, Not., XI, 80, (en vgl. Not., X, 168; XI 168; en XIX, 77). — Hoog 87, doorsnede 25, breedte der vlakken ± 16.

Nog niet ontcijferd.

43. Pajongvormig boveneinde. Vaal bruin. Andesiet-tuf. Beschreven met 8 slechts gedeeltelijk te lezen regels in oud-Javaansch schrift van Midden-Java, op ééne zijde. Afkomst onbekend. - Hoog in een midden 89, aan de zijde 81; breed 42, dik 13.

Digitized by Google

Te fragmentarisch om te kunnen worden verstaan. Hier en daar slechts een enkel woord leesbaar.

44. Vierkante steen. Donker grijs. Hoornblende-andesiet. Aan de voorzijde 15 overlangsche regels oud-Nâgarî-schrift, kleine letters. Vrij onleesbaar. Afkomstig uit de desa Kloerak, benoorden Tjaṇḍi Lara Djonggrang, vroeger bewaard bij den Adipati Danoeredja, Not., VI, 60. — Hoog 45, breed 73, dik 12.

Begint *namo ratnatrayâya*. Praçâsti (in het Sanskrit) van den vorst uit de Çailendra-dynastie, die ook aanleiding gegeven heeft tot het Nâgarî-opschrift van Kalasan (Çaka 700 = A. D. 778; zie Tijdschr. Ind. T., L. en Vk., XXXI, 240 vlgg). Dagteekent van Çaka 704 (?). Aangezien er gesproken wordt van beelden van den Buddha, de Dharma en de Sanggha, die in in een tempel zijn opgesteld, schijnt de tempel, waarbij deze steen heeft behoord, Tjaṇḍi Loemboeng te zijn, welke tjaṇḍi, die van Buddhistischen oorsprong is, zich namelijk door zijne drie nissen in den achterwand voordoet als een tempel gewijd aan den Triratna.

45. Rond zuiltje met rond hoofd, en vierkant voetstuk, met het zuiltje uit één steen. Zeer verweerde bazalt. De legende, die boven op den kop begint, loopt in een spiraalvormigen regel om den steen (13 regels). Het schrift is oud-Javaansch van Midden-Java. Vrij beschadigd. Afkomstig uit Jogjakarta (omstreken van Prambanan), vroeger bewaard bij den Rijksbestierder, Not. XII, 38, 61, 101, 118; XVII, 157; XVIII, 24. — Hoog 46, doorsnede 33; voetstuk hoog 27, breed 32.

Çaka 804 (= A. D. 882). Oorkonde vermeldende dat sang pamgat balakas pu Balahâra het woud te Salima tot vrij gebied heeft verheven.

46. Rond zuiltje met rond hoofd, en vierkant voetstuk, met het zuiltjeuit één stuk. Gelijk aan het vorige no., doch iets kleiner. Zeer verweerde bazalt. De legende, die boven op den kop begint, loopt in een spiraalvormigen regel om den steen (9 regels). Het schrift is oud-Javaansch van Midden-Java, doch de letters zijn grooter dan op het vorige no. Afkomstig uit Jogjakarta (Westergebergte bij Nangoelan). Vroeger eigendom van Pangeran Soeria Négara.

Digitized by Google

Geschenk van Raden Saleh, Not. VI, 60. — Hoog 44, doorsnede 31; voetstuk hoog 14, breed 29.

Draagt dezelfde legende als de voorgaande steen, doch korter, daar minder getuigennamen zijn vermeld.

47. Steentje uit een der stijlen van de poort van een tempel. Zwart. Hoornblende-andesiet. Twee regels schrift aan één zijde, overgangstype naar het Soekoe-schrift. Afkomstig uit een tjaṇḍi in de desa Botjok (Ngantang, Malang, Pasoeroehan), Not. I, 90. — Hoog 8, breed 26, dik 7.

Sakakala 1348 (= A. D. 1426). Draagt, behalve het jaartal, de legende *pangarĕpira buyut jĕng*, waarvan de verklaring bezwaar geeft.

48. Steentje van gebakken klei. Licht bruin-geel. Bevat slechts cijfers in oud-Javaansch type, en relief. Afkomstig van Kendaga Sari, op de oostelijke helling van het Kawi-gebergte, Not. XVIII, 45. — Hoog 8, breed 19.

(Çaka) 1533 (= A. D. 1611). Zeer belangrijk aangezien uit dit steentje blijkt dat nog lang na den val van Majapahit het oud-Javaansche schrift, dat in handschriften in gebruik gebleven is tot zelfs in het begin der 18e eeuw van onze jaartelling, kon gebezigd worden ook voor steenopschriften, zoodat men veronderstellen mag dat het in ± 1600 A. D. nog algemeen leesbaar was. De Hss. op lontar met oud schrift geschreven, in de verzameling van het Genootschap voorhanden, dagteekenen voor het grootste gedeelte uit de 16e en 17e eeuw na Christus.

49. Steentje met jaartal. Verweerde andesiet. Oud-Javaansche cijfers en relief. Afkomstig uit Tjaṇḍi Pari (Rawa poeloeh I, Soerabaja), Not. XX, 17, 109. — Hoog 18, breed 33, dik 10.

(Çaka) 1293 (= A. D. 1371).

50. Twee fragmenten van één steen, te zamen de linker bovenhoek, waartusschenuit evenwel een kleine hoek ontbreekt. Hoornblende-andesiet. Nâgarî-schrift op één zijde, 10 fragmentarische regels.

Digitized by Google

Afkomstig uit Tjaṇḍi Ratoe Baka (Jogjakarta), Not., XXIV, 81.— Grootste hoogte 25, gezamelijke breedte 51, dik 11.

Sanskrit-opschrift vermoedelijk op maat en van Boeddhistischen aard.

51. Cylindervormig zuiltje met plat kegelvormig boveneinde en vierkant voetstuk uit één steen. Bruingeel. Fijne bazalt. Beschreven met enkele karakters oud-Javaansch schrift van Midden Java. Afkomstig uit Srago (Z. W. van Klaten, Soerakarta), Not. XXIV, 145, 182— Hoog 75; doorsnede 34; breedte van het voetstuk 34.

52. Tamelijk groote vierkante gebakken steen. Rood. Eenige letters oud-Javaansch schrift, oostelijk type. Afkomstig uit het Kediri'sche, Not., XXIV, 114.— Hoog 22, breed 34, dik 10.

De legende is *trasika*, waarover men zie Not., t. a. p.

53. Klein kegelvormig steentje. Vaal geel. Zandsteen. Rondloopende, spiraalvormigen regel (3 regels) in oud-Javaansch schrift van Midden-Java. Afkomst onbekend.— Hoog 22, doorsnede boven 10, beneden 19.

Zeer onduidelijke letters en dientengevolge niet wel te verstaan.

Digitized by Google

E.

Koperen platen, afgietsels, afteekeningen, afdrukken enz.

Behalve de in het voorafgaande vermelde beschreven steenen bezit het Genootschap een vrij groote verzameling beschreven koperen platen, verder afgietsels in gips, afteekeningen op papier, photographische afbeeldingen, afdrukken in papier en met drukinkt van deze en soortgelijke platen, zoo-ook afteekeningen op papier en op linnen, photographische reproducties, afdrukken met potlood en met drukinkt, afgietsels in ijzer en abklatschen (afdrukken in papier mâché) van beschreven steenen in het Museum en van vele andere, welke nog ter plaatse of elders worden gevonden.

Het zou wenschelijk zijn geweest ook van deze stukken aan dezen catalogus inventarissen toe te voegen. Het ten opzichte van deze stukken ingestelde onderzoek is echter nog niet genoegzaam voltooid, en in aanmerking genomen dat verscheidene der platen en enkele der steen-opschriften door middel van facsimile's of transcripties reeds bekend zijn gemaakt, verder dat er in druk reeds een paar lijsten bestaan van abklatschen van beschreven steenen, wordt de uitgave dier inventarissen opgeschort tot een gelegener tijd in een niet te verre toekomst.

De hier genoemde voorwerpen zijn daarenboven zonder voorkennis van den Bibliothecaris of den Conservator der handschriften niet toegankelijk voor het publiek, daar zij om hunne hooge waarde geborgen zijn in portefeuilles, houten doozen en blikken trommels, die berusten bij de genoemde functionarissen.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

L.SOC.71.31.7.3.10
Catalogus der archeoligische verzam
Tozzer Library
AWJ8456
3 2044 043 185 412

Digitized by Google

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

Please return promptly.

Digitized by Google

Digitized by Google